

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

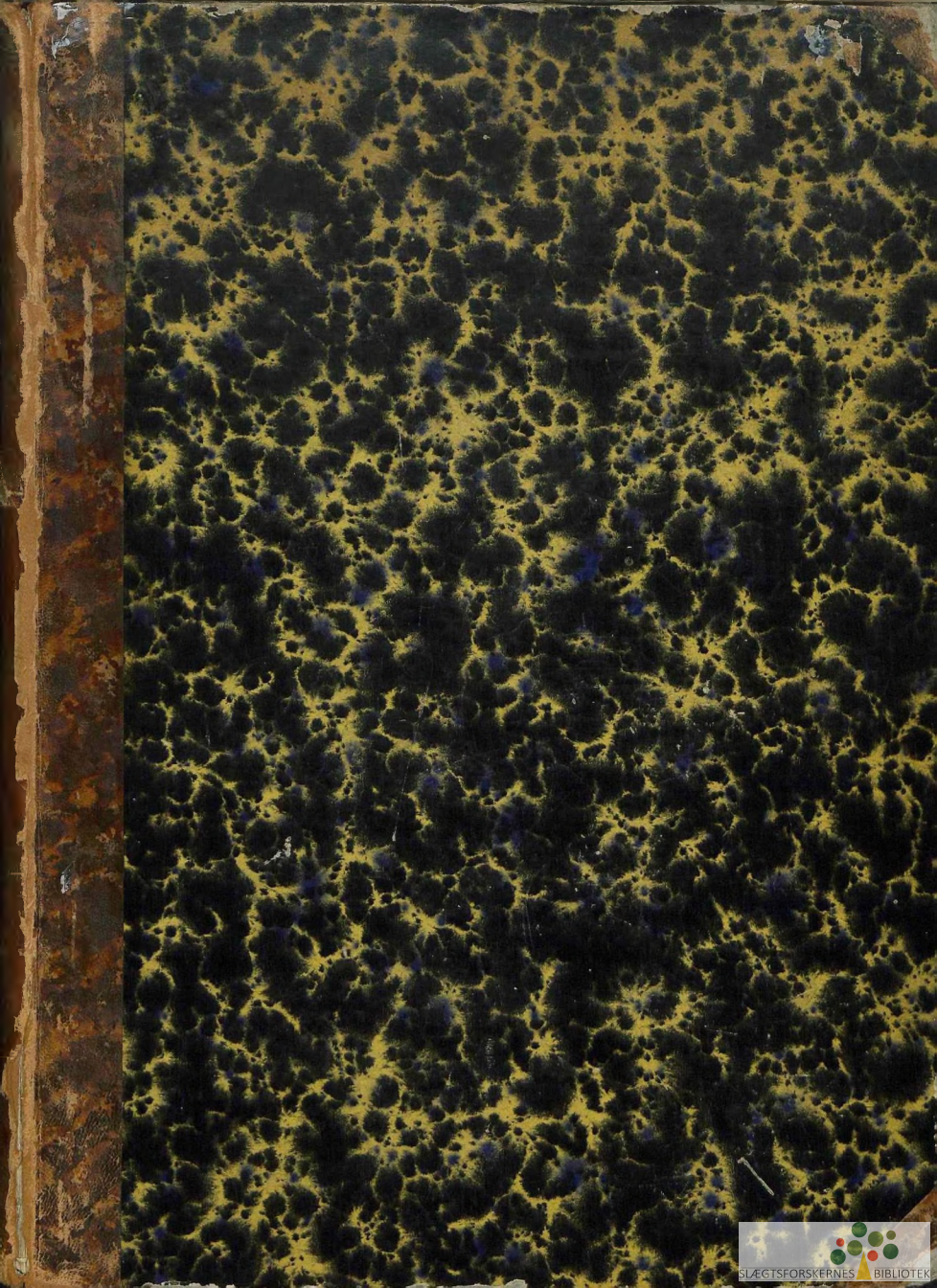
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Odense og nærmeste Omegn i Billeder

og med historisk beskrivende Text,

(14 Portræter og 58 Prospekter, hvoraf 5 i Farvetryk).

af

J. Lauritsen.

Odense.

Trykt i Odens Billedbogtrykkeri hos S. G. Drever.

1874.

Billederne.

a. Portrætter:		e. Skoler.	
	Side		Side
Merup, M. P., Fabrikant	68.	Mulernes Legatstole:	
Anderfen, G. C., Digter	49.	a. Forbygningen til Dvergade	21.
Bager, Oluf, Handelsmand	105.	b. Selve Stolen i Hjertedamsgade	129.
Benzon, Jens, Amtmand	116.	Øgmastriet	24.
Bierfreund, L., Blandirektør	77.	Radebrastolen	53.
Damgaard, A., Stiftsprovst	129.	Landbrugsstolen	56.
Demant, G., Fabrikant	73.	Stolen i Klaregade	128.
Dreyer, J. C., Bogtrykkerier	65.		
Hempel, S., Bogtrykkerier	64.	f. Pengeinstituter.	
Lahn, J. M., Handlemager	124.	Fyns Diskontolase (Farvetryk)	7.
Løke, O., Apoteker	93.	Fyns Stifts Sparekasse	117.
Peterfen, B., Grosserer	88.	Fyns Folkebank	125.
Ravn, Hans, Biskop. (Titelbladet)	69.		
Rietgen, G. F., Blandirektør	69.	g. Skiftelser.	
		Frederik den syvendes Stiftelse	37.
		Øraabrødre Hospitals Kloster	52.
b. Mindesmerker og mærkelige Fortidslevninger.			
Frederik den syvendes Stambillede paa Fladhaven	8.	h. Fabrikker.	
Portalen paa Oluf Bagers Mødrengaard, Nr. 29 paa Nørregade	17.	Demants Symaskinesfabrik	72.
Stenen, som fød i Søden paa den nebrudte Realskolegaard paa Fladhaven	20.	Dampværket i Vindegade	76.
Northammeren i Nr. 9 paa Rlingenberg. (Margrete Skolegaard)	25.	Allerups Tærnstøberi og Maskinfabrik (Fugleperspektiv)	80.
En Bindesfarm i Nr. 5 paa Dvergade	45.	Munte Møllens Fabrik	81.
En af de Sten, som fød i Løveapoteket før 1853	48.	Sulferkogeriet	85.
Mindesøtterne paa Assistentkirkegaarden over Krigerne fra 1848 - 50 og 64	121.	Løveapoteket (tre mindre Billeder)	92.
		Dalum Papirfabrik	96.
		Albani Bryggeri	97.
		Ødense Dampmølle	100.
		St. Jørgens Legvært	101.
		Ødense Glasværk	109.
c. Samlinger af flere Bygninger og andre Gjenstande.			
Parti af St. Jørgensgade i 1747	13.	c. Andre Bygninger, som i en eller anden Henseende ere mærkelige.	
Spjeshuset og Frederik den syvendes Stiftelse	37.	Primurertogen (Farvetryk) imellem Side 10 og 11. Gaarden Nr. 82 paa Vestergade	16.
Kanalen og Kolbøden	108.	Industri- og Haandværkerforeningens Foramlingsbygning (Farvetryk), imellem 30 og 31.	33.
Parti af Lørdet	113.	Fyns Stiftsbogtrykkeri	61.
		Slottet (Farvetryk), imellem 114 - 115.	112.
		L. B. Jürgensens Gaard paa Vestergade	122.
		Banegaarden	122.
d. Kirker.			
St. Knuds imellem Side 2 og 3, dens østlige Gavl paa Side	2.		
Øraabrødre	12.		
Frue	41.		
Katolsk	113.		
St. Hans	120.		

Planen for nærværende Værk var fra først af at fremdrage de Bygninger, Personer og Samfundsforhold, hvortil Odense Bys Historie og Udvikling især have været knyttede. Denne Raad er ikke sluppen, men blot bleven noget skjult derved, at Værket efterhaanden ogsaa har optaget faadant Stof, som spreder Lys over Byen i dens Helhed i For- og Nutid. Derved har Arbejdet faaet et større Omfang, end der først var paatænkt, men der er ogsaa opnaaet, at man nu lettere kan følge Byen paa dens forskjellige Udviklingsstrin. Vanskeligheden blev nu at begrænse sig i den overvældende Stofmasse og at benytte Materialet med kritisk Skjønsmag. Hvor vidt dette er lykkedes, maa Læserne bedømme. — Derved, at enkelte Tæmmer ere blevene sete fra forskjellige Spaauspunter, er der fremkommet en større Spredning af sammenhørende Enkeltheder, end der var ønskelig; paa denne Mislighed er der dog til Dels raadet Bod ved tre forskjellige Indholdsfortegnelser, ved hvis Benyttelse det vil blive let at finde, hvad man søger, og at samle, hvad der hører sammen. — Skildringerne ere holdte i den Belysning, hvori man altid kommer til at se en Ting, som man har Forkjærlighed for; men denne Bestræbelse efter at lade Odense fremtræde i en venlig Belysning har været underordnet den Grundsetning, at det ved historiske Arbejder først og fremmest gjælder om at lade Kjendsgjerninger tale.

Ved Gjennemlæsning vil det ses, at der mangler en lignende historisk Beskrivelse af St. Knuds Kirke som den, der er givet af de to andre Sognekirker. Jeg har nemlig anset det for rigtigt at opsætte denne Beskrivelse, indtil Kirkens Tilstandsættelse er fuldeendt; der vil saaledes senere udkomme et eget lille Hæfte, som ved Text og Billeder vil blive et udfyldende Tillæg til dette Værk. Med dette Hæfte vil der følge et Oversigtskort over Odense med Omegn.

Endnu skylder jeg at nævne de Mænd, som have tegnet og staaet Billederne. Med Undtagelse af Jens Bengons Portræt, som efter et Oliemaleri er tegnet af Kunstneren Ferndorf, ere alle de øvrige Portrætter ad fotografisk Vej overførte paa Kræstitspladen. De øvrige Billeder ere, næsten alle efter Naturen, tegnede af Lærerne F. Holm i Summerup, S. Rasmusen og S. Jensen, begge her i Byen; Titellbladet er komponeret og tegnet af Billedhugger Axel Hansen i Kjøbenhavn; de fleste Portrætter ere staaene af Lylograferne F. Hendriksen, S. P. Hansen, Sandberg og Rosenstand, Billederne af Bygningerne og de andre Gjenstande, samt Titellbladet af Wilhelm Lauritsen, alle i Kjøbenhavn. Om Titellbladet maa bemærkes, at Billedet af Kræstiken, hvilket skal forestille den oprindelige Albani Kirke, kun er tænkt; ligeledes er Portrætet, som skal vise os Sellig-Knud, et Fantastibillede.

Odense i December 1874.

Aldgiveren.

Sagregister.

A.

Aaen 14, 15, 44, 51, 73—75, 84—89, 92, 130.
 Aaløffegaard 43, 115, 126, 130.
 Aaunsgade 38, 50.
 Aabel 11, 13, 17, 18, 20—26, 35, 39, 45, 48, 63, 64, 100, 119.
 Aabelgade 32, 34.
 Aabelens Gaard f. Landsbingsgaarden.
 Akerdyrningvredstaber 66.
 Aften 111, dens Kontorer 126.
 Aibanigade 29, 30.
 Aibant Kirke og Kirkegaard 28, 29.
 Aibanværelse 36, 30.
 Aibans, Janst, Slab i England 29.
 Aibanstræde 34.
 Aitere 34, 40, 63.
 Aitertavlen i Frue Kirke 12, 29, 40, 41, 42.
 Amtstue og Amtsfornætere 102, 116, 120, 125.
 Annagade, Janst, 124.
 Apoteker 46, 81, 84.
 Arbejdsboliger 50.
 Arbejdsforening, den danske 125.
 Arbejdsanstalt 30.
 Arrister 119.
 Assistentkirkegaard 118.
 Apgade og Apslet 53, 58, 60, 61, 112.
 Aviser 38, 47, 122, 123.

B.

Baade til Lyktene paa Aaen 75.
 Baag Strand 90, 91.
 Baade og Baaeanstalter 36, 37.
 Baag's Boder 48, 50.
 Baagaarden 126.
 Bøjskandte familier, som nedstamme fra indvandrede Lykkere 44.
 Befæstning 15, 105.
 Befæstning, Gade, 17, 38.
 Bendeblottere 33, 40, 73.
 Befæstningen 73.
 Befæstning af Byen, tidligere, 4, 15, 17, 29, 33, 35, 64, 82.
 Befæstningssanstalt 11, 112.
 Biblioteker:
 a. Folkebiblioteket 125.
 b. Anbuds- og Aandværkerforeningens 31.
 c. Karen Braschs 32.
 d. Latinholens 58.
 e. Bøjsforeningens 30.
 f. Officereens 124.
 g. Stiftsbiblioteket 23, 24, 113.
 h. Underofficereens 124.
 Bispegaarden a. den katolske f. Frøstenklosteret.
 b. den nuværende 110, 124.
 Bispesøften 28, 36, 74.
 Bispens Plan 54.
 Bispestrædet, 28, 30, 32.

Bjønsløkke 126.
 Blomsterfabrik 126.
 Bogtrykkeri 53, 62, 63.
 Borgermesterkontor 34, 120.
 Borgermestre 34, 100, 120, 121.
 Borstøtlesborg 89.
 Straffer 22, 48, 49.
 Brandforsikringselskab 80.
 Brandvesenet 35, 122.
 Broer, over Aaen 21, 28, 36, 40, 44, 67, 73, 74, 75.
 Brogade 44.
 Brolægning 17, 18.
 Byens Styrrelse og Grænser 15, 128, 132.
 Byfoged 121.
 Bygningshil 1—8, 11, 13—21, 26, 36, 40, 42, 44, 46, 47, 82, 126, 132.
 Bygrænse 74, 126.
 Byraadet og Kommunalbestyrelse 91, 120, 121.
 Byting 119.

D.

Daareanstalt 55.
 Dagmar, Dampstib 94.
 Datum, bets Kloster og Mølle 74, 84—86.
 Dampskiffen 36.
 Dampmølle 87.
 Dampskibsart og Dampstibe 72, 94.
 Dampskibsselskab 77, 78.
 Dampværkeri 71.
 Dantof og Herredage 16, 74, 119.
 Dansestræde 130.
 Degne og Klokkere 42, 43, 56, 57, 108, 119.
 Doktors Boder 54.
 Dominikanere 48.

E.

Ejbo Mølle 74, 84.
 Ejsbøstræde 40.
 Ejsbøns Boliger 51, 73, 105.
 Etsvedgaard 120.
 Enevælden 23.
 Entefæste 105.
 Ercerchus 126.

F.

Fattiggaarde 47, 51, 109, 112.
 Fattiginpæltår 112.
 Fattigvæsen 111—114, 130, 131.
 Ferdinand Jensen's Stiftelse 50.
 Filologgangen 75.
 Fiona, Dampstib 94, Forlystelsesreb 127.
 Fiskeforret 50, 53, 101, 130.
 Fiskebøl og Fiskeri 130.
 Fjorden 83, 89, 93, 104.
 Fjalsfjeller 20—23.
 Fjathaven 7, 8, 28.
 Fjølben (Falen) 26.
 Fjøllemønge 20, 130.

Forfattere 1, 4, 8, 14, 15, 17, 23, 24, 26, 28, 29, 131.
 Forjængelighedens 103.
 Forlemlinger 15, 30, 18, 29, 35.
 Forlystelser 22, 127.
 Forlystelser ved Plantning og Flaag 14, 35, 62, 75, 114, 115, 127.
 Franciskanere 41, 52.
 Frederik den fjerdes Stambillede 8.
 Frederiksgade 43, 44.
 Frefrens Krog 128, 131.
 Frimurerlogen 11.
 Frue Kirke 40—42, 50, 122.
 Frue Kirkestræde 40.
 Frue Præstegaard 39.
 Fruens Høje 127.
 Frøstenkloster 31—33, 114.
 Frøns Møis 33, 102.
 Frøns Stiftstidende 62, 83, 122.

G.

Gaarde a mere udførlig omtalte:
 Bille's Hotel 107, 125, 132.
 Brodmann's Hotel 34, 46, 122, 131.
 Jordan 20, 83, 101, 102.
 Landsbingsgaarden 20, 28, 35, 110.
 Svøepotefet 81—84, 101, 120.
 Duf Bogers Gaard ved St. Knuds Kirke 5, 26, 29.
 Realskolegaarden paa Fjathaven 5, 9, 19, 30, 32, 56.
 b. mindre udførlig omtalte, paa
 Aabelgade 32.
 Dansestræde 130.
 Fiskeforret 21.
 Frederiksgade 43, 44.
 Frue Kirkestræde 40, 43.
 Ringensberg 24, 25.
 Rydgade 44—47.
 Apsregade 17, 27, 101, 102, 128, 129, 130.
 Overgade 18, 19, 21, 22, 27, 33, 41—50, 83, 91, 101, 102, 103, 105, 121, 122.
 Raastreede 101, 120.
 Rugestræde 24, 75.
 Løvet 20, 26—34.
 Bøjsregade 16, 26, 62, 106, 122—126.
 Bindegade 125.
 Gabelstov 35.
 Galge 35.
 Gange, underjordiske, 74.
 Garnison 49, 113.
 Gartener 126.
 Gasværk 38, 80.
 Gilder og Gildestraaer 31, 34, 63, 64, 95—100.
 Gjennemgange 50, 123.
 Gjertrubstiftelse 111.
 Guldbrøet 56, 57.
 Guldbrøet Hospital, Kirke, Kloster, Præstev- og Kantorbolig 12, 13, 41, 53, 54, 55, 59, 111, 118.

Gravbrødre Plads og Stræder 13,
53, 56, 58, 62.

Gravene 15.

Gravtavle 103.

Greenens Vejde 32, 128.

Grynhøjene 44.

Grynmøgegade 125.

Grynmøge Stii 53, 125.

Guitardeforening 27, 123.

Guldmebe 64.

Gymnasiet 22, 28, 24, 58, 60, 83.

Gymnasist- og Gymnasisthus 24, 58,
103.

G.

Gaandværkere 10, 30, 31, 44, 63,
87, 95.

Ganbelen 21, 45, 76, 77, 89—106.

Ganbelenes Udbannelse 102.

Ganbelforening 72.

Ganbelskade 94.

Ganbeshuse 75.

Gaas, Janst, Kirke Kloster, Præste-
gaard, Sogn 18, 32, 103, 115—120.

Ganjestøberne 63, 94.

Gaas Jensens Stræde 50, 129.

Gelegrintrinene 1, 82.

Helliggejsthus 101, 111, 115.

Helligtrefoldigheds Gilde og Straa
63, 95—100.

Hempels Stiftelse 115.

Hempels Laara 14, 62.

Hermes, Dampflis 94.

Herrbage i Danehof.

Hestbjerg 65.

Hollenberne 105.

Høllebø 124.

Hørløstørn 124.

Høveler og Gjørligøvergaaede 14, 43.

Høvedagten 119.

Hønerup 74, 126.

Hønerup Stov 126.

Høsejere findes paa de fleste Sider.

Huus's Boliger 54.

Høyrere 42, 57, 58, 119.

H.

Indbyggertal 130.

Idealisme 70.

Indskrifter og Udskrifter 3, 8, 19,
23, 25, 24, 26, 27, 32, 33, 34, 39,
40, 43—47, 54, 57, 58, 62, 63, 85,
102, 103, 123, 129.

Industrien 10, 30, 31, 45, 47, 120,
62, 87.

Industri- og Gaandværkerforeningen
og dens Øgning 30, 31, 72, 73.

Industriudstilling 31, 66.

Johanterne 115, 117.

Jordbøtten 127.

Jorber, Høens, 105, 130.

Jærnsaner 77, 78, 80, 110, 111, 126.

Jærnsanerpartiet 126.

Jærnets Hønbølle 68.

Jærnsøberier 50, 66, 67.

Jøbejeden 119, 122.

Jøber 121, 122.

Jørgensgaard og Kirke, Janst, 36,
37, 39.

Jørgensgade, Janst, 37.

K.

Kagen 35, 119.

Kapellener 40, 118, 119.

Kapeller 3, 4, 40, 116.

Kapellanboliger 40, 115, 118, 119, 124.

Kanalen 23, 80, 87—94.

Kanalfogebolig 91.

Kaningsgaard 132.

Karlshaab 75.

Karnaper 20, 30, 129.

Karolinshede 127.

Katebraistole se Støler.

Kateholiger 39, 43, 119.

Katefeter 42, 43, 108, 122, 123.

Katolst Kirke 32.

Katvegaard, inde i Byen, 4, 13, 34,
49, 106.

Kirkestræde, Frue, 40, 43, St. Knuds
124

Kjerte Hjørn og Kjerterminde 88.

Kjæbber 104.

Kjaragade 123, 124.

Klara Kloster 34, 124.

Klingenberg 124.

Klinterbjerg 39.

Kloster 44.

Klosterboliger 58, 109, 119.

Kloster se Degne.

Kloster som Jattigforsørgelsesanstalter
111.

Klubben 101.

Kløbefabrikter 65, 73, 74, 75, 84.

Knud, Janst, Dampflis 94.

Knuds, Janst, Gilde 28, 63.

Knuds, Janst, Kirke 1—4, 35, 39, 57,
120.

Knuds, Janst, Kloster, 3, 16, 22, 29,
66, 73, 74, 105.

Knytling, Soga 16.

Kommunefond, Høns Stifts 114.

Kommunitetet 57.

Kongensgade 125.

Kongsgaarde 12, 32, 52, 53, 74, 115.

Kongsgaave 12.

Konstallit 17, 18, 19, 20, 47.

Koragade 101.

Kort over Byen 15, 131 o. fl. Steder.

Krageborg 29.

Kraasbjerg 74, 126, 127.

Kristiansdal 130.

Kristian den ottende, Dampflis, 94.

Kroer og Kærtskule 64.

Krygte 1.

Kræmmermarken 130.

Kvifte, mærkelige, 122.

Kønnertontor 45, 123, 130.

L.

Lahn's Stiftelse 45, 46, 68, 89.

Lambøje 21, 44, 90, 116.

Landstinget 28, 35, 110.

Landstingsstræde 29, 82.

Landsvindinger ved Udstørring 91, 92.

Lav 34.

Legater 6, 21, 27, 45, 59, 61, 62, 73,
107, 111—115.

Ligkapper 42, 117.

Ligeforening 28, 29, 30.

Ligeflæveri 126.

M.

Magasingaarden f. Læseforeningen.

Magistraten 63, 100, 101, 120, 121.

Marienlund 105, 115.

Marie Pflalters Brøderstaf 63.

Mærkforvalter 130.

Mastinstrikker 132.

Materialhandel 34.

Mennefærdigheds 107.

Michaels Kirke 115.

Munkebo 38.

Munkegange 4, 12, 54, 74.

Munke Mølle og dens Kløbefabrikter
73, 74, 75, 84.

Munke Møllergade 51.

Musikere 123.

Musæum, a bet nordfide, 19, 34, 35.

46 b bet ahrnorbfide 40, 46.

Møntergaarden 47, 43.

Mønterfirkede 47, 43, 49.

Møntfløgning 47, 94.

Mysterier 43.

N.

Nationalbanken 9.

Nationalgarber 121.

Natvorgtere 121.

Nævnet Odense 14.

Nedergade 44, 47.

Neptunus, Stif 90.

Nifed og Nifedbømmningen 91.

Ronnebjerg 14, 74, 75, 93.

Nyborg Slot 116.

Nyestad 115.

Nygade 49.

Nystræde f. Lørdestræde.

Nystræde f. Stov, Sp, Stot, Ven og
Mølle 88, 115, 127, 128.

O.

Obin, Dampflis 94.

Organister 119.

Oergerade 33, 44, 47, 50, Gaarde paa
Janne se Gaarde

Doerito 31, 82.

P.

Paarup 47, 101, 118.

Paaflstræde 47, 101.

Pantheon 126.

Papirfabrik 34, 85, 86.

Pengeinstitutter.

a. Høns Distriktskase 7, 9, 10,
71, 132.

b. Høns Følkbank 10, 123.

c. Høns Stifts Sparekase 5, 6,
7, 106.

d. Gaandværkernes Spare- og Laane-
kase 10, 71, 125.

Pengekrisen 9, 76.

Pilebanen 15, 26, 126.

Pjentebam 14, 37, 33.

Pjentebamsgade 33.

Pjente Mølle 15, 33.

Porte, Høens, 14, 15, 26, 37, 126,
128.

Postvæsenet 121.

Postgaarden 11, 43.

Posthus og Postforer 47, 110, 120.

Postmager 66.

Posttegter, Høens, 95.

Postveegaarden 32, 33, 39.

Præstegaard for Sognepræsten i St.
Knuds Sogn 65, 124.

Præster ved Frue Kirke 39, 40, ved
St. Høns 118.

Pugestræde 124.

R.

Raabhuset 28, 119, 120, 121.

Raabhuset 63, 64, 121.

Ramsbæred 49, 50.

Rationalisme 70.

Reformationen og dens Følger 18,
34, 39, 49, 59, 63, 130.

Rettorboliger 30, 34, 58, 124.

Rettorer 34, 43, 57.

Kentligheden 17, 36, 48.
 Residerende Kapellaner 40, 118, 119.
 Retstøtten 35, 36, 47, 119.
 Ridehus 39, 127.
 Riffings Brinde 106.
 Rorsdam 130.
 Rosenbæsten 14, 15.
 Rytterlojerne 127.
 Rødegård og Rødegårdskøkken 130.
 Røgfluer 15.

S.

Salt af Tang 66.
 Sænderungård 24, 25.
 Sæden 39.
 Sælfab, patriotisk 66—68, 107,
 Sjælemæser 63.
 Sjøbøggeri 77, 78, 92, 93.
 Sjøbøerne 88, 93, 127.
 Sjøbøst 87, 94.
 Sjøbønnen 88.
 Sjølden 14, 119.

Søler:

Katekistiske Søler 22, 35, 42, 108, 109.
 Kommunale Søler 5, 35, 51, 56, 59,
 108, 109, 110, 123, 130, 131.
 Pædagogiske 24, 55.
 Pædagogiske 5, 23, 39, 42, 54, 56—58.
 Rulerens Legatissøler 38, 109.
 Realsøler 59, 109, 111, 126.
 Teknisk Søle 31, 36, 132.
 Skomagerstræbe 28.
 Skolerne 74.
 Skrappestræbe 37.
 Skulptur 22, 43, 119.
 Skulpturborg 50.
 Skulpturen, det borgerlige, 126.

Slottet 115, 116.
 Smede og Smedestræbe 34, 68.
 Smugleri 64, 91.
 Soretræderne Stræde, Kirke og Kloster
 48, 49, 50.

Spanierne i Odense 13, 36.
 Spansk Koppe 35.
 Smaasstræbe 53.
 "Stadthuset" 123.
 Stentstræbe 54.
 Stentrykkeri 44.
 Stentriste Dug 119.
 Stige 89, 90, 92, 94.
 Stiftamtmandsbolig 116, 124, 196.
 Stiftstifter 34, 35, 36, 45, 46, 48, 50,
 54, 55, 62, 106, 111, 115.
 Stiftstiftelsen af 18de September 62, 115.
 Sutterlojeri 43, 44, 45, 77—79.
 Sutterloren 79, 130.
 Suttervarefabrik 132.
 Svalgang 20, 122.
 Svaneapoteket 84, 105.
 Sværterne 36, 88, 104, 105.
 Svingebånd og Svingebremning 36, 55, 84.
 Symmetriskefabrik 68—70.
 Sæbepæderi 43.
 Sømøler 93.
 Søndergade 26, 126, 127.
 Søsting ved Dønjse 88.
 Søveje til Odense 87—93.

T.

Tætre 22, 50, 126.
 Teglboert, St. Jørgens, 38, 86.
 Teglstation 30.
 Tings- og Kretstings 36, 80.
 Toldkontor 126.

Told og Toldbod 65, 91, 106, 119.
 Tollelund 90—93, 104, 127, 128.
 Torvestræde 28.
 Torvet 28—32, 35, 36.
 Tragtus 65, 112.
 Trængselarbejdsmønstret 65, 112.
 Tryk 11, 12, 22, 26, 28, 51, 54,
 90, 118, 119.

II.

Udgifter, kommunale, 130.
 Udskiflinger 67, 71, 110.
 Understøttelsesfond 115

B.

Bandskriftning 127.
 Bandedbning og Bandovert, Byens, 18,
 80, 121, 130.
 Beje 49, 50.
 Beskand og Røring 7, 21, 44, 64—66,
 104—106.

Biskopskøret 126.

Biskop 125.
 Bistidsere 83, 119.

DE.

Deffelfabrik 44.

E.

Ederlæggerer ved Arbejdsbrønde, Døvs-
 løsmestere og Kirg 2, 15, 18, 20,
 44, 65, 88, 90, 91, 94, 104, 105,
 124, 127, 128.

Øl og Ølbryggeri 36, 63, 64, 87, 132.
 Ørkegade 38, 50.
 Ørups Stiftelse 115.

Navneregister.

A.

Aaby, Rektor 59.
 Aaben, Præst 118.
 Aagaard, Præst 48, Maler og Kunst-
 ners 131.
 Aker, Røng 2, Sjøbøgger 93.
 Abrahamfen, Kammerbetjent 107.
 Ahold, Hertug 18, 29, 35.
 Ahlefeldt, Ørde, 30.
 Akei, Handelsmand 100.
 Albon, Højen 29.
 Alrup, Færghsbetjent 44, 66, 67.
 Appelt, Agent 43.
 Andersen, Rektor 58, 59, 122.
 Andersen, Seldens, Fens, Biskop 5,
 19, 32, 39, 53, 82, 128.
 Andersen, Apoteker, 6, 84, Digter, 14,
 50—52, Stenbøgger 118.
 Aesom, Kunstbrejer 123.

B.

Baar, Amtsforsvalter 125.
 Baden, Forfatter 74.
 Bager, Oluf, Handelsmand 13, 18, 26,
 27, 32, 47, 48, 53, 88, 93, 101—104.
 Bager, Godsejer 113, Digter 123.
 Bang, Amtsforsvalter 122, Kjøbmand 22.

Becker, Skuespilbetjent 22, Apoteker
 26, 83.

Behrens, Maler 11, 36, 132.
 Benedikt, Røng 29.
 Benzon, Fens, Amtmand, 5, 6, 30,
 36, 61, 106, 107, 112, 114.

Benzy, Bøgermester 34, 122, 131.
 Bergen, v. Bøgermester 120.
 Bergenhøim, Ørkerer 59.
 Bergmann, Raadmand 102.
 Berg, Kios 12, 40, 41, 122, 131.
 Beren, Johan de, Ørker 105.
 Bierkeand, Bantdirektor 9, 10, 31,
 71—75, 113, 126, 130.
 Bille, Strøbe, Ørde, 24, Stiftamt-
 mand 74, 124.

Birtebal, Afpløder 60.
 Bierkeberne 33, 34, 59, 84, 103, 114.
 Bisjens, Kunstner 8, 118.
 Bjering, Anlægger af Stiftstidenden
 og dens Trykkeri 62.

Bjersfen, Raadmand 122.
 Blangeborg, Borgermester 120, 123.
 Bles, Borgermester 131.
 Blom, Tølbinder 118.
 Blom, Tølbinder, Fabrikant, 47, 84.
 Bojen, Raadmand 43.
 Bøjen, Marie, Forfatterinde 45.

Bolkhoen og Bjern, første Bevilg-
 hædere til Indbøiminger i Fjorden,
 91.

Bolt, Postmester 47.
 Borgh, Kancellist 85, 86, 91, 115,
 122, Karet 40, Præst 118, Kjøb-
 mand 47.

Borring, Bysfoged 123.
 Brøbe, Karen 32, Jørgen B. 32, 33,
 34, 36, 61.
 Brandt, Bogtrykker 38, Fabrikant 126,
 Raadmand 66.

Brøben, Karet 40.
 Brøbe, Gartner 126.
 Brøben, Ørkerer 30.
 Brummer, Bøgger 86, Kaptajn 91.
 Bryll, Karen 62.
 Bryll, Oluf 39.
 Buchwald, Stiftamtmand 54, 55, 84,
 89, 121.

Båløw, Ørkerer 24, 113.
 Buntelob, Præst 51, 118.
 Bygøw, Professor 131.

C.

Cederfeld de Simonsen, Stiftamtmand
 126.

Christensen og andre Navne, der besynde med C, der lyder som R, se dette Bogstav.

D.

Damgaard, Stiftsprovst, 35, 46, 108, 119.

Dahlin, Maler 131.

Demant, Symaskefabrikant 68, 69, 70, 118.

Demori, Sprog lærer 47.

Demby, General 192.

Dorch, Hattemager 43.

Dreyer, Hjer af Frns Stiftstidende og Stiftsbogtrykker 62, 63, Randværkskommissær 105.

Driberg, Regnskifter 45.

Dwædt, Forfatter 66.

E.

Eblemann, Kapellan 40.

Eichet, Regnskifterinde 114, Æge 118, 126.

Eilshou, Kjøbmand 4, 21, 43, 105, 126.

Elisen, Præst 118.

Engelstoft, Bisshop 4, 15, 37, 42, 54, 55, 101.

Englysh & Hanfen 80.

Erit Ejgjed 16, 73.

Erit Skjopping 12, 49, 52.

Erit Sommerer 17, 95, 119.

Erit Hoppening 2.

Eritsen, Landstingsmand 7, Borgerskifter 120.

Ernst, Kristen, Regnskifterinde 114.

Estsjøn Enare, Kriger, 16.

Estrup, Borgerskifter 120.

F.

Faaborg, Kjøbmand 126, Skatteet 40.

Faber, Bisshop 60, 61, Prokurator 22, 26, Tegnelærer 131.

Fald og Justru, Regnskifter 114.

Fander, Ledbontværker 26.

Fidiger, Kattingspættler 112.

Filippo, Dronning 126.

Fischer, Smed 45, 68.

Fjuren, Smøler 18, 64.

Fjensborg, Handelsmand 34, 120.

Fogh, Videnskabsfabrikant 126.

Folstein, Bygmester 43.

Frande, Prins 12, 42.

Frank, Skuespilskildrer 22.

Ferberit den Iste 89, 128, den 2den 18, 20, 28, 35, 54, 57, 88, 93, 104, den 3die 20, 119, den 4de 35, 46, 89, 115, 116, 118, den 5te 23, 43, 57, 58, 89, 119, den 6te 107, den 7de 8, 11, 36, 61, 116, 127, Arrangør 126.

Fremud, Billedhugger 106.

Fris, Apoteker 34, Kantaler 13, 54, 113, Borgerskifter 121, Regnskifter 114.

Frisen, Borgere i det 16de Aarh. 27.

Froom, Bager 122, Præst 118.

Fugl, Stomager 34.

G.

Gandrup, Skipper 90.

Gedjømmer, Forfatter 131.

Gesico, Bisshop 3.

Gjerding, Skolebestyrer 126.

Glob, Rentemester 39, 42.

Gottschald, Præst 60, 119.

Grate, Svend, Konge 74, 127.

Grebsted, Hoffmager 31, 36.

Grubbe, Raadmand 30.

Guldberg, Minister 83.

Gundermann, Forer 126.

Guldenstjerne, Adelsmand 34, 117.

Gyøve, Anna, Boglamer 32.

H.

Hagen, Stentrykker 44, Præst 118.

Hahn, Æge 30.

Hand, Adjunkt 59.

Hals, Rector 34, 59.

Hamsfort, Apoteker 54, 82.

Hans, Konge 12, 14, 18, 42, 122, 128, Hertug 18, 29, 35.

Hansen, Sporelseshjælper 7, 43, Skibbygger 92, Gaardejer 7, Borgerskifter 121, Rector 43, Lærer ved Lahns Stiftelse 46, Arkitekt 55, 109, Følletingsmand 85, 131, Regnskifter 114, Borgere i Midten af det 16de Aarhundrede 123, Bisshop 124, Brøgger 126, Hansen, Lind, Skibbygger 93.

Hans Trøsten, Raadmand 129.

Hardenberg, Adelsmand 54.

Halebarth, Præst 118.

Haugsted, Skolelærer 85, 120, Arkitekt 55, 85, Kammerlærere 45, 114.

Haven, v., Præst ved Frue Kirke 23, 39, 40, 89.

Hedegaard, Forfatter 123.

See, Præst 118.

Hejberg, Rector 59.

Hejde, Politimester 118, 121.

Helm-Peterien, Bogbønder 55, 62, 85.

Helten, Skibstøder 7, Æge 45, Præst 60.

Hemprl, S., Kammerlæder 14, 61, 62, 63, 122.

Hendriksen, Rector 59, 114, 118, Præst 118.

Herholdt, Præstfor 3, 4.

Hilstrup, Anlægger af Kongensgade 9, 125.

Hofman, de, Regnskifter 114.

Holm, Borgerskifter 30, 43, 122, 128, Apoteker 84.

Holst, Folketaler 123.

Hoftrup, Adjunkt 59.

Høbert, Skuespilskildrer 22.

Hus, Stifter af Hus's Saliger 54; Hvitfeldt, Forfatter 39, 82, 119.

Høyer, Skibbygger 93.

Høegh-Guldberg, Oberst 51.

I.

Iversen, Kristian 11, 22, 38, 51, 90, 102, 117, 124, 127, 128.

Israel, Salomon, Handelsmand 35.

Jensen, Sophus, Kjøbmand 125.

Jensen, Vinhandlere 6, 106, Bantendirektør 10, Tobakskontrollant 127.

Jespersen, Bisshop, Enté 64, Kolesjor 127.

Johansen, Organist 119, Adjunkt 132.

Juel, Kammerherre 11.

Jilgensen, Raadmand 75, Kjøbmand 106, Firma 27.

K.

Kaas, Kantaler 22.

Kallax, Dørlærer 58.

Kannemose, Regnskifter 114.

Karl den 15de 11, af Pøsen 11, den 10de 15, 103.

Karoline Amalie, Entebronning 60, 62.

Kellinghusen, Stadsbaupaa 27.

Kingo, Bisshop 4, 23, 38, 54, 57, 84.

Kjer, Ulfspinder 65.

Kjmand, Politimester 6.

Kjmand, Regnskifter 114.

Kjening, Skibbygger 118.

Knud, den hellige 1, 28, 29, 74, den 1ste 38, 34, den 2jette 16, 74.

Knudsen, Skibbygger 93, Borgerskifter 121.

Koch, Højbygester 58, Fabrikant 66, Politimester 7, 75, 121.

Kofod, Borgerskifter 120.

Kohm, Forfatter 122.

Kolding, Rector 59, Brøst, 39 40.

Kraft, Professor 44, 47.

Krag, Direktør 7, 74, Adjunkt 59, Kragh, Dørlærer 58.

Krause, Bisshop 32, 35, 111.

Krobal, Adjunkt 59.

Kristian den 1le 64, 88, den 2den 12, 13, 18, 42, 102, den 3die 18, 29, 54, 56, 82, den 4de 15, 19, 20, 22, 23, 35, 88, 108, 111, 121, den 5te 111, den 8de 11, 51, 55, 60, 62, 116, den 9de 110, Prins af Pøsen 117.

Kristine, Dronning 12, 18, 37, 41, 42, 54, 127.

Kristensen, Borgerskifter 120, Birtedommer 124, Inspektør 86, Rikter 119, Entreprenør 10.

Krøger, Apoteker 84.

Krysfing, Regnskifter 106.

Kurrebaum, Raadmand 21, 47.

L.

Laggen, Præst 118.

Lahn, Sandfærger 21, 45, 49, 64.

Lang, Præst 119.

Langhø, Lægemester 26.

Larsen, Bankdirektør 10, Didsøbskammer 116.

Larvig, Regnskifter 114.

Larson, Arkitekt 4, 8, 11, 31, 87, 106, 110.

Leopold, Handelsmand 22.

Lindboe, Borgerskifter 30, 120.

Lindte, Klokker og Forfatteren af dette Navn 60, Kjøbmand 126.

Lorenzen, Regnskifterinde 45.

Løge, Apoteker 84—86.

Luja, Æge 30.

Lumbye, Tonkunstner 131.

Lunge, Adelsmand 62.

Løffe, Pernille, Dreperte af en Stiftelse 48.

Lütten og Justru, Regnskifter 114, 128.

M.

Madsen, Retslærer 126, Borgerskifter 120.

Magaard, Grosserer 87.

Margreth, Dronning 127.

Marsklev, Borgerskifter 120.

Mau, Apoteker 84.

Mebelby, Præst 39.

Melby, Højbygester 47.

Meyer, Regnskifter 113.

Middelsten, Regnskifter 61, 114, Bisshop 34, 46.

Mittet, Dr. Præst 131.

Mittelen, Præst 39, 118.

Mitro, Boghandler 61, 114, 128.

Molsted, Forfatter 26.

Mouvier, Borgerskifter 120, 125.

- Mule, forskjellige af denne Slægt 22, 42, 100, 108, 114, 122.
 Mumme, Forfatter 30, 54, 60, 82, 108.
 Muus, Grosferrer 9, 85, 87.
 Nøllgaard, Regattist 61, 114.
 Nøller, Green og Jørgen, Rådmand 21, 47, 105, Rineskibmand 84, 105, Gaarfarer 131, Skibsdagter 93, Solskinspætt 35, 43, 110, Sædeslyder 43, Borgemejer 120, Væge 60, Regattist 113.
N.
 Nannestad, Professor 29, Kateket 40.
 Nauer, Rector 29, 59.
 Nielsen, Rådmand 75, Præst 118, Borgemejer 120, Medfister af Fyns Føllebank 10, Sirkelvæge 42.
 Nørgaard, Professor 23, 131.
O.
 Olin 14, 74, 98.
 Orlmann, Væge 11.
 Otten, Raadshæftner 122.
 Otte, Rejser 122, Fabrikant 30, 65.
 Osvand, Væge 29.
P.
 Paaste, Vffoged 47.
 Pagh, Rådmand 86.
 Paludan-Müller, Professor 3, 115.
 Paulsen, Gaardmand 91, Vægger 22, 123, Kriften, Vitor 34, 58, 59.
 Petersen, Røstingsmand 7, Gæsteraad 7, 9, 30, 34, 35, 79, 80, 120, Kammermejer 7, 31, Apoteker 84, Domsproff 34, Garver 87, Kateket 40, Professor 131.
 Pevnmann, General 89.
 Pflug, Digter 8.
 Pium, Kristen 114, Bisshop 118.
 Podeduff 30, 85.
 Pontecorno, Prins 116.
 Pontoppidan, Forfatter 17.
 Porsfeld, Rensmand 128.
 Porth, Regattist 45.
 Pøterosen, Befalingsmand 128.
P.
 Paben, Lærer 35.
 Pann, Provinzialmedicus 26, 50, 83.
 Pannus, Bisshop 58, 123.
 Parsch, Professor 30.
 Rasmussen, Landstingsmand 7, Rådmand 9, Sinfister 8, Landstingshører 35, Overretsprøfurator 75, Grosferrer 50.
 Raff, Professor 131.
 Rajens, Ordsmand 89.
 Rejen, Forfatter 49.
 Rejmer, Kapellan 119.
 Rejmuth, Borgemejer 120.
 Riffelsthal, Lillfynsarer paa Læseforeningen 30.
 Ringe, Læger 131, 132.
 Riebrigh, Raadmand 103.
 Risting, Rådmand 21, 105.
 Rofgaard, Kofter 119.
 Rofvinge, Borgemejer 82, 120.
 Roulund, Regattist 61.
 Rumohr, Anna, Regattistinde 114.
 Rye, Fotograf 40.
 Ræpphoff, Væge 113.
 Rønno, Rødsmand 27.
R.
 Rago, Forfatter 88, 127.
 Rørdorph, Rector 59.
 Røsch v. Brodthoff, Baronesse 114.
 Røschlerau, Professor 131.
 Røschel, Geheimeradvinde 114.
 Røschj, Vægger 87.
 Røschel, Gæsteraad 57.
 Røschmidt, Kofter 119.
 Røschnadenburg, Lægeartsejer 38.
 Røschult, Apoteker 82.
 Røscheller, Oberst 35.
 Røschfeld, Kantser 39.
 Røschfeld Junii, Kammerherre 9, 55.
 Røschelmin, Bogtrykker 62, Præst 40, Borgemejer 122.
 Røschibbern, Fabriksejer 65, Kantor og Professor 122.
 Røschilberg, Adjunkt 59.
 Røschierfen, Fabriksejer 44.
 Røschimonjen, Borgemejer 120.
 Røschinkel, Ida, abelig Dame 40.
 Røschjoh, Guden 14.
 Røschloogaard, Margrete, abelig Dame 24—26.
 Røschrøder, Bogtrykker 38.
 Røschrup, Gaardvæger 32, 37.
 Røschmit, Dyrer af Lunbeegaards Stiftelse 114.
 Røschmel, Bogtrykker 38.
 Røschtarup, Spærelsevidetker 7.
 Røschtheth, Kaptajn 91.
 Røschtage, Præst 118.
 Røschtenbuch, Præster 40, 118.
 Røschtrøm, Økshæfter 9.
 Røschend Skriden, Røge 15.
 Røschvigen, Kristen 114, Stiftsproff 40.
 Røschvrenjen, Binbander 21, 27, 105, Skolebetyner 30, Fabrikant 66.
 Røschwartz, Dyrner 48, 53.
S.
 Sauber, Rector 59.
 Saveln, Bisshop 131.
 Saveln, Rådmand 43.
 Saveln, Røge 85.
 Saveln, Vægge 54.
 Saveln, Bogtrykker 122.
 Saveln, Gæsteraad 75—79.
 Saveln, Væge 22.
 Saveln, Fabrikanten 132.
S.
 Sana, Apoteker 82.
 Sanaogaard, Stiftamtmand 114.
 Sana, Præster 37—40.
S og S.
 Salentin, Rådmand 9, 43.
 Saltemar Aterdag 123, den store 74.
 Salsendorf, Rødsmand 59.
 Saveln, Vægge 22.
 Saveln, Simonjen, Forfatter 15, 28, 74, 87, 101, 102, 120, 128.
 Saveln, Saveln, Røge 114.
 Saveln, Saveln, Præst 27.
 Saveln, Saveln, Præst 89, 90.
 Saveln, Rådmand 45.
 Saveln, Apoteker og Saveln af Stiftes bogtrykkeriet 62, 83.
 Saveln, Præst 118, 120.
 Saveln, Borgemejer 120.
 Saveln, Saveln 125.
 Saveln, Præst 39.
 Saveln, Præst 55.
 Saveln, Præst 40.
 Saveln, Dødsbedretter 131.
 Saveln, Adjunkt 58.
 Saveln, Præster 45, 49.
 Saveln, Præst 118.
S.
 Saveln, Præst 1, 29, 59.
S.
 Saveln, Digter 14, 127.
 Saveln, Amtsskriver 30, 122, Rådmand 128.

K e t t e l s e r.

- Side 27: Engelsted læs: Engelbert. Stieler læs: Stiller.
 Side 33: Professor Jakob Birkerod boede ikke paa Torvet, men i Nørbgade. Jens Birkerod var den Dag, da Jørgen Brahe blev begravet, i Væge hos en Slægtning paa Torvet.
 Side 36: Billedhuggerarbejdene paa Tinghøstet foreskille ikke Rensens Symboler, men Dønske og Fyns Baandmærker.
 Side 61: 16.000 Rd. læs: 1600 Rd.
 Side 88: 1847 læs: 1477.

St. Knuds Kirke i Odense.

Sankt Knuds Kirke.

Lod kun den forbarne Gu helt frejbig se sig tilbage,
Kiste sin Rune ved Rot, Ildne ved Mindet til Dag!

Naar jeg har laet St. Knuds Kirkes restaurerede Ydre, set fra et Punkt imellem Frederik den syvendes Standbillede og det sydlige Hjørne af Bankbygningen, blive Ømnet for det første Hæfte af det hermed begyndte Billedvært; da et dette Valg ikke saa meget truffet af den Grund, at denne Bygning bærer den Konges og Helgens Navn, som igjennem lange Tider fastede en egen og stor Glans over Odense, som meget mere, fordi dette Mindesmærke i arkitektonisk Henseende uden Sammenligning er den skønneste Bygning i Odense, ja i hele Fyen. Som Kirken stod der før den nu næsten fuldenbte Restauratation af det Ydre, var den vel ogsaa et iøjeblik Kunstværk, men dens ædle Former vare dog tilbøielige i en Tid, da Afglatning, Flitterstads og Overfalkning mere tilfredsstillende Smagen, end de af den kunstig formede røde Sten fremtryllede rige, usminkede Former formaaede dette. Det, som er Eftersindens væsentligste Særkende, Enkeltighedens Harmoni, blev ganske overset af dem, som skulde frede om de Værker, der endogaa i deres fortaaktede Stikkelse endnu kunne tale om de Mænds Kunstsmidte, som have rejst disse Mindesmærker. Først vor Tid har, taltet være den Aand og Dannelse, som har trengt igjennem, faaet Dje for, at Sminke og Paahæng ikke kunne erstatte den naturlige Eftersind, men nok formaa at skjule denne. Derfor ville vi, naar vi med Tak til Gud glæde os over, at vi ere bleve fødte i en Tid, da det, bortset fra det meget Daarlige, som klæber ved Samfundet, blev den menneskelige Aand forundt at magte større Ting end nogenstinde tidligere,

regne det med til det glædelige, at vi fik Syn for det ophjævede og ædle, som afpræger sig i længst forvundne Slægters Virken ogsaa paa Bygningskunstens Omraade.

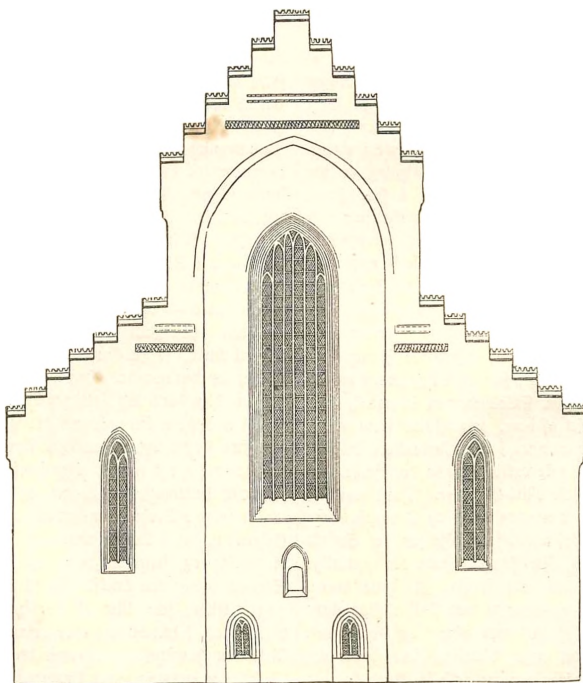
Naar jeg nu skal ledsage medfølgende Billede med en historisk beskrivende Text, da kan det ikke falde mig ind at ville gjøre Forsøg paa at udtømme Ømnet; jeg skal kun bestræbe mig for at give Læserne et saa tydeligt Omrids af en Penne-tegning, at de kunne følge Kirken igjennem de henrundne Tider og ved Hjælp af Billederne kunne se den, som den nu staar, uden at have den for Dje.

Følge Etnoth's „Knud den helliges Historie“ — skreven i St. Knuds Kloster i Odense 1109 og den første i Danmark forfattede Bog, som endnu haves — lod Knud den hellige, kort før han den 10de Juli 1086 led Martyr døden i Albani Kirke, lægge Grunden til en Stenkirke i Odense for den nævnte. Men til denne ny Kirkes Krypte blev hans Lig ført ved Aaret 1094 og lagt i en Kiste af Sten, hvoraf det igjen optoges med stor Højtidelighed den 19de April 1101 og derpaa neblagt i en ny, rigt smykket Trækiste, som med Undtagelse af Laaget og Prydelserne er det samme Skrin, som endnu indbeflutter de Helgenens, der i Aarthundreder traf Anfunder af andægtige og syge langvejs fra til Odense. Skrinet stod i den katolske Tid til Stue i eller paa et Alter, som efter al Sandsynlighed har haft Plads i den Krypte eller halvunderjordiske Kirke, som har trakt sig hen under den nuværende Kirkes Kor, men som med Undtagelse af en lille Begravelseskjælder i den østlige Ende efter Re-

formationen blev opfyldt med Jord og brugt som Begravelsesplads, og saa sporløst var dette store hvælvede Rum forsvundet, at man, indtil det nu igjen ved Restaurationen blev fundet, ikke vidste, at det nogensinde havde været der. Denne første St. Knuds Kirke, som var opført af hugne Rampesten, blev ødelagt ved sjenkelig Tilfald i Tiden fra 1143 til 1157. Biskop Rikolf tog imidlertid kraftig fat paa Gjenopførelsen, og allerede inden Aaret 1162 havde Koret atter rejst sig. Dogaa denne Bygning skal i Tjeberne imellem Erik Moppennig og Abel være bleven ødelagt ved Aaret 1247, og da man paa hin Tid kun byggede af huggede Rampe- og Sandsten, og den nuværende St. Knuds Kirke helt er opført af brændte Sten, kan man kun søge Levningerne af hin forsvundne Stenkirke i de Rampe-

sten, som findes og før Restaurationen i større Mængde fandtes i Grunden af den nuværende Bygning.

Den St. Knuds Kirke, som nu staar, skriver sig altsaa fra Tiden efter 1247. For det hellige Ligs Skjold har man formodentlig skyndt sig med først at saa Krypten og dernæst til Messeshold og anden Gudstjeneste det store hvælvede Kor opført, og selve Bygningen bestyrker denne Formodning, thi der er flere Omstændigheder, som tale for, at denne Del af Kirken er den ældste, medens dog den dertil hørende nuværende Gavl ikke skal være saa gammel. Da denne Gavl har vundet mest ved Restaurationen og nu med sit store Vindue, der tæller over 2700 Ruber, fremtræder med stor Skjønhed, gives her et Omrids af den.

Forresten haves ingen historiske Dplysninger om, naar, hvorledes og ved hvem dette ældste Parti af Kirken er blevet opført; udbendig Skjælses det ved den gjennembrudte Murstenspyrbelse, der i en Brede af 17 Tommer løber under Gesimsen paa Højskibet, ligesom ogsaa Vinduerne i denne Del af Kirken ere mindre i Højskibet og større i Sidestribene end i de tilsvarende Dele af Gifico's Bygning, et af dem i Højskibet er endogsaa saa smalt, at man ved Restaurationen kun har kunnet gjøre det toebelt, og et af dem i Sidestribene saa bredt, at det har maattet deles i fire Dele, medens alle de andre Vinduer i Sidemurene ved de murede Voster eller Søjler ere blevene trebelte.

Om den større vestlige, i en lettere og slankere Stil holdne Del af Kirken har man derimod flere historiske Dplysninger. Til denne Bygning er Biskop Gifico's Navn knyttet.

Denne Mand, som var Forstander for det rige St. Knuds Kloster, som laa der, hvor nu Hømpels Klædefabrik ligger, blev Biskop i Aaret 1286. Miblerne til Dpfsrelse af sin Bygning fik Gifico dels af Menigheberne i Stiftet dels ved Afskandhandel. Dette antydes ogsaa i den mærkelige Indskrift, som er fordybet ned i Stenene og anbragt rundt om Stiekskibets Mure, saa langt Gifico's Bygning strækker sig. Denne latinske Indskrift, hvortil Forbindelsen imellem Brudstykkerne paa den nordre og søndre Mur er gaaet tabt, have flere lærde gjort Forsøg paa at tolke; jeg skal her giengive Professor C. Paludan-Müllers Oversættelse, saaledes som han for Menigens Skyld har omskrevet enkelte Ord. Paa den nordre Side staar:

„Dette Værk opreiste den sunke Forstander Gifico, hvem Manden, ikke et prestesøst Indsald tilskyndede; og for at jeg kan vedblive at være beskærmert.“ — —

Paa den søndre Side:

— „gamle Røner og Røgsølv maa her anstrenge sig; thi jeg vil falde og styrte sammen, hvis from Omhu ophører. Du saa meget som er fornøbt fertil; og den begangne Gønd kommer det sig at udfætte ved dette rene, gode, usorgængelige Offer, der frit fra den mørke Afsgrund's rødfomne Hænder. Tusinde, ti Gange tredive og eet af Herrens Aar ere henrumbne, da (el. imedens) han bevirte, at denne svære Bygning blev til Brug og efterlod Navnet at haves.“

Kirken er saaledes indført talende til Menigheden.

Der arbejdes endnu i mange Aar paa

Kirkens fulstændige Dpfsrelse efter Gifico's Død, som indtraf mellem 1300 og 1305, ja endnu i Aaret 1357 folgtes Afsad i dette Vjemed. Rime-ligvis er i denne senere Tid det Parti blevet opført, der, som Etatsraad Herholdt udtrykte sig i et for kort Tid siden i Fyns Stifts literære Selskab afholdt Møde, ligesom er indskudt imellem den ældste østlige Del og Gifico's Bygning, og som er kjenbeligt ved sine Uregelmæssigheder, navnlig den pørefornede Forbygning med dens Fortanning, at der her saavns et Vindue i Højskibet, og at det, som findes, er skadere og højere end de, som findes i Gifico's Bygning, hvilket ogsaa tydelig kan ses paa Billedet; en Rævne paa hver Side af dette Bygningsparti viser paa Højskibets Mur tydelig Grænsen. Denne Forstyrrelse i Stilen skjules udbendig noget af det dersteds staaende valkenborstte Kapel, og denne Omstændighed har været en af de Grunde, som ere blevene fremførte til Forjvar for Kapellets Bevarelse.

Det maa saaledes antages, at selve Kirken med Slutningen af det fjortende Aarhundrede var bygget saaledes, som den nu staar, altsaa har dens Dpfsrelse staaet paa i henved hundrede Aar. Men den havde den Gang intet Laarn; dette, som er opført paa Midtskibets Mure og paa to meget brede Piller inde i Kirken, skrives sig vistnok fra Kristian den tredies Tid.

Endnu maa med et Par Ord Kirkens Kapper omtales. Disse Ubygninger bleve i den katolske Tid benyttede til en Altertjeneste, men da der efter Reformationen kun blev Brug for eet Alter, vare disse Tilbygninger overflødig, hvorfors de ogsaa efterhaanden bleve nedbrøne, uden at man dog bestemt kan angive, naar dette er stet, ja man kan end ikke bestemt angive, hvormange der har været. Paa den nordre Side har en saadan Ubygning haft Plads lidt sydligere end det valkenborstte Begravelseskapel, men dog tilbels paa samme Grund. Klosteret har formodentlig staaet i Forbindelse med Kirken ved to Tværbygninger, af hvilke man kan søge den østlige i den endnu staaende Gymnasiebygning, og Indgangen for denne Mellembygning har da været den Dør, som nu fører fra Konfistoriet ind i Kirken; den anden Bygning maa have ligget saaledes, at Indgangen derfra har været den Dør, som findes paa Sydkiden nærmest Laarnet.

Langs med disse Forbindelsesbygninger har sandsynligvis løbet en Munkegang, og den ubendig meget smukke Tår, som nylig er funden tæt ved Konfistoriet, kan da tænkes at have været Indgangen fra den Munkegang, som løb der. Smellem disse to Tørbbygninger, hvorved Klostergaarden ud imod Kirken blev et indelukket Rum, maa der isølge de Bueslag som nu ere komne til Syne i Murene, have ligget to Kapeller, hvoraf det nærmest ved Kong Hans's Begravelse maa have været anseelig, efterform det ved to store Abninger har staaet i Forbindelse med Kirken. Endelig er der ogsaa kommet et større Gjennembrud til Syne syd for Konfistoriet. I alle disse større tilnærede Abninger findes Spor af, at der ved Fraløkkelsen er blevet en lille Abning tilbage, hvorigennem man kunde komme ind i det øste tomme Rum, og deraf, at Murforbindelsen i de store forhøvede Abninger er den antike, men i de mindre den moderne, har Biskop Engelstoft gjort den Slutning, at den første Tilnæring er stet paa Reformationens Tid, og den anden senere, da man nedrev disse Kapeller.

Det valkenborstte Begravelseskapel, som nu maa antages at blive staaende, hvorfor jeg ogsaa har medtaget det paa Billedet, og det efter den Tegning, som Arkitekt Lenbofs har udfæstet for dets Restauration, er opført 1633 i Kristian den fjerdes Stil. Det nu nedrevne Vaabenhus skrev sig fra samme Konges Tid, men var blottet for al arkitektonisk Skjønhed, ja det skulde endogsaa den skønne Kofette, som nu igjen ses over den derværende Indgang.

Som Kirken fkylder Klosteret sin Oprindelse, faaledes vedblev den ogsaa at være en Klosterkirke, faalenge dette bestod, ja fik først i Aaret 1618 en Menighed.

I Aaret 1694 nedstyrkede Taarnets Hovedspir, men det blev dog igjen ved Biskop Ringo's Omjorg gjenopført som tidligere, saa Kirken vedblev at have eet stort Spir og fire smaa, et i hvert Hjorne paa Taarnet, og desuden et fænte over Koret; den havde da ogsaa Martindør. Den store Restauration i Aarene fra 1750 til 1757 ombandede kun det Indre, og det var først i Aiden fra 1783 til 1786, at de syv gamle Spir forvandt, og det nuværende blev opført, hvortil Kjøbmand Peter Gilschou og Husfru Kjønske 10,000 Rb. I Aarene 1791 og 1792 fik

Spißfibel et nyt Lag, hvorved det gamle sænkedes saa meget, at Forfjellen imellem dette og det nuværende Lags Rejsning blev omtrent 3 Alen paa hver Side.

Kirken er ubendig 100 Alen lang og 40 Alen bred. Taarnet med Spiret til Spidsen af Fløjtangen er fra Grunden 99 Alen. Den Omstændighed, at Kirken faaledes næsten er ligesaa høj som lang, har gjort, at Billedets Form har maattet nærme sig en Kvadrat, hvilket Formattede følgende Billede ikke ville faa. Det er Spißfibel, som giver Kirken sin Anseelse, idet samme fra Gulvet til Tagrygningen er 47 Alen høj og rager saa meget op over Sideskibene, at der i dets Sidemure har kunnet anbringes en Række ingenlunde lave Vinduer. Kirkens Særpræg er den gjennemsførte Spidsbuestil.

Endnu staar tilbage at omtale den nu næsten fuldbendte Restauration af Kirkens Ydre. Denne blev paabegyndt i 1865 med Spiret, hvoraf Fløjtangen, efterat den i en Storm var bleven brytet, blev nedtagen, hvorefter en ny blev opført; Korbtaget og tilbøjs Olgaa Træværket i Spiret blev fornyet. Aaret efter aigravedes Grunden omkring Kirken, hvorved bortførtes 145 Kubiffarne Jord, hvorefter Kirkegaarden blev planeret og forskjønnet med Anlæg af Græsplæner og Buskøer; Konfistoriehaven blev lagt ind til Kirkegaarden og den hele Plads blev omgivet med et Jernstakit. Allerede tidligere vare de fve Lindeterrasser bleve omhuggede. Et Par Aar derefter bleve som til en Prøve de to Vinduer i den vestlige Gavl og det første Vindue imod Vest i det nordre Sideskib ombandede i Overensstemmelse med den Regning af Statsraad Serholst, hvorefter Restaurationen bliver udført. Man fik herved Dvæne op for, hvormegit Kirken vilde vinde i Skjønhed, naar den lagte Man blev gjennemsført, hvilket blev end tydeligere, da Taarnet ifjor blev færdigt. Man tog da den raske Beslutning at fuldbende Restaurationen faavel af det Ydre som det Indre i Løbet af 1872 og 1873, og Arbejdet er fremmet faaledes, at Kirken nu ikke blot næsten helt har isørt sig den ny Dragt, men den for Djet saa velgjørende Harmoni af Enkelthederne er saa gjennemsført, at Kirken vist ingenlunde har havt et skønnere Præg. Ved det fuldbendte Arbejde ere Murene bleve udbedrede og afspudede, Vinduerne helt fornyede og omformede ved. murede

Postler, hvorved Spidsbuestilen stærkere er kommen frem; Dørene ere ligeledes bleven omformede, og Hovedindgangen er bleven henlagt til den vestlige Gavl, hvor den før har været; det store Vindue over denne Dør er atter blevet anbragt, og det tilsvarende i den anden Gavl er bleven forlænget — se Omridset paa Side 2 —; paa den sydlige Side, hvor Murene vare mest brøstfældige, er der foretaget betydelige Udbringinger, og her vil den gjenfundne Dør forøge Udgangene til Kirken. Forat Kirken kunde komme til at ligge mere frit, kjøbte Kammerherre J. Benzou i 1834 den Gaard, som laa vest for Læseforeningen paa det Sted, hvor nu Mindemærket over denne Hædersmand og Hustru findes

— se det store Billede — og lod den nedrive, hvorefter Pladsen afskændtes til Kirken; i samme Dørneds Lob Kommunen i 1857 Biskop Jens Andersens anselige Gaard paa Fladhaven nedrive, og senere har endelig den gamle, saatalde danske Skole, som laa syd for og umiddelbart op til den gamle Latinskole, maattet vige Pladsen for Kirkens Skuld. Endstjønt der saaledes er gjort meget, forat Kirken kunde komme til at ligge frit og saa smukke Omgivelser, om hvilke de med dette Hæfte følgende Billeder ville vidne, er her dog endnu meget at gjøre.

Den Kirkens Andre vil her blive fortalt i det Hæfte, som ved Billeder vil gjengive dette efter Restaurationen.

Pengeinstitutterne i Odense.

A. „Fyns Stifts Sparekasse.“

„Fyns Stifts Sparekasse“ kan betragtes som en Fortættelse af „Odense Bys Sparekasse“, efter som hin optog denne i sig, og paa denne Maade bliver „Fyns Stifts Sparekasse“ den ældste Sparekasse i Danmark. „Odense Bys Sparekasse“ oprettedes nemlig i Slutningen af Aaret 1816*), idet Stifteren, den for Odense By uforglemmelige Jens Benzou, i November Maaned d. A. lod omdele i Husene her i Byen en trykt Opfordring til at støtte det paatænkte Foretagende, og endnu inden Nyaar var Kassen traadt i Virksomhed. Selve Opfordringen har jeg ikke kunnet finde, men dens Indhold og Aand ville godt kunne skjønnes af den Meddelelse om Planen, som S. Hempel har givet i Stiftstidenden for 1ste November 1816, og da denne Omtale af Sagen yder et værdifuldt Bidrag til Bedømmelse af hin Tid og indeholder gode Tanker, skal den her gjengives:

„Odense kan nu haabe at faae en velgjørende Indretning, som det længe har savnet, nemlig en Sparekasse, hvori Enhver kan nedlægge sin sammenparrede Skjærs, og efter et forholdsmæssigt Antal af Aar erholde det Indsatte tilbagebetalt

med det Dobbelte, Tre dobbelte og Fire dobbelte. Stifteren er den for sine flere Bestræbelser for at vække en ægte patriotisk Aand almenhæderede Amtmand J. Benzou, som med en sjelden Opoffrelse har paa egen Bekostning paataget sig at indrette og under strengeste Ansvar bestyre Alt for det første i eet å to Aar. Han har til den Ende laabt udgave en Indbydelse til alle Byens Indvaanere, hvori disse paa det varmeste opfordres til at benytte en Indretning, der allene sigter til at forekomme Armod og vil bære dem selv de rigeste Frugter. Efter Planen er det ringeste Indskud 1 og det høieste 50 Rbdlr. paa Gaugen. Disse Indskud modtages fra den 16 d. hver Lørdag Formiddag fra Kl. 9 til 11 paa Hr. Amtmandens Høvel i Overgade. Indskyderen kan til enhver Læerin efter 4 Maaneders foregaaende Opsigelse erholde et enkelt eller flere Indskud udbetalt med fulde Renter og Rentes Rente efter de Planen hosfølgende Tabeller, saaledes at f. Ex. 10 Rbdlr. efter 17½ Aar giver 20 Rbdlr. Saalænge Hr. Amtmanden vedbliver Gneveltyrelsen, svarer han fra hver Læerin 6 Procent af de indsatte Penge, og intet Rentetab eller nogen Udgiort skal imidlertid falde Kassen eller dens Fond til Last. Kassen udsætter sine Penge paa Verelobligationer imod vederbørlig Mandts Kaution, og saavidt muligt skulle stræbsomme og bejendit rettskafne Borgere foretrakkes til at nyde Laan af den. Disse ere Grundbestemmelserne for Planen, som vist Ingen vil undlade at gjøre sig nærmere bejendit med. Stødet er saaledes givet; det var Brøde at omtvøle, at den uegenlyttige Stifters velbedig Hensigt ikke skulde finde tilbørlig Dpmærksomhed.

*) Den næst ældste, den Kjøbenhavnske, oprettedes først 1820.

Tvertimod ville Vi samtlig lappes om at lægge Indbydelsens Hjørne Ord paa Hjerte, hvor hæderlig det vil være at medvirke til, at især den arbejdende og tjenende Klasse maatte bringes tilbage til ægte Sparformeligheds Aand, og at vække hos denne Stand en saadan Vres og Selvstændigheds Følelse, at den endog sig for, at lade den for Enhver saa hellig og uestergivelig Pligt: selv at sørge for Sig og Sine, opfylde af Andre. „Betænker dog — vedbliver den ædle Stifter — at ved at bespare eller ved at erhverve, blot 4 Skilling mere om Dagen, ville I efter et helt Aars Forløb have opsamlet Eder en Sum af over 15 Rbdlr., der, indsat i Sparekassen, vil efter 17 Aar give Eder over 30 Rbdlr., efter 28 Aar over 45 Rbdlr., og efter 35 Aar over 60 Rbdlr.; men fortsættes denne daglige Besparelse, eller vedligeholdes denne forgydede Flib, ikke allene i eet Aar, men Eders hele Liv igjennem, og det Besparede, eller mere Erhvervede, gjøres frugtbringende i Kassen, ville I efter 17 Aars Forløb kunne tilbagefordre hened 400 Rbdlr., efter 28 Aars Forløb hened 800 Rbdlr., og efter 35 Aars Forløb hened 1200 Rbdlr., som I ene og allene skulde Eder selv, og som I med fuldeste Raabighed kunne anvende til Eders Boførelse, til Eders Næringsveis Uvidelse, til Eders Børns Forfremmelse, eller til Vestribelsen af en eller anden nødvendig Udgift, som ellers vilde have ødelagt Eder.“ — Dog hvis Nummet tillof Anmelderen at følge sit Hjertes Trang, maatte han afskrive det Føle. Afhva endnu blot det evig sande Slutnings Udraad: „Henlægger „derfor til en samlet Nødfilling, hvad I hidtil „forbede til Næring for Eders Sandfælgheid; „gjører Eder fjeldnere tilgode med Kaffe, Thee og „Brændeviin; værer tarvelige i Eders Leve- „maade og i Eders Klædebragt, og lappes ikke „heri med den Rige og den Fornemme; i denne „ulige Strid maae I altid tabe; lappes med den „alle huuslige Dyder. Her kunne I overgaae „dem; her skulle I, endogjaa overvundne, altid „vinde.““

En raaf og stor Eiftrømning af Indskud umuliggjordes ligesaa meget ved det snævert begrænsede Virkeomraade som ved de da værende flette Konjunkturer; det er derfor slet ikke saa paafaldende, at „Dnense Bys Sparekasse“ ved sin Afslutning i Efteraaret 1831 kun havde opsamlet en Sum af 7408 Rd. 21 fj, og at der i hele denne Tid kun havde meldt sig 192 Indskydere. Jens Benzon vedblev uden Bederlag at bestyre Kassen og havde til Betryggelse i den Egl. Amtstue deponeret en første Prioritets Panteobligation paa 5000 Rd.

De fleste af de i Dnense Bys Sparekasse indskudte Midler overgik til den efter Kancelli-

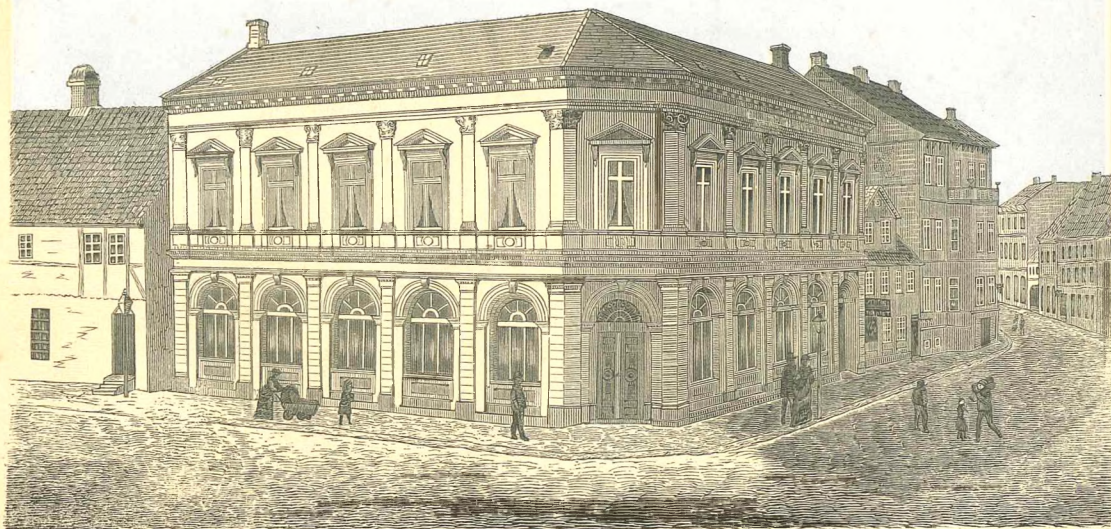
bevilling af 20de Juli 1831 ved Afskaar 1832 oprettede „Fyns Stifts Sparekasse“, hvis Love af 5te November 1831 ere underfretvne af Sens Benzon, Karl Vardensteth, Oberstløjtnant, G. N. Klauemann, Politimester, Friefted, Herredsfoged, J. Andersen, Apotheker, og N. Jensen, Vinhandler. Ssens Benzon fikende til Grundlæggelse af en Administrationsfond 1000 Rd., og Renten deraf skulde indtil videre være baade Bogholderens og Kasfererens Løn, hvilken dog skulde forhøjes, efter som Indskudene overstege 5000 Rd. „Fyns Stifts Sparekasse“ har hele Tiden nydt almindelig Tilbid, hvorfor Indskudskapitalens Størrelse til enhver given Tid kan betragtes som en Maalestok for Evingningerne i den Velfstand, som siden Kassen's Oprettelse har været almindelig i de mindre bemidlede Lag i Samfundet. En betydelig Nedgang, som to Gange har fundet Sted, den første Gang paa Grund af Krigen's Udbrud i 1848 og anden Gang i 1857 og 58 paa Grund af Pengetrisen, medens mærkelig nok Krigen i 1864 ikke udøvede nogen fjendelig Indskydelse — hidrørte fra Tilstande, som ikke vare afhængige af Kassen og den almindelige Velfstand. Da det saaledes maa have en ikke ringe Interesse at saa en Dersigt over, hvorledes Indskudskapitalen Aar om andet er voget eller i de enkelte Tilfælde er blevet formindsket, skal her en saadan i runde Tal meddeles efter de aarlige Regnskaber, og forat Fremgangen eller Nedgangen kan blive end mere i Dnje faldende, har jeg angivet Forskjellen fra det ene Aar til det andet i pro Cent i hele Tal, ligesom ogsaa Indskydernes Antal er medtaget.

„Fyns Stifts Sparekasse“ yder, som bekjendt, store Bidrag i velbødige, almennyttige og patriotiske Djemed, saa enhver, som gjør Indskud i denne Kasse, yder en Stjært til Fremme af et Gode i det Samfund, hvori han eller hun lever. Det første Strid i den Retning blev dog gjort i 1859, da der af Reserverfonden dannebes et Legat paa 30,000 Rd. for værbige, trængende og svagelige Personer i Fyns Stift.

Dette fortjener ogsaa at fremhøves, at „Fyns Stifts Sparekasse“ anvender Kapitalerne fornemmelig til Ublaen i faste Ejenomme.

Administrationsfonden er fra 1000 Rd. voget til over 245,000 Rd.

Renten, som fra først var 4 pCt., sank senere til 3½, men blev i Aaret 1869 igjen forhøjet til 4.

FYENS DISCONTO KASSE.

Karene.	Sparernes Antal.	Bel. Udgangen af Aaret indstøb.	Den aarlige Kapitalforsællell. Formindfælle, angivet i p. C.
1832	718	43,000	
1833	918	58,000	+ 35 p. C.
1834	1,104	82,000	+ 41 —
1835	1,326	100,000	+ 22 —
1836	1,633	132,000	+ 32 —
1837	1,768	142,000	+ 9 —
1838	2,062	173,000	+ 22 —
1839	2,688	250,000	+ 45 —
1840	3,567	344,000	+ 38 —
1841	4,233	413,000	+ 20 —
1842	4,638	461,000	+ 9 —
1843	5,282	527,000	+ 14 —
1844	5,951	617,000	+ 17 —
1845	7,042	739,000	+ 20 —
1846	8,716	994,000	+ 35 —
1847	9,875	1,200,000	+ 21 —
1848	7,709	895,000	÷ 25 —
1849	7,785	949,000	+ 6 —
1850	8,971	1,151,000	+ 21 —
1851	10,890	1,496,000	+ 30 —
1852	12,109	1,736,000	+ 16 —
1853	13,306	2,077,000	+ 20 —
1854	15,237	2,652,000	+ 28 —
1855	17,761	3,435,000	+ 30 —
1856	18,738	3,802,000	+ 11 —
1857	18,260	3,653,000	÷ 4 —
1858	17,075	3,385,000	÷ 7 —
1859	17,878	3,693,000	+ 9 —
1860	18,274	3,824,000	+ 4 —
1861	18,201	3,973,000	+ 4 —
1862	17,697	3,997,000	+ 1 —
1863	17,632	4,142,000	+ 4 —
1864	17,520	4,292,000	+ 4 —
1865	18,119	4,522,000	+ 5 —
1866	18,363	4,626,000	+ 2 —
1867	18,129	4,698,000	+ 2 —
1868	17,720	4,648,000	÷ 1 —
1869	17,398	4,637,000	0 —
1870	17,944	5,176,000	+ 12 —
1871	18,802	5,978,000	+ 15 —
1873 den 11te Jan.	7,094,000	+ 19 —	

I 1838 udbuede Sparekassen sin Virksomhed ved Oprettelsen af en Laaneseon, hvoraf der senere har udviklet sig en Pantelaanestank, der vel virker med Sparekassens Midler, 25,000 Rbd., men forresten er uafhængig af denne.

I Aaret 1869 skete ogsaa en Forandring i Bestyrelsen, som da kom til at bestaa af en Direktion, hvis nuværende Medlemmer ere F. C. Starup, Urb. Hansen og F. Krug, og et Repræsentantskab, bestaaende af 8 Medlemmer, 4 Landbrugere og 4 for Odense By; de nuværende ere for Landet L. Critken fra Anderup, M. Hansen fra Nafum, Kornel. Petersen fra Davinde og Kr. Rasmussen fra Ryslinge, og for Odense B. Petersen, G. Koch, K. Petersen og S. T. Helveg.

B. Fjyns Diskontokasse.

Medens jeg først i det næste Numer vil faa Plads til at omtale dette Pengeinstituts Tilblivelse og Virksomhed, skal jeg allerede her beskrive den Bygning, som Banken ifjor og iaar har laabet opføre paa Hjørnet af Vestergade og Flakhaven, og hvoraf hermed følger et Perspekt. Da det ved de vøgende Forretninger blev nødvendigt at tilvejebringe mere tidshvarende Lokaler, og dette næppe paa en tilfredsstillende Maade kunde ske ved Omdannelse af den nuværende Bygning, valgte man en Plads, der ikke alene laa paa et for Publikum meget bekendt Strøg i Midtpunktet af Byen, men ved hvilket Balg man tillige kunde bidrage væsentligt til Byens For skjønnelse. I dette Hjørne høbtes Hjørnestedet og begge Nabosteder paa den nævnte Plads. Med Unbtagselse af det halve af Bygningen ud imod Flakhaven, — de forsvundne havde et lignende Udseende som Restbygningen, og da der paa Billedet ses lidt af denne, vil Efterverdenen, naar der, haad der forhaabentlig snart vil blive Tilfældet, af disse gamle hængsle Huse ikke længere findes Sten paa Sten, kunne ved at gennemblade „Odense i Billeber“, faa et Begreb om, hvorledes det gamle Flakhaven saa ud, — bleve disse Steder ifjor foraar nedrevne, hvorpaa der toges fat paa Opførelsen af den Bygning, som nu pryder Pladsen. Den af to høje Etager med Kjelber bestaaende Gaard er opført i italiensk Renæssansstil. Fra Indgangen, som er i Hjørnepartiet, træder man ind i en Forhal; til venstre derfor er Expeditionslokalet, som indtager hele underste Etage ud imod Flakhaven og er 20 Alen Langt og 12 Alen Brebt; bag derved er det brandfri Rum til Opbevaring af Bankens Bøger og Beholdninger, og i Kjel-

berer under samme er et lignende Lokale; ogsaa Expeditionslokalet er brandsikret ved murede Hvælvninger og Jernbjælker. Til højre fra Forhallen findes andre til Forretningen hørende Værelser. Den øverste Etage, hvortil en Stentrappe fører, er ubelukkende til Beboelse. Portindfærjelen er

fra Vestergade. Alle Forsiringer paa Façaden ere af kunstig Sandsten, og kun paa de glatte Flader er anbragt Cementpudd. Søjleenes korintiske Kapitæler ere Bygningens mest i Dine faldbende Prydelse. Tegningen er leveret af Arkitekt Lendorff, og Opførelsen har kostet omt. 30,000 Rb.

Kong Frederik den syvendes Standbillede paa Flakhaven.

Tanken om at rejse denne Konge et Mindesmærke paa Flakhaven fremkom allerede i Slutningen af 1863 i Ødense Byraad, og et Uvalg blev nedsat til at indsamle Bidrag og træffe Bestemmelse om, hvorledes Mindesmærket skulde være. Man tænkte først paa at anskaffe en Buste, som ogsaa blev opstillet, men da det viste sig, at den i flere Henseender ikke tilfredsstillende, bestiltes det Standbillede, som nu pryder Pladsen, hos afbøde Professor Bispen. Mindesmærket afsløredes d. 5te Juni 1868 og har kostet 6248 Rb. Det forestiller Kongen i hans sædvanlige Uniform, rækkende Folket Grundloven. Statuen, der er støbt i Bronze af Zinnsøber

Rasmusen i Kjøbenhavn, er 4 Men og 4 Tom. høj og hviler paa et 4 Men højt Jøbstykke af Udevallagranit; hele Mindesmærket er altsaa saavel 8 Men højt, og yder, endstjænt et mere løst Præg nok kunde have været ubdrevet over Figuren, og Jøbstykket burde have været noget bredere, et smukt Stue.

Paa Jøbstykket findes følgende Indskrifter:

Paa den forreste Side
Folkets Kjærlighed
Min Styrke.

Paa den venstre Side
Friedsbrevet, han
Os gav,
Stande skal ved
Magt.

Thi ej bedre Værge
I Folkehaand blev
Lagt.

Paa den højre Side:
Født 6. Oktbr. 1808.
Konge 20. Jan. 1848.
Død 15. Novbr. 1863.

Paa Bagsiden følgende Vers af R. Bloug:

„Der kom ingen Sorg, som Folk og Drot
Jo hjalp hinanden at slette.
Der var ej Byrde, de bar den godt,
Ved Skuldre sammen at sætte.

Der var ingen Glæde, stærk og fuld,
Som Folket tilsammen klynged,

Den spejled sig jo i Kronens Guld
Og Roser om Spiret slynged.

Der var ingen Tanke, høj og klar,
Af Folkehjertet opstegen,
Den fandt jo i Kongens Hjerte Svar
Og knæsat blev som hans egen.

Om selve „Diskonto-Kassen“ Oprettelse og Virksomhed fortjener at bemærkes:

Streat Ansigning om Oprettelse af en Fikialbank var aflaaet, udfæstet under 28de Mars 1846 Kjøbmand L. Bierfreund i Nyborg gennem „Fyns Stiftstidende“ Indbydelse til Oprettelse af en Diskonto-Kasse i Odense. Under 6te April f. A. fremkom en lignende Indbydelse fra Gjøstgiver Jacoppidan i Svendborg, og endelig indbød Proprietær Lüders til Blangstedgaard den 14de April f. A. til Oprettelse af en Amortisations-Diskonto- og Raaneforening for Fyns Stift i Odense. Som Følge af disse kort paa hvoeraandre følgende Indbydelse udfæstede Bierfreund allerede den 16de April 1846 en Opfordring til et offentligt Møde hos Gjøstgiver Strøm i Odense, for der at sammenfælle disse Projekter eller afgjøre, hvilket af dem der burde arbejdes hen paa at realisere.

Denne Opfordring fandt liglig Imødekommen, og i Mødet den 30te April 1846 vedtoges det at forene Bierfreunds og Lüders Planer samt at overdrage Sagens videre Fremme til et Udvalg, bestaaende af Kjøbmændene C. D. Muns, A. Richardt, Joh. P. Voigt, Procurator S. Hansen og Sæbejyder J. G. Valentin, samt for Landet Kammerherrerne Benzoni og Sehested Zuel, Proprietær Lüders og Kammerraad Sillerup, hvilken sidste dog uanflog sig for at bidrage til Fremme af en Sag, som han da ivrig bekæmpede, medens han dog efter ikke lang Tids Forløb blev den største Aktieherre; til Sekretær valgtes Bierfreund. Under 27de Maj 1846 udfæstede Udvalget sit Udskrift til Lovene, hvori af Lüders Forslag var optaget den Bestemmelse, at en stor Del af Aktierne kunde indbetales med mindst 2 pCt. hver Termin, medens det til enhver Tid stod enhver frit at indbetale større Bølsø eller hele Resten. Medens Tegningen af disse Indskubsaktier, eller som de kaldtes Amortisationsaktier, gik temmelig rask, var Tegningen til de kontante Aktier, navnlig som Følge af Demonstrationer, saa ringe, at der, da Generalforsamlingen den 26de Novbr. besluttede at lade Banken træde i Virksomhed i Decbr. Termin, kun var tegnet 30,000 Rb. Paa denne Generalforsamling valgtes Repræsentanterne, og i et Møde af disse den 8de December 1846 valgtes afbøde Kammerherre Sehested Zuel til Formand og til Direktører Sæbejyder Valentin,

Justitsraad Wegener, Kjøbmand Muns, Kjøbmand Voigt, Proprietær Lüders, og Bierfreund derefter til Bogholder, hvorefter Institutet den 15de Decbr. 1846 begyndte sin Virksomhed i Brændevinsbrænder, Blomstefabrikant Peterfens Gaard paa Løvet (ved Siden af dets nuværende Lokale), hvorfra det i Efteraaret 1847 flyttedes til Realkolebygningen paa Flakhaven, ved hvis Redrivelse i 1857 det henflyttedes til sit nuværende Lokale paa Løvet. Kort efterat Virksomheden var begyndt, samlede Kapitaler i rigelig Mængde, og hele den kontante Aktiekapital, 100,000 Rb., var allerede i Januar 1847 fuldt optaget.

Institutet maatte selvfølgelig berøres meget følelig ved den store Pengekrisis 1857, under hvilken Berler til Beløb 558,458 Rb. protesteredes, ved hvis Afvikling der paaførtes et Tab af 42,557 Rb. 3 Mk. 12 S., hvilket dog det opsparrede Reserveresond var fuldstændig i Stand til at afholde.

Paa Generalforsamlingen den 1ste Decbr. 1859 vedtoges de nu gjældende Love, ifølge hvilke Forretningsvirksomheden udvidedes og der i Bestyrelsen skete den Forandring, at Banken herefter ledes af en administrerende Direktør, hvortil valgtes L. Bierfreund, samt 2 kontrollerende Direktører, W. Peterfen og P. Rasmussen, fra hvilken Tid Forretningen ses at have taget et betydeligt Opsving. Som Følge heraf ansaas det nødvendigt at udvide Aktiekapitalen ca. 500,000 Rb. til en Million, og ved den fra 16de til 24de Novbr. 1866 stedbundne Tegning, blev der i Stebet for de forlangte 487,500 Rb. tegnet 1,596,900 Rb., saa at, da de ældre Aktionærer i stort Omfang havde benyttet deres Fortrinnsret, kun tilfaldt $\frac{1}{2}$ Del af de tegnede Bølsø til ny Aktionærer.

Fyns Diskonto-Kasse er det første Bankinstitut, der ved private Kræfter er oprettet udenfor Hovedstaden, i hvilken der ved dens Oprettelse kun stibod en eneste Bank — Nationalbanken. At den har bidraget væsentlig til i Overensstemmelse med sit Formaal, at fremme Handel og Dmætning, er umiskendeligt og fremgaar ogsaa heraf, at de andre Provinser efterhaanden blev opmærksomme paa den betydningsfulde Virksomhed, saa at der, rigtignok først efter en Del Mars Forløb, oprettedes rundtomring,

navnlig i Sjælland, lignende Instituter, der alle gaafte toge den til Forbillede.

Følgende Overtigt viser Bankens Virksomhed:

Aar	Aktier og Smlaan	Procent-Udbyttet til Aktionærerne	Referensfondets Størrelse	Omsætningen
1846-47	208,766	5½	2,188	615,813
1847-48	312,043	6¼	3,249	1,789,501
1848-49	427,531	6¼	5,565	2,428,876
1849-50	562,708	5½	10,015	2,257,166
1850-51	547,823	6	13,877	2,545,092
1851-52	624,503	5¾	18,376	3,311,760
1852-53	739,818	5½	22,011	3,284,683
1853-54	924,739	5¼	25,809	3,364,525
1854-55	1,171,772	5½	31,030	4,047,275
1855-56	1,318,765	6¼	37,188	4,812,438
1856-57	1,322,251	7	43,351	5,970,655
1857-58	1,107,497	5	24,582	5,120,052
1858-59	1,139,600	5	23,032	3,604,350
1859-60	1,250,263	5	19,191	4,578,056
1860-61	1,368,564	5¾	26,605	7,237,694
1861-62	1,342,607	6½	38,569	8,785,871
1862-63	1,415,404	6¼	47,051	8,964,859
1863-64	1,741,840	6¼	56,638	10,112,407
1864-65	1,958,380	8	74,055	11,319,943
1865-66	1,939,047	7¾	84,095	11,127,458
1866-67	2,709,739	7	137,736	12,552,399
1867-68	2,722,913	7¾	148,720	13,145,861
1868-69	2,434,116	7¾	160,316	13,441,276
1869-70	2,686,341	7½	169,036	13,841,551
1870-71	2,684,287	7¾	177,695	13,659,542
1871-72	3,107,054	7¾	182,770	14,684,341

G. Haandværkernes Spare- og Laanekasse.

Denne Kasse eller Pengeanstalt er bygget paa det schulze-beliggende Selvhjælpsprincip og oprettet af en Forening den 25de Oktober 1864, og det var nærmest L. Bierfreund, som ogsaa her gav Stødet og gennemførte Planen. Kassens

Formaal er et dobbelt: ved smaa ugentlige Bidrag — mindst 8 f. —, som opkræves ved et Bud, at gøre det muligt for mindre bemidlede at tilvejebringe et Beløb, og ved Ublaen til næringsbrievende at fremme disses Virksomhed.

Naar en Sparers ugentlige Indskud ere løbne op til 50 Rd., bliver han Aktionær. Kassens bestyres af fem af Foreningens Medlemmer, som vælges af Generalforsamlingen, og kun Formanden er lønnet. Følge det sidst aflagte Regnskabs beløb Aktionærernes Tilgodehavende sig til 15,491 Rd. 1 Mk. 5 f., og Sparernes til 19,333 Rd. 6 f., Referensfondet eiede da 1710 Rd. 3 Mk. 12 f. Ublaenene havde i det sidste Regnskabsaar beløbet sig til 41,788 Rd. 2 Mk. 10 f.; Indtægten havde været 3,025 Rd. 2 Mk. 13 f. og Udgiften 2,572 Rd. 4 Mk. 1 f.

D. Fyns Følkebank.

Nogle herboende Mænd havde i 1871 i Stillehed samlet en mindre Kapital, hvormed der dreves Bankforretning i det smaa, hvorved der var vundet den Erfaring, at der var Plads for en ny Bank. Thyr. L. Larjen, S. L. Jensen, P. Christensen, B. S. Knudsen og R. Nielsen udstedte derefter under 30te April 1872 en Indbydelse til Tegning af det Beløb, som manglede i en Aktiekapital paa 100,000 Rd., hvormed det ny Pengeinstitut under Navn af „Fyns Følkebank“ skulde begynde sin Virksomhed. Mere end det ønskede Beløb blev tegnet i Løbet af 8 Dage, og den 8de Maj begyndte Banken sin Virksomhed med L. Larjen som Direktør. Banken virker tillige som Sparekasse. Følge det paa Generalforsamlingen den 31te Januar aflagte Regnskab havde Omsætningen i den forløbne Tid været 851,614 Rd. 9 f., Udbyttet 6864 Rd. 50 f., hvorefter der tillagdes Referensfondet 381 Rd. 70 f., og udbetaltes Aktionærerne 7½ pCt.

FRIMURERLOGEN.

Frimurerlogen i Odense.

Født fra Midten af forrige Aarhundrede findes Spor af, at Frimureriet var kjendt i Fyn. Noget egentlig Loge havde man dog ikke, men fandt sit fornemste Tilhold paa Hovedgaarden Fjællebro, hvis daværende Ejer, Konserentsraad Pønk, ofte samlede de fynske Frimurere hos sig og tilfældigt oprettede en formelig Loge paa sit Herresæde, hvori flere, især Officerer, optoges, skjønt Logen aldrig vandt formel Aerkjendelse. Den første Loge i Odense oprettedes i Aaret 1773 og tog sit Navn „St. Knud zum güldnen Lindewurm“ efter Byens Ehtzpatron og Provinzens Raaden. Som Navnet var tyfsk, saaledes benyttedes ogsaa kun det tyfske Sprog ved Logens Sammenkomster, og Medlemmerne vare fornemmelig fynske Adelsmænd og Gods-ejere. Denne Loge bestod kun omtrent i 8 Aar, hvorefter en ny under det nuværende Navn, „Marie til de tre Hjerte“, fremtød den 31te Maj 1791 — hvilken Dag høitideligholdes som Stiftelsesdag. — De virksomste Stiftere af den ny Loge vare Generalrigskommissær Ewald til Hestjerggaard, Kammerherre Heinen til Hollufgaard, Bogtrykker Kristian Iverjen, som ogsaa havde været Medlem af den første Loge, og hos hvem dennes Efterlænsfaber opbevaredes, Ritmester Lasjon, Kammerherre Suel til Laasinge og Major Bassewicz. Navnet tog den efter den daværende Kronprinsesse og fik sin Etablerelse af denne Prinsesses Fader, Generalstornestler Landgreve Carl af Hessen, boende paa Gottorp Slot. Sit første Lokale lejede Logen i Iverjens Gaard, nuværende Nr. 57 paa Vestergade, og her indførtes i 1817 første Gang Prins Kristian Frederik, senere Kristian den ottende, i Frimurerens Samfund.

Medens Logen havde sin Hellig paa dette Sted, oprettedes i 1830 Bospisningsanstalten i Odense, der udgik fra Logen og nu i saa mange Aar under Logens Bestyrelse har virket velsignelsesrigt for mange af Byens fattige Familier. I Aaret 1837 flyttede Logen til Postgaarden i Dvergade, og dens Lokaler derseles indviedes af Prins Kristian i egen høje Person som daværende Generalstornestler for de danske Frimurere. I

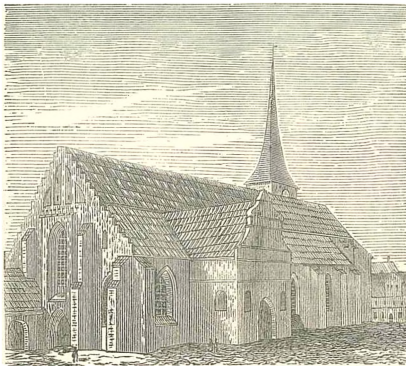
dette Lokale var det ogsaa, at Kong Kristian den ottende optog og indviede sin eneste Søn, den daværende Kronprins, senere Frederik den syvende, i Frimurerfamsfundet, en Optagelse der senere blev saa betydningsfuld for Frimureriet i Danmark, idet der ved denne Konges Venstabsforhold til Karl den femtende fremkaldtes en Dvergang til det svenske System, hvoraf Følgen igjen var, at der valtes en ny Mand i Ordenen, der har givet sig tilkjende i en stærk Udvikling og paa en synlig Maade er traadt frem i de ny Ordenshjem, som ere rejste i Helsingør, Aalborg, Hønsborg, Kjøbenhavn, Odense og Aarhus. Den fynske Loge havde i mange Aar en aristokratisk Karakter, idet den, paa enkelte Undtagelser nær, var sammensat af fynske Godsejere og Embedsmænd. Dette er nu ikke længere Tilfældet.

Efter flere Aars Hvile gjenoptoges Arbejderne efter det nævnte svenske System i 1858, først under Styrelse af nu afdøde Distriktslæge Drtmann og senere af den nuværende Formand, Rancelliraad Wilden, i hvis Embedstid Medlemsantallet er voget til over 300. Denne Førgjælse havde til Følge, at Logen maatte se sig om efter et eget Hjem, og ved fælles Bestræbelser blev det smukke Ordenshus, hvoraf her medfølger et Billede, opført i 1869 i Albanigade paa den søndre Side af Odense Aa. Bygningen ligger frit paa sin Bygge- og Haveplads af over en Tonde Lands Størrelse, bag et smukt Jernslakit og omgivet af Græsplæner med Blomsterpartier. Den er efter Tegning af Arkitekt Lendorff bygget i Korsform med Kjælder og to Etager. I Kjælderens og paa anden Eal ere de egentlige Logelokaler, og i Stueetagen findes en Festsal med tilfældige Underholdningsværelser. Bygningen er opført i en ædel Stil af røde Eten og med Prydelser af Beton. Den egentlige Logesal er pragtfuld og kunstnerisk udstyret, især er Loftdecorationerne, udførte af Malerne Behrens og Gierrahn, af stor Eftjæmhed.

Det ny Ordenshus indviedes ved en Fests, hvori flere hundrede Brødre deltog, den 5te April 1870.

Graabrødre Kirke.

Graabrødre Kirke stiftede Klosteret af samme Navn sin Oprindelse, thi enhver saadan Stiftelse stiftede sig med at faa sin egen Kirke. Medens en Dntale af selve Klosteret senere skal ledsage et Udsigt af Graabrødre Hospital, skal her en historisk beskrivende Udsigt ledsage Billedet af den nedbrudte Kirke. Kort efter at Erik Blipping havde skjenket Graabrødre-Munkene, Franciskanerne, en Kongsgaard til Kloster, toge disse fat paa Opførelse af Kirken, og saasnart Koret var færdigt, indrettede Kong Erik sig sin Familiebe-gravelse deri, men kun hans toende Døtre fandt her deres sidste Hvilested i Aaret 1283; han selv blev som bekendt efter Nore-det i Finnerup Lade bifat i Viborg Domkirkes Krypte. Fra

føret har Kirken rimeligvis været uden Sideskibe, og der kan næppe være nogen Tvivl om, at den i denne oprindelige Skikkelse snart er bleven opført af de flittige Samlere, saa at den Indvielse til den hellige Jomfru Marie som skete i Aaret 1343, maa have været i Anledning af den Udvidelse, hvorved den fik sine Sideskibe, ved hvilken Lejlighed den formodentlig ogsaa er bleven overhvalvet. Kirken laa syd for Hospitallet paa den Plads, hvor nu det ny Kloster staar, men den var ikke saa lang som denne Bygning. Længs med Kirken og de andre Klosterbygninger, som indesluttede en lille Gaardsplads, Løb Buegange, de saakaldte Munkegange, hvoraf der endnu findes den højst interessante Bevning, gennem hvilken Gangen til den nuværende Hospitalskirke gaar. Det var dette Kloster og denne Kirke, som Kong Hans og hans Dronning Kristine saa meget ynede, hvilket de viste ved, at de bestemte at ville hvile i denne

Kirke, og virkelig samlede de ogsaa her med deres to Børn Prins Frands og Kristian den anden; Kristine valgte ogsaa denne Kirke til at modtage Klags Bergs berømte Altertavle. Kirken var indtil Reformationen en Klosterkirke og blev først ved Albani Kirkes Nedlæggelse en Sognekirke, hvilket den vedblev at være indtil 1618, da Menigheden henvistes til St. Knuds Kirke —

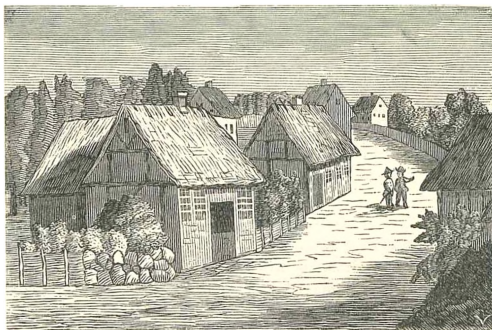
se Dntalen af denne Kirke. — Grunden til, at Graabrødre Kirke ved Reformationen ikke delte Skjæbne med de fleste andre Klosterkirker, som Graabrødre Kirke hersees, nemlig at blive nedreven, maa vel nærmest have været den, at Kongebegravelsen fandtes der, og denne Omstændighed har vel ogsaa været Skyld i,

at den blev staaende saa længe, efter at den havde mistet næsten alle sine Indtægter som Sognekirke og, for saa vidt den blev holdt vedlig, maatte frijtte en kummerlig Tilværelse ved de sjaa Bidrag, som Hospitallet maatte afse til den, endsjønt dette havde sin egen lille Kirke og altsaa ikke havde nogen Brug for dette store Hus. I den lange Tid, Kirken henstod uden at have nogen Menighed, var Koret, hvori Kong Hans's Begravelse fandtes, fralukket, da ingen Tjeneste skulde ske for Alteret, men den øvrige Kirke blev benyttet til Ugedagsprædikener og Froprædiken om Søndagen. Til de forskellige Tider er den bleven brugt som Garnisonskirke, og blev der da i den prædikeet Tysk, fordi den daværende Garnison bestod af Tyskere. Endelig er den bleven benyttet, naar en af de andre Kirker var under Reparation. Tilslidst blev den alene brugt til Fastepredikener.

I det 16de Aarhundrede var Kirken særdeles

søgt som Begravelsessted, og bleve paa hin Tid de fleste ansette Borgere, mange Adelsmænd og ogsaa den første evangeliske Biskop begravede i den. Dens Kirkegaard, den nuværende Graabrødre Plads, var paa hin Tid saa opfyldt med Lig, at Kongen 1551 forbyd al Begravelse paa den i 10 Aar. Blandt de Lig, som paa denne Tid bleve nebfatte i Kirken, maa især nævnes Kristian den andens, ved hvis Bisættelse 1559 Kong Frederik den anden selv var tilstede. Oluf Vager havde ogsaa her sin Familiebegravelse, ligesom den berømte Kantsler Johan Fris til Høvelager Gaard her lod opfatte et Mindesmærke over sine Forfædre.

Kirken var anseelig og nærmest holdt i Rundbuestil; der var ikke som i Santt Knuds Kirke Vinduer i Søjlerkirken, men Taget gik dog med et Kræet, som ogsaa tydelig ses paa Billedet, i et fra Lagryggen til Sidskibenes Vinduer.

Parti af St. Jørgensgade tæt uden for Hjertedam i 1747, taget efter det Prospækt af Dønsø, som findes i Pontoppidans danske Atlas, hvilket Parti, isfølge hvad vi vide, tillige viser os, hvorledes det Andre af det borgertige Dønsø saa ud i det 13de, 14de og 15de Aarhundrede.

Udsæende indtil den østlige Ende, hvor Koret høvede sig i et fra Grunden til Søjlerkirken Højde med lange Vinduer og endte med affaarne Hjørner i Form af en halv Søjkant. Kirken havde et højt smukt Tårn, som bar et anseeligt Spir, der kappedes med St. Knuds i Anseelse. — Da nu Kirken atter højlig trengte til en Standfættelse, rejste Rancelliet i 1804 det Spørgsmaal, om den ikke gaulde kunde neblægges. Hospitalsdirektionen maatte naturligvis ønske Hospitalet befriet for Byrden af dens Vælgelsholdelse, og efter at have overbevist sig om, at de kongelige Sig kunde optages, indfillede Stiftsøvrigheden, at Graabrødre Kirke maatte nebdrydes ved Hospitalsdirektionens Foranstaltning, og Materialerne

selges til Forbel for Hospitalet og Byens Skolevæsen. Kongen bifaldt Indstillingen den 19de Juli 1815, og den en Gang saa skønne Kirkes Don var færdig til stor Sorg for Venner af Fædrelandets Mindesmærker. Nebdrydningen gik langsomt for sig; Spiret dels faldt, dels blev nebtaget i 1805, i 1806 flyttedes Altertavlen til Frue Kirke, og Gravstenene folgtes, hvorefter mange bleve brugte til Trappestene. Kirken henstod endnu i 12 Aar uden Spir og med ituslagne Vinduer og forrevet Tag, af hvis Høj de frivillige fra Dønsø i Krigen fra 1807 til 1814 lavede Kugler og brugte det tomme Rum til Dvølselsesplads og Magasin, ligesom ogsaa Spa-

nierne her i 1808 havde et Depot og i deres Længselsdrømme om Hjemmet malede Spaniens store Floder paa Væggene. — Det sidste Døveløggelens Værk udsærttes i 1817, da, efter at den store og mærkelige Mindefesten over Kong Hans, hans Dronning og Prins Frands

var bleven flyttet til St. Knuds Kirke — deres Ven vare allerede førte derhen i 1805 —, Kirken, med Untagelse af et Brudstykke af den nordlige Sidemur, som først forsvandt i 1870, da den ny Klosterbygning skulde paabegyndes, blev nedrevet, hvilket imidlertid ingenlunde let lod sig udføre, idet det viste sig, at Murene ligesom alle liggende, der ere opførte i den saakaldte Munkeforbinding, vare ueoerordentlig solide. Taaerret blev med stort Besvær trukket ned med Tov og Kallier. I Stebet for, at det i Svingvingerne skulde falde ned paa den aabne Plads, var en Del af det lunnfuldt nok til at gaa den mofatte Vej og slog derved et stort Hul paa den tilstødende Hospitalskirke. Stenene af Kirken findes

i flere Bygninger og navnlig ogsaa i „Hempels Laarn“, opført i 1819. Hørværket udsortes i Juni Maaned, da det var meget varmt og tørt, og afdøde Kancelliraad S. Hempel klager i Avisen

over, at Støvet fra Nædbrydelsen og Vortkjørelsen af Materialerne trængte saaledes ind i Husene, at man ikke kunde strive.

Kirken er saaledes nu „en Saga blot“.

Det gamle Odense.

Ophøjsklager ubryder i den Begejstring over den hebenste Dtd, som saa malende er kommen til Orde i hans Digt Guldbjørnene: „Giv et Glimt igjen“, og S. C. Anderfen har i sine „Epkens Kaloster“ laabet et Ønske om, at et Glimt af Vidbelalderen maatte vende tilbage, blive opfyldt, idet han ved Hjælp af de vidunderlige Kaloster henfætter Justitsraad Knap i Kong Hans's Tid, som Justitsraaden ansaa for „den dejligste og allerlykkeligste“. Jeg har besværet ikke været saa heldig at finde et Par Kaloster mere til dem, som Knap fandt; havde jeg dem, saa vilde jeg i Fortællingen om det gamle Odense lade Læserne lige saa lyslevende gennemvandre Odense i de Tider, da Ddin og Dronning Kristine „holdt Hof“ her, som Justitsraad Knap hin Ekstraarsnat foretog sin Spadsjeretur igjennem Kjøbenhavn's Gader. Det „Glimt igjen“, som jeg vil forsøge at give, vil derfor hverken faste Gulbalderens fortryllende Skær over vor gode gamle By i Guldbjørnens Tid eller paa S. C. Anderfens Vis føre Læserne omkring i Odense Gader og Gildehuse i Kong Hans's Tid. Men vil min Eftbring saaledes komme til at faa den digteriske Flugt, vil den paa den anden Side have det Fortrin, at „Drøm og Virkelighed“ ikke blandes sammen, saa at Billedet saa vidt muligt vil blive tro.

Det er lige saa uvist, naar den eller de Røgstuer bleve byggede, hvoraf senere et Odense fremstod, som hvem der har grundlagt Byen, medens det dog er utvivlsomt, at Odense er en meget gammel By, hvis Grundlæggelse taber sig i den hebenste Dtd. Der har været dem, som have villet aalede Byens Navn af de Land- og Vandforhold, som da fandtes herleeds, og skal da Navnet være kommet af Ordene Odde og D —

—, og da det er vist, hvad jeg ved Bestri- velsen af Dmægten nærmere skal godtgjøre, at næsten alle Navne paa Landsbyerne i Odense Nærhed hidrøre fra Naturforhold, ligger det nær ogsaa at søge Oprindelsen til vor By's Navn ad denne Vej; men da der heller ikke er noget, som modsiges, at Navnet kan være afledt af Ddin, saa skal jeg ikke gjøre Forsøg paa at berøve Byen den Ære, som følger af, at den paa en eller anden Maade kan sættes i Forbindelse med hint Væsen, det være sig den høje Gud, der troner i det gulbstraalende Valhal, eller det mærkelige Menneffe, som bragte en ny Kultur til Norden, og som efter Sagnet fandt sit Hvilested ved Helligdommen paa Nonnebjerg, efter at han havde grundlagt Byen. At man har laadet ham bo i en Røgstue paa det Sted, hvor nu „Larsens Hotel“ ligger, og Skjold paa „Skjolden“, samt gjort det Træbillede, som endnu i 1830 sad over Døren til den gamle Gaard, som afløstes af det nuværende Hotel, til et Billede af Menneffet Ddin, nævner jeg kun som en Fantasi prøve, der ikke staar langt tilbage for den, som Hans gav, da han „havde været udenlands med Herrensmandens Søn“.

Da her kun skal beskrives, hvorledes det gamle Odense igjennem de forskellige Tider har jet ud, maas det først klares, hvad der fortaas deroed. Man kan gjøre Forskjel imellem det ældste og det gamle Odense; det ældste er den Del af Byen, som ligger imellem den nuværende Rosenbæk, Mønt, den udløsrrede Hjentebam, foran hvilket Vand St. Sorgens Port stod, og en Linie, der droges fra et Punkt ved Mønt op til den ældste Vesterport, der stod der, hvor nu Smebestræbet udmunder i Vestergade, og derfra i nord- vestlig Retning til et Punkt ved Rosenbækken

tæt øst for Graabrødre Hospital. Denne ældste By var befestet, det vil sige, der var imellem Bækken og Aaen gravet en Grav, om hvis tidligere Tilværelse Badenavnet „Gravene“ vidner; foran denne Grav var der opkastet en Grøstevold, hvis Udstrækning man dog ikke kender, og ovenpaa dette Værn var der fanghynligvis nedrammet Bøle, hvilket Værn man kaldte et Havelværk. I følge gamle Afstykker var der ogsaa Forskninger langs med Bækken, og i et Dokument fra 1495 omtales en Bøld ved Hjente Mølle. Derimod fandtes der næppe noget kinstigt Værn ved Aaen, hvilket Vandløb alene i hine Tider maa have været betragtet som en tilstrækkelig Beskyttelse. Anlægget af dette Havelværk maa føres tilbage til den Tid, da Byen var udsat for Venbernes Plyndring, altsaa til det ellefte og tolvte Aarhundrede. Denne Befæstning blev af Kristian den fjerde i 1628 fornyet, men man kender ikke noget Tilfælde, hvor enten den gamle eller ny Befæstning er bleven benyttet til Byens Forsvar, tværtimod ved man, at Venberne flere Gange have plyndret Odense, og at Karl Gustav den 3die Februar 1658 uhindret holdt sit Indtog i Byen.

Det allerældste Odense Stod ikke paa samme Overflade, som den nu tilførende Del af Byen staar paa; thi man har ved at grave i Jorden fundet Levninger af Stenbro, Brønde, Plankværk, Kul, Hjørnegårder og Møddinger, som laa indtil 6 Aen under den nuværende Overflade. Saadanne Fortidslevninger ere ikke fundne syd for Aaen, og man kan derfor med Rette tvivle om, at den Mening er rigtig, at Byen en Gang skal have ligget syd for Aaen.

Medens den ældste By saaledes sin havde en meget ringe Udstrækning, var den, som jeg kalder den gamle, noget større; thi ved denne fortaar jeg det Luraade, som før Reformationen var nogenlunde bebygget. Om denne By faar man en ret god Forestilling af det Juleperpektiv, som findes i Raadstuearkivet. Denne Tegning er rigtignok fra 1593, men da ingen af Dlus Bagers store Bygninger ses paa den, er det klart, at den nærmest viser os Odense som det saa ud i den katolske Tid. Derestfer hører til „den gamle Odense“ foruden den By, hvis Grænser jeg oven for har angivet, ogsaa den Del af Vester-gade, som ligger imellem den ældste Vesterport og

den gamle, som stod indenfor Pilebammen ved Nr. 102, Kjøbmand C. W. Rielsens Gaard, samt det i Tiden efter 1250 under Navn af St. Mikfels Sogn tilkomne St. Hans Sogn, der den Gang dog kun strakte sig til den nordligste af de tre Bække, som gjennemskar den gamle Stab; det sydligste Løb finde vi ved den nordlige Ende af Fiskertorvet; det mellemste, der, som oven for bemærket, dannede den nordlige Grænse for den ældste By, spår der, hvor Rosenbækken nu har sit Løb i den i 1866 murede Tunnel, og den nordligste overfar Nørregade der, hvor Bejen drejer om til Banegaarden, og her stod den ældste Nørreport, som man kender.

Naar jeg nu skal beskrive dette gamle Odense, kunde jeg, hvad Bebel Simonsen og Biskop Engels-toft have gjort i deres berømte Haandbøger om Odense, hvilke Arbejder jeg ofte har benyttet, dele Dverfigten efter Tidsfølgen; dette har jeg dog ikke gjort, da det for mig, som ikke saa meget vil omtale Livet, Kiltandens og Kultur-udviklingen, som selve Byen, ligger nærmere at gaa frem efter Rummet, eller at dele Beskrivelsen efter de enkelte Partier, som den gamle Stab bestod og bestaar af, og da igjen fortrinsvis at dvele ved de Gaarde og Huse, ved hvilke jeg har fundet historiske og arkitektoniske Værdigheder. Men før jeg gjør dette, maa jeg dog forudstikke en Dverfigt over Byen i Almindelighed igjennem de forskjellige Tidsrum, og det her nærmest for det borgerlige Odenses Bedkommende, da Kirker, Stoler og Stiftelser særlig og enkeltvis blive omtalte.

De første Boliger, hvorved Odense grundlagdes, vare naturligtvis Nøgstuer; disse Hytter vare opførte af utillygget Lønner og raat Ler og tækkede med Bark, eller ogsaa vare de lavede af Træstokke, sammenflettede med Kviste og tækkede med Rør og Siv, omrent som en Hyrde laver sig et Skjul imod Vind og Vej; Gulvet var den bare Jord, Ler eller Kampesten, og herpaa tendtes Iden, medens Høgen søgte sin Vej op under Laget for at gaa ud igjennem Nøgghullet, og igjennem dette og Sliggerne saldt Lysset ind i Rummet, som sædvanlig ikke var dækt. Disse Nøgstuer laa ikke samlede, men spredte omkring i Terrænet. Allerede i Svend Estrifens Tid — 1047—1076 — opførtes vel Kirken af Kampesten, men Husene vedbleve endnu længe

efter denne Tid at være byggede som oven for er beskrevet. I Rnyllinga Saga fremhæves det som en Mærkelighed, at Dønsje i Erik Egegods Dage — 1095—1103 — havde fem Stenbygninger „med trygge Vægge“, og Levninger af en af disse Bygningers „trygge Vægge“ ere muligens endnu tilstede i Klædefabrikbygningen ved St. Knuds Kirke (se S. 3). I den følgende Tid

En Bygning i Konsofskil — Nr. 82 paa Vestergade, tilhørende Farner Esterby —, som viser, hvorledes de fleste større Bygninger i Dønsje saa ud i det 16de og 17de Aarhundrede.

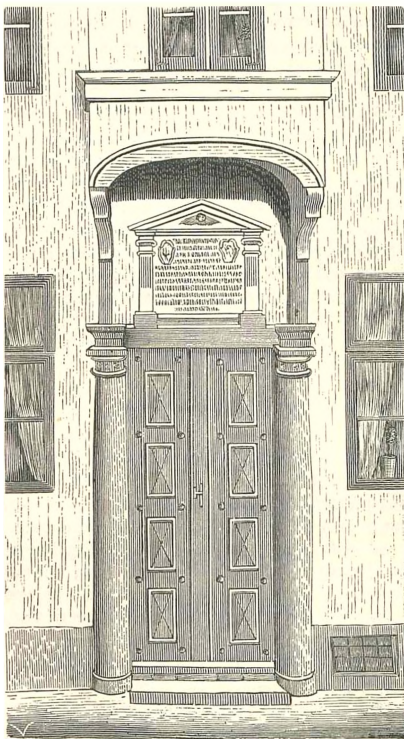
rejste der sig ganske vist flere større Stenbygninger, især i Valdemarernes Glansperiode, og da Knud den sjette i Aaret 1187 holdt et Danehof i Dønsje med sine Stormænd, paa hvilken pavelige Afsendinge opfordrede til et Korstog til det hellige Land, og Asbjørn Snare holdt en Tale, som endnu kjendes, maa der jo have været betydeligt og ret anseeligt Husrum, men dette fandtes dog næsten kun ubelukkende i Klostrene, Gilde- og Helliggeisthusene. At Borgerne boede

i smaa usle Rønner kan skjønnes deraf, at Eric af Pommern og alle de følgende Konger lige til Kristian den fjerde — 1397 til 1588 — udslede Befalinger, der gik ud paa at bortkøbe det landsbyagtige af vore Kjøbstæder, og flere af disse Strikvælsers angik særlig Odense. Der er dog Grund

til at bele dette Tidrum i to Afsnit; i det første — Tiden fra 1400 til 1500 — ere endnu de borgerlige Huse smaa og lave, i det andet — 1500 til 1588 — taber det landsbyagtige sig og Konsofstenen bliver almindelig. De allerfleste borgerlige Huse vedbleve i den første Periode at være straaetækkede og kun en Stage høje, Gavlen af en 8 til 10 Alens Brede vendte ud imod Gaden, og Portindsjørfelsen var til den modsatte Side, af hvilke Bagporte med tilstødenbe Skure der efterhaanden dannedes ny Gader; saaledes er Nøberggade fremkommen af Dvergade, Pugestræde af Vestergade osv. Til Gaden sad der i Regelen kun to Jag

Vinduer, og det oppe under Taget, med bitte smaa Ruder af Horn eller Glas med Bjindfatning; et saadant Bygningsparti haves endnu i øverste Stage af Nr. 76 paa Nørregade — Brændevinsbrænder Møns Gaard. (Vinduer med saadanne smaa Ruder afsløste Sluggerne ontrent paa samme Tid, som Skorstene traadte i

Stedet for Røghuller; her i Odense foregik denne Forandring for de borgerlige Huses Bedkommende først i Slutningen af det 12te og Begyndelsen af det 13de Aarhundrede.) Døren sad lige med Jorden, var tværbelt og saa lav, at man maatte bukke sig for at komme ind ad den;

Portalen paa Oluf Bagers Nøbrænegård paa Nørregade, nu Nr. 29, tilhørende Kjøbmand Stoltzen.

paa den øverste Halvdel af Døren var et stort Jernbeslag, hvori der sad en Ring, hvormed man trak Døren til og bankede paa, naar der var lukket. I saadane Gaarde, der ofte ved Bøber, Halvtog og Skure strakte sig en 70 til 80 Alen tilbage til Udførsels = Porten, boede ogsaa Adelen i Eric af Pommerns og Kristoffer af Bøjernes Dage. Husene dannede kun paa faa Steder tæt sluttede Rækker; thi de vare omgivne af Kaal- og Afbildgaarde, som ogsaa ud til Gaden eller rettere Lejen vare indhegnede med Tjørnegærder. Gaderne vare ikke brolagte, langt mindre belste — Odense fik den første offentlige Tranlygte i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede;

Solene løb i Gaderne, hvor de ret kunde holtre sig i Hølene og paa Møddingerne, hvilke sidste laa højt op ad Tjørnegærderne. Et saadant Parti fandtes her endnu i 1747 tæt øst for Hjenteban, hvilket ses af det Perspekt af Odense, som findes i Pontoppidans danske Atlas, og derefter har jeg med nogle smaa Forandringer ladet det Billede

tegne og skære, som findes paa Side 13, og som ifølge det foregaaende ogsaa giver os en Forestilling om, hvorledes det saa ud i Byens Indre i det 13de, 14de og 15de Aarhundrede. Af borgerlige Huse fra denne Periode findes nu næppe noget.

Overgangen til et mere højstaaende Dønsje ligger i Kong Hans's, Kristian den andens, Frederik den førstes, Kristian den tredies og afsluttedes i Frederik den andens Regeringstid. Store Udebrande, hvoraf en i Midten af det 15de Aarhundrede fortærede Byens Midterparti, og en anden i Aaret 1529 det meste af St. Hans Sogn, gav Plads for en ny By; Dronning Kristines Hof paa Næsbyhoved Slot og i Dønsje fra 1513 til 1521 og et i Magt og Rigdom stedsvegende Hierarkies Opbylde i Byen gave Midler og Anledning til ny og større Boligers Opførelse, hvorefter den ny Samfundorden, som begyndte med Reformationen i 1536, gav Borgerne de Huse og Gaarde til Ejendoms, som de tidligere havde beboet som et Slags Fæstere, da Kirkerne, Skolerne og milde Stiftelser ejede dem, og paa samme Tid drog Adelen ind i flere af de anseelige Gaarde, som havde hufet Munkene, medens andre adelige Familier lode sig opføre ny Gaarde, og endelig kom der efter Grevens Fejde en lykkelig Tid for Kjøbstæderne og særligt for Dønsje, dels derved, at Frederik den anden her lod sin Fader, Kristian den tredje, og sin Fætter, Kristian den anden, besøgte og valgte denne By til Sammentømst med sine Færbrodre Hans og Adolf og bestemte, at den store Forlæningshøjtidelighed i 1580 skulde foregaa her, i hvilken Anledning der blev foretaget store Forandringer i Byen, megen Adels draget hertil og et livligt Nærværelse, og dels og fornemmelig derved, at Dønsje paa den Tid talte saa udmærket driftige Mænd i sin Midte som Handelsmanden Dlus Wager og Guldsmeden Didrik Sjuren. En hel ny By skabtes paa samme Plads, hvor den gamle havde staaet, thi nogen synlig Udvidelse ud over Grænserne for den gamle fandt ikke Sted før efter 1760. Overgangen skete dog ikke pludselig, thi endssjunt Byen rigtignok fik en stor Vængde ny Gaarde og Huse i Dlus Wagers Velmagts Dage, veg dog det landsbyagtige i de ubrolagte Gader, Straataagene, Tjørnegærderne, øde Tomter imellem Husene, Møddingerne ud til

Gaderne kun for gjentagne kongelige Lovbud, hvortil Frederik den anden, for at Byen kunde faa en anseelig Stikkelse „in den Ehrentagen“, i hvilke Forlæningsfejten foregik, dog maatte søge alvorlige Trusler om Straf, naar disse antydede Ufjæmhedder ikke vare fjærnedes inden en vis Frist. I denne Anledning fik Byen ogsaa sit første Vandværk, der dog ikke førte Vandet ind i Gaardene, men til Brønde paa de offentlige Pladser, af hvilke Vandet blev hyslet op i Spande ved Hjælp af en Vinde.

Dette ny Dønsje skjelmede sig fra det tidligere derved, at Husene nu kom til at vende Siden til Gaden, at de fleste Bygninger paa Høvedgaderne bleve toetages i Konjunkt, at de øde Pladser bleve bebyggede, at der kom Brolægning af de bekjendte smaa toppede Kullestene, hvormed vore Fædder i flere Stræder endnu maa gjøre Beskjendtskab, at Møddingerne, Tjørnegærderne og Straataagene inde i Byen forsvandt. For at faa Gaderne nogenlunde sluttede, bortgaves de ubebyggede Grunde til enhver, som derpaa vilde opføre en Bolig, og dette maas ansees for en medvirkende Anledning til, at Dlus Wager i Løbet af 12 Aar — 1576 til 1588 — foretog saa mange Byggeforetagender, at ingen i Dønsje senere har naaet end siges overgaaet ham heri. De ny Huse bleve imidlertid ikke opførte efter nogen Plan, hvorfor Gaderne vedblev at være skjæve, og der fremkom en Mængde af de noksom bekjendte Kroge og Uregelmaessigheder.

Idet vi nu gaa over til Konjunkt, i hvilken næsten alle toetages Bygninger i Kristian den tredies, Frederik den andens, Kristian den førstes, Frederik den tredies, for saa vidt der da blev bygget nogen toetages Gaard i Dønsje i denne Konges Tid, hvilket turde være tiotusent, og Kristian den femtes Regeringstid, blev opførte, af hvilke Bygninger i næsten usforandret Stikkelse endnu findes omtrent 200, naar man tager Sidebygningerne inde i Gaardene med, skal jeg først beskrive det ejendommelige ved denne Stil, om hvilken man dog ogsaa faar en Forestilling af det Billede, som findes paa Side 16. Billedet viser os Gaarden Nr. 82 paa Vestergade, tilhørende Jarver Østerby; den er bygget 1631 og er kun med Hensyn til Binduerne bleven forandret.

Bygningerne i denne Stil, hvilken er kommen

til os fra Nordblyksland, vare af Bindingsværk og to Stager høje, hvoraf den øverste hang ud over den underste; begge Stagers Hjeltehoeder, slundom understøttede af nedden under anbragte Klofter, stak frem; Træværket stob rent imellem de røde Sten, senere bleve begge Dele dækkede ved Dverkfalning —; paa Hjeltehoederne, samt hen ad den Hjelte, der laa paa langs imellem Stagerne, paa Stolperne og i Hjørnerne imellem disse og Langbjælken fandtes Prydelser af Billedskærerarbejde, som snart forestillede Palmelblade — Udførelserne i Rosetformen i Hjørnerne —, snart Løv og Ranker — Prydelserne paa Langbjælken —, hvilket to Slags Udførelser kunne ses paa Billedet Side 16, snart Vinklaser, som hang ned ad de understøttede Klofter, hvilken Prydelse man ser paa den en Gang saa prægtige Gavl og Facade af Nr. 50 paa Dvergaba, som vender ud imod Myntestrade, snart Sagstykker og hele Træer med Fugle, af hvilke Arbejder endnu findes særdeles velbevarede Prøver paa Sidebygningen til Nr. 18 paa Dvergaba, Kjøbmand Severin Hansens Gjendom. Over Døren eller paa Forthammeren anbragtes Byggherrens og hans Hustru's Naabner eller Bomærker, Navne eller Navnetræk samt Karstallet og nogle Ord af religiøs Indhold, saasom en Øjn om Herrens Beskyttelse, et Skriftsted eller Hjalnevers, hvilken Indskrift ofte indbefattedes af arkitektoniske Indfatninger eller var omgivet af allegoriske og bibelske Figurer. I Regelen var alt dette udfaaet i Træ, men slundom ogsaa, naar Byggherren var en rig Mand, i Sten. Som Prøver herpaa har dette Hæfte to Tegninger, hvoraf den paa Side 20 viser os Biskop Jens Andersens Belbenats Sten, som sad i Gavlens paa hans nu nedbrudte Gaard paa Flathaven — se Stykket om St. Knuds Kirke — og nu opbevares i det nordiske Museum hersteds. Paa Stenen ses Karstallet 1518 og derover Biskoppens Naaben, en opretstaaende Palmemaane over en Dverbjælke, og der over igjen som Hjelteegn en Bispesue med to korslagte Bispeslave; paa den nederste Del af Stenen, hvilket Stykke nu er afbrækket, stob: R. in Christo Dn. Joh. Andreae, episcopus Ottoniensis. Træsnittet paa Side 17 giver os et Billede af Portalen paa Oluf Bagers Møbrøregaard paa Nørregaba, nu tilhørende Kjøbmand Stoffebj — om denne Indskrift med

Omgiwelser senere, naar Oluf Bagers Bygninger omtales.

De fleste og skjønneste Udførelser, som endnu findes, hidrøre fra Kristian den fjerdes Regeringstid før hans sidste Krig med Sverrig.

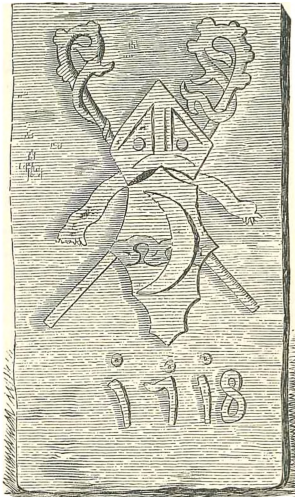
Da jeg begyndte at søge efter disse historiske Dverlevinger, troede jeg, at der kun var saa tilbage, men ved velvillig Medvirkning af flere, som jeg her bringer min Tak, er det lykkedes mig at finde over 40 Indskrifter, hvoraf rigtigst nogle ere fra en yngre Periode end Konolfstiltiden. De ville alle med Oplysninger om de symboliske Omgiwelser blive meddelte i det følgende Hæfte.

Efter denne Afbrydelse vender jeg tilbage til Beskrivelsen af Konolfstilen. Taget hang betydelig, slundom endogaa et Par Alen, ud og ned over den øverste Del af Muren, som ikke afsluttedes med nogen Sejms. Det fremhængende Tag førte det Gode med sig, at Tagdryppet, da man ikke anvendte Tagrenden, faldt et godt Stykke ud fra Huset, hvorfor man kunde sidde nogenlunde tørt paa den Bænk, som for det meste fandtes ved Siden af Gadedøren eller rettere ved det Bislag eller den Dverbygning, som var anbragt foran Gadedøren; paa denne Bænk fandtes Naboer og Veimer om Sommeraestene og fik sig en Pashar, slundom end man vel ogsaa her et Krus Øl, for hvilket Produkt Odense den Gang som endnu havde et godt Løv paa sig. Foran enkelte Huse, som det paa Stjolden, var der ogsaa, dog maaske først i en noget senere Tid, plantet Træer. Grunden under Husene saavel som Kjelberovæggene opførtes i Regelen af store utilhuggede Kampesten, der i stor Uregelmæssighed ragede ud paa Fortoet, hvilket enten stak sig eller kun for saa vidt var brolagt, at der var en Gangsti. Enkelte murede og overhuelvede Kjelbere bleve dog ogsaa opførte og have lige som de uregelmæssige Kampestensgrunde holdt sig til vore Dage. Ved Afgravning i Frue Kirkestade og Munkensløgaba ere disse Udførelser komne end mere til Synne. I den ældre Periode var Døren, ligesom det ses paa Billedet paa Side 16, anbragt lige med Torden, men i Konolfstiltiden blev der foran denne en høj Stentrappe, slundom end en Mur eller et Jerngelenber foran, saa at Udgangen var fra begge Sider, hvilket var Tilfældet med Ind-

gangen til Landstingsbygningen, den nuværende betalende Drengeskole, og noget lignende ses endnu paa Jordan — Vager Schjærs Gaard. Iude i Gaardene fandtes Svalegange, det vil sige Udbygninger eller Træbroer uden paa Husene med Tag over, men aabne mod den ene Side, hvor man kunde gaa fra en Stue til en anden. Af saadanne Svalegange findes endnu 3 her i Byen. Binduerne vedbleve at være smaa og Ruderne forholdsvis endnu mindre; de bleve ogsaa i denne Periode anbragte forholdsvis højt oppe.

De uhykkelige Krige i Slutningen af Kristian den fjerdes og i Begyndelsen af Frederik den tredies Tid i Forbindelse med uheldige sociale Forhold lammede i høj Grad Landet i Almindelighed og Dens i Særdeleshed; om det sidste vidne især to King, nemlig at Folkemængden, der i Forvejen turde have været omtrent 4000, i Tidsrummet fra 1640 til 1750 først formindskedes og senere kun voksede til det tidligere Antal, og at der kun opførtes ganske enkelte saadanne anseelige Bygninger, som fremstod i Mængde i Konjunktaltidens Blomstring af Frederik den andens og Kristian den fjerdes første Regeringstid. Forresten vedblev denne Stil, om end med simpleere For-

Salvetage, der ikke hang frem, men tværtimod blev trukken tilbage med et Halvtag foran; Binduerne i begge Stager bleve lige store og mere regelmæssig anbragte; man begyndte at anvende Puds paa Facaden imod Gaden, og derved forsvandt efterhaanden Prydelserne ganske paa flere ældre Bygninger i Konjunktaltiden, og derved Antal, som endnu staa med dette den oprindelige Skjønhed skjulende Lertag, og som ere kjendelige paa øverste Stages Fremspring, beløbe sig til nogle og tredive. Ved Siden af disse i ingen Stil holdte smagløse

Stenen, som sad i Gavlens paa den nu nedbrudte Realskolegaard paa Plathaven.

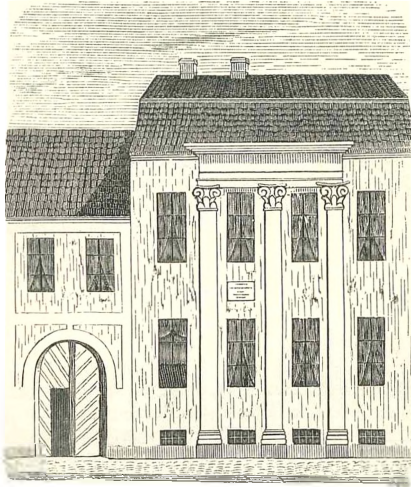
Huse fremkom fra 1700 til 1750 enkelte Bygninger i Sløjfestyle, som dog i denne Tid kun anvendtes paa dem, der enten ganske eller tidtels tilhørte Staten, som Slottets Hovedlænge — 1719—1721 —, Patronatsbygningen ved Frøstentlosteret, nu den katolske Kirke, Landstingsbygningen, nu den betalende Drengeskole — 1705 —, Porthuset til Frue Præstegaard. I den senere Tid fremstode ikke saa store Privatbygninger i denne Stil med mere udviklede Former, hvilken Bygningsmaade i det næste Hæfte haade ved Lert og et større Billede skal blive anføleliggjort. Her skal dog endnu bemærkes, at med Sløjfestyle fulgte Grundmur, som dog i de fleste Tilfælde blev op-

ført i Lertforbinding. Et andet Bygningsmotiv, den saakaldte Karnap, findes anvendt i Bindingsværftsbygninger i den smagløse Tid, medens der dog ogsaa findes Spor af det i Konjunktaltiden. Af Karnapbygninger findes endnu 7 i Dønsen.

Nogen større Regelmæssighed i Byens Gader, Stræder og Pladser fremkom vel efterhaanden, men dog byggedes der endnu ikke efter nogen Plan, saa der ikke var noget til Hinder for at bygge et Par Aen længere frem eller tilbage i Gaden, alt efter som man fandt for godt. Aalen, som havde forladt Byen efter Egenstrikken under Frederik den tredje, begyndte at indfinde sig igjen

og var talrig i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede. I dette Tidsafsnit — 1750 til Krigen 1807 — fandtes en ikke ringe Vælfstand og Foretagelsesaaend i Odense. Som et Vidnesbyrd om Vælfstanden saavel som ogsaa om Beredvillighed til at yde Bidrag deraf i patriotisk Djemed kan anføres, at da Kristiansborg brændte i 1794, og der stete Dyrab til Folket om at yde Bidrag til Gjenopførelsen, tegnedes her strax 8000 Rb., hvoraf det meste indkom fra den egentlige Borgerstand; enkelte rige, som P. Gilschous Enke og

Håndstemaker Lahn, gave hver 150 Rb. Men det er dog nærmest Bygningerne, som vidne om denne Vælfstand. Fladstjiletalen fandt vi i den nærmest foregaaende Periode — Tiden fra 1700 til 1750 — kun anvendt paa kongelige og andre offentlige Bygninger; i nærværende kommer den især til Synne i private Bygninger og er da mere ubvilket, idet Søjlehovederne faa en rigere Formfulde, som i enkelte Tilfælde endogfaa nærmer sig den, som hører til den prægtige korintiske

Skolegaarden paa Døergade, Nr. 66.

Søjleorden. Dette er saaledes Tilfældet med Kapitælerne paa de Søjler, som pryde Gaarden Nr. 66 paa Døergade — Skolegaarden —, af hvis Façade her gives et Billede. Denne Gaard er bygget enten af Kjøbmand Jørgen Møller eller dennes Søn, Søren Møller, der bestyrede Handelen for Moderen og døde, 57 Aar gammel, den 4de April 1787. Denne velhavende Familie drev en efter Datidens Maalestok betydelig Handel, thi i Næringsarterne for Aarene fra 1761 til Søren Møllers Død er den anset til en aarlig Indtægt af 600 Rb., og kun Kjøbmand P. Gilschou er anset højere, nemlig til 1600 Rb., medens

Kjøbmand Nising kun er sat lige saa højt som Møller, og de andre Rigmænd paa den Tid, nemlig Raadmand Kurrelbaum, Håndstemaker Lahn og Vinhandler Thomas Sørensen, end ogsaa kun ere opførte med 500 Rb. Familien Møller ejede flere Gaarde paa forskellige Steder i Byen, deriblandt Rabogaarden Nr. 68, og her var Handelen, medens den nyopbyggede Gaard var ublejet, og her boede i Halvfjerdsnerne Herredsfoged Mylius. Gaardene Nr. 2 og 4 paa Fiskertorvet ere ogsaa byggede af Søren Møller, men Stilen i dem blev noget forandret ved den for 8 a 9 Aar siden foretagne Restauration. Det bedste Minde har Søren Møller dog sat sig ved at stifte to Legater, hvoraf det til trængende Borgere har en Kapital af 4000 Rb. og det andet til ugifte Jomfruer en paa 6000 Rb.; til Vedligeholdelse af sin Grav, som er under Prædikestolen i Frue Kirke, skænkede han 300 Rb. til Frue Kirke. — Det kan her bemærkes, at Handelen i denne Ende

af Byen paa sin Tid var forholdsviis større end nu, hvilket hidrørte fra, at Landevejen til Nyborg den Gang gik ud igjennem St. Jørgens Gade. Den ny Landevej til Nyborg, som blev ledet ind over Nøglevro, nu Frederiksbro, begyndte man at anlægge i 1795; men det varede længere end 20 Aar, inden den blev helt færdig. — Gaarden Nr. 66 havde efter Søren Møllers Død ikke længere Ejer tilfælles med Nr. 68, hvoraf dog noget blev lagt ind til Nr. 66. Den sidste blev af Goldkasserer, Kammerraad Optius i 1831 solgt til Kommunen, som indrettede den til Skolebrug, og da der af Møllernes Legater til Fordel for

Munskolelokalet i Odense tilkøbtes 2500 Rd., blev den deri indrettede Skole betragtet som en af de katekiske Skoler, som skulde grundlægges paa de tre af Vilnerens Slægt, Rasmus, Erik og Anna, skjenkede Midler, og derfor ere ogsaa disse tre Navne anbragte paa den Sten, som sidder imellem første og anden Etage. Som bekendt vil i denne Ejendom „den mulefte Legatskole“ blive oprettet.

Gaa vi lidt længere frem i Gaden, træffe vi en i Gladsjølsestilen holdt langt større og anseeligere Gaard, nemlig Nr. 60, tilhørende Kjøbmand Chr. Voigt. Denne store Gaard er bygget af Kjøbmand og Rebslager Hans Leopold i Aaret 1764, hvorom en Sten over Porten vidner. Paa denne Sten ses, foruden det nævnte Navn, for Bogstaverne i Mandens og Kone's Navne, „H. H. L.“, „A. M. H. L.“, og det bibelske Lam med Sejrsfanen, følgende efter den hernhuttske Psalmebog oversatte Vers, der ogsaa findes i Pontoppidans Psalmebog:

O! GUDS LAM! USKYLDIG
PAA KORSET VARST SLAGTET,
DIN FADER VARST DU LYDIG,
I HVOR DU VARST FORAGTET,
AL SYND HAVER DU BORTTAGET,
ELLERS VARE VI FORTABET,
FOREARM DIG OVER OS, O JESU!

Paa den Grund, hoorpaa denne Gaard er bygget, stod i Forvejen 8 suaa Huse eller Boder og Brakker, som de kaldes i Protokollen fra den Tid. Det synes indtilertid, at Leopold har forbygget sig, thi hans Akeringsstart bliver, efter at Gaarden er bleven bygget, efterhaanden nedsat fra 450 til 50 Rd. Til denne Ejendom knytter sig den historiske Mærkelighed, at den første danske Komedie, som blev spillet i Odense, blev opført her den 2den September 1789 af det dramatiske Selskab, som Bogtrykker Kristian Sverfen fik dannet — se mere herom i Sjns Stifts literære Selskabs Samlinger, sjette Bind's tredje Hæfte, Side 255. — Den næste Gladsjølsebygning, som vi møde, naar vi begive os længere op i Byen, er Odense Teater. To Mænd, Kjøbmand S. Bang og Prokurator N. Faber, fik ved kgl. Reskript af 24de December 1794 Tilladelse til paa en da henliggende øde Plads paa Sortebrodrøtorv at opføre et Teater, hvorefter de strax toge fat paa Arbejdet, og i November 1795 indviedes dette

første Provinsteater af et tyyst Selskab, som dog næste Aar afløstes af et danst Selskab, der den 18de November under stor Jubel paa ny indviede dette Talias Tempel under Navn af „Odense nationale Teater“. Danst Skuespil havde man faa hver Vinter indtil 1802; men i Vintrene 1802—3, 1803—4 blev Huset kun brugt til Baller og Maskerader. I de to følgende Vintre spillebes atter danst Komedie. De to Mænd, som iher stottede Bestræbelserne for at skabe en danst Skueplads i Odense, vare Grev Franke til Lygsumoje og Baron Wedel-Zarlsberg til Ravnstrup paa Sjælland; men de kunde ikke holde det gaaned, hvorefter et tyyst Selskab under Direktør Franz, som end ogsaa blev Ejer af Bygningen, i Vintrene 1809—10 holdt sit Indtog paa vor Scene. For saa vidt der efter denne Tid blev spillet Komedie herseles, siude vi indtil Tyverne kun tyyste Skuespillerseksaber; men fra denne Tid gjaestes Byen snart af et tyyst, snart af et danst Selskab. Den sidste Gang her spillebes tyyst Komedie, var Vintren 1841 og 42, og det af det Høberste Selskab, som afløste Veders, i hvilket Frans's var gaaet op. I 1825 folgte Franz Bygningen til Brygger Povlsen, og i 1834 tilkøbtes den de „elegerende Borgere“, som endnu nominelt ere dens Ejere. (Forresten se den ovenfor nævnte Afhandling i det literære Selskabs Hæfter.)

Den næste Bygning, som i dette Tidsaffnit er bleven prydet med Gladsjølser, er Gymnasiebygningen bag ved St. Knuds Kirke, hooraf der er givet et Billede paa Side 24. Bygningen var fra først af en Del af St. Knuds Kloster — se Side 3 — og var den Gang to Etager høj. Svortil den har været brugt efter Reformationen, og indtil Kristian den fjerde i 1621 sidste Gymnasiet og et Par Aar derefter gav det den Bygning, hvori Auditoriet strax blev indrettet, og hvori Skolen senere hele Tiden har haft sine Lokaler, vides ikke; dog ligger det nærmest at antage, at den har staaet ledig. Det i samme Bygning værende store Værelse, der under Navn af Konjistoriet sidder umiddelbart op til St. Knuds Kirke, blev i Aaret 1586 af Skantsler Niels Raas skjenket Sjns Præstefab til Forsamlingslokale paa Landemoderne, hooraf der indtil dette Aarhundredes Begyndelse holdtes regelmæssigt to hvert Aar. Gymnasiet, som i Begyndelsen blev kaldt Collegium Christianum, indviedes ved

latinste Læser af de tre ansatte Professore den 15de og 16de Januar 1623. Men Huset var den Gang meget forfalden, hvorfor Kristian den fjerde i 1636 befalede, at enhver Kirke i Byens Stift skulde bidrage $\frac{1}{2}$ Rd. til dets Tilstandstætte, hvorefter der blev indrettet to Læseværelser — Auditorier. En anden Restauration blev udført i Biskop Ringø's Tid, men den Stikkelse, som Bygningen nu har, fik den i Aarene 1755 og 56, efter at Frederik den femte ved sit kort i Forevejen aflagte Besøg havde overbenst sig om dens Brøstfaldighed. Ved denne Tilstandstætte forsvandt den øverste Etage, og i Stedet for anbragtes den nuværende Kvist; op ad Midterpartiet til den Trekant, som pryder Kvistens øverste Del, anbragtes to Gladsøjler med bitte juna Hoveder og Fodstykker, hvorved disse Fremspring have faaet Righed med en Galge. Over den ret smukke Dør ses den Sten, som ved Navnetræt, Aarstallet 1621 og en latinsk Indskrift minder om, at Kristian den fjerde har stiftet dette Gymnasium, og oven over sidder en anden Sten, som bærer Frederik den femtes Navnetræt, og der under læses en latinsk Indskrift, som ved Aarstallet 1755 og nogle Ord siger os, at Frederik den femte har ladet foretage den sidste Ombygning. Ved denne Tilstandstætte blev der i nederste Etage indrettet en stor Sal af 18 Mens Længde og 14 Mens Brede — det Rum, hvori nu Stiftsbiblioteket findes —, alene bestemt til Festsigheder, navnlig paa Kongens Fødselsdag, hvor der da holdtes Læser — indtil i 1763 paa Latin —, opsørges Musik og foredroges en Kantate af Latinskolenes Disciple. Mesterlektiens Elever afholdt ogsaa her efter forindgaaet Indbydelse af Rektoren et ParGange om Aaret offentlige Deklamationsøvelser. Foruden denne anseelige Solennitetsaal var der under nedden to Stuer til Foredrag; i Kvisten fandtes tre juna Værelser til Opbevaring af Skolens Bibliotek og Apparater. Væggene i Solennitetsfalen vare prydede med Portrætter af Ringø og Gymnasietets afdøde Professore; men disse Minder ere med Undtagelse af et sporsløst forsvundne. For Ombygningen i 1755 og 56 var der i øverste Etage ogsaa Lejlighed for niofve Professore, samt et Akrostammer, som i Fundamentene kaldes „Gullet“, hvori forsamlelige og uskiftelige Gymnasialer henfattes paa Rand og Brød. Efter Ombygningen boede alle Professore

ude i Byen, og vi skulle siden faa at se, hvor enkelte mere kendte have haft deres Bopæl. Den restaurerede Bygning indviedes med store Festsigheder paa Frederik den femtes Fødselsdag den 31te Marts 1757; Rektor Søren Andersen holdt en latinsk Tale, og Gymnasialerne i Forening med Latinskolenes Elever aflagt en Kantate, hvis Text var affattet i et blandet Syrog: Latin, Tysk og Dansk, og er noget af det skønneste af det meget skønneste, som er skrevet til Ænevældens Forherligelse. At denne ringe Ombygning, hvortil der dog blev hidsendt en Bygmester fra Kjøbenhavn, lovprives som en mageløs Mandesbevisning, er en Selvsølge. Ved denne Lejlighed holdt ogsaa Præsten Salomon v. Haven ved Frue Kirke et versificeret latinsk Foredrag, hvori han fremkom med sit kendte Forslag til Græning af en Kanal i lige Retning fra Sæden Aa til Pjente Dam.*) — Se derom „Svøjcene til Dønske med stabigt Henblik paa denne By's Skibsfart og Handel“.

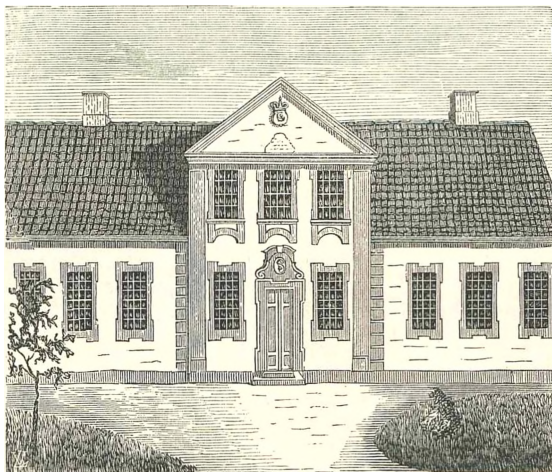
Dønske Gymnasium var den Læreaanstalt af den Slags, som Kristian den fjerde stiftede, der holdt sig længst, idet samme først ophævedes 1802; men der er dog nu hængaet lang Tid nok til, at kun faa af den nulevende Slægt ret vide Besked om, hvad det egentlig var for en Skole, hvorfor et Par forklarende Ord her turde være paa deres Plads. Gymnasialerne forfattede den i Latinskolenes afsluttede Undervisning, men der kunde ved disse Læreaanstalter ikke tages nogen Examen, som ikke igjen skulde tages ved Universitetet; de havde blot den Opgave yderligere at forberede til Universitetet, og ingen havde behøv at frekventere dem for at kunne blive optagen ved Universitetet, og denne isolerede Stilling var Grunden til, at kun faa benyttede den Undervisning, som her gaves af Mend, der havde Titel af Professore, hvis Tal i Tiden fra 1760 til 1780, i hvilken Tid Anstalten synes at have været bedst besøgt, var 5. Tilslidst havde Gymnasiet kun en Professor, men ogsaa kun en Elev. Professor Nyerup siger i sit „Udkast til de latinske Skolers Historie“: „Jeg hjenkter dette Gym-

*) v. Havens Tale tiligemed den i Hamborg trykte, med Ader forsynede og smukt udfyrdede Kantate findes i et Prægtbind i Katedralskolens Bibliotek, hvilket Bært især har Interesse derved, at det slutter med to Rort over Dønske og Dnegn.

nastiums Grindring en Taknemmeligheds Laare". Ingen nutlevende vil vel gjøre lige saa, men vi ville dog tage Afsted med det med den Erbydighed, som man skylder Minderne om Kristian den fjerde og den Anstalt, hvorved flere udmærkede Mænd have været knyttede til Odense. Efter Nebelægelsen voblev den store Sal at være det Lokale, hvori Katedralskolens Højtideligheder indtil 1846 afholdtes, ligesom ogsaa den indførte Gymnasitundervisning saa længe blev drevet i de tomme Lokaler. Nu tilhører Bygningen Stifts-

nogle Udfæringer i en Porthammer, som uvilkaarlig stande en, og som derfor ogsaa, endskjønt dette Emne vel rettere burde behandles paa et andet Sted, her skulle omtales.*)

Disse Udfæringer findes over Porten og en tidligere ved Siden af værende Dør til Nr. 9 paa Klingsberg, der hører til Nr. 60 i Pugestræde, nu tilhørende Brændevinsbrænder P. Hansen. Den med ophøjede Bogflaver i det ret vel bevarede Egetræ udskarne Indskrift siger os, hvæn der har bygget disse to Huse og ladet dette

Gymnasiebygningen.

biblioteket, som i 1813 grundlagdes af Biskop Plum med Understøttelse af Gehejneraad Bilow og Grev Bille Brahe. Denne Bogsamling tæller nu over 26,000 Bind. Bærelset til venstre og den store Stue i Kvisten have været „Fyns teoretiske Landvæseninstituts“ Klasseværelser siden denne Skoles Stiftelse i 1855, men denne Læreanstalt faar nu sin egen Bygning, og ogsaa Stiftsbiblioteket vil forhaabentlig om høje Tid flytte ind i en ny og mere passende Bygning. (Mere om Gymnasiet findes i Indbyggelseskriftet til Katedralskolens Indvielse den 27de November 1846.)

Gaar man videre for at søge efter Bygninger, der ere prydede med Pilastre, komme vi forbi

Hjønne Arbejde udføre. Bogstaverne E. O. W. J. M. S. G. T. S. G. ere nemlig Forbogstaverne i følgende Ord: „Erlige og velbyrdige Jomfru Margrete Skov:Gaard til Sanderum Gaard“,

*) Der er sagt, at Emnerne mere end snævelig ere laastede inellem høerandre; idet jeg indrømmer dette, skal jeg til Undskyldning bemærke, at dette ikke kan være anderledes, naar Text og Billeder i et passende Forhold skulle fordeles til de forskjellige Hæfter. Skreves der en Text uden Billeder, var det let at gjenemføre en systematisk Plan; men nu, da Texten er afhængig af Billederne, og disse igjen af, at der er noget, som forsjener at afsides, maa der komme Spræng i Fremstillingen. Paa denne Mislighed vil der dog saa vidt mulig blive raadet Bødbed et Navne- og Sageregister.

medens de i et Cirkleslag imellem disse Boglaver staaende Navnetræk „J. H. S.“ ere det paa saa mange andre Steder forekommende Navnetræk — Monogram —, som stal læses: Jesus hominum salvator, o: Jesus, Menneskenes Frelser. De øvrige Ord sigge os, at denne be kendte adelige Dame har ladet dette Hus bygge i Aaret 1600. De øvrige Udskæringer forestille hendes Fædre- og Mødreaabner, nemlig en Svane og en Drækle, og den Naade, hvorpaa disse Sym boler komme igjen i Hjelmsmykket og de to glubende Dyr holde Baabenkjoldet, medens alt dette, let og vel ordnet, er omflynget af Løvværk, Blomster og Ornamenteer, som til dels forestille Klæder, gjør, at det hele, saaledes som det er gengivet paa medfølgende Billede, ligner et smagfuldt Broberinudsler. Den mindre Udskæring, som efter Afskalning af Skallen fandtes paa en Løsholt ved Siden af Porten, og hvis Afbildning er lagt ind i Gulningen paa Porthammeren, er mindre vel bevaret; den viser os to Hjorte, som pille i noget Løvværk, og har desuden Mærker, som ogsaa utvivlsom vise hen til Margrete Skovgaard. — Naar man nu spørger: kan denne adelsstolte Dame da ogsaa have boet paa dette Sted, bliver Svaret, at hun har boet der. At hun var i høj Grad forfængelig turde være de fleste Læsere bekendt deraf, at hun i levende Live i ophøjet Arbejde lod sætte et Gravminde over sig i Koret i St. Knuds Kirke, hvilket i Legemsstørrelse viser hende i en yderst pragtfuld og kostbar Dragt, omgivet af hendes Aæres Raabner. Med Undtagelse af Hænder og Ansigt, der havde skjødtsfarve, var hele Mindesmærket Luesorglydt. Denne Verdslighed i Kirken forarbejdede Kristian den fjerde i den Grab,

at han lod hele Gravtaalen overstrøge med fort, og faalede staaer den endnu den Dag i Dag. Margrete Skovgaard ejede forresten Sanderuugaard og døde 1615, 70 Aar gammel. For at være nær ved Kirken, hvorhen, om end af nædle Bevæggrunde, hendes Sind og Tanke stadig maa have været vendte, har hun altsaa kjøbt de nævnte Ejendomme og ladet dem paany opføre. Stedet Nr. 60 i Pugestræde var ogsaa, indtil det for omtrent 50 Aar siden blev ombygget, opført i Konfossil med mange Udstrøinger, hvoraf navnlig en over den svære, tværdelte Eggetræs-Gadevej, der var prydet med Slyngninger af Jern, der løb ud fra de massive Hængsler, svarede til den afbildede Porthammer, under hvilken hun har haft sin Udskjælf, medens hendes Kuff har haft sit Kammer ved Siden af Porten, saa at den aftegnede Løsholt har været den øverste Del af Dørfarmen til dette Værelse, hvis Tilsebevarelse meget gamle Folk endnu kunne erindre. Som den øverste Etage af Nr. 60 stod før Ombygningen, maatte man antage, at den aldrig havde været beboet, og man kunde maaste deraf rejse en Indvending imod, at Margrete Skovgaard har beboet Stedet. Denne Umstændighed beviser dog ikke dette, thi den Gang beboede hver Familie et helt Hus, saa at det var yderst sjældent, at man havde Lejere i samme Hus, men naar der var to Etager, blev den øverste benyttet til Opbevaring af det nødvendige Korn til Husholdningen, til Pulterfaner, Værksted o. s. v. Det enkelte Loft over de svære, kun lidet tilhuggede Egebjælker, under hvilken man næppe kunde gaa oprejt, var derfor sædvanlig belagt med et Lergulv, hvoraf der endnu findes Spor i Nr. 76 paa Nørregade. (Mere om Margrete Skovgaard findes i Dammes „St. Knuds Kirke“ Side 113.)

Naar vi fortsætte den afbrudte Vandring imod Vest for at finde Bygninger med Stadsløst fra den Tid, hvorefter her er Tale, standse vi først i Refsergade der, hvor Vesterport stod, da den tilligemed de andre Stadsporte i Aaret 1851 blev nedbrudt, idet vi her have to ret anseelige Gaarde med denne Prydelse, nemlig Nr. 106, tilhørende Farver Møller, og Nr. 108, tilhørende Kjøbmand Carl Nielsen. Det er disse Gaarde, som Mølbech i sin „Angdomsvandring“ — 1813 — maa have sigtet til, naar han siger: „Hær

udmærker sig den vestlige Ende af Dønsje ved ny og anseelige Bygninger med en egen Stil og Karakter, saa at man kunde tro at være kommen til en ganske anden Stad.“ Grunden, hvorpaa disse to Gaarde ere byggede, var indtil 1804 og 5, da de bleve opførte af Profurator R. Faber og Goldfontrollør Fejder, en Del af de Urtegaarde, som da strakte sig udenfor den daværende Vesterport ved Pilebanen; Søndergade var kun en Vej, hvorved der laa enkelte Huse, deriblandt paa den østlige Side Byens Gyrdøns, medens Jorden — Falen —, hvor Byens Kreature sammentredes, laa straaes over for Benimod Kirkegaarden. Nr. 106 folgtes i 1810 til Baronessse Sofie Amalia Nankau, som, efter hvad Sagnet fortæller, flyttede til Byen af samme Grund, som havde bevæget saa mange andre adelige til at gjøre ligesaa, nemlig for lettere og bedre at kunne vise sig og glinre; men da man ikke videre lagde Mærke til hende, folgte hun snart igjen Gaarden og flyttede bort. Nr. 108 blev omtrent paa samme Tid kjøbt af Lømmernestler og Brandøjes Laughof, som byggede den i Gaarden værende Sidelænge samt det tilstødende Vaghuis og lod over Porten i den første Bygning anbringe en Porthammer med Indskrift fra den i 1840 ombyggede Klubgaard paa Dvergade og over Gjennefjærjelen i den anden en lignende Bjælke fra Oluf Bagers i 1834 nedbrudte Gaard, som laa tæt op til St. Knuds Kirke — se Side 5. Paa den første Bjælke læses, omgivent af en udfaarne Krans, der holdes af to Engle: „DER NAHME DES HERREN IST EIN FESTES SCHLOSS; DER GERECHTE LÄUFT DAHIN VND WIRD BECHIRMET“ (Herrens Naam er en fast Borg; den Retfærdige tyr dertil og bliver befærmet). Paa hver Side af denne Indskrift ses Apoteker Beders og hans Hustru Kristline Rams Naam med Aarstallet 1684; det ene forestiller et Træ, under hvilket en Hare springer op, og det andet to i en oprejt Stilling imod hinanden staaende glubende Dyr. Apoteker Jacob Gottfried Beders, som var født i Hushim, ombyggede nemlig 1684 i Konfossil den af Oluf Bager i 1581 opbyggede Gaard, nu Nr. 10 paa Dvergade; her var ogsaa Apoteket, og først efter at dette var flyttet til Naboogaarden, blev Nr. 10 Klubgaard, men mere derom siden. Paa den anden Porthammer læses øverst til højre O L L V E

BAGER og ses hans Bmærke — et opadvendt Anter — lige over for staar MARGRETE OLVE BAGERS og hendes Baaben — en overflaaren Bjørn — og midt imellem Navnetræerne J. H. S. Under disse Værker læses følgende Vers:

GUD FADER, SON OCH HELIG AAND
FRIE DISSE HUSE FEA WAADE OCH BRAND!
OCH UNDE OS HER SAA AT BYGE OCH BOE,
AT WI MAATE FAA THEND EWIG ROE!
HANNOM TIL ERE OCH OS ALE TIL GAFFN
I SAME HELIG TREFOLDIGHEDS NAFFN.
1581.

Spjernerne paa Nr. 106 ere gjennembrudte samt uden Døved og Joddykke, hvorimod de paa Nr. 108 ere meget sunde. Endnu haves to Gaarde fra denne Periode, hvor vi, om end kun svagt antydet, finde de tidt nævnte Brydeker, nemlig Nr. 70 paa Nørregade, tilhørende Farver Clausen, og Naboegaarden Nr. 72, tilhørende Firmaet P. Sørgegensens Søner. Den sidste, hvis Søster have megen Lighed med dem, som findes paa Nr. 106 paa Vestergade, har over Porten en Sten, hvis Indskrift giver os at fornøden Oplysning; den siger nemlig: „VED GUDS BISTAND, FORENET FLID OG VIRKSOMHED ER DENNE BYGNING FRA GRUNDEN AF BEKOSTET OG OPFORT AF THOMAS SORENSEN OG ESTER MARIE BORGE UDI AARET 1784. — GUDS VARETÆGT VÆRE OVER DEN OG ALLE DENS BEBOERE.“ — Denne Thomas Sørensen var Vinhandler, men maa dog tillige have været Bødker, thi under denne Benværelse er han opført i Eftatteligningslisterne. Han var en af Byens Velhavere — se Side 21 —, der, ligesom saa mange andre paa den Tid, betænkte de trængende, idet han bestemte, at de Viddler, som han efterlod sig ved sin Død — 1802 —, skulde, efter Fradrag af 500 Rbd. til St. Hans kirke og til Vedligeholdelse af hans Gravsted ved den søndre Ende af Kirkens Taarn, udgjøre et Legat til fattige Borgere og deres Enker og Børn i Odense. Dette Legat andrager 14,800 Rbd. Denne Gaard var i mange Aar Samlingsstedet

for Byens afsladige Borgere, naar de, som det den Gang kaldtes, „gik til Kros“.

Da Thomas Sørensen havde faaet sin Gaard opbygget af ny, vilde hans Nabo, Farver Kellinghusen, vise, at han kunde overgaa ham, hvorefter han opførte Nr. 70 i den Stikelse, hvori den nu staar. Den indmurede Sten vidner derom ved følgende Indskrift: „VED GUDS VELSIGNELSE, HANS HJÆLP OG BISTAND ER DENNE GAARD OPBYGGET AAR 1789 AF PETER ENGELSTED KELLINGHUSEN, BORGER OG FARVER I ODENSE, OG HUSTRUE ANNA MARIA STIELER.“ Kellinghusen opnaaede ogsaa, hvad han tilstræbte, og, for lige som at vise, at han havde unddet Prisen, fængtede han Tagaden til Gaden ikke saa meget med Brudstykker af Spjeler som med to massive Guldandekorationer, hvilken Brydelse vi kun finde paa en Bygning til her i Byen, nemlig Fabrikgaarden paa St. Knuds kirkegaard. Ekteparret Kellinghusen havde en Søn og en Datter; Sønnen var den for nogle Aar siden adfærd velbesjendte Krigsråd Kellinghusen; Datteren blev gift med Presten Wegener i Guldberg og ved ham Møder til Gehejmeartivar C. F. Wegener.

Nr. 70 og 72 vare før Ombygningen opførte i Konsohstil og havde efter Sigende samme Udseende som den tidt nævnte Gaard Nr. 76 i samme Gade endnu har, ligesom Nr. 70 iøjensynligt er i Tre staaren Indskrift, som nu sidder paa Bagbygningen, heller ikke var meget yngre end Nr. 76. Denne Indskrift lyder nemlig saaledes: „GVD GHEFFVI VI MAATE SAA BYGGE OCH BOE, AT VI MAATE FAAE DEN EWIGE ROE. ANNO 1595. JESPER PRISEN. MAREN NISDATTER“, medens den i Borthammeren til Nr. 76 udstaarne Mindetavle fortæller: MESTER TOMAS RAB. 1541 SANCTE GEORGH DAG UDI OTTENSE BY VAR JEG OPREEST AF NY. EILER RO-NOV. I denne sidste Indskrift indføres Bygningen saaledes talende og nævner baade Bygmesteren og Bygherren. I Nr. 72 findes nu ikke længere noget, som kan lede os paa Spor efter, naar og af hvem den først er bleven bygget.

De enkelte Dele af Byen i Nutid og Fortid.

Medens vi i det nærmest foregaaende Afsnit gjennemvandrede den Del af det nuværende Odense, som indtil den allerneeste Tid udgjorde næsten hele Staden, og gjorde os bekendt med, hvorledes dette gamle Odense til de forskjellige Tider i Almindelighed havde seet ud, hvorved dog ogsaa en og anden Bygning fremdroges, som særlig havde det Præg og den Stil, hvorom der var Tale; skulle vi nu helt igjennem og mere i det enkelte gjøre Bekjendtskab med Staden i Nutid og Fortid. Og ville vi i denne detalleerede Overblik gaa ud til den store Torv. Der er ikke noget andet Parti, som i Tidens Løb har undergaaet saa store Forandringer som dette Midtpunkt. Indtil Reformationen var det meste af det nuværende store Torv Kirkegaard til St. Albani Kirke, medens den mindre Del henimod Fladhaven var Kirkegaard til St. Knuds Kirke. Smellem St. Albani Kirkegaard og den nordlige Huskræfte løb et Stræde fra Adelgade hen til Albanistræde, af hvilket sidste Skomagerstræde er en Rest. Der løb nemlig en Huskræfte lige over for Skomagernes og Skredernes Lavshuse, og rimeligvis gif begge Huskræfter lidt længere imod Syd, end disse Bygninger nu gaa. For Enden af dette Stræde var et Led, som førte ind paa St. Albani Kirkegaard og til St. Albani Kirke, som laa omtrent der, hvor Læseforeningens Gaard ligger. Huse øst for denne Kirke fandtes ikke, ja Schøllens og Baumgartens Gaarde ere endogslaa fra en saa ny Tid, at de ingen Grundtægt have;*) Grunden der var ogsaa Kirkegaard, og derfor har man ved Gravning dertil fundet Menneskeben. Da enkelte af disse fundne Ben vare beskadigede, har Vedel Simonson antaget, at de, som fandt der ved Kongemødet den 10de Juli 1086, ere blevene begravede paa dette Sted. St. Knuds Kirkegaard, som var skilt fra St. Albani Kirkegaard ved en Indbygning, gif helt

over til den Huskræfte, som ligger lige overfor Kirken, saa der altsaa ikke her var nogen Forbindelsesgade imellem St. Albani Stræde og Fladhaven; en Passage, dog maatte kun for gaaende, fandtes derimod imellem Raadstuegaard og Odens Gaard, som laa der, hvor nu Borgerskolens Portnerbolig laar. Indgangen til denne Passage vare imellem Skomagernes og Skredernes Lavshuse og imellem Borgerskolen og Hovedvaagen.

Torvestræde, som, da denne Passage fra Hovedgaden til Torvet blev anlagt, kaldtes Nystræde, fandtes da ikke, hvorimod der fra den ovenfor omtalte Vej, som gif langs med Torvets nordlige Huskræfte, løb et Stræde hen til den gamle Bispegaard, det nuværende Præstefloster, og derfor ogsaa kaldtes Bispe- eller Bispegaardsstrædet, der naturligvis ogsaa løb ned til Laen, ja der blev endogslaa af Frederik den anden forordnet, at der skulde anlægges en Bro over Laen og en Vej Syd for denne, saa at der skulde være en Tilgang til Byen omtrent der, hvor Albani Bro og Gade i 1858 bleve anlagte; men det er tvivlsomt, om der nogenfinde der har været nogen anden Vej og Bro end den, som Biskoppen havde til sin Lykke Syd for Laen. St. Albani Kirkegaard var omgivet af en Mur, og denne dannede den ene Side af de to nævnte Gader; dog laa her, omtrent lige over for Hjørnegarden af Torvet og Torvestrædet, den store Stenbygning, hvori det „elende Gilde“ fandtes. Denne Bygning blev i 1569 skjenket til Domhus for Landsstinget, som før havde været holdt under aaben Himmel, og forsvinder først, da Frederik den anden for den store Forleningsahjtideligheds Skyld i 1578 og 79 lod flere Bygninger, som laa paa det nuværende store Torv, nedrive. Det „elende Gilde“ var en Slags Klub for den Tids Aristokrati, medens St. Knuds Gilde omfattede det menige Borgerskab. Man har endnu det „elende Gildes“ Ekraa, som er affattet paa Blatlyst, og ser deraf, at Medlemmerne stadig skulde mindes, at her i Verden kun er Elendighed — Elende —, og at Himlen er vort rette Hjem. Kong Hans og hans Dronning vare ogsaa i dette Samfund. Ved Siden af dette Gildeshus, men i Bispestrædet,

*) Den ældste Grundtægt er fra 1682, og da denne kun ved Ejendommens Udskilning og Sammenlægning, hvilede Handter dog have været meget hyppige, er bleven forandret, saa er denne Ansættelse endnu en Rejse, som i mange Tilfælde kan siges os, hører der i de sidste to Aarhundreder have ejet Gaardene og Hujene i den gamle Stab.

altsaa omtrent lige over for den katolske Kirke, laa en anden større Stenbygning, som hed Krageborg, hvis Bestemmelse ikke vides. Imellem St. Knuds og Albani Kirkegaarde paa den ene og Kaen paa den anden Side lige ned til Bispestrebet gif St. Knuds Klosters Have. — Som omtalt blev St. Albani Kirkegaard strax efter Reformationen skjenket Byen til Loro, men man etablerede dog først efter 1580 al den verdslige Handel, som følger med en Markedsplads, paa Fæbreens Grave, og Omdannelsen skete ikke for at staae Byen et Loro, men for at frederik den anden kunde faa en passende Plads, hvor hans Farbrødre, de Ilesvigiske Hertuger Hans og Adolf, kunde hylde ham. I denne Anledning nedrev man Muren omkring Kirkegaarden, aabnede Pasfagen fra Albani Kirkegaard over St. Knuds Kirkegaard hen til Strædet, som løb imellem den nedbrudte Realskolegaard og den Gaard, hvori den betalende Drengeskole er — Strædet hed Sandstingsstrædet —, nedrev den nordlige Husrække i Albanistrædet, en Bygning ved Enden af den hellige Kælle, samt det elendige Giddehus, Krageborg og endnu flere Bygninger.

Vi skulle nu nærmere gjøre Bekjendtskab med de enkelte Gaarde, som omgave eller endnu omgave den nuværende Løveplads, og begynde med St. Albani Kirke. Den var fra først opført af Kræ og den ældste efter Frue Kirke, men man ved ikke med Bestemthed, naar og af hvem den er bygget. Den stod der imidlertid før Knud den hellige blev Konge, men hans Navn er dog paa en dobbelt Maade knyttet til den, idet han lod Helgenen Albani og efter Wlnoth ogsaa den kanoniserede nordgumberslandske Kong Dsvalds Ben føre hertil og henjættede i denne Kirke, og senere blev han selv myrdet i den. Da Albani Navn paa ny er kommen til Væe iblandt os derved, at et nyt Kvartier er blevet opnaaet efter ham, maa det lidet, som vi vide om ham, her have Plads. Sænt Alban eller Albanus hører til de ældste angelsaksiske Helgene og skal have levet i det 6te Aarhundrede i en By i Nordengland, som da hed Verulam, men siden efter sin Helgen fik Navn af St. Albans og nu tæller en 10,000 Indbyggere. Han var en af de første Kristne i den Egn, og Evangeliiets Forkyndere fandt et Tilflugtssted og Hjem i hans Hus. En Dag stormede de visse Hedninger ind

til ham og forlangte en Missionær ubleveret, men Alban skjulte denne og tilbød sit eget Liv, og de rasende slæbte ogsaa af med ham og bræbte ham. Legenden beretter hans Dødsmaade noget forskjellig, thi snart hebbes det, at han blev korsfæstet, snart at han blev halslugget, og, for yvertigere at betegne hans Hellighed, tilføjes der, at han rejste sig igjen, tog sit afhuggede Hoved i sine Hænder og gif dermed nogle Skridt. Paa Dronning Kristines Altartavle i Frue Kirke ses en Helgen paa denne Maade bærende sit Hoved, og der kan ingen Tvivl være om, at denne Skikkelse, endhjønt der ogsaa er en fransk Helgen, om hvem dette Mirakkel fortælles, skal forestille Hellig-Alban, som jo da maatte staa i stor Anseelse i Døense.

Om hvorledes Knud den hellige, hans Broder Benedikt og 17 andre Mænd her bleve myrdede af Oprørerne, om de Mirakler, der skete ved Knuds Grav, som indtil Rigets Henslytning til St. Knuds Kirke var i St. Albani Kirke — se Side 1 — og om den Dvaldelagelse, som ved Morbet overgif St. Albani Kirke, og hvorved Albani og Dsvalds Helgenen blev spredte og forsvandt, skal her ikke videre fortælles, da det væsentligste deraf er bekjendt af Fædrelands-historien.

Senere, vistnok i det 13de Aarhundrede, blev St. Albani Kirke ombygget og blev da en Stenkirke. Den forsvinder kort efter Reformationen, og de sidste Levninger blev i Kristian den tredies Tid anvendte til deraf at opføre Laarnet paa St. Knuds Kirke. Tilbels paa den Plads, hvorpaa Kirken havde staaet, opførtes senere to Bygninger. Den ene var den Gaard, som Oluf Bager 1581 lod bygge tæt op til St. Knuds Kirke, og som er omtalt Side 5, 26 og 27, og den anden er Løveforeningens Gaard. I den nedbrudte Gaard have siden 1682 boet latter lærde Mænd, hvoriblandt især maa nævnes: 1) Magister, Rektor og Professor Elias Naur, død 1728, efter at have været Lærer ved Latin-skolen og Gymnasiet i 54 Aar; han var tre Gange gift og efterlod sig baade Børn og Skrifter, som i sin Tid gjorde hans Navn Væe; 2) Professor ved Gymnasiet og residentende Kapellan ved St. Knuds Kirke Nikolaj Engelhardt Rannestad, død 1782, ligeledes bekjendt som frugtbar Skribent, hvis Værker endnu have noget

Lærd. Disse to Mænd ligge begravne i St. Knuds Kirke, og flere Oplysninger om dem kunne findes i Bloch's „fjendte Gøjflighed“ og Mummets „St. Knuds Kirke“. 3) Overlærer M. V. Brohm, død 1834, bekendt af den Forberedelseskole, som han oprettede i samme Gaard 1814, og som var Egenbesiddelsen til Realkoleveesen i Odense. Hans Broder C. C. Brohm, død 1842 som Lærer ved Byens Skoleveesen, var, efter at have taget anden Examen ved Universitetet, indtil Overlæreren's Død Medlærer i dennes Skole og har efterladt sig et Minde ved flere gode pædagogiske Skrifter og Afhandlinger, hvilke sidste have haft Plads i det af ham i Forbindelse med Kateket Borch og Skolebestyrer Sørensen udgivne „Lidskrift for Almueskoleveesen“.

Den ældste Ejer af Læseforeningens Gaard, som man kjender, er Lægen Dr. Kr. Luja, død 1709 — se Mummets St. Knuds Kirke, Side 134 —, saa Raadmand Samuel Grubbe, som levede i første Halvdel af forrige Aarhundrede. Denne sidste Ejer lod Bygningen helt nedrive og Grundten sælge til Borgermester Holm, efter hvis Død den igjen ved Auktion 1766 for 200 Rbd. solgtes til Amtsforsalder Kristian Skousbo Nstrup, som lod opføre de nuværende Bygninger til Opbevaring af Magasinfor, Hø og Halm til det her garnisonerende Rytterregiment, hvorfor den fik Navn af Magasinsgaarden. I Aaret 1774 blev Gaarden modtaget til Afdrag paa Nstrups Gjæld til den kongelige Kasse; men Regeringen synes ikke at have haft Brug for den, thi 1799 overlodes den for en aarlig Leje af 80 Rbd. Odense Fattigvæsen til Arbejdshus; men da heller ikke dette benyttede den, blev den i 1802 solgt til Næstforbolig, som den saa var fra 1804 indtil 1846, da Læseforeningen kjøbte den for en Sum af 7000 Rbd.

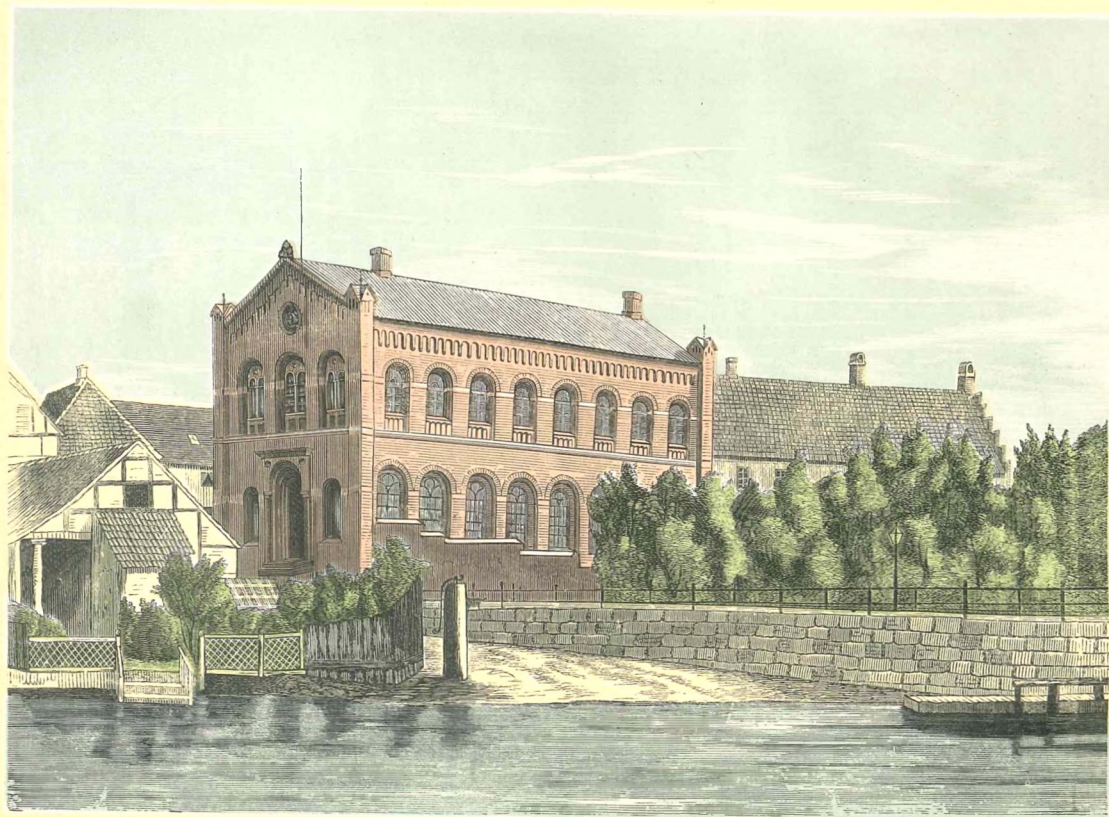
Denne Forening stiftedes den 2den Marts 1838 og havde da sine Lokaler i Vinhandler Hey's Gaard paa Vestergade, senere flyttede den til den nedbrudte Realkolegaard paa Flakhaven, men allerede i 1847 tog den sin erhvervede ny Ejendom i Brug. Foreningen tæller nu en 900 Medlemmer af alle Samfundsklasser, ejer den siden tilbids ombyggede store Gaard, en Højsamling paa henved 18,000 Bind og en fjælben imul Have, der i Fjor uvideedes ved Kjøbet af

den østlige Del af den lige over for liggende D. Lo Navne, Statsraad B. Petersens og cand. pharm. Niffesthals, maa ikke glemmes, naar man fortæller denne ypperlige Forenings Historie. I Gaardens Bagbygning findes Telegrafstationen og en privat Pigeskole.

Gaarden ved Siden af Læseforeningen, Nr. 2, hvor Fjens Diskonto Kasse var, indtil den i Juli i Aar henflyttedes til sin ny Bygning, beboedes 1682 af Lægen Søren Sahn, men ejedes af Kr. Luja. Af andre bekendte Mænd, som have boet her, maa nævnes Professor ved Gymnasiet Peter Nafsch, død 1771 — se Mummets Side 290 —, Kancelliraad, Herredsfoged Johan Jakob Mylius, Kancelliraad, Byfoged Lindved, praktiserende Læge Ruge, som i 1839 rejste til Amerika, hvor han i Washington oprettede et videnskabeligt-medicinsk Institut, og Distriktslæge Esbenjen.

I Blomsterhandler Petersens Gaard — Nr. 3 — blev i Tiden efter 1753 en Kjøbmand Gjørk og siden hans Enke en betydelig Handel. I 1779 anlagdes her den første Klæbefabrik af to Udlændinge ved Navn Otto. Om denne og de følgende to Gaarde, Nr. 4 og 5, ere saa gamle, som man efter Grundtegningen af 1593 skalde formode, efterom der paa denne findes Bygninger helt hen til Bispestrebet, nu Albani Gade, maa, som ovenfor omtalt, betoivies. Nr. 4 og 5 vare tidligere en Gaard, som i det 17de og 18de Aarhundrede var i den adelige Familie Putbusch's eller Pödebusch's Eje. Grev M. C. Putbusch lod her 1760 opføre en hel ny Gaard, som anjaas for at være den største og smukkeste i Byen. Da den havde en stor Karnap, som nu ikke mindes, maa den nuværende Bygning være yngre. 1769 kjøbtes Gaarden af Suel til Svørringe, og senere have her boet Grev Ahlefeldt til Langeland, Kammerherre Wind til Sanderrun-Gaard og Amtmand Jens Benzön, der døde i Nr. 4 den 24de December 1839.

Lige overfor Nr. 5 paa den anden Side af Gaden ligger Industri- og Haandværkerforeningens ny Forsamlingsbygning, hvoraf her medfølger et Billedet, taget fra „Den“. Haandværkerne stode indtil den nyeste Tid paa et meget laot Trin af Dannelse og Ansæelse. Deres sociale Stilling var omtrent som Bondens: ingen Haandværker kunde vælges til at blive

Industri- og Haandværkerforeningens Bygning.

Medlem af Magistraten; det var yderst sjældent, at Haandværkeres Børn kom i anden Livsstilling end den, Forældrene havde haft, idet der ved Silbestraaene og senere ved de meget indsnævrende Lovbestemmelser dannedes ligesaa mange smaa Kaster, som der i den katolske Tid var Silber og senere Lav; dertil kom, at Øvn af disse Samfundslav næsten ikke fik anden Undervisning end den, Forældrene kunde give dem, og naar de saa kom i Lære, var der ikke Tale om Besledning i andet end det ligefrem haandværksmæssige. Det var derfor en Sjældenhed, at en Haandværker kunde skrive mere end sit Navn, fik større Læsefærdighed, end at han med Nød og næppe kunde stave sig igjennem en Forfattet Huspostil eller en Bønnebog, som var den eneste Lektüre, som naaede ned til hans Stand; om teknisk Dannelse var der slet ikke Tale, hvorfor det i Reglen var indfattede fremmede, som udførte de Arbejder, som forudsatte en saadan Dannelse. Et friere Blik og Kundskab ogaa nogen Dannelse hentede den unge Haandværker dog undertiden paa sine Fodvandring i fremmede Lande. En Haandværkersjovend og en raa Person vare to enstydige Begreber, og Slagsmaal og Svir var ofte ogaa Underholdningen, naar Haandværkerne samledes i deres Herberger og Lavshuse. Silbestraaene indeholdt ikke saa Bestemmelser, som skulde forebygge Udbrud af de raa Lidenskaber.

„Kunstlav er Magt“, og det er ved at tilføre Haandværkerne almindelig og teknisk Dannelse, at de efterhaanden have arbejdet sig op til Ligestilling med de andre Samfundslag, og som et smukt og stort Vidnesbyrd om det Standpunkt, Densje Haandværkere nu indtage, staar den nævnte Foreningsbygning, hvis Historie ikke kan fortælle uden at gaa lidt længere tilbage i Tiden. I 1857 dannedes en Haandværkerforening, hvortil især Hoffskomager Gredshøjs Navn er knyttet; denne Forening gav Stødet til den første fynske Industriudstilling, som afholdtes Kæret efter, ligesom den ogaa tog sig af den i 1844 oprettede tekniske Aftenstole. Udstillingen avlede Industriforeningen, som i 1862, efter adskillige Rivninger, sammenføjedes med Haandværkerforeningen. Saavel i Industriforeningen som i den forenede Industri- og Haandværkerforening var Vandtørstør Bierfreund det virksomste Medlem, og det skyldes især ham og Foreningens mangleaarige

Formand, Lømmemester og Brandmajor N. Petersen, at Foreningen fik sin egen Bygning. Grunden erhvervedes i 1869 ved Kjøb af nogle smaa gamle Huse, som Frøstentlosteret lod bortselge. Grundflænen blev lagt den 4de Juli 1871, og allerede den 18de August samme Aar hejedes Kranen, hvorefter Bygningen indviedes ved en Fest den 29de November s. A. Bygningen er 40 Alen lang, 18 Alen dyb og har foruden en høj Kjælber to Etager, hvoraf den underste, som er 9 Alen høj, optages af en eneste stor Sal med dens Entre. I den øverste, 7 Alen høje Etage ere de andre Lokaler, som en saadan Forening maa have. Fra den øverste Etage har man en smuk Udsigt over Dalstrøget, hvorigjennem Aaen flyder. Bygningen er opført efter Tegning af Arkitekt Lendorf af Næstere, som ere Medlemmer af Foreningen. Den har kostet omtrent 30,000 Rbd., hvoraf en stor Del er tilveiebragt ved Gaver og afholdte Bazarer. Om Vinteren holdes her ugentlig Foredrag og Forevisninger af Industriens Stand, medens et godt Bibliotek af tekniske Skrifter staar til Medlemmernes Afbenyttelse.

Det adelige Frøstentlosters Hovedbygning er de katolske Biskops Residens. Den var dog den Gang kun en Etage, og de 3½ Alen tykke Mure i denne Del af Bygningen vidne tydelig nok om den Tid, hvori de ere opførte. Den øverste Etage er paaaf af Øvre Preben Brahe i Begyndelsen af forrige Aarhundrede.

Som bekendt vare de katolske Biskoppers Rigdom og Magt saa store, at vi nu ikke rigtig kunne gjøre os et Begreb derom, og denne Magt brugtes iblandt andet til at holde Folket ned. Man kan derfor næppe tænke sig noget, som bedre kunde betegne Fortfællen imellem Datid og Nutid, end at der, hvor Folkesfrihedens og Folkeoplysningens sødte Fjender boede, rejser i vore Dage den Stand, som man da og endnu længe efter saa ned paa som sødte Trælle, et prægtigt Hus til Oplysningens og Smagens Fremme, og da denne Tanke er udtrykt i et Vers af de Sange, som bleve skrevne i Anledning af „Industrbygningens“ Indvielse, er der her Grund til at gjengive det:

„Og det Hus, som hist knejser, hvort Klerker
paa Laa

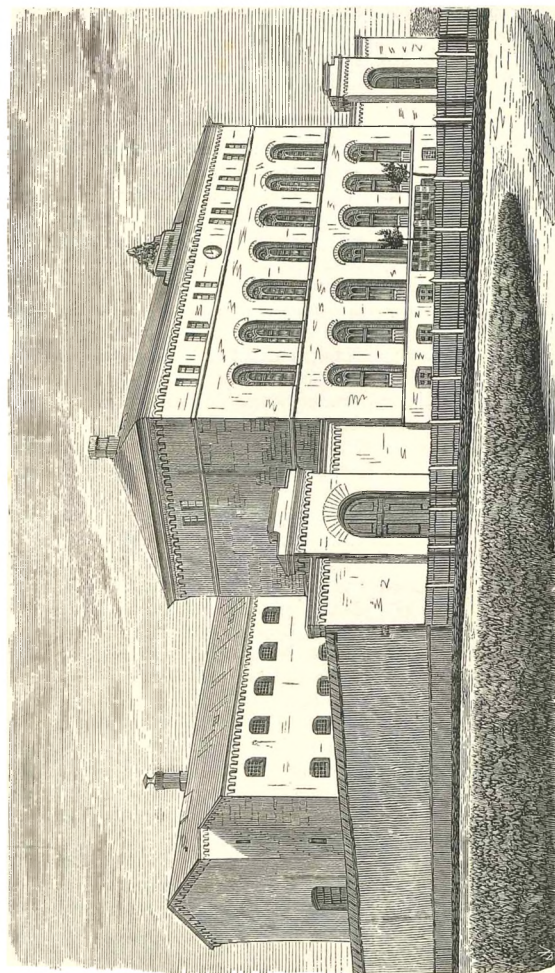
Sig har listet at hylde den Magt,

Som holdt Konger i Skat og Folket i Staa, Stal her stande mod Naahed paa Bagt!"

Det vides, at Bispegaarden allerede 1420 laa paa dette Sted. Biskop Mogens Kræffe paa-begyndte 1466 Opførelsen af ny Bygninger, men den Hovedbygning, hvoraf endnu en Del er tilbage i Frøstenklosterets nederste Etage, opførtes fra 1504—8 af Biskop Jens Andersen Beldenaaf, tilbids af Sten fra Provstegaarden, som han tilbød sig egenægtig at nedbryde. At denne Mand i denne Tid lod dette Byggeforetagende udføre, vides af en Indskrift over Døren, som Jakob Birkerod har affkroet, og som ogsaa meldte, at en Lønde Byg 1504 kostede 3 St., 1505 4 St. og de andre Aar som fevobantlig 8 St. Gaarden laa den Gang frit, saa der ikke fandtes Husse ud imod Torvet eller rettere den Gade, som den Gang under Navn af Bispestreðet løb der forbi. Derimod hebdet det, at Gaarden var befæstet, hvilket dog neppe vil sige andet, end at den var omgivet af en Mur. Denne befæstede Borg blev i Grevens Fejde indtagen af Oprørere, som under Anførel af en Skræder ved Navn Heirik Skræp kom fra Soendborg. De plantede deres Kanoner — lange Rør, som kunde bæres — i Vinduerne i den lige over for liggende Albani Kirke og beskød dermed Borgen, som endelig blev indtagen, da man i Baade gik over Aaen og angreb den fra Syd siden. Biskop Jens Andersen lod 1518 bygge en ny Bispegaard, nemlig den oftere omtalte — se Side 5 og 19 — nu nedbrudte Realkolegaard paa Flakhaven foran St. Knuds Kirke, som formodentlig var bestemt til at afgive Plads for Biskoppens Kontorer og verdslige Handel. Ved Reformationen gik begge Gaarde over til Kongen; den ved det store Torv blev af Frederik den anden inderrettet til en Kongsgaard, men det varede dog ikke ret længe, førend Kongerne, naar de kom til Dnse, toge ind i det gamle St. Hans Kloster, det nuværende Slot, og allerede 1579 gik denne Bispegaard over til at blive Privatjendom, idet den købtes af Oluf Bager. Siden tilhørte den forskellige adelige Familier og tilsidt den rige Jærgen Brahe, der er bekendt under Navnet „den lille Konge i Fyn“. Hans Søn, Preben Brahe til Høeholm, skænkede sine to Døtre, Anna og Karen, denne Ejendom, og da Anna var død 1716, oprettede Karen, der boede paa Østrupgaard ved

Faaborg, det følgende Aar deri et adeligt Frøstenkloster og bestemte, at hendes far Møsteren Anna Øye arvede og senere af hende selv forgybede Bogsamling, der omtrent indeholdt alt, hvad der indtil den Tid var udkommet paa Dansk, skulde tilhøre dette Kloster. Karen Brahe døde 1736. Efter Reformationen blev den omliggende Grund faavel ud til Torvet som til Adelstredet bebygget, og ifølge en Indskrift over Indkjørselen til den tilsyneladende ældste Bygning i den sydlige Husrække i dette Stræde, hvilken Bygning maa antages at være den første paa dette Sted, maa man formode, at denne Række først er bleven sluttet imellem 1580 og 1590, i hvilke Aar Borgemeester Mogens Henriksen Rosenvinge byggede denne Længe. Indskriften lyder saaledes: „Kast Din omhu paa Herren, hand skall forsørge Dig“. Desuden er udskaaret en Hofe og en Vinge. Den nordlige Husrække i dette Stræde, som har faaet sit Navn Adalgade eller Adalstredet deraf, at her før var en alfar eller offentlig Vej, er ældre, og det Hus, som er Bagbygning til Nr. 15 i Dvergade, er maaske den ældste Privatbygning i Dnse. Paa en Borthammer lige over for Rosenvinges omtalte Indskrift har jeg ved at afskilte Ralken fundet en latinsk Indskrift, som har Aarstallet 1501, og hvis Ord paa Dansk hebdet: „Kristus er mit Haab“. Desuden ses nogle Kamnetræk, som formodentlig ere Jorbogstavene i den Mands Navn, som har bygget dette Hus., der faavel ud som indvendig har et ældgamelt Præg. Sjørnegaarden til Adalgade og Torvet er sandsynligvis tidlig bleven bygget, og dens Ejere have opført faavel den nærmeste Bygning i Adalgade — Rosenvinges — som den Bygning, der nu er katolsk Kirke. Den sidste er ikke ældre end fra Begyndelsen af forrige Aarhundrede — se Side 20 —, og er bleven opført af Statsraad Hejns Enke, Susanne Brahe. Klosteret kom efterhaanden i Besiddelse af alle omkring liggende Husse og Grunde, og i 1760 skænktes den nævnte af Statsraabinde Hejn byggede Gaard Klosteret til Patronatsbolig. I 1868 fik Klosteret Tilladelse til at bortselge alle disse Husse og Gaarde, og ved denne Lejlighed købte den katolske Propaganda her i Landet Patronatsboligen og lod den indrette til Kirke; Skjødet af 1869 lyder paa Biskoppen af Dnabrick. Af Gaardene og Husene paa Torvets

nordlige Side skulle her kun de omtales, som ikke gaa ud til Dørgade, altsaa blot Nr. 9 og 10. Fra først udbjorde de kun en Ejendomme, hvilket ogsaa fremgaar af, at man i begge finder

King- og Kæresthuset.

paa et Brudstykke af en faadan, som nu ligger under Trappen op til Døren i Porten. Sidelangen ud til Torvestrederet hørte derimod ikke med. Bygningerne ud til Torvet have utvivlsomt fra først været i Konsofstil. Her boede Professor ved Gymnasiet, Jakob Birte-rod, død 1683, der tilligemed Sønneme Jakob, Jens og Thomas, samt den sidste Søn Jakob har gjort sig betjent og fortjent ved mange Skrifter, hvoraf flere hanble om Odense. At denne Familie har boet i denne Gaard kan man slutte deraf, at Jens, som blev Biskop i Aalborg, siger i sin Dagbog, at han som ung Mand fra Vinbuerne i sin Faders Gaard saa det store Optog, hvori Sørgeren Brahes — „den fynske Konges“ — lig blev ført fra hans Gaard i Odense for at begraves i Fa-

miliegravelsen ved Svedholm, og, tilføjer han, „vi boede straks over for Sørgeren Brahes Gaard“; men Sørgeren Brahes Gaard var jo det nuværende

Frøstentloster. I en af de Ejendomme, som nu tilhøre Brændevisbrænder A. Peterfen, har fra Midten af forrige Aarhundrede og langt ind i

nervøerende boet *Marnefere*, beriblandt to af Navnet *Pflug*. I Nr. 10, *Restavrator Jensen*s Ejendom, var der i Stuen i den *Lid*, da *Bendz* var *Borgmester* og boede i Nr. 5 paa *Dvergade*, *Borgmesterkontor*. Imellem Nr. 10 og *Larsens Hotel* laa der tidligere et lille *lavt Hus*, hvis *Grund* nu er indtaget til *Hotelet*. Der er nu *Vortindkjørfelsen* til *Hoffgaarbs Gaard*. Her havde i over 100 Aar boet *Erasmagere*.

Lorvets vestlige Side dannes af *Stomagernes* og det tidligere *Strædderne* tilhørende *Lavshus*. Paa den *Grund*, hvorpaa det nuværende *Stomager-Lavshus* staar, stod tidligere tre *Huse*, og imellem to af dem var *Indgangen* til den *Vasfage*, som imellem „*Abelens Gaard*“ og *Kaadhuset* førte fra *Abelgabens* *Forlangelse* over det nuværende *Lorv* til *Flakhaven*. *Stomagerens Lavshus* laa allerede i 1404 paa samme *Sted* som nu. I denne *Bygning* sidder endnu ud imod *Gaardspladsen* 7 *Ruder* med *Glasmaletier*, *Arstal*, *Navne* og *Bomærter*; de ere *skændte* af *Oldermænd* i *Liden* fra 1561 til 1641; lignende fra samme *Lid* findes i *Stræddernes* forhenværende *Lavshus*. I *Stomagerens Forsamlingshus* findes endvidere følgende *Mærkeverblygheder*: a) en *Erstavle* med en *Mængde Tal*, som, paa hvad *Led* man end *saamenlægger* dem, give *Arstallet* 1729, medens en *længere Indskrift* iblandt andet *ubtaler* *Duffet ont*, at *Lavet* maa *saales* igjen i *Himlen* — *Oldermand Søren Jugt* har *labet* *Tavlen* *ophænge* —; h) en *Metalkasse*, der er *prydet* med *udgravede* *Sving*, *Figurer* og *nogle* *latinske Ord*, som *vise*, at den *staammer* fra den *katolske Lid*; i denne *Kasse* opbevares et *Pergamentsdokument*, som *indeholder* en *Gildestraa*, som *blev givet* *Lavet* i *Kong Hans's Lid*. Lige over for *Stomagerens Lavshus* laa *Smedenes*, men denne *Gaard* *forvandt* ved den tidligere *omtalte* *store Nædbrydelse*, som *Frederik* den *anden* *lod foretage* i 1579, og *hvorved* *Albanistræde* med *Undtagelse* af den *Stump*, som nu *kaldes* *Stomagerstræde*, *blev til Lorv*. *Smedene* *sik* *derester* deres *Lavshus* ved den *daværende* *Bestierport* imellem *Vestergade* og *Holstedore*, hvilket *gav* *Strædet*, hvori det *laa*, *Navnet* *Smedestræde*. Til dette *Lav* hørte det *mægtige* *Drikkekar* af 1598, som nu *findes* i det *nordfiske* *Museum*. *Stræddernes Lavshus* tilhørte *St.*

Knuuds Kloster og *beboedes* af *Domproovst Kristian Peterfen* fra *Wiborg*, der var *meget virksom* ved *Ordningen* af *Kirkevoesenet* i *Reformationstiden*; efter hans *Død* 1544 *blev* det *Lavshus*. *Strædderlavet* har for *nogle Aar* siden *afhændet* det.

Fortfætte vi *Vandringen* hen *imod* *Flakhaven*, *komme* vi *ind* paa den *Del* af *Lorvet*, som *sør* 1580 *var* en *Del* af *St. Knuuds Kirkegaard*, og *hvortil* et *Led* *førte* fra *Albanistræde* og *et* *andlet* fra *Landstingsstrædet*. Her *have* vi *to* *historisk mærkelige* *Bygninger*, nemlig Nr. 15, *Statsraad B. Petersens Gaard*, og *Borgerkolegaard*en. I den *katolske Lid* boede i Nr. 15 en *gejstlig*, som *forrettede* *Tjenesten* ved *St. Anna Alter* i *Albani Kirke*. Ved *Reformationstiden* var denne *Præst* *Kong Frederik* den *førstes* *Eskriver* *Søren Gyltenstjerne*; senere *sik* den *bestjendte* *sidste* *Prior* for *St. Knuuds Kloster*, *Kristen Poulsen*, den *til* *Embedsbolig* for *sin* *Livstid*, men *efter* hans *Død* 1575 *blev* den *Rektorbolig*. Denne *Embedsmand* *havde* *tiligemed* *Biskoppen* og *Sognepræsten* ved *St. Knuuds Kirke* *saet* *anvist* *Bolig* i det *forladte* *Klare Kloster*, den *nuværende* *Bispegaard*, men *Lejligheden* her *var* for *Rektorens* *eller*, som *han* *den* *Gang* *kaltdes*, *Stolemesterens* *Rekommande* *knap*. *Kongen* *anviste* *ham* *derfor* den *nævnte* *forladte* *Præstebolig* ved *Lorvet*. Et *Slags* *Udbudelse* *sik* *denne* *Rektorbolig* i 1630, da *Bisshop* *Hans* *Michelsen* *lod* i *saammes* *Gaard* *bygge* *sire* *smaa* *Voder* *eller* *Kamre* *til* *fattige* *Skoledisciple*, og *forbi* *Stomagerlavet* *havde* *tilladt*, at *det* *efter* *Gjodlykke* af *disse* *Voder* *maatte* *saettes* paa *Lavshusets* *Grund*, *jaa* *sik* *Laver* *de* *Tilgagn*, at en *Stomager* *son*, som *besøgte* *Skolen* og *var* af *god* *Forhaabning*, *altd* *skulde* *sa* *Bolig* i *disse* *Voder*. *Men* *Rektorboligen* *var* *for* *saalden*, og *Boerne* *stet* *byggede*, *jaa* at *Højnigten* *med* *ingen* af *dem* *opnaaedes*. *Rektor* *Niels* *Hals* *lejede* *Gaarden* *til* en *Strædder*, og *fun* *hans* *Bikarinus*, *Tomas* *Birkeroed*, *vides* i *nogen* *Lid* at *have* *boet* *her*. I 1726 *blev* *Gaarden* *ved* *offentlig* *Auktion* *solgt* for 256 *Rd.* *til* *Kjøbmand* *Tomas* *Hansen* *Jensborg*, og *for* *Renten* af *denne* *Kapital* *skulde* *Rektoren* *selv* *skaffe* *sig* *Bolig*. *Jensborg* *kunde* *ikke* *besolde* *Gaarden*, *hvoorefter* *den* *kjøbtes* af *Familien*

Brahe, som igjen i 1761 fulgte den til Oberst Schøller til Margaard. De følgende Ejere af Nr. 15, indtil Statsraad W. Petersens Fader i 1827 kom i Besiddelse af den, have været: Landsrådsfører Kasimusen og Kjøbmand Særael Salomon. Borgerstolegaardens Historie kan føres tilbage til Biskop Hagens Straffes Tid — se Side 32 —; han købte nemlig af Peder Marsoin det store Stenhus, som laa paa St. Knuds Kirkegaard der, hvor nu Sprøjtehuset staar, og skjenkede det til Bofog for den Præst, som skulde forrette Tjenesten i det af ham ved St. Knuds Kirke byggede Kapel; i Gaarden var der nogle Boder, som han bestemte til en mild Stiftelse. Efter Reformationen kom den i Høvedsernes Eje, og en af dem ved Navn Moritz fulgte den i 1634 til den fynske Adel, der den Gang udgjorde en Korporation og havde ligesom Præstefabet visse Gange om Aaret Sammenkomster i Dønsø. Gaarden havde ved den vestlige Ende et Taarn. Efter Enevældens Indførelse stod den forladt indtil 1705, da Regeringen købte den og lod den nedrive, hvorefter der opførtes en ny etages Bygning — se Side 20 — med en anselig Frontespice, der blandt andet var prydet med det Bryllbillede af Frederik den fjerde, som nu sidder i Gavlens paa Raadhuset. Men den ny Bygning kom ikke til at staa paa samme Sted, hvor Adelsens Gaard havde staet, thi den underste Etage i Borgerstolen er den forhenværende Landsrådsbygning, hvis Gaardsplads var indestuttet af et Stakit og befygget af 9 Lindetræer. Da Dønsø mistede sin Overtret ved Landsrådets Ophævelse i 1805, købte Byen Gaarden til Skolebrug. Bygningen blev nu helt omdannet, og der blev i 1807 og 1808 paaaf en anden Etage og den nuværende lave og hestlige Borbygning opført paa Stakittets Plads; men da Byens offentlige Kasse var udtømt, og Folk ikke havde Sans for Oplysning, henstod den ombyggede, men med Hensyn til Stilen tillige ødelagte Bygning ubenyttet indtil 1812, da Borgerstolen den 9de Juni blev indviet. (Udfølgere Omtale af Borger- og Almueskolevæsenet i Dønsø findes i „Bidrag til Dønsø By's Historie“ af Wilmme. Om den nu forestaaende Reform vil man faa et anselig Oplysning af Referaterne af Byrådsforhand-

lingerne om denne Sag, samt af et af Skoleinspektør Joh. Møller udgivet Hæfte: „Forflag til en Reform af Dønsø Skolevæsen“, medens Stiftsprovst Damgaard i en længere Afhandling, som begynder i Nr. 316 af Stiftstidenden for 1869, har givet et Tilbageblik paa det katekiske Skolevæsen.) Iblant de Mænd, som Hønsø have været ansatte ved denne Borgerkole, maa især nævnes Dambrogsmand N. Raben, der her virkede i 40 Aar og er bekendt i en videre Kreds ved de af ham udgivne Regneøger.

Fjærend vi forlade det store Torv, ville vi mindes nogle af de vigtigste historiske Begivenheder, som knyttede sig dertil. Fjæst have vi den store Forleningshøjtidelighed i Maj 1580, da Frederik den anden og hans Farbrødre Hans og Adolf kom her til Byen med et Følge af 3000 Ryttere. Tribunen „Paladset“, var 80 Alen lang og bygget tværs over for Adelsens Gaard til venstre for St. Knuds Kirke. Denne Højtidelighed er imidlertid faa tid bekvæmt, at den ikke her videre skal omtales. De Forberedelser, som i den Anledning blev trujne ved Hønsø Nedrivelse og Pladsens Omdannelse, ville kunne ses af det foregaaende. En lignende Højtidelighed, men efter en mindre Maalestok, fandt Sted i 1584, da Prins Kristian blev hyllet i et „Palads“ paa samme Sted. Paa Fugleperpektivet af 1593 ses en oprejst Forhøjning midt paa Torvet, og man har ment, at denne skulde forestille „Paladset“, men dertil er den for lille, ligesom Tribunen heller ikke der havde Plads; den forestiller derimod ganske vist et Skafot, hvori Forbrydere blev halskuggede; Galgen, hvori to Synderne hængte, ses paa samme Tegning at have haft sin Plads uden for Vesterport, imedens Ragen, hvortil de bleve bundne, som skulde pikkes, stod paa Fjæstortvet. Ende i Byen blev der dog i 1564 ogsaa bygget en Galge, men denne var ferlig bestemt til dem, som vægrede sig ved til den paalydende Verdi at modtage den daarlige Skillemønt, som under Navn af Klippinge blev slagen i Sjøvaarstrigen. 3 Vestergade var Gabelstøtten, som paa Prospekterne ere betegnede ved Semkanter, som findes anbragte paa to Huse, og i Næbergade hang den spanske Kappe, hvoraf et Exemplar er opbevaret i det nordiske Museum. Gabelstøtstøtten bestod i, at Synderen paa et besædet

Sted til Spot ved en Vøjle om Halsen og Sønder om Lemmerne blev bunden op til en fast Gjenstand; den spanske Kappe lignede en dyb Balje, i hvis Bund der er et stort Hul; igjennem dette Hul blev Hovedet stukket, idet Karret vendte ned ad, og for at det ret kunde trynge paa Skulderne, var der i det fastgjort Lodder. Værende denne Ringest maatte den dømt gaa visse Timer paa et offentligt Sted, medens vedhængte Vjelder yderligere henlede Opmærksomheden paa ham.

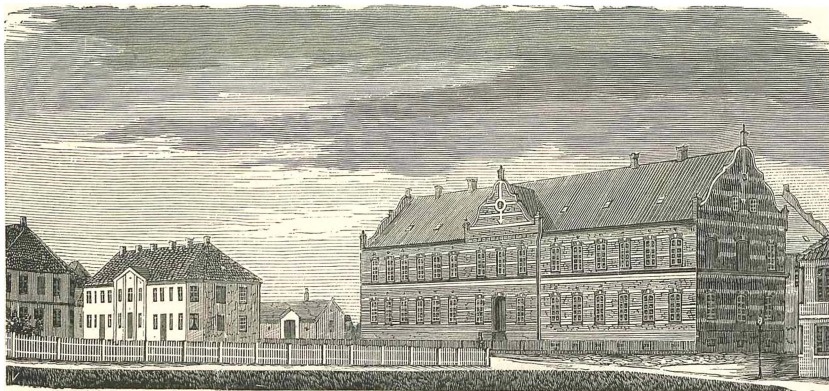
Torvet har naturligvis været Stedet, hvor Tropper og store Processioner have ordnet sig. Det har saaledes to Gange set betydelige svenske Afdelinger marchere op, første Gang, 1658, som Fjender og anden Gang, 1848, som Venner. Af det sidste Optog haves et Maleri, udført af Maler August Behrengs hersteds. Endvidere have Polakker og Brandborgere, 1659, Spanioler og Franskmænd, 1808 og 9, her haft Samlingsplads.

Vi ville nu vende os til det Kvarter, som er opnaaet syd for Aaen under Navn af **Albanivarteret**. Dette har ikke nogen lang Historie, thi først den 6te Juli 1858 aabnedes den smukke Tjernbro, som fra Torvet fører over til dette Parti, og saantid blev de Markter, som udgjorde den gamle Bispestøtte, „Befestelse“, indlagte til Byggegrund, hvorefter Gader blev afstakne. Her have vi nogle af Byens smukkeste Bygninger. Ring- og Arrethuset, hvoraf der Side 33 gives en Afbildning, er opført i 1861 efter Tegning af Nebelong i italiensk Stil af lyse Mursten. I Forbygningen have Dønske Byting og de tre Landjurisiktioner, som have deres Herredsting i Dønske, deres Retsskoler; i den tredie for et Par Aar siden indrettede Etage har „Dønske tekniske Skole“ sine Klasseværelser. I den store Bagbygning ere Arresterne, der ere indrettede efter Cellestykket. Bag ved Bygningen findes smaa Gaarde, hvori Fangerne enkeltvis komme i fri Luft, og den hele Gaardsplads med Have er omgivet af en høj Mur. I Arrethbygningen er en lille Kirke. Oven paa Ringhuset lige over Indgangsdøren og Uret er paa Skjolde, der holdes af Løver, Nattens Symboler anbragte. Denne Gruppe er et Værk af Willebøgger Malte. Bygningen har kostet 100,000 Rb., hvoraf 15,000 Rb. var det Legat,

som Kammerherre J. Benzou havde skænket til et Varetægtsfængsel i Dønske. Lige over for Ringhuset paa den anden Side af Albanivarteret ligger Sygehuset, som fuldenbtes i 1862. Af denne anseelige af røde Mursten i en titlaltende Stil opførte Bygning saa vel som af den ved Siden af imod Syd liggende Frederik den syvendes Stiftelse gives her paa Side 37 et Billede. Sygehuset er opført af og for Dønske By og Dønske Amtsrads- Distrikt og har kostet 71,807 Rb. Det afløste Sygeindretningen i Graabrødre Hospital. Frederik den syvendes Stiftelse er en betydelig Bygning, der staar som et smukt Minde om, hvad der kan udrettes ved smaa Bidrag, naar de samles og anvendes af iherdige Mænd. Tanken om Oprettelse af denne Stiftelse udgik fra Hofstomager Grevstied, der som Formand i Haandværkerforeningen kraftig arbejdede paa Planens Gjenneførelse. Den 29de April 1862 tog Kongen over til Dønske for at lægge Grundstenen, og den 6te Oktober samme Aar fandt den højtidelige Indvielse Sted. Gamle, værdig trængende Haandværkere og biskes Sønder saa her enten fritidlig eller Volig for en ringe Betaling. — Af private Bygninger i dette Kvarter maa nævnes de i antik klostertlig Stil opførte Bygninger i Tværgade, som høre til det fordelagtigt bekendte bageriske Dlbryggeri, anlagt i 1859, og det i samme Aar i Albanigade i Renæssansmaner opførte Dampkøkken med Badeindretning. Som en almenyttig Indretning, hvormed Dønske ogsaa er kommen forud for de andre Provinsbyer, maa her endnu fremhæves den romerske Badeanstalt. Mange hyge og lidende have her fundet Lindring og Helbredelse. — Her kan passende omtales, hvad der i tidligere Tider har været gjort for Renligheden og Sundhedens Bevarelse ved Badeindretninger. I Middellalderen var Urenlighed i Huse og Kledebrug almindelig, og i Forbindelse med den megen Udbytte af Kjød, Flæsk og Fisk aulede den mange Sygdomme, hvoriblandt Spedalkthed var den værste. Disse stakkels Spedalkthede vare ligesom hos Søberne i sin Tid udstubte af Samfundet, og der blev for deres Skyld uden for Byerne opført Hospitaler, under Navn af St. Tørgensgaarde. En saadan fik Dønske meget tidlig uden for Hjente

Mølle; den laa ikke til Gaden, men i den Vinkel, som den nordlige Husrække af St. Jørgensgade danner imod den vestlige Husrække af Stræppestrædet, altsaa der, hvor der nu er Gaer. Ved dette Hospital laa en Kirke med Kirkegaard, som var indviet til St. Laurentius, og af disse Bygninger fandtes endnu i 1709 nogle Levninger. Præstegaarden laa lige over for, syd for Gaden. Ind til Hospitalet og Kirken løb et Stræde under Navn af St. Jørgensstræde, der er blevet afløst af Stræppestrædet. Det andet Middel, hvorved man vilde modarbejde Urenligheden og dens Følger, var

offentlige Bade. At der fandtes en Badstue i Dronning Kristines Tid ses af hendes Regnskabsbog, hvori det hedder: „23 fl. til Badstuemanden i Odense for Sjølebad“, hvilket Biskop Engeltostoft forklarer saaledes, at „Dronningen gav fri Bad for fattige i Guds Navn til sin Sjæls Frelse“. Ogsaa Donproovst Hans Urne betænte i sit Testament af 1503 de fattige med en Badstuegang. I flere Byer har den Både, hvori den offentlige Badstue fandtes, faaet Navn af Badstuegade. Disse Badstuer opvarmedes ved gloende Jernflugler, der ogsaa i Beboelsesværelser vare det almindelige Opvarmningsmiddel, førent

Sygehuset og Fæderik den Iyendes Stiftelse.

Kaminer og Kaffeløve blev almindelige. Badstuerne forsvandt i Tredveaarstrigen, men kom dog siden atter frem, og i Aaret 1704 udfærdigede Magistraten et Privilegie- og Bestillelsesbrev for en Badstuemand, at han maatte holde en god Badstue til Byens Indbyggere.

Det gamle Odense har endnu mere end det nuværende haft sin største Udstrækning fra Ost til Vest, ja egentlig kun været een Gade, som gik i denne Retning. Den ældste Del er utvivlsomt den østlige, og vi ville derfor ogsaa under en Vandring igennem denne Strækning gaa ud fra den østlige Ende. Byen begynde der, hvor Rosenbecken løber ud i Aaen, men uden for

denne Grænse laa dog enkelte Bygninger, saaledes St. Jørgensgaard, Kirke og Præstegaard, og der kom efterhaanden flere og flere Huse til; dog vare de endnu, hvad der kan ses af Tegningen paa Side 18, i 1747 ikke sammenbyggede. Læt vester for Bekken stod Byens Port, som den Gang kaldtes Hjerteport og Dierport, senere St. Jørgensport.

Navnet Stræppestræde kommer vistnok fra, at her i Slutningen af det 17de Aarhundrede boede en Mand ved Navn Jens Stræp, der ejede flere af de smaa Huse i dette Stræde. Imellem Aaen og Hjertebau, der som en lille Sø strakte sig fra Dvergade imod Nord paa det

Sted, hvor der nu er en aaben Plads, laa Pjente Mølle, nu Nr. 67. Den tilhørte det Præstefamfund, som boede i Provstegaarden, og har derefter faaet sit Navn, idet Medlemmerne af dette Samfund hørte til Benediktinerordenen, men Navnet „Vent“ løb i Folkemunde som „Pjent“. Denne var den ældste Mølle i og ved Odense og er vistnok bleven anlagt, kort efter de af Knud den store fra England hidfaldte Benediktinermunkene vare komne hertil; før mallets stornet af Trælvinder paa Gaardværn. Møllen, der i de sidste 100 Aar ikke havde nogen Betydning som Kornmølle og tilsidst kun brugtes som Vælkværk, kjøbtes i 1852 af Odense Kommune, som snart folgte den igjen; den fik sit Rand fra den paa den anden Side af Gaden liggende Pjentedam, der fyltes af Byens Bæk og strakte sig tidligere tilbage over Adamsengen og Havnen til Legatfølegaarden og Frue Præstegaard, hvorfor man nu ogsaa ved Opførelsen af den ny Legatfølebygning i den førstnævnte Have har fundet, at Jordbunden bestaar af Mudder til flere Alens Dybde; man har derfor imod Forventning maattet begynde Opførelsen med en kostbar Pelenedramning. Til Minde om den udstrøede Pjentedam har den siden den anlagte Gade, som dog endnu kun er en Vej, faaet Navn af Pjentedamsgade, og den anden, som løber dertil og tilbøds gaar over Adamsengen, Adamsgade, medens det tredje Led af den ny Forbindelsesvej imellem Dver- og Nørregade er bleven kaldt Østergade, fordi den gaar imod Øst; Navnet Østergade har tidligere været brugt om den Strækning af Dvergade, som begynder ved Frue Kirkestræde og gaar til St. Jørgensgade, saa at Navnet Dvergade kun har betegnet den Strækning, som svarer til Nøbergade. Ifølge Fugleperspektivet af 1593 strakte der sig den Gang en Række Husse langs med Pjente Dams vestlige Side. Stedet paa Hjørnet af St. Jørgensgade og Pjentedamsgade, Nr. 2, og Nøbogaarden, Nr. 4, ere mærkelige derude, at her fandtes det første offentlige Bogtrykkeri, som har været i Odense. Som omtalt paa Side 1 er den første i Danmark forfattede Bog, som endnu haves, skrevet i Odense i Aaret 1109, men først i 1482 blev Bogtrykkerkunsten kjendt her i Landet, idet den første Bog, som er udkommen i Dan-

mark, i dette Aar blev trykt her af en omrejsende Bogtrykker ved Navn Johan Snel. Han rejste dog snart bort, hvorefter der indtil 1686 ikke var noget Bogtrykkeri i Odense. I Aaret 1682 fik Biskop Ringo Privilegium paa at maatte oprette et Bogtrykkeri, og den kinglyse Presse var saa under Bestyrelse af Søren Strøder og dennes Søn Kristian Strøder i Birkshoved fra 1686 til 1705. Derefter var der igjen intet Bogtrykkeri i Gang her i Byen indtil 1731, da en kjøbenhavnsk Bogtrykker ved Navn Johan Kristoffer Brandt anlagde et Bogtrykkeri, hvorfra der i 1735 udkom den første Provinsavis i Danmark. Hvor Ringos Bogtrykkeri har været, vides ikke, men af Protokoller i Naabluactivet fremgaar det, at Brandts har været i de nævnte Ejendomme. J. K. Brandt efterfulgtes af Wilhelm Brandt, som ogsaa boede der. Han døde 1778, hvorefter hans Enke folgte Bogtrykkeriet til Kristian Tversen, som i Stokkebyes Gaard paa Nørregade, Nr. 29, i 1780 begyndte Udgivelsen af „Fyns Avis“, som gik ind den 1ste Marts 1868. (Mere om Bogtrykkerierne i Odense findes i femte Bindes tredje Hæfte af Samlinger til „Fyns Historie og Topografi“, samt i „Eilbageblik paa Stiftslandets første Aarhundrede“.)

Ved Enden af St. Jørgensgade findes Byens Gasværk, som blev anlagt af et engelsk Kompagni i 1853. Det er tre Gange blevet udvidet, hvorefter det nu har tre Gasbefoldere, der kunne rumme 50,000 Kubikfod Gas. Forbrugen har i de sidste Aar været imellem 10 og 11 Millioner Kubikfod, og den Del deraf, som forbruges i Fyns 251 offentlige Lygter koster Kommunen aarlig omtrent 3500 Rd.

Lidt længere ude paa Alens nordlige Side ligger St. Jørgens Teglværk, tilhørende Rjsbmand S. E. Schnaefenburg. Dette Teglværk er anlagt efter de nyeste Principer for denne Industrigren. I den nylig opførte Ringovn foregaar Brændingen uafbrudt Dag og Nat, Sommer og Vinter, hvorved det bliver muligt aarlig at fabrikere over 5 Millioner Sten af forskjellig Slags: Mur-, Lag- og Formsten. Værket drives af en 12-Hestes Dampmaskine. For at Trækket langs med Sorden igjennem den 150 Alen lange Dm kan være tilstrækkelig stærkt, er der opført en 60 Alen høj Storslen. Her

er alle de smukke Formstene, som ere blevene brugte ved St. Knuds Kirkes Restauration, blevene lauede og brændte.

Øbet vi nu vende tilbage for at fortsætte Landringen op i Byen, maa vi først et Øjeblik standse ved Provstegaarden. Om det Præstefamfund, som her fik sit Sæde kort efter Kristendommens Indførelse, er der oven for blevet talt. De mærkeligste af dette Samfunds Styrere, der kaldtes Proffter, have været Hans Urne, død 1504, og Anders Glob, død 1546. Hans Urne var en Broder til den bekjendte sjællandske Biskop Lave Urne og har efterladt sig et Minde ved det af ham oprettede Testament, som fandtes i den lærde Hofgaard's efterladte Papirer, hvorefter det er blevet aftrykt i „Danst Magasin“s første Bind; det viser isblant andet, at Hans Urne har ladet ikke saa Væger trykke i Ribe. Mester Anders Glob var Frederik den første's Reutemester eller Finansminister og var virksom ved Kirkeøxfenets Ordning efter Reformationen. Biskop Jens Andersen Beldenk lod 1504 Provstegaarden nedrive for af dens Materialier at opføre sin Bispegaard — se Side 32 —, men den — nemlig Provstegaarden — maa dog snart igjen være bleven opført, thi paa Fugleperspektivet af 1593 ses den, bestaaende af 4 Rænger, at ligge nede ved Laen. Efter Reformationen gav Kongen denne Gaard med tilhørende Bøndergods og Hertigheder til Rigets Kantsler som et Lønningsten, og i denne Egenskab ejedes den af nogen Tid ogsaa beboedes den af Arild Svitheldt og Kristian Louisen Sehested; den første er bekjendt af sin Danmarks Historie, den sidste fik i 1654, da der var Vest i Kjøbenhavn, Tilladelse til at forlægge Kancelliet til Densse.

Da Kantslerembedet ved Enevældens Indførelse blev nedlagt, fulgtes det Kronen; i 1690 ejedes det af Admiraltetsraad Lassen. I 1746 indrettedes Bygningerne til Lugt- og Manufakturhus, men i 1770 ombaudedes det til Rytterbaracker; nu ejes Gaarden af Byen, som lejer den til Staten, der benytter den som Rytterkaserne. En ny Festsalstald har Kommunen i denne Anledning ladet opføre i 1858. Det i Gaarden værende Rideshus opførtes 1795 og blev da især brugt af Adelen. Efter at Rime-lighed vil ved den forestaaende Ordning af

Indkvarteringsforholdene Provstegaarden ganste blive forladt af Militæret.

Frue Sogns Præstegaard har ligget der, hvor den nu ligger, i mindst 400 Aar. I den katolske Tid har den vistnok været Helig for en Del og muligen for alle de Kirkeherrer, som udgjorde det Præstefamfund, hvis Formand Provsten paa Provstegaarden var. Efter Reformationen blev Sæden indtil 1739 og maaste ogsaa en Tid lang Aagebrup Annex til Frue Sogn, ligesom naturligtvis St. Jørgens Kirke og Sogn blev indlemmet i Frue Sogn, og da senere Kirkens Patron, Kantsleren, som havde Lenet, overdrog nogle af Kirkens Torber til Frue Præstefald, blev dette Stald meget indbringende. Det gamle Stuehus, som Provst Solbing i 1846 ombyttede med det nuværende, var opført i Aaret 1633, hvilket faas af den lange latinske Indskrift paa en Vægge over Døren, som er gjengivet i „Ddensse Bys Sognehistorie efter Reformationen“ Side 168. Portbygningen — se Side 20 — er opført af v. Haven den ældre. Af Materialierne i det nedbrudte Stuehus er Nr. 34 paa Sæden opført. Om følgende Præster i dette Sogn har Historien opbevaret en eller anden Mærkeligbed: Bertel Lang, død 1597, blev idømt en Bøde for en Forfølsse ved Alterbordet; Poul Andersen Mebelby, død 1632, havde været Superintendent paa Gulland, hvor han blev affat; han har udgivet flere Skrifter; Magister Ludvig Mikkelsen, død 1643, havde en latterlig Nangitrid med en anden Magister; Magister Peder Winsløw, død 1708 som Sognepræst i Præstø, fik Løfte om Embedet ved at forlove sig med sin Formands Datter, men da han ikke gjorde Alvor af at gifte sig med hende, klagede den tilkommende Svigerfader til Kongen over hans Nalen og paafyndte derved Brylluppet; Winsløw var Forfatter og Fader til den berømte Lege Jakob Winsløw i Paris; Magister Frederik Kristian von Haven, død 1739, var her Sognepræst i 47 Aar og har virket meget; han fik faaledes den Bygning opført paa Kirkegaarden, som indtil 1855, da den nedbrødes, laa foran Liggelappet, og hvori de fible Kateketer havde Helig; v. Haven gav den til en Skole for Sognet; Magister Laurids Jensen Brøndlund, død som Præst ved Trinitatis Kirke i Kjøbenhavn 1750,

har forfattet Almanakkerne for 1726 til 1729; Salomon v. Haven, død 1777, en Søn af Frederik v. Haven, er bekendt af sit Kanalprojekt. De følgende Præster have været: Kristian Sejdellin, † 1799, Tobias Wirth, † 1821, Augustin Herm. Steenbuch, † 1845, Proost Hans Erik Colbing, † 1857, og Stiftsproost Hans Peter Sviger, † 1871.

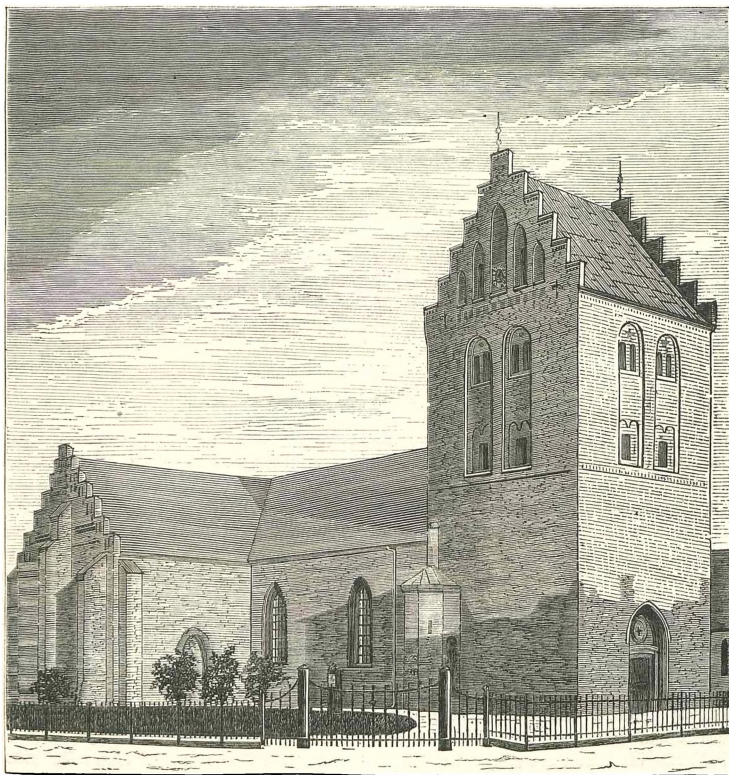
Ved den Ordning af Kirke- og Skoleanliggenderne i Odense, som af en Kommission blev vedtaget i 1541, blev det bestemt, at Frue Sogn skulde have to Præster, en Sognepræst og en residierende Kapellan, og saalees var Ordningen ogsaa indtil 1809, da Embedet i Genhold til Reskriptet af 30te September 1808 nedlagdes til Fordel for Skolevesenet. Kapellangaarden, Nr. 5 i Frue Kirkestræde, tidligere Bolig for den Præst, der forrettede Tjenesten ved St. Anna Alter i Frue Kirke, nu tilhørende Hattemager N. Dorch, blev folgt for 2500 Rd. Kapellanerne klagede bestandig over Lønmens Ringhed og Arbejds Uøvertelighed, og det ikke uden Grund, da Indtægterne efterhaanden gik over til Sognepræsten, som lod Kapellanen forrette den meste Tjeneste, navnlig i Seden, hvortil han — Kapellanen — en Tidlang ikke engang fik Befordring af Sognepræsten, uagtet denne havde den derværende Ammegaard og i nogen Tid ogsaa alle andre Indtægter af dette Embede. Der var ogsaa flere Gange alvorlig Strid imellem Sognepræsten og Kapellanen om Arbejdet og Indtægterne. Saavidt vides er kun en af disse Kapellaner i længere Tid bleven i Embedet, nemlig Hans Andersen Oblemand, som havde det fra 1637 til 1660. Han stod i stor Ry for sin Fromhed; han gjorde daglig sin Bøn for Alteret, paa Prædikestolen og paa sit Gravsted i Frue Kirke, og hver Søndag Morgen, før han rejste til Seden, i St. Knuds Kirke. Katedererne have været: Jaaborg fra 1813, Rannestad fra 1825, Brasen fra 1829, Dorch fra 1832, Peteresen fra 1843 og Steenbuch fra 1848 til 1854.

Frue Kirke antages at være bygget for Albani Kirke, idet man maa formode, at den første Frue Kirke allerede fandtes i Knud den stores Tid, efter som de af ham indkaldte engelske Benediktinermunk fik deres Bolig i Kirkens umiddelbare Nærhed. Den nuværende i Rund-

buestil opførte Bygning er derimod opført i Tiden fra 1184 til 89, paa hvilken Tid man byggede af Huggede Kampsten, og af saadanne findes endnu ikke saa i denne Kirkes Mure. Ifølge Grundtegningen af 1593 havde den et anseeligt Spir paa Kirketagets Kors. Sideløjsene, som gjøre den til en Korskirke, ere senere Tilbygninger, som i den katolske Tid, da Kirken havde 11 Altare foruden Sjøalteret, have været brugte til Altertjeneste. Den Udbygning, hvori nu Sakristiet findes, er opført af den oven for nævnte Domproost Hans Urne, som her lod sig begave. Heri fiftede Skredderlavet 1470, efter at Kirken et Par Aar i Forvejen var bleven restaureret, et Alter, hvis smukt udskaarne Lavle nu findes paa det oldnordiske Museum i Kjøbenhavn. Et stort, meget gammelt ved en Mængde deri udskaarne Navne mærkeligt Stab til Opbevaring af Altergjenstandene har nu Plads i dette Rum; heri gjemmes et Stykke Sern, som en Gang giadt for en Relikvi. Ifølge Virkerod fandtes paa hans Tid i Kirken en Sten, hoorpaa der paa Latin stod: „1353 ottende Dagen efter Mariae Himmelfartsdag“. Rebel Simonen siger: „Maatte sigte disse Ord til Beskielsen fra det hollstenste 36aarige Erkebomsaa“, men denne Formodning ligger noget fjært. Kirken har haft et Baabenhús, frembragt ved en Forkængelse af Laget paa den nordlige Sideløjs vestlige Side. Kirkegaarden gik i den katolske Tid lige over til Husstræen i Frue Kirkestræde, som af Rejen kaldes Eibystrædet. Imellem Kirkegaarden og Laen fandtes kun et enkelt Hus, saa man hjorte fra Nøglegro — Entelbroen — lige op i Nøberggade. Af Mærkefigurer i Kirken maan nævnes: Prædikestolen, paa Grund af dens smukke Udsøringer, (den er 1601 foræret af Komfru Ida Skinkel, som boede paa Dvergade i Nr. 34—38), og Klavs Bergs Altertavle. Dette Kunstværk er bestrevet af Overlærer Milerkj i Odense Stoles Program for 1813, af Pastor Dr. Viborg i „Kirkehistoriske Samlinger“, hvis Afhandling er ledsaget af et godt Træsnit, og af Professor Gyben i et eget lille Hæfte, hvis Titel er „Altartavlen i Frue Kirke i Odense“, og som slutter sig til det af E. Nye beskrevne store Fotografibillede af dette Kunstværk. Da der saalees foreligger gode Beskrivelser og Afbildninger, maa her følgende

Dplysninger anes for at være fyldestgjørende: Klavs Berg, der var udgaaet fra et af de rige Patriciers Huse i Lübeck, havde i sin Ungdom lært Billedehøvederkunsten, som der i den katolske Tid var megen Brug for. Han kom — om Aaret er man uvis — efter Dronning Kristines Anmodning med sine 12 vel øvede Svende til Odense,

Side 13. Tanten i Hovedpartiet har Berg utvivlsomt laant fra en Afhandling af Franciscanernes — Graabrødrenes — største Lærer, Bonaventura, død 1274, hvori han beskriver og afbilder det Livsens Træ i det himmelske Jerusalem, som omtales i Joh. Aaben. 22, 2. I Bonaventuras Afhandling skildres Træet som havende

Truce Kirke.

hvor Gaarden Nr. 28 paa Dvergade, nu tilhørende Agent Bang, overlodes ham. Han gjorde selv „Udlastene“, og hans Svende Haandarbejdet, og først efter flere Aars usfortrødne Arbejde blev Altetaalen fort efter Dronningens Død i 1521 opsat i Graabrødre Kirke. Om Flytningen se

tre Par Tvillinggrene, hvis Frugter ere betegnede ved Skriftelede, medens Stammen bærer den korsfæstede Frelser. Bergs Midteparti har en lignende Fremstilling. Handlingen foregaar oppe i Himlen, i hvis Midte der løfter sig et gylde Træ med trende sammenflyngede smækte Stam-

mer, hvis Sideskud, med Undtagelse af dem nede ved Roden, midt paa og øverst oppe, hvor Grene strækte sig vandret ud til begge Sider og mødes af andre fra Skyerne, ere afsluggede. Paa den nøgne Stamme hænger den lidende Forsoner med Hænderne naglede paa de to øverste Grene og Fødderne til selve Træet. Offeret er fuldbragt, Hovedet er funket ned imod Bryllet, Sidesaaet er aadnet, og Vinden leger med de brede Flige af det om hans Lænder bundne Klæde. Han hænger ikke til Spot for sine Fjender, men som det store Sonoffer til Beskuelse for alle Tiders ildaalte, medens Englebørn boltre sig imellem Skyer, der udgaa fra Rammens fire Sider. Paa den mellemste Gren til venstre ses hellige fra den gamle Pagt, og lige over for paa den anden Side Apostlene; paa den nederste Gren til venstre finde vi nogle af de hellige Martyrer — se Side 29 — og paa den lige over for have vi Kirkens Beskyttere og Lærere. Under Træets Grene foran Nødderne ses prægtige Figurer, som forestille Marias Forherligelse som Kristi Moder; Marias Moder, Anna, vækter Kristusbarnt over til Moderen, medens hellige kvinder samle sig omkring denne Hovedgruppe. Øverst oppe fremstilles Marias Forherligelse som Kristi Brud; hun knæler her imellem Faderen og Sønnen, som krone hende til at være den himmelske Dronning; Englene iflemme et Jubelfor og svinge Korset og Substrykningspælen som Sejrstegn. Paa Fløjene er i 16 Relieffer Frelserens Lidelser, Redfart til Helvede, Opstandelse og Himmelfart, samt den Helligaands Udgydelse historisk fremstillede, men i mindre ophøjet Arbejde. Paa Foden af Altartaalen ses knælende Figurer, som forestille Kong Hans, Dronning Kristine, deres Sønner, Kristian den anden og Prins Frands, den søfles Dronning, Elisabeth, og deres førstefødte, Prins Sophannes; i Midten staar den opstandne Frelser, som de knælende se hen til. Altartaalen staar imidlertid ikke mere i den uforættede Helhed: Malerierne paa Fløjene ere tabte, Figurerne noget beftabede og samfknælende ved en delvis Overmalning, og Afslutningen for oven mangler.

Kirken er bleven reftavreret 1741, efter Krigen 1848, 49 og 50, da den var et Varedepot, og i 1866 og 67, saa den nu er en ferdeles venlig og smukt Helligdom, hvis Ydre kan ses af Billedet paa Side 41.

Som enhver Sognekirke i Kjøbstæderne havde en Latinfskole, hvis Dispile under en „Hører“ — Lærers — Vejledning fulde forrette den daglige Korfang, faaledes ogsaa Frue Kirke. Denne Skolebygning er i en noget forandret Stillefæ det nuværende Sigfang og blev af Provstift opført 1308, saa denne Bygning med Støje kan kaldes „den første Antikvitet i Odense“; den er derfor ogsaa afbildet faavel i Engelstofts „Odense Bys Historie“ som i Traps „Natistift-topografiske Beskrivelse af Danmark“. I 1528 indergif Bygningen en Reparation, hvorom en Sten med Provsten Anders Glob og de tvende Kirkeværgers, Mikkel Mules og Anders Nielsens, Navne og Laabner vidner, hvilken Sten endnu har sin Plads i Muren. Bygningen var i gjennemført Epidsbucstil, hvilken endnu er bevaret i Gavlene. — Hørerens, som ledte Korfangen, hed Sognebegn, og hans 11 Medhjelpere iblandt Skolens Dispile kaldtes Degne, hvilken Sanginstitution her som allevegne holdt sig indtil 1803, da Klokken med sine Nordreng fra Almuefcolen traadte i Stedet. Frue Latinfskole nedlagdes efter Reformationen og sammensmeltedes tilligemed St. Hans med St. Knuds Latinfskole, hvilken sidde saa afgav Korpersonale til alle tre Kirker. En Klokke under Navn af Ringer forekommer allerede 1664, og denne Kirkebetjent havde sin Bolig i den omtalte gamle Latinfskole. Blandt Klokkerne maa nævnes Johan Parman, † 1751, som har sat sig et Minde ved at forære Kirken to Lyfekonere, hvoraf den ene hænger i Koret, og den anden i den Sidesøj, som kaldes Mandfkapellet, ligesom han ogsaa har stiftet et Legat af 50 Rd. til Lys i Kronerne. Han var af en gammel odensif Slægt. Hans Eftermand Frederik Kyhl blev tillige Lærer ved den i Sognet oprettede mulefte Skole, som fik sit Lokale i den af den ældre v. Haven i dette Tjened opførte Bygning paa Kirkegaarden — se Side 39. Kyhl, over hvem der findes en Gravtaule i Frue Kirke, fik ligesom de andre Lærere ved Almuefcoler Navn af Kateket, hvilket dog ikke maa forveksles med Kateketnavnet efter 1803; hjnt betegiede Studenter, der, uden at være ordnede, vel nu og da prædiede, men ellers blot vare Lærere, medens dette betegner gejstlige, der, endfjønt de nærmest gjorde Tjeneste som Lærere ved Borgerskolen, tillids udfyldte den reftørende Kapellans Plads ved Frue Kirke. Dette Kateket-

embede bestaar jo endnu, men vil blive inddraget, saa snart den nuværende Kateket, Johannes Møller, afgaar, hvorefter der igjen vil blive ansat en Andenpræst i denne store Menighed. Kateketerne efter Kjøhl toge Embedsbolig i v. Havens Skolehus og henflyttede Skolen til den gamle Skolebolig eller fordums Latinskolebygning. I 1835 fik Klokkeren som Lærer Bolig i Nr. 66 paa Dvergade. Nu er Klokkerembedet og Lærergjengen atter blevene adskilte. Snellem den gamle Kirkegaardsmur og den nedrevne Kateketbolig gik en Slippe hen til og forbi Skolen. — Fjærend vi forlade den gamle Latinskole ved Frue Kirke, maa vi mindes den Lærer ved samme, som paa en Naade har været vor første dramatiske Forfatter. Denne Mand er Kristen Hansen, som i Frederik den første's Tid skrev tre rimede Komedier, hvoraf Brudstykker ere meddelte af Rigerup i „Minerva“ for 1786, af P. V. Jacobsen i „Historisk Tidsskrifts“ 5te Bind og af Th. Overkov i første Bind af „Den danske Skuepladses Historie“. Den første Komedie handler om en Kvinde, der, medens hendes Mand var paa en Pillegrimsrejse, blev forført af en Hofmand, efter at hun først havde afsiit en Bønde og en Munt. Der er Trolddom med i Spillet, og det er ved denne, at „Hofmanden fanger hendes Vilje“. Komedien har til Hensigt at vise, hvilke skæmmen følger de hyppige Pillegrimsrejser førte med sig, og for at roese Munkenes Ufædelighed. Den anden Komedie handler om Prins Paris's Dom, og den tredje er en Overføttelse af det latinske Myserie „Den hellige Dorothæas Martyrdom“ og er skrevet som et Forsvar imod den lutheriske Lære. Der er al Sandhynlighed for, at disse Komedier ere blevene spillede her i Odense, og det af Kristen Hansens egne Diple. Da man maatte i denne Dplysning finde kunde finde en Modsigelse til den tidligere Bemærkning om, at det første danske Skuepil blev opført hersteds i 1789, skal jeg erindre om, at disse „Mysterier“, hvoraf der ogsaa senere er opført enkelte af Latinskolens Elever, ikke ere Komedier i den Betydning, hvori man nu tager dette Ord.

Om Gaarden Nr. 60 i Dvergade lige over for Frue Kirke se Side 22. Rabogaarden til denne, Nr. 58, er mest bekendt under Naan af Sæbegaarden. Paa en Sten over Porten

ses Frederik den femtes Navnetræk, Markstallet 1755 og Indskriften: •KONGELIG PRIVILEGERET SÆBESYDERL•. Sæbefyderiet anlagdes i dette Aar paa Aktier og fik lignende store Privilegier som det i Konul Muns's Gaard i 1751 anlagte Sukkeraffinaderi havde faaet, nemlig at enkelte Byer hin maatte forhandle Sukker og Sæbe, som kom fra disse to begunstigeede Huse, hvorfor det ikke var noget Under, at de havde en rivende Afsetning. Sukkerogieriet blev anlagt af en Agent Appleby, som havde Sukkerplantager i Vestindien, og ejedes siden af Krigskommissær Brown og Ovev Koepstorff, ved hvis Fallit det nedlagdes 1835. Sæbefyderiet har været ejet af Kjøbmand Peter Gilsbøen, Kjøbmand Niels Møller, J. G. Valentin — se Side 9 —, og ejes nu af Raadmand A. Boesen. Postgaarden var før to Gaarde. Her boede Borgemeister Holm, om hvem der fortælles, at da han i 1764 ved Auktion skulde kjøbe Kalyffegaard til Byen, lod han sig den selv tilflaa. Hans Grausten findes iblandt dem, som udgjøre Gulvet i Indgangen til Frue Kirke. Paa den „kongelige Post- og Gjæstgivergaard“ fejredes Kongens Fødselsdag 1772 som en stor Glædesfest i Anledning af Struensens Fald. Den nuværende anselige Bygning er opført af Postmester Lausen i 1837. Ved egl. Nefskrift af 16de September 1763 fik den det nævnte Privilegium, fordi der ganske manglede antagelige Gjæstgivergaarde.

Raadmand Urban Hansens Gaard og Rabogaarden saavel i Frue Kirkestræde som i Dvergade have tidligere hørt sammen; i den sidste boede Kjøbmand Hans Lejfen, som var en af de driftigste Handelsmænd i Odense i Begyndelsen af dette Aarhundrede. I de to andre have tidligere boet Snekere og Bøddere.

I Nr. 3 i Frue Kirkestræde findes over Indgangsdøren i Porten et af 18de Aarhundredets Brudstykker af en Egebjælk: med Udfæring og en Indskrift, hvoraf blot kan læses: MATTHIAS, HANNE HANS, DIRICKSENS GATTE, ANNO MDII, hvilke Ord indlertid dog sige os, at den Tysker i Aaret 1502 har opført den Bygning, hvori denne Bjælke har siddet. Den følgende Ejenдом — Nr. 5 — har siden 1753 tilhørt den Dorch'ske Familie, hvis Stamtafle, for saa vidt Familien har været Ejer af denne Gaard, kan læses paa det udbængte Hatte-

mager-Skilt, idet der paa samme Staaer: Henrik Dorch 1753, Jens Dorch 1781, Henrik Dorch 1804 og Niels Dorch 1852. (Blandt andre indvandrede Slægter, som tilbøds paa samme Sted have holdt sig her i Byen i over hundrede Aar, maa især nævnes Familierne Milo, Hempel, Waidsloff, Basse, Høllst og Langhoff.) Side i Huset Nr. 5 staar paa en Vjælle: I. H. S. (hvilke Bogstavets Betydning er forklaret paa Side 25) samt Navnet PEER JEPSEN 1559. Om Ejendommen Nr. 7 se Side 40. Efter Kartallene i Nr. 5 og 3 at slutte, maa man antage, at Husrækken paa Frue Kirkegaard eller i det senere opstaaede Strøde er bleven opført i den første Halvdel af det 16de Aarhundrede.

Da Jagleperspektivet af 1593 optoges, var der slet ingen Guse uden for „Møglebro“, men Haver og Marker gik lige ned til Aaen, og Byens Port paa den Kant stod tæt inden for Broen, over hvilken Bejen gik til Svendborg; først da den ny Landvej til Nyborg blev anlagt — se Side 21 —, kom ogsaa Udjørselen til denne By til at gaa over denne Bro. I Aaret 1844 byggedes af M. P. Allerup den nuværende Overkørsel, som er den første Scenbro i Danmark; den fik efter Kronprins Frederik Navnet „Frederiksbro“, og Gaden udenfor „Frederiksgade“; tidligere hed den „udenfor Møllebroport“ eller „Brogade“, hvilket sidste Navn nu kun betegner den korte Gadestrækning, som ligger imellem Broen og Kirkestrædet. I den store Landflod 1572, der tilfattede Namundingen faaledes med Sand og Dynd, at Sejladsen paa den maatte ophøre, bortreves den daverende Møglebro. Paa et Grundris af Byen fra 1717 ses endnu uden for Broen kun et Par Guse, som laa der, hvor nu „Øryhusene“ ligger, hvilken Gyde vist nok snarere end Frue Kirkestrøde havde Navnet Sjøbystrøde. Først efter at Sukkerkogeriet i 1751 var blevet anlagt, dannedes efterhaanden den Gade, som nu udgjør en lille Fortsad, og hvori der findes flere anseelige Gaarde, som Konful Niuss's, der opførtes i 1841, Jernstøberigaarden og flere smukke mindre Gaarde. Hvor Konful Niuss's Gaard staar, stod før lutter smagløse Bygninger, hvoraf Kængen langs med Gaden var en saa lav Stald- og Ladebygning, at Murene, hvis Afslutning for oven gik i Bølgegang, langt fra havde Mands Højde.

Kom man altsaa i sin Tid fra Storbroen og vilde op i Byen, maatte dette ske ad **Nebergade**, hvoraf dog ingenkunde følger, at man for at komme ind i Dvergade, først skulde passere hele Nebergade, som fra først kun var en Vej, hvortil Beboerne i Dvergade havde Bagbygninger og Udkørsel; men man kunde igjennem snævre Passager, Slipper og Smøger, der fandtes imellem Gaardene i Dvergade, komme fra Neger- til Dvergade. Af disse Passager er kun en bleven tilbage, nemlig Gjennemgangen i Kjøbmand Faberss Ejendom, der endnu gaaer helt igjennem og ved den meget stærkt, men Klobet byggede Bagbygning i Konsofstitil giver et Begreb om Forholdene der for en 3 a 400 Aar siden. Indtil Zahns Stiftelse blev bygget i 1803 og 4, fandtes imellem de smaa enetages Guse, som stode paa den Grund, hvorpaa Stiftelsen opførtes, ogsaa en Gjennemgang fra Neger- til Dvergade. Ifølge det sagte maa det antages, at den sydlige Husrække er bygget senere end den nordlige, men den fandtes dog tætsluttet i 1593. Senere blev Nebergade en Hovedgade, til hvilken Ere og Værdighed den nu ved sin smukke Brolægning, Kloalebning og ny eller fornyede Bygninger atter er i Færd med at svinge sig op. I denne Gade har der, saa langt Historien rekker tilbage, især boet Bognmænd, „Kromænd“ og i Zahns Tid Håndfemagere; iblandt anden Næringsdrift i Fortid maa især fremhæves et „Grydestøberi“, og i Nutid en Æstefabrik og et Sienstrykkeri, begge anlagte af Slesvigerne Hagen og Sievertsen. Af bekendte og i sin Tid mere fremtrædende Mænd have i denne Gade boet: Professor ved Gymnasiet Ole Kraft, † 1793; han boede i Nr. 25 — Blunnsfaabts Gaard — og har efterladt sig slette mindre literære Arbejder, hvoraf et: „Grunden til den almindelige Lyst at dømmes om Statsfager“, endnu nok kan læses med Interesse; Jens Schultis, som var med at affatte Grundtækten af 1682. Han kunde paa Grund af Tidernes Usjæshed ikke beholde sin Ejendom, som han i 1684 købte fra, „hvoerfter“, siger Birkerød, „Møblerne bleve bortfjælnede og Gaarden brugt til hver Mands Dyrklip“, hvilket, siger Engelstoft, formodentlig skal fortaas faaledes, „at man i Stedet for Raadhusets Sal benyttede denne Gaard til Dyrklipsfejler“. Tidligere holdt nemlig den fjerde Adel og rige Føll

i Byen, deres Bryllupsgilder i Odense Raadhus. Kammerherre Driberg, som boede i Kjøbmand Clausens Gaard, Nr. 19, som han ombyggede; han skjenkede i 1824 15,000 Rb. til Lahns Stiftelse. Lægen Hans Zakarias Helweg fra Husum; han boede i Nr. 23 og har efterladt sig en Slegt, som endnu mere end han selv har gjort det Helweg'ske Navn bekendt. Kjøbmand

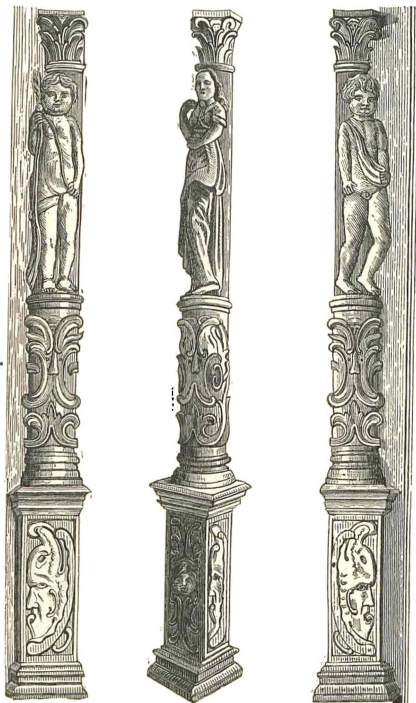
Weiß, som ejede Nr. 3, hvor nu Kancellir. Gaugsted bor, og hvor Kæmnerfontoret har været i mange Aar; af hans vel begavede Børn har især Forfatterinden, Maria Vojfen, erhvervet sig et Navn. Men fremfor alle maa dog Sandfemageren, **Johan Mathias Lahn**, nævnes, født i Hamburg 1728. Han kom her til Odense som fattigt Barn og optoges i Huset hos sin Moders Søster, som var gift med en Trompeter Wolmer. Plejeforældrene

vare slittige og driftige Folk; Manden underviste i Musik, og Konen syede Sandster, og snart havde de samlet en lille Kapital, hvorved det blev dem muligt lidt efter lidt at udvide Handlsforretningen, saa de tilsidst sendte betydelige Partier Sandster til Hamburg og døde som velhavende Borgersfolk, efterladende deres hele Formue til Plejefønnen. Han udvidede Forretningen meget betydelig, idet han beskæftigede mange Menester med Sandsteflyning og

sendte sine Varer direkte til Udlandet, endog saa til Livorno og Trieste. Da han ikke var gift og det Barn, som han isølge Frue Kirkebog havde avlet med sin Tjenestepige, døde tidlig, bestemte han, at hele hans Formue skulde tilfalde trængende i Odense, især de Børn, der havde samme Skjæbne, som han selv havde haft, nemlig at være „hjælpefø“. Paa det Sted, hvor det lille

Hus stod, hvori han havde samlet sin Rigdom, skulde opføres en Opdragelsesanstalt, og til denne Stoles Fremholdelse legerede han 50,000 Rb. For fattige Somsruer, Mænd og Enker oprettede han Legater til et Beløb af 30,000 Rb. Johan Mathias Lahn døde den 3die Oktober 1802, hvorefter i 1804, efter at den oven for nævnte Rabogrund var tilkjøbt, den nuværende anseelige Bygning „for hjælpfø Børn“ blev opført. Til denne Stiftelse har siden Kammerherre Driberg givet 15,000 Rb., Somsfru Anna Dorthy Lorenzen

1,100 Rb., Procurator Ole Jakob Ewald Forth 2,000 Rb. og Vinhandler Niels Jensen 1,000 Rb., medens Smed Fisker har bestemt, at Overstykket af hans efterladte Formue ogsaa skal tilfalde Lahns Stiftelse. Anstalten har i en lang Aarrække været besøgt af 40 Drengene og 70 Piger, som faa fri Undervisning og Klæder samt et Pengebidrag til Opholdet i Hjemmet. Til Minde

Billedskærerearbejder i Nr. 5 paa Dørgade.

om Stifteren holdes hvert Aar paa hans Fødselsdag den 10de December en smuk Højtidelighed. Undervisningen besørges af to Lærere og en Lærerinde. Ibland den, som have virket ved denne Skole, ere Lærerne F. Hansen og K. Hansen, Fader og Søn, de mest bekendte; den første var Medstifter og i nogen Tid Medbestyrer af den i 1855 nedlagte Realskole, den sidste har faaet et Navn ved sin betydelige Forfattervirksomhed. Naaget der i de sidste Aar er blevet anvendt betydeligt paa Bygningens Istandsættelse, er dog Stiftelsens økonomiske Forfatning bleven bedre, hvilket Resultat især skyldes Stiftsprovst Daugaards gode Ledelse og Kunstlærens Ansiggen-der og Hengivenhed.

Ekstraas over for Lahus Stiftelse i Kjøbmand Frydenbøls Gaard findes et i Sten hugget Lidt over 1 Alen højt Bryllupsbillede af Kong Frederik den fjerde, som med Ordensbaand og i Uniform giver os et godt Billede af denne Konge, som synes at have haft megen Forfærlighed for Obenfe. Billedet er sat der i Anledning af Kongens Død, hvoraf han paa Slottet hersteds blev overrakt paa en Næsse fra Høsten til Kjøbenhavn. En Indskrift siger:

STAA HER TIL EVIG SIEK,
SOM KAN AF ÆRE BRASKE,
TIL DU MED ALTING GAAER,
OG DET MED DIG I ASKE.
UDI OCTOBER VAR
DIT LIV, DIN DOD BESTEMT.
BETRAGT KONG FREDERIK,
SOM ER I HEMLEN GIEMT.
ANNO 1730.

Desværre er dette Mindesmærke blevet anbragt paa et meget uhelbigit Sted; det sidder nemlig i en Indrevæg, der er skjult af en Butiksopstilling.

Og det er gaact mange andre historikk mærkelige Ting, som derhos ikke vare uden Kunstværk, som dette Relief; da man ikke havde Sans for dem, kastede man dem enten helt bort eller skjulte dem i Afstroge, thi de vare jo ikke moderne. Ibland de saaledes forpundte Kunstfæger fra ældre Tid fortjene nogle i Eggete udstaarne halot ophøjede Figurer, som nu findes i en Vindueskarm i Kjøbmand Hoffgaards Kællekammer — Nr. 5 paa Overgæde — især at frembringe, og derfor ere de ved Billeder gjengivne paa Side 44. Figurerne ere 16 Tommer høje,

og hver af de to Afdelinger af Posten, hvorpaa de staa, er 14 Tommer. Figurerne paa Siderne af Karmen, Sædemanden og den smilende Slut med Kvisten, skulle vistnok være Baarens Symboler, medens det ikke lader sig sige, hvad den kvindelige Figur, som danner Midtposten af Vinduet, skal forestille. Af Stilen kan man bestemt slutte sig til, at disse Kunstfæger skrive sig fra Tiden kort efter Kristian den fjerdes Død, thi Grundtrækkene i dem ere ganske hans Stil, medens der i Udførelsen af Smaatrækkene ere Afvigelser. Det særlige ved Kristian den fjerdes Stil i saadanne Gjenstande er, at Orneringen løber sammen med og afsluttes i Ansigtet, Masket, Karrikaturer, ja i hele Figuren, og alt dette have vi jo netop her; noget tilsvarende finde vi i Biskop Hans Wittelsens Gravtaale i St. Knuds Kirke. I et andet Kammer i samme Gaard findes ogsaa en Dør med sjøne Billedfægerarbejder, men de ere ikke saa godt bevarede. Der kan neppe være Tvivl om, at disse Fyrbøls engang have sidet til Gaden i samme Gaard eller i Nr. 1, Larsons Hotel, som begge tidligere ejedes og beboedes af Adelsmænd eller fremragende Embedsmænd, hvorom der senere skal blive talt.

Andre Mærkeligheder fra gammel Tid ere fra deres oprindelige Plads vandrede andet Steds hen, hvad der med Hensyn til Indskrifter og Bmærker er blevet paavist Side 26 og 27, atter andre ere havnede i det oldnordiske Museum i Kjøbenhavn og i det nordiske Museum hersteds. Dette sidste er saaledes Tilfældet med de Sten af brændt Ler, som prydede med billedse og allegoriske Fremstillinger, sad i Façaden paa Lovcapoteket, førend det sidst blev ombygget. De vare omtrent en Alen i Kvadrat. Da der kun var lidet Spor af Tegning i Figurerne, vare disse Sten kun mærkelige ved den Fantasi, som laa i deres billedlige Fremstilling, der dog var udtrykt paa en plump Maade. Som en Prøve paa Beskaffenheden af disse Stens Fremstillinger meddeles her et lille Billede paa Side 48. Paa den ene Side af Frelseren paa Korset, hvis nederste Del omklamres af Arvefynden, ses Vorherre, som fra Skyerne vælter Lovens Tavler frem til Mojes, som strækker Hænderne frem for at modtage dem; derunder er Stangen med Kobberlangen oprejst. Om den store Figur paa samme

Side kan man vanskelig have nogen Mening, medens den paa den anden Side vistnok skal forestille Opvejen med Kamelgaardsfortelen, der peger paa Laamene som Symboler paa Kristus.

Efter dette Sideløb vendte vi tilbage til Nøberggade. Nr. 1 er en af de faa Bygninger til Gaden, hvis Konfolstil er bleven næsten uforandret, og som derfor ved en Restauration kunde blive en ejendommelig finit Bygning. Paa Klosterne under Langbjælken findes Karstallet 1575 saunt nogle Bogflaver udskarne, men disse kunne nu ikke sige os, hvem der har bygget Gaarden. I Nr. 25 og 27 have i forrige og i Begyndelsen af dette Aarhundrede boet høje Embedsmænd; saaledes blev Nr. 25, der er bygget af Søren Møller — se Side 21 —, af Professor Ole Kraft i 1792 folgt til Gehejmeraadinde Lindstow, som igjen i 1797 afsændede den til Statsraad og Landsdommer Hans Koefoed; derefter blev i 1799 Toldkontrollør Kr. Sorgen Fænder Ejer af den, men han folgte den igjen i 1802 til Toldinspektør Henrik Kristian Krag, som havde meget med Kanalen at bestille; i 1810 gik den over til Prokurator Niels Holm, i 1813 til Prokurator L. Bang Hansen og i 1814 til Oberst Sjøegh Gullberg, der beholdt den til 1835, da cand. pharm. N. N. Blumensaatd kjøbte den og saa efterhaanden dertilslids stabe den betydelige Fabrikvirksomhed — Tilvirkning af Lys, Sebe, Parfumer, Smørfarve o. s. v. — som der endnu findes. (Disse mange Ejendomsændringer hidrørte vistnok nærmest fra Pengekrisen paa sin Tid.) Nr. 27 har efter 1761 været ejet af en Enkefru, Kancelliraadinde Mule, en Major Holm og Landsdommer, By- og Raadslicentiat Gustav Ludvig Baden, † 1840, der har faaet et Navn som frugtbar juridisk og historisk Skribent, men var et uroligt Hoved og blev i 1825 affat fra sit Embede som Birkedommer i Sørsholm.

Paafestredet har, endstjønt det maa være ældre, formodentlig faaet sit Navn efter Byfoged Laurids Paafte, som i 1595 blev fradømt sin borgerlige Ære og Rettigheder for en Dom, som han havde affagt. Han sit imidlertid, efter at han havde affundet sig med Sagsolderen, ved Kongens Naade begge tilbage igjen (se Bedel Simonen S. D. S. 56). Næsten alle Huse i dette Stræde ere meget gamle, idet de, efter hvad man ved og Stilen udiøjer, ere fra Fre-

derik den andens og Kristian den fjerdes Tid; saaledes er Sideløngen til Nr. 1 i Nøberggade fra 1575, og Dins Bager byggede Hjørnegarden til Paafestredet og Dvergade, og af denne laar endnu en Del af Sideløngen til Paafestredet ganske, som han rejste den. Først den sidste Ombygning trakke denne Hjørnegade — Nr. 19 — sig frem foran Nøberggade. I 1806 kjøbtes den af Fattigvæsenet, som indrettede den til Fattiggård og Almuefole, i hvilken sidste S. C. Anderjen har gaaet. Den folgtes i 1846, da Fattiggården i Vindegade blev bygget.

Efter saaledes at have gennemgaaet Nøberggade og det tilhørende Paafestredet fortjætte vi Vandringen op ad Dvergade. Ejendomme Nr. 51 og 53 vare tidligere een Gaard, og her boede i Midten af forrige Aarhundrede Kammeraad, Regimentsskriver Hans Langsted, der indtog en fremragende Stilling i Samfundet. Efter han kom Kjøbmand Anders Borch, der var ansat til den betydelige Statteindtægt af 400 Rd. om Aaret. I Stedet ved Siden af Postgaarden — Nr. 54 —, hvor, indtil det nu Posthus og Banegaarden blev bygget, Postkontoret har været siden 1793, boede i Midten af forrige Aarhundrede en Sprogmesler ved Navn Demori. (Der findes flere Spor af, at der i Regelen har boet en saadant Sprogmesler og en Dansemesler i Byen, og deres Navne tyde paa, at de i Regelen have været Udlandinge.) Postkontoret var tidligere der, hvor Postmestrene boede, og flyttede derfor idelig; det har været i Nr. 12 paa Dvergade, hvor Postmester Søren Bolt boede, han, om hvem S. Birkerød siger, at han i Krigsaaet 1677 „fluy vidste at trykke og binde os allehaande Aviser paa Ærmet“, senere var det i Hjørnegården af Dvergade og Fiskeforvet, hvor Postmester Melby boede, derefter i Priorgården — Nr. 1 i Vestergade —, hvor Kurrelbann boede. — Mynterstræde, som er den ælteste af de tre Forbindelsesveje, der føre fra Dvergade til Sortekjøbtorv, har faaet sit Navn af Myntergården, som laa paa Torvets østlige Ende. Det synes, som om baade Kongen og Byen har haft Part i den, thi da den i Aaret 1420 blev nedlagt og fjenket til Kristi Legems Alter i St. Knuds Kirke, sortes en langvarig Strid imellem Regeringen og Byen angaaende Ejendomsretten til den. Den blev siden et Krønlen, som Kongen overdrog til adelige

Levsmænd. Den findes næppe paa Fugleper-spektivet af 1593. Enkelte større Rjøsflæder havde i Middelalderen Ret til at slaa Mynt; og Odense maa utvivlsomt have haft en saadan Ret, eftersom der i det tgl. Myntkabinnet findes Mynter fra Knud den stores, Erik Clippings og Erik Pommerinfes Tid, hvorpaa Navnet Odense forekommer; men saavel om denne Myntprægning som om Myntergaarden savnes sikre historiske Efterretninger. At den store Gaard paa Hjørnet af Dverggade og Mynterstræde — Nr. 50 — stal, hvad Præsten Jens Lagaard, som i 1737 og 38 udgav en latinist Beskrivelse af Odense, mener, have været Myntergaarden, er lige saa ugrundet, som at Dlusf Bager her skulde have slaaet den Stillemynt, som han fik Lov til at præge, thi historiske Efterretninger sige, at den gamle Myntergaard laa ved Sortebrødre Kirkegaard, og Gaarden Nr. 50 findes ikke i Fortegnelsen over Dlusf Bagers Ejendomme. Et andet Vidnesbyrd om, at der i Odense har været en Mynt, have

Et Omrids af Figureerne paa en af de Sten, som fød i Fagaden paa Løveapoteket.

vi i Erik Clippings Brev fra 1285, hvorved han skjenker Graabrødrene al den Grund, som ligger imellem det nuværende store Graabrødrestræde og „Myntmester Henrik Søners Grund“, og i et andet Dokument af 1359 nævnes en Myntmester Foltekin. Paa Dlusf Bagers Mynter ses Odense Silje. Mynterstrædet har i mange Aar været en „Peder Madsens Gang“, men det maa tidligere have haft et bedre Lov og været mindre skummelt og urentligt, thi ellers vilde Tomfru Pernille Lykke til Høysgaard i Aaret 1617 næppe have skjenket 18 Fag Hus i dette Stræde til Bolig for fem fattige Personer, „saa længe Berden slaar“, nemlig „3 ærlige nødtørftige Kvindfolk“ og 2 forældreløse Dreng, som gaa i Latin-skolen, der alle skulle læse og syng 3 Salmer

hver Aften og 3 hver Morgen for Stifterindens Sjæl, hvorfor disse Boliger kaldtes Sjælebober. Foruden disse 18 Fag Hus skjenkede hun 200 Rd. til Fordel for Beboerne i Stiftelsen, hvilken nu er omfat til et Legat. 3 forrige Aarhundrede var der i dette Stræde og paa Sortebrødre Torv en Del Rytterbaracker, hvorfra Urentligheder kastedes ud paa Pladsen og den smalle Gade, saa her ligesom over alt i Byen i det 13de, 14de og 15de Aarhundrede opdyngedes Møddinger. Mynterstrædet og Bangsbober ere nu de eneste Gader i Byen, hvor Rensdestenen løber midt igjennem Gaden. Grunden under de lave Huse i Mynterstræde er af en endnu mere primitiv Beskaffenhed end den forresten liggende, som findes i Munkeføllegade, Naastestræde og Frue Kirkestræde, og fortjener nok at tages i Betsyn af den, som ville have et Billede af, hvorledes Byen i den Henseende i det hele taget tidligere saa ud.

Sortebrødre Torv har naturligvis sit Navn af de Tiggermunke, som, fordi de vare kledte i fort Løj, kaldtes Sortebrødre, medens deres Ordens Navn er Dominikanere eller Prædikebrødre. De fik omtrent paa samme Tid som Graabrødrene — Franciskanerne — altsaa i Slutningen af det 13de Aarhundrede, Tilladelse til paa den da næsten ubebyggede Plads at opføre et Kloster, som kom til at ligge paa det Sted, hvor den nordlige Husstrække nu ender imod Ost; Kirken laa omtrent midt paa Torvet, og Kirkegaarden øst derfor henimod Myntergaarden. Klosteret med Kirken var indviet til den hellige Veber og kaldtes altsaa St. Veders Kloster. Dette Kloster synes at skyde Roden sin Oprindelse, og her holdt den sit Landemøde, ligesom mange adelige i Tidens Løb gave store Gaver dertil. Det maa have haft et større Forsamlings-

lokale, thi her holdt baade Konger og Bistopper Retterting, og her samlede 1538 den første protestantiske Biskop med nogle Adelsmænd for at forberede den ny Kirkeordning. Kort efter Reformationen blev Kirken nedreven, og Klosteret med dens Gøds henlagt til Graabrødre Hospitaal, men blev bebøet af flere Adelsfamilier. Kristian den tredje skjenkede Kirkegaarden til en almindelig Begravelsesplads. I Aaret 1607 forvandt den sidste Rest af Klosteret, og isøge Kjöns Tegning af 1660 var Kirkegaarden ogsaa neblagt ved dette Aar. Mærkelig nok ses paa denne Tegning en Bygning for Enden af Mynterstræde, hvilken ludelede for dette, saa at man kun igiennem en Port i Bygningen kunde komme fra Mynterstrædet ind paa den aabne Plads. Den østlige Ende af Torvet var da en Skippe, som paa Kortet kaldes Myntergade. I 1704 var denne Skippe en aaben Zante, som ingen Gjer havde haft i 40 Aar.

Paa Fugleperspektivet af 1593 findes Sortebrødrestræde, Namsherred og Nygade slet ikke, og Bangs Boder findes kun antydet ved et Par Huse, saa at altsaa Sortebrødre Torv gif lige ind til Bagbygningerne i Nørregade. Derimod fandtes allerede den Gang Hans Jensens Stræde og Skalkenborg, men de havde kun en meget kort Udstrækning. Bangs Boder — jaaledes kaldes Strædet efter en Kjøbmand Bang, som her paa sin Grund lod opføre nogle Boliger — var i forrige Aarhundrede Nytterbarakter; jaa-

ledes kaldes de smaa lave Huse, som Kjøbmænd og andre velstaaende Følk lod bygge paa deres Grund til Udleje til Nyttene; stundom bleve jaadanne Barakter dog ogsaa opførte af Nyttene selv, især af de udtjente eller, som de den Gang kaldtes, „aflakkede“. Densse havde nemlig siden Kristian den fentes Dage et Nytterregiment i Garnison; det bestod mest af hørvede, der ofte tjente i henved 30 Aar. De anvendte kun en ringe Del af deres Tid i Tjenesten, men fik ogsaa kun en yderst ringe

Digteren D. C. Andersen.

Løn, saa de maatte tjene det meste udenfor Tjenesten, dog dette lod sig ogsaa gjøre, ibet de, som gifte sig og agtede at blive her, fik Arbejde hos en eller anden Borger eller dreve en Haandtering som Bierhverv; jaaledes var Lahns Plejesøder, Trompeter Wolmer, jo ogsaa Haandstemaager. At dømme efter Grund- og Kæringstærterne fra forrige Aarhundrede var det især Trompeterne, som fik et saadant lille Hus bygget

omme i en eller anden Baggade. Ved disse „Brakters“ Opsørelse bleve Huslerne udfyldte i de efterhaanden opstaaede Smaastræder, som fra først kun vare Vej, der optog Udjørstærterne fra Gaardene i Hovedgaden, thi, som bemærket, indtil det 17de Aarhundredes Begyndelse var Portudkjørselen aldrig til Gaden, men bag ud til en Vej, som løb bag om det vedkommende Parti af Byen. Man vil, ved at overse det gamle Densse, let kunne forstaa, hvortil disse Udjørstærter fra Baggardene have ført,

ligejom dette ogsaa i det foregaaende ved Paa-visningen af, hvorledes Vigaber ere fremkomne, i flere Tilfælde er blevet nærmere omtalt; kun paa den Strækning af Overgade, som ligger imellem Dverstræde og Riffertorvet, vil man nu i saa Henseende være i Vildrede, hvilket imidlertid vil tage sig, naar man faar at vide, at der forud har været en Gjennefjersel ved Ejendommen Nr. 18, hvilken Vej derpaa fortjattes bag om Gaardene paa Overgades nordlige Side fra Skjolden til Riffertorvet og udmundede paa den sidste Plads der, hvor nu Nr. 9 staar. Denne Omstændighed vil muligens ogsaa kunne forklare Grunden til, at de mange Udfæringser — s. S. 19. — have faaet Plads paa Sidebygningen til Nr. 18 paa Overgade; de have nemlig altsaa den Gang ikke siddet til Gaarden, men ud til den Passage, som da fandtes dersteds. — Paa Fugleperspektivet af 1593 ses den Arm af Byens Bæk, som løb over den nederste Del af Riffertorvet — s. S. 15. — at flyde sammen med det nuværende Løb omtrent der, hvor Ransherred, som den Gang slet ikke fandtes, nu begynder. Navnet Ransherred forekommer som Gadebetegnelse i flere Byer, men allevegne er det en fattig Udfant, som kaldes saaledes, og af denne Omstændighed er man maasse berettiget til at betragte Ordetets første Del ikke som et Navneord, langt mindre som et Egennavn, men som Tillægsordet „ram“, hvis oprindelige Betydning ilde og slyg jo ogsaa her passende kan finde Anvendelse.

I denne nordøstlige Udfant af Byen — Sortebredtorv med Stræderne imod Vest og Nordvest — findes nu ikke meget, som tildrager sig Opmærksomhed; kun følgende Bygninger og Bykornheber fortjener at nævnes: Odense Teater paa selve Torvet, hvorom der er talt paa S. 22; Jernstøberiet og Maskinfabrikken „Høniz“ paa Hjørnet af Østergade og Skulterborg, hvilket Etablissement i kort Tid har arbejdet sig godt op; en Mølle, Farve- og Sæmpefabrik paa Østergade, der ligeledes ved Anlæggerens Driftighed efterhaanden er bleven saa meget udvidet, at den nu arbejder ved Hjælp af en to Hestes Gasmaskine; og endelig „Ferdinand Jensen's Stiftelse“. Stiftelsen er en solid toetages Bygning, hvori 6 ældre,

værdbig trængende Enter af Odense By have fri Bolig — Stue, Sovelammer og Kjøkken. Til Bygningens Vælgelshjælpelse er legeret en Kapital paa 2000 Rd., af hvis Renter der dog ogsaa gives hver af Stiftelsens Beboere 6 Rd. aarlig. Denne Stiftelse er oprettet efter Testament af Tobaksfabrikant A. Jensen, som ved sin Driftighed arbejdede sig op til at blive en meget formuende Mand. Kort før sin Død i 1869 bestemte han, at der af hans Midler skulde anvendes 16,000 Rd. til Oplyselse af en saadan Stiftelse, som ovenfor er omtalt, og 2000 Rd. i det nævnte herlige Vjened, samt at Stiftelsen skulde have Ravn efter hans Aaret i Forvejen afbøde Søn Ferdinand. — Wamsngade, som strækker sig fra Østergade om til Nørregade, bestaar for første Delen af Arbejderboliger, som ere opførte af Fabrikken „Høniz“'s forrige Ejer, afbøde Grosjerer Joh. Rasmussen, som desuden har sat sig et Minde ved at forære et Varmeapparat til Frue Kirke. Paa Sortebredtorv Torv afholdes nu Kvægmarkeder.

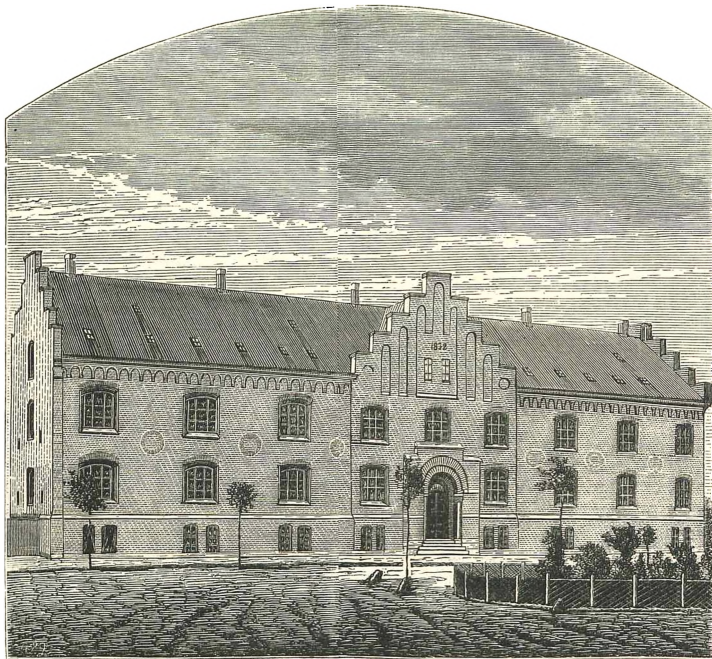
I dette tidligere mere end nu mest af ubemleble beboede Kvarter er Digteren **Hans Kristian Andersen**, hvis Billede ses paa S. 49, født den 2den April 1805. Hans Fader, ved Navn Hans Andersen, var da Stomagerjvend, men blev siden Friskomagermester. Han boede paa den Tid, da hans eneste Søn, Hans Kristian, blev født, i den gamle Rønne Nr. 43 paa Hjørnet af Hans Jensens Stræde og Bangs Boder, som endnu staar omtrent i samme Stikfælde som den Gang. Da Digteren selv har leveret sin Levnetsbeskrivelse i „Mit Livs Eventyr“, stal her kun i Korthed fortælles om ham, for saa vidt dette „Eventyr“ har tilbraget sig i Odense. Det fattige Hjem, hvori Barnet med den rige Fantasi blev født, indskrænkede sig til Stomagerværkstedet, medens en Seng, som Faderen havde tømret af det Stillads, hvorpaa Grev Trampe's Vig havde ligget til Parade, og en Slagbænk, hvori den lille „Strighals“ laa, udgjorde omtrent hele Bohavet. Men lige fuldt sølte Andersen sig lykkelig som Barn, thi Forældrenes Umhed var den Sol, som lyste for ham i den stumme Aftrog. Han siger nemlig selv: „Sag blev i høj Grad fortelet“, hvilket naturligtvis ikke

maa fortaas faales, at han blev opdragen i Overbaadighed, thi han gif for det meste med bare Fædder i Trefts og blev klædt i de Pjalter, som sammensjædes af hans Foreældres aflagte Klæder. Hans Foreldre forstode ikke ret hinanden; Faderen, der var udgaet af en tidligere velhavende Bondefamilie, var et lyst Hoved med dristige Planer, som Moderen ikke kunde forstaa og følge. H. C. Andersen's Fæ'erfader var efter mange indtrusne Vanheld bleven sindsvoag og gif omkring paa Landet som Tigger under Navn af „Tas fra Killekup“; Fæ'ermoder derimod var en venlig gammel Kone, der levede for „sin lille Hans Kristian“. Faderen søgte et stille indadveindt Liv og blev stedse mere tungsindig; hans bedste Glæde var at underholde sig med Sønnen, først ved at lege med ham, siden ved at læse for ham af Holberg og „Lusende og en Nat“. Om Helligdagene gif han med den lille sin ensomme Vej ud i Skoven, hvor han da fødsvanlig sad grubende alene. H. C. Andersen kom kun lidet sammen med andre Drenge, men syslede i Stilhed med sit simple Vegetøj, som hans Fantasi omstøbte til underlige Væsen. I Naturen kunde han i Ensomhed hændrømme hele Timer. Med Fæ'ermoder, som passede en Høve ved Hospitalet, kom han meget sammen med de gamle Koner i denne Stiftelse; de fortalte ham Spøghistorier, som han gjengjældte med andre Historier og smaa Foredrag. Sin Skolegang begyndte han hos en Læremø'et, fra hvem han løb bort, da han fik et Nap af Nisjet. Siden kom han i den Almueskole, som den Gang fandtes i Fattiggården paa Dvergade Nr. 19. Tidlig var han begejstret for Komedie, og denne Lust drev ham til Teatret, hvor han dog kun fik Maads bag Koulijerne. I hans Barndom spillede han tyff Komedie i Odense — s. S. 22 —, og Andersen spillede derefter ogsaa Komedie med sine Duffer paa Lysh, hvoraf han dog kun kunde et eneste Ord, nemlig Vejen — Fjefost. En stor Begivenhed indtraf i Familien, da Faderen lod sig hverve til Soldat og som Jaadan afgik til Søsten. Han kom imidlertid snart tilbage, men hans Helbred havde lidt et saa stort Knæk, at han snart derefter døde. Efter denne Tid maatte Andersen omtrent sørge for sig selv, idet Moderen

hele Dagen var ude for at vasse for Følk. Hun vilde have, at han skulde i Stomagerlære, og indtil han kunde komme i denne, skulde han gaa paa den da i Skolegården i Klaregade værende Klædefabrik, men han løb snart derfra, da Svennene en Dag behandlede ham paa en ughøvisk Maade. Der foregik ikke nogen Forandring med hans Opdragelse, da Moderen anden Gang giftede sig, thi han fik fremdeles Lov til at passe sig selv, læse og spille Komedie. Da han var omtrent to Aar gammel, flyttede hans Foreldre ned i et lille Hus i Munkestrøgsgade, nu Nr. 28, som den Gang kun var en Etage — det er afbildet i „Illustreret Tidende“ for 1868, Side 123. — Her henlevede han den øvrige Tid, hvori han opholdt sig i Odense; ved Aalen, som flyder der i Nærheden, tilbragte han mange Timer, og der kan neppe være Tvivl om, at han i en af disse allerede saa „Amanden“ og hørte Kloffen ringe ned i „Klokkedybet“, ligesom ogsaa Aaens Løb imellem Haverne og under de uafhængende Træer har indprentet sig paa dybt i hans barnlige Sind, at hans senere Beskrivelse deraf er noget af det mestkelige, som er flydt af hans frugtbare Pen. Iblandt dem, som toge sig af den fattige Dreng, maa især nævnes Præsten Bunkelods Enke i Silshjows Boliger, Bogtrykker Kristian Sørensen og Oberst Høeg Guldberg; den sidste førte ham op paa Slotet til Prins Kristian — senere Kristian den ottende —, som raadede ham til at blive Drejer. Da han skulde gaa til Konfirmationsforberedelse, henvendte han sig imod Foreldrenes Nusse til daværende Stiftsprovst Lætns med Bøn om at maatte gaa hos ham; han var nemlig bange for hos Kapellanen at gaa sammen med de andre Drenge fra Fattiggården, fordi de vilde slaa ham og skjælde ham ud for „taale Hans Kristian“. Af Naade og Barmhjertighed tog Provsten ogsaa imod ham, men satte ham ikke blot nedest, men truede ham ogsaa en Gang med Afvisning, fordi han havde gjort et Forsøg paa at skrive en Komedie, som han havde oplest for sine Hønsboere, Familien Bunkelod. I Kirkebogen har Provsten ved hans Konfirmation i Foraaret 1819 givet ham følgende tvetydige Vidnesbyrd: „Han har meget gode Evner og gode Religionskundskaber;

kan hans Flid ej roses, hans Forhold kan dog ej badles." Han higebe nu efter at rejse til Kjøbenhavn for at komme til Teatret, og med sine i de sidste Aar op samlede Skillinger — 13 Rd. — forlod han den 4de September 1819 Odense. Moderen gav først efter for hans Wiste, da en Klog Kone i Hospitalet havde spaaet ham i Kort og Kaffeqrums:

ber 1867 med Fætter, Faner og Musik drog op foran det stærkt oplyste Raadhus for at bringe ham deres Hilsen og Gyldest, gif den anden Del af Spaadommen i Dpshylse. Desværre har den eskelige Digter med det milde Barnefind i den sidste Tid været saa svage lig, at han ikke har kunnet arbejde. Vi ville imidlertid ønske og haabe, at der

Graabroders Hospitals Kloster.

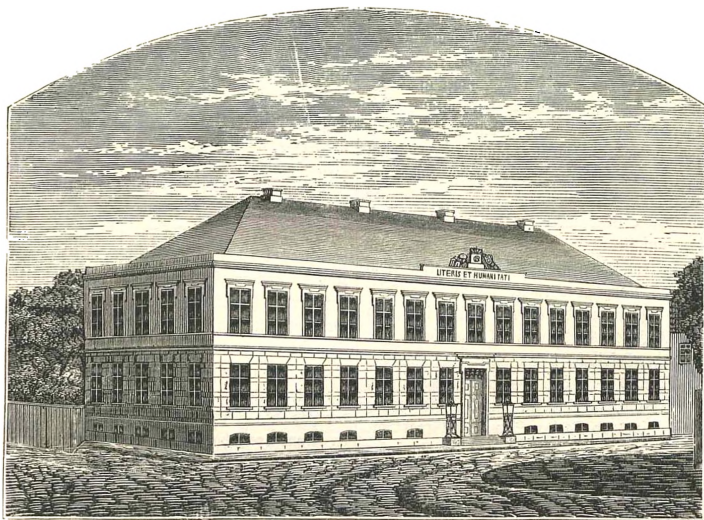
„Hendes Søn bliver en stor Mand; til Eve for ham skal Odense en Gang blive illumineret“; begge Dele ere, som bekendt, ogsaa gaaede i Dpshylse: S. C. Andersen er den af Danmarks Digtere, hvis Navn og Værker ere gaaede videst om Lande, og da ved Festlighederne i Anledning af hans Optagelse som Bæresborger i Odense Lavene om Aftenen den 7de Decem-

endnu maa være en venlig Livsaften tilbage for ham.

Vi ville fra Sortebroderens Torv med Omgivelse gaa over til den Plads, som minder om en anden mægtig Munkeorden, som storede her i Byen, nemlig **Graabroderne**. Den Gang erit Skipping kjæntede Franciskanermunkene den kongsgaard med Omgivelse, som

laa ved Hyens Bæk, var der næppe nogen Husrække foran denne Gaard, saa Munkenes Grund gif lige ud til Vestergade, som altsaa da kun var en Vej forbi nogle Huse paa den sydlige Side. Da Staalstræde og Fiskertorvet heller næppe fandtes, stødte altsaa Graabrødrenes og Sortebrødrenes Grunde sammen, og paa denne Grænse har da den Myntmester Henrik Sømers boet, som er omtalt paa S. 48. Men Munkene forstode at bygge, og det baade jnukt og solidt; snart rejste den Kirke sig

forbrede de Stude, hvormed han drev Handel paa Liseb, medens et andet siger, at det var Oluf Bager, som her om Vinteren havde de Stude opstaldede, som om Sommeren græssede paa de udstrakte Torder, som den Gang hørte til Ejendommen Tollelund, som han havde erhvervet. Strædet burde altsaa hedde Staldstræde. Paa Fugleperspektivet af 1593 ses en muret Port for Enden af hvert af Stræderne, som førte til Pladsen foran Graabrødre Kloster; den, igjennem hvilken man kom

Katedralskolens.

umiddelbart op til Klosteret, som er afbildet og historisk beskrevet paa Side 12, og en Mængde Huse opførtes paa Klosterets øvrige Grund, ved hvilke Hovedlandevejen igjennem den store aabne Plads foran Klosteret blev omfakt til en Del af Vestergade, og Tilgangene til den gamle Kongsgaard blev til Graabrødrestræderne. Staalstræde, som først hed Grønnegade Sti, er fra en yngre Tid og har sin Oprindelse og sit Navn af de Stalde, som her tidligere fandtes, og hvor ifølge et Sagn Biskop Jens Andersen stald-

fra Grønnegade Sti, det nuværende Hylstræde, som den Gang kaldtes Graabrødrestræde, og Gravene, som da kun var en Vej, stod omtrent paa det Sted, som findes ved at drage en Linie fra det nordøstlige Hjørne af Katedralskolens Gaard og over til Hospitalsmuren, den for Enden af det nuværende Lille Graabrødrestræde, som den Gang intet Navn havde, stod der, hvor Graabrødre Plads nu begynder, og den tredje, igjennem hvilken man kom ind i Store Graabrødrestræde, som den Gang hed

Graabrødre Stentestæde, saaledes kaldet fordi der var en Gangli deraf over til St. Hans Kloster, stod tværs over Gaden ved Hospitalspræsteboligen. Da Graabrødre Kirke var bygget, danne den og det tilstødende Kloster to Gaarde, som atter ere komne tilføede ved den nylig opførte Klosterbygning. Længs med Kirken og de Bygninger af Klosteret, som danne den forreste Gaard, Fratergaarden, løb lave Væge, de saakaldte Munkelange, og hvoraf der endnu er en Rest tilbage — se S. 12. — Den anden Gaard, Brøndgaarden, danne af de fire Længer, hvoraf Klosteret bestaar, og hvis Mure ere de samme, som Munkene for henved 600 Aar siden lod opføre.

Dette Kloster blev særdeles nydet af Dronning Kristine og samlede sig stor Formue. Ved Gavebrev skjenkede Kristian den tredie i Aaret 1539 denne Ejendom til et almindeligt Hospital for Fyn og forsøgte senere denne Gave ved at henlægge betydelige Indtægter af Sordogods og Tiender til Læmmernes Underholdning, tilslige ansattes ved denne Stiftelse en egen Præst, som senere fik Paarup Præstekald som Annex. Kongens Eksempel fulgtes af Adelsmænd og Rigmænd, iblandt hvilke især maa nævnes Jakob Hardenberg til Sandholt, som skjenkede Hospitalet 5 Bøndergaarde, Rantsler Johan Friis — se S. 18 — til Høstelagergaard, som bestemte, at der fra denne Gaard aarlig skulde gives to Tønder Smør til Graabrødre Hospital. Frederik den anden viste sig ogsaa gavmild imod denne Stiftelse og henlagde Bespisningen af Latinskolens Lærere og Disciple dertil. En anden Stiftelse, „Doktorens Vøder“, blev 1798 optagen i Hospitalet. Denne Stiftelse var grundlagt af en Dr. Hieronymus Themer, som fra Hessen var kommen hertil og opnaaede højt betrodde Stillinger hos Frederik den anden, men faldt i Unaade og døde i Fængsel paa Dragsholms Slot i Sjælland. Før sin Død gav han 100 Rb. til Husarmer i Dønsje, hvilken Gave hans Enke, Magdalene von der Hamsfort, en Datter af Kristian den tredies befjendte Livlæge, Kornelius von der Hamsfort den ældre, senere forsøgte og lod i 1590 opføre 8 Vøliger paa Bispens Plan til 16 fattige Kvinder. Over hver af Dørene til disse Vøliger stod en Indskrift, dels paa

Latin, dels paa Tysk; en af disse løb saaledes:

Der hat genoch erworben,

Der in Christo selig ist gestorben. 1590.

(Den har erhvervet nok, som er død salig i Kristus.)

Da disse Vøder i 1798 vare aldeles salbarjærdige, og man ikke havde Midler til at opføre ny, henflyttede man Lemmerne til Hospitalet, hvor de kom til at udgjøre en egen Afdeling, som har 6 Vøder i den sydlige Sidelænge. Hvert Lem faar 48 f. om Ugen. Vøderne paa Bispens Plan kjøbtes af Stomager Kristian Huus, som her opførte en grundmuret Bygning til Bolig for 8 fattige Enker, desuden skjenkede han til Behoerne af disse Friboliger 400 Rb., hvoraf Renten skulde oplægges, indtil Kapitalen var voget til 1000 Rb., af hvis Renter hver af de 8 Enker faar 8 Rb. aarlig. Disse Boliger kaldes Huus's Vøliger. Stomager Kristian Huus boede i Kjøbmand Tydshens Gaard paa Fladhaven; han døde i 1806 og ligger begravet paa St. Knuds Kirkegaard, men den utaknemelige Efterverden har ikke frebet saa meget om hans Gravsted, at den har ladet Mindestenen blive liggende paa samme; den findes nemlig henflængt i en uhumsk Krog ved Enden af Ligkapellet. Stenen er forresten mærkelig ved, at der paa den er udsugget en Kæmpesøule med en Krone over, hvilket tyder paa, at Huus maa have været Hoffkomager.

Vi vende tilbage til Hospitalet. Stiftelsens Midler ere til forskjellige Tider blevene mindre godt forvaltede, og for at hjælpe sig ud af Forlegenheder begik man den store Fejl Tid efter anden at afhænde en Del af Stiftelsens Gods. Hospitalets aarlige Indtægter ere nu mellem 16 og 20000 Rb.

Der har i Hospitalets Bestyrelse to Gange fundet voldomme Stridigheder Sted; den første Gang rejstes Striden af Biskop Ringo, den anden Gang af Stiftantmand Budnwald, hvorom man vil finde Oplysninger i en Afhandling af Biskop Engelstoft i det literære Selskabs Skrifter og i en lignende af Kantor Munne i „Bidrag til Dønsje Bys Historie“, til hvilke to Arbejder jeg maa henføre den,

som ønske en udørligere Beretning om Grænbredre Høspital.

Med Høspitalet blev ifølge Restrikt af 29de Juli 1809 forbunden en Anstalt for Sindsfyge — Daareanstalten. Den bestaar af to Bygninger, hvoraf den ældre er opført 1818, og den anden 1837. Det var Kristian den otteende, der som Gouvernør i Fyn fik denne Anstalt oprettet og udvidet; han virkede saaledes for, at de Staller, som her bleve indespærrede, kom til at leve imder bedre ydre Vilkaar. Anstalten har tidligere haft indtil 60 Sindsfyge, men dette Antal er nu bragt ned til omtrent 40, og der er blevet arbejdet for at faa denne Anstalt ganske hævet til Fordeel for det egentlige Høspital. — Efter Forslag af Stiftamtmand Buchwald blev Høspitalets vestlige Fløj i 1794 bestemt til en Sygeanstalt, og Forstanderen, der tidligere boede her, blev anvist Bolig i en i Gaarden staaende Lønge, som blev udvidet ved en Andenetaage. Denne Sygeanstalt bestod indtil det ny Sygehús blev bygget — se S. 37.

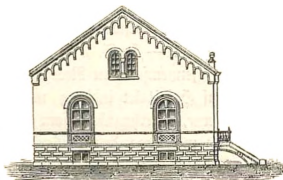
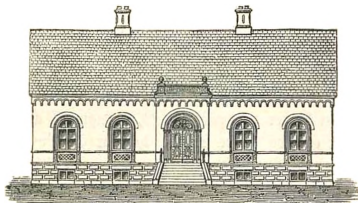
For at gennemføre en Reorganisation og Udvidelse af Høspitalet indbrag man i nogle Aar Pladsjerne, efterhaanden som de bleve ledige, og da man paa denne Maade var kommen i Besiddelse af de nødvendige Midler, begyndte man i 1868 at reftavere de gamle Bygninger, hvorved der er opnaaet betydelige Resultater: Lokalerne ere blevene hyggelige, lyse og luftige, Udenomslejlighederne ere blevene hensigtsmæssige for gamle og svage Følk, de store og røde Sten have faaet deres oprindelige Farve, Gavlene ere blevene fornyede med prydende Linder, og Pladsen i det hele taget bedre benyttet. Det egentlige Høspital afgiver nu Stuer til 60 kvindlige og 20 mandlige Lemmer, som foruden Bolig, Lys, Varme og Renlighed faa 9 Mk. om Ugen. Man havde imidlertid ved denne Reform ogsaa for Dje at gjøre noget for dem, som „havde kjendt bedre Dage“, og vedtog endelig efter lange Forhandlinger et Forslag af Biskop Engelstoft at bygge en stor ny Bygning under Navn af Kloster til Fribøilig for trængende af „Middelfstanden“. Grundstenen til denne Bygning blev lagt den 25de Juni 1871, hvorefter Kransejningen med Højtidelighed foregik

den 28de August f. A. Bygningen er 71 Alen lang, 20½ Alen dyb og 29 Alen fra Grunden til Tagrygningen; den er under Tilfyn af Arkitekt, Kaptajn Hansen, der ogsaa har ledet Restavurationsarbejderne i det egentlige Høspital, opført efter Tegning af Justitsraad, Bygningsinspektør Winstrup. Restavurationsarbejderne have kostet omtrent 27,000 Rd., Klosteret 30,000 Rd. Klosteret afgiver Bolig for 24 Kvinder, som hver faar en Stue med Klove, mens 3 a 4 skulle have Kjøkken sammen; desuden faar hver Beboer 1½ Favn Brænde om Aaret og 2 Rd. om Ugen. En Del af Lejlighederne ere ved sidste Flyttedag tagne i Brug. Et Billede af Bygningen findes paa Side 52. 3 Aar er Høspitalskirken bleven restavreret.

Der har været Tale om at faa anlagt en Vej igjennem Høspitalet, som skulde føre over til Banegaarden; denne Plan er imidlertid endnu kun et Forhandlingsøemne, derimod er der blevet aabnet en Spadserevej forbi den vestlige Gavl af Klosteret og videre igjennem den snuulle Høspitalsalle over til den ny Landbrugsskole i Vindegade. Denne Skole, om hvilken der er talt paa S. 24, trængte til at faa et eget og bedre Lokale, hvorfor Skolens nuværende Forstander, Boghandler Hjeltn Petersen, satte sig i Forbindelse med ansete Landmænd for ved frivillige Bidrag at faa et Belsø skaffet tilveje, hvorved Planens Gjennemførelse kunde muliggjøres, og da den udstedte Opfordring havde fundet en ret gunstig Modtagelse, tog man i Foraaret fat paa Byggeforetagendet, som blev fremmet saa hurtig, at Skolen allerede den 1ste Oktober kunde blive indviet, ved hvilken Højtidelighed der holdtes Taler af det patriotiske Selskabs Formand, Kammerherre Sehestedt Juul, Stiftamtmand, Kammerherre Helten, Biskop Engelstoft og Skolens Forstander. Denne Lærestalt, der fordelagtig ffelker sig fra de fleste andre Bøndehøjskoler derved, at de unge Mennefter her lære noget til Gavn, vil forhaabentlig have en stor Fremtid for sig, hvorfor ogsaa den lille venlige Bygning, hvoraf der findes et Billede paa S. 56, er anlagt saaledes, at den kan voze ved Anbringelse af en Andenetaage. Bygningen er opført efter Tegning af Arkitekt Haugsted. Skolen er i Vinter besøgt af over 50 unge Landmænd.

Naar vi vende tilbage til Graabrødre Plads for videre at kjende dens Omgivelser, ville vi først fæste Øjmerkjenheden ved **Katedralskolen** eller, som den sædvanlig, men nu meget uegentlig kaldes, **Latinskolen**. Som omtalt paa Side 42 var der i den katolske Tid en Latinskole ved hver Kirke, og Læreren eller, hvad der dog næppe den Gang kunde være Tale om, Lærerne vare Munk. Da ogsaa Disciplene bleve bespiste i det Kloster, som Skolen forterede under, vare Latinskolerne ret egentlig Klosteriskoler, og Hensigten med dem var ogsaa nærmest den, at opdrage Munk med ægte latinsk Dannelse, hvilken var en ganske anden end den, som man nu beærer med dette Navn. Den Skole, som ved Reformationen opslugte de to andre herværende Latinskoler, var Albani Skole, kaldet saaledes, fordi denne Skoles

Kirkegaard, som allerede da var udlagt til Torv, og at dette Stræde ogsaa blev udlagt, ses af Fugleperspektivet af 1593, som viser en Passage fra Torvet bag om Jens Andersens Veldenafs Gaard, — den nedbrudte Realkolleggaard, — eller, hvad der nu bedre vil kunne forslaaes, imellem Flakhaven og St. Knuds Kirkegaard. Paa Grund af de tre Latinskolers Sammenfælnetning blev Albani Skolebygning udvidet. Efter Tegningen af 1593 var den allerede den Gang to Etager med taffede Gavl, og ved Enden ud imod Klingenberg var der en Have, som senere tilligeneb Kirkegaarden blev Elevernes Legeplads. Den for nogle Aar siden nedbrudte Røime ved den sydlige Ende af Latinskolen, i hvilken Bygning de Børn af Byen, som ikke stude videre, men dog lære lidt, bleve underviste, og som i Næbsetning til

Landdrugsstolen.

Elever forrettede Sangtjenesten i Albani Kirke, medens Munkene selv besørge denne Forretning i deres egen eller St. Knuds Kirke. Denne Skole burde dog snarere have hedt St. Knuds Klosters Skole, thi det var det her boende Munkesamfund, som holdt Skolen baade med Hensyn til Lærerkæfter og Lønninger, og det er ogsaa sandsynligt, at det Hus paa St. Knuds Kirkegaard, hvori Skolen var og vedblev at være, indtil den ny Skolebygning paa Graabrødre Plads blev opført, tilhørte dette Kloster. At Skolen i 1542 laa der, hvor nu den saakaldte gamle Latinskole eller den tidligere Katedralskole-Bygning staaer, fremgaar af et Brev fra Kristian den tredje til Magisterten i Ødense, hvori det paalegges denne at anlægge et aabent Stræde fra Skolen og ind igjennem St. Knuds Kirkegaard hen til St. Albani

den latinske Skole kaldtes „den danske Skole“, fandtes da ikke; den var rimeligvis bleven opført i Kristian den fjerdes Tid, thi af Skrivelsjer i Raadsstuearkivet ses, at Byen den Gang havde en dansk Skoleholder, som var fritagen for Dagttjeneste.

Latinskolerne vare tidligere en Del af Kirken, thi Bisopperne havde Tilsynet, udnævnte Høverne og forvaltede Skolens Midler, Eleverne forrettede en Del af Gudstjenesten, og den hele Undervisning gif ud paa at danne vorbende Gejstlige. Sangtjenesten optog en stor Del af Elevernes Tid, thi der holdtes indtil dette Aarhundredes Begyndelse langt oftere Gudstjeneste endnu, og Eleverne stude hver Gang være tilstede dels for som Degne at lede Sangen og dels for at lære den meget lange Prædikenen, — der prædikebdes i Reglen i henved 2 Timer, — som de senere paa Skolen stude gjøre Rede

for; de skulde endvidere bære Lig og i Husene opvarte med Sang og stundom ogsaa med Musik ved festlige Lejligheder, ja enkelte af Mesterlektien — den øverste Klasse — gif end ogsaa paa Landet for der at forrette Sangtjenesten; de kaldtes Løbedegne. Samtlige Elever maatte derfor anskaffe sig eller fit af Skolen givet en fort Dragt — en lang Kappe med Hætte —, som de altid bære ved deres Kirkegang og kirkelige Forretninger, og derefter fit Latinskolen Navn af den forte Skole. Eleverne vare kun undertagsvis Børn af de heldigere stillede i Samfundet; fattige Folk derimod sendte deres Børn i langt større Antal end nu til Latinskolerne, og Grunden dertil var, at Skolerne da vare Forsørgelsesanstalter, idet Eleverne ikke blot fit fri Undervisning, men ogsaa Kost og Klæder. Til Vejspisning af Denske Skoles Lærere og Elever oprettede Frederik den anden det saakaldte Kommunitet, hvorved den Vejspisning, som havde været ydet af St. Knuds og St. Hans Kloster, gif over til Graabrødre Hospital, som til Bederslag derfor fit en Del Kongetiender, der siden bleve meget mere værd, end Vejspisningen kostede. Kommunitetet, hvilket Navn hidrører fra Fællesskabet med Hospitalet, blev indbrødt fra dette fort efter Skolereformen i 1802, men af dets Midler udrededes dog indtil 1828 Skolens Udgifter; senere er dette Fond inddraget under Statens Finansvæsen, som laaber det bestyre af en hørboende Kasjerer; dennes kaldes Kommunitetskaserer, og den nuværende er Etatsraad Schlegel. Kommunitetets aarlige Indtægter af Tiender og Kapitaler beløbe sig nu fra 30 til 40,000 Rd. Skolepersonalets Vejspisning i Hospitalet ophørte i 1763, hvorefter der uddeltes Kostpenge, 4 a 5 Rfl. om Ugen til hver af de 42 Personer, som nøde denne Understøttelse. Efter Reformen i 1802 ophørte ogsaa Udbeholden af Kostpenge. Fordi det for største Delen var fattige Børn, som gif i Latinskolen, havde Rigfolk og Borgerne Medlidenskab med dem, gaved dem Gaver, naar de paa visse Helligdage gif ankring i Gaderne og sang for Folks Døre, optog dem i deres Huse og gaved dem nogle af de Smuler, som faldt fra deres Bord, Hjænkede dem i Anledning af en eller anden glædelig Begivenhed i Familien Kræstlo samt Badmel til Klæder, hvilke Sager Rektoren saa uddelte til dem, samt fiftede Legater, hvis

Renter skulde komme disse Statter til Gode. Saadanne milde Gaver betragtedes som særlig behagelige for Hofherre, fordi de ydedes imod Kirkens vordende Tjenere. Skolelivet var den Gang haardt, og det er næppe for meget sagt, naar en Skolemand i forrige Aarhundrede faldt Latinskolerne Lugthuse, Pinesløder og Væddelstuer; Piff og Ris, som oftest paa det bare Legene, — at „løse Byger og Kræse“ hørte til Dagens Ordren — slap ingen for, thi der straffedes ikke blot for den ringeste Forseelse, men ogsaa, naar Eleverne ikke ordret kunde opransje ethvert Ord af Lektien, hvoraf de i Reglen ikke forlode ret meget, thi Lærerne vare ikke blot af Navn, men ogsaa i Virkeligheden kun Lektiehøvere, der aldrig forklarede noget. Der lærtes næsten ikke andet end Latin og Religion, og naar Eleverne havde gennemgaaet de laveste Klasser, maatte de i Skoletiden indbyrdes heller ikke tale andet end Latin. Skolestuerne vare elendige stidne Huller uden Raffeløgne; saadanne fit man først i Slutningen af forrige Aarhundrede. En Forordning af 1739, som især gif ud paa at raade Ved paa den aandløse Metode — Udenadstransferiet uden forudgaaet Forklaring —, frugtede ikke, fordi man favnede Lærerkrefter, der kunde præstere noget bedre. Under det guldbergske Ministerium fete derimod en virkelig Reform, hvorved ogsaa Modersmaalet optoges som Lærefag. Det var først ved Reformerne i de første Aar af dette Aarhundrede, at de levende Sprog og Naturvidenskabene fit en Plads, og at Lærerne, som nu fit Navn af Adjunkter og Overlærere, ret fornaaede at bære en Iøftende og udviklende Undervisning. — Vi vende tilbage til Denske Skole. Bygningen skulde vedligeholdes af St. Knuds Kirke, men da denne næppe havde Raad til at vedligeholde sig selv end sine Skolen, saa tilvebragtes Midlerne til en Reparation i 1627 ved et Bidrag af alle Kirker i Stiftet; en anden Istandhøttelse i Kinges Tid bestofedes tilbels af Bistoppen selv, som ogsaa forærede Skolen en Lyfektone. Den største Beløstning paa Bygningen anventes dog i 1761, og Midlerne toges denne Gang af Kommunitetets Kasse. Nu denne Restauration mindte to Sten, som endnu sidde i den gamle Skolebygning; paa den ene, som sidder i Kvæsten, fete Frederik den fentes Navnetræl med Krone over, og derunder læses:

Gods Lærdom, Flittighed og gode Kunster fremmer,
 Svad Læbhed, Pypighed og andre Laster hemmer,
 Den rette Landebod ey nogen Tid forglemte
 Vor Konge eyegod Kong Frederic den Femte.

Anno 1761 p. C. Ramus.
 Episcopus Dioc. Fionensis.

Den anden Sten fiddet over Døren til Gaarden, og den der staaende latiniske Indskrift, som er forfattet af Rektor Søren Anderssen, fortæller ogsaa om denne Reparation. Endelig fiddet i Muren inde i Sijet oven for Trappen en tredje Mindetafle af Sten; den bærer Kristen Povelsens Navn og Aarstallet 1561 og er fornodentlig bleven bygget i Anledning af den Forlængelse af Bygningen, som efter Kongens Befaling blev udført ved denne sidste Forstander for St. Knuds Kloster — se S. 59. Indtil Ombygningen af det Indre i 1802 blev udført, fandtes der i øverste Etage et større Værelse til Undervisning i Sang og Instrumentalmusik, samt Holig til 4 „Sørene“, som hver havde to Kamre; i underste Etage var Skolen selv, ved et Skillerum adskilt i to Læsestuer, hvoraf den ene udgjorde Mesterlektion, og i den anden indholdtes de 5 andre Klasser eller Lektier, som vare placerede saaledes, at de sad med ryggen mod hinanden. I dette store Rum ramte, raabte og streg alle disse 5 Klassers Lærere og Elever paa en Gang, saa man nok kan forstaa, at her var Brug for Ris og Fjerle. Ved Ombygningen i 1802 blev der 4 Klasser i hver Etage, og saaledes vedblev Skolen at være indrettet, indtil den i 1846 afløstes af den nuværende Bygning. Ved Gymnasiets Inddragelse — se S. 22 — fik Skolen Navnet Katebralskole, hvilket minder om dens Udspring fra og tidligere Sammenhæng med Stiftets Hoved- eller Katebralskole.

Da Tidens vokende Krav ikke kunde tilfredsstilles i den gamle Skolebygning, blev der efter nogle Forhandlinger vedtaget at bygge en hel ny Skole efter Tegning af Hofbygningsmester, Statsraad Koch. I denne Anledning kjøbte man Konditor Durys Gaard i lille Graabrødre Stræde, erhvervede af Kommunen et Stykke af Graabrødre Torv og mageskiftede den gamle Skolebygning med den gamle Klosterbolig, hvori siden 1822 den ene af Møllernes Skoler havde haft Plads; denne gamle forfaldne Klosterbolig laa bag ved Durys Gaard ud mod Hylgaden. For at tilvejebringe en ordentlig Passage fra Graabrødre

Plads til Hylgaden, blev med det samme Hospitalets Degnebolig nedrevet, og en ny opført nærmere ved Hospitalet.

Byggearbejdet paabegyndtes i Maj 1845; den 4de September neblagde den kongelige Gouvernør en Mindetafle i Jodstykket under Hovedindgangen, hvorefter den højtidelige Indvielse fandt Sted den 27de November i det følgende Aar. Hovedbygningen, hvoraf der er givet et Billede paa Side 53, er 62½ Men lang og 23½ Men dyb; til denne følger en Sidesøj, hvis øverste Etage optages af en af Kunstnerhaand smykket Jæskal, medens den underste indbeflutter en Gymnasiskal og et Vaadenkammer. (Den gymnastiske Undervisning blev indført i 1831.) I Hovedbygningens underste Etage er Rektorboligen og to Klasseværelser; den øverste optages ganske af 9 Klasseværelser. Paa den lange Gang, som løber imellem disse Værelser, hænge de gamle Mindetafle, som fortælle om dem, der have betænkt Skolen med Gaver og Legater. Paa det høje Loft er der indrettet Værelser, hvori Skolens Bibliotek har sin Plads. Efter Reformen i 1802 gif Gymnasiets Bogsamling ind under Skolen og blev forenet med dennes eget Bibliotek, men ingen af Samlingerne vare betydelige, idet hver kun talte omtrent 750 Bind. Gymnasiets Bibliotek var det ældste, idet samme ved Søren Anderssens Dødsjörg blev oprettet i 1758, medens Grunden til Skolens blev lagt af Konrektor Hans Sibbern, da han fra 1781 til 1783 bestyrede Rektoreembedet for den gamle S. Anderssen. Ved Indførsel og Gaver er Samlingen nu vokset til omtrent 17,000 Bind foruden nogle Haandskrifter og har faaet en fortrinlig Ordning ved Overlærer Kragh, som ogsaa har forfattet en trykt Fortegnelse over samme. — Omtrent paa samme Tid har Adjunkt Vogelhang ordnet Karen Brabes Bibliotek og i Skolens Indbyrdeskrift for 1857 givet en Fortegnelse over Haandskrifterne i samme. Allerede tidligere havde Dr. theol. Kalfar som Overlærer ved Skolen bragt nogen Orden tilbage — se hans „Efterretninger om Odense Bys Biblioteker.“ —

Førend vi forlade Odense Katebralskole, ville vi gjøre et fløgtigt Bekjendtskab med de Lærere ved samme, som ere afdøde, men ved en eller anden Virksomhed leve i Historiens Eftermæle. Det bliver da navnlig Rektorerne, hvorom der

her kan blive Tale, thi Hørerne kunde i deres fortrekte, usle Stilling i Reglen ikke udrette noget, som kunde bevare deres Minde til Efterlægten, lige som de ogsaa haabte med at komme bort fra Skolen til et Præfektat. Den Mand, som i et saadant Tilbageblik først maa nævnes, er Kristian Povelsen. Han var St. Knuds Klosters sidste Forstander, men gik over til Lutherdommen og beholdt sine betydelige Embeder lige til sin Død i 1575, men til disse hørte ogsaa at have Overtilsynet med Klosters Skole. I hans Embedstid bleve de to andre herværende Skoler forenede med Albani Skole, hvis Bygning han saa, som oven for omtalt, udvide. Da Magister Laurits Colbing var Rektor fra 1553 til 1558 „strømmede Disciplene skarevis til Skolen.“ Denne Tilstrømning blev endnu større, da Latinfolerne bleve Forsjrgelsesanstalter; den herværende havde saaledes i Slutningen af det 16de og lidt ind i det 17de Aarhundrede over 300 Diple, og i denne Tid — 1596 — blev Skolen af Lensmanden Kristoffer Valkendorf atter udvidet, idet den blev forlængt 12 Alen.

Fra 1663 til 1687 var Magister Niels Anderjen Hals Rektor, og ogsaa i hans Tid havde Skolen et meget stort Elefantal, vistnok over 200, og det var omtrent lige saa stort under hans tvende nærmeste Efterfølgere, men derefter sank det betydeligt; fra 1757 til 1846 var det kun et ganske enkelt Aar over 100, men meget ofte under 50. Den nævnte Niels Hals havde en meget heftig Strid med Konrektor Elias Naur; Sagen blev afgjort ved en Provostret, og ifølge de opbevarede Akttykker udviste begge Parter en saadan Bløvhed og fremkom med saadanne Ufveensord imod hinanden, at de nu om Stunder i Naahed og ondskafuld Ligt kun vilde blive overgaaede af arrige Kjeltringer. (Om denne Sag findes en Afhandling af Etatsraad Henriksen i femte Bindes tredje Hæfte af det literære Selskabs Skrifter.) Om Elias Naur, Rektor fra 1687 til 1694, se Side 29. Efter ham fulgte Tomas Brøderus Birkerod fra 1694 til 1731; han udgav iblandt andet Mnoths Fortælling om Knud den helliges Døds og frelste derved dette højt værdifulde Arbejde fra at gaa tabt. (Om hans Slægt findes Oplysninger paa Side 33 og om hans Bopæl paa S. 34.) Tomas Aaby var Rektor fra 1731 til 1748 og efterfulgtes af Søren

Anderjen fra 1748 til 1781; denne sidste har skrevet en latinsk Grammatik, som blev brugt i alle Skoler i længere Tid, samt en Del juulige Vers til Enevældens Forhelgelse; han var den sidste Rektor, som gjennemførte den haarde Disciplin. Hans Eftermand, J. H. Zauber fra 1781 til 1787 og Ole Kraft fra 1788 til 1793 — se S. 44 — vare gjementvængte af den nyere Tids humane Aand og stode i stort Ry for pædagogisk Dygtighed. Derefter havde Skolen i 4 Aar ingen Rektor, men derefter fulgte Ludvig Hejberg, Broder til Peter Andreas Hejberg, fra 1797 til 1818, Jakob Sætorph fra 1818 til 1843 og Rudolf Johannes Frederik Henriksen, død den 15de Juli 1871. Disse 3 Mænd vare slette Stolemand og flittige Videnskabsdyrkere, der have beriget vor Literatur med ikke faa værdifulde Arbejder, især maa her fremhæves de mange Bidrag til det lærde Skolevæsen og særlig Dønske Skoles Historie, som Etatsraad Henriksen leverede til Skolens Indbydelseskrifter, og hvoorf de fleste Oplysninger i denne historiske Omtale ere hentede. Iblant de afbøde Høvere, Adjunker og Overlærere maa nævnes: Peder Hoftrup, død 1746, han var Karen Krahe behjælpelig med at samle hendes Bogsamling og listede et Legat (se Indbydelseskriftet for 1865); Adjunkterne S. Krag, † 1827, A. Krejdal, † 1829, J. H. E. Sand, † 1840, Silfverberg, † 1866, og Overlærer P. Bergenhøner, † 1825, findes omtalte i Grøsløvs Forfatterlexikon; Sand var tillige Bygningskonduktør for Fyns Stift og overtog i 1827 Sverlens Auis og Bogtrykkeri. Om Overlærer Brøhm er fortalt paa Side 30.

I 1856 oprettedes Realklasser ved Siden af de studerende Klasser, og den Ordning, som Skoleloven af 1ste April 1871 bestemmer, er nu fuldstændig gjennemført ved Dønske Skole.

Efter at den gamle Latinfoleygning ved Mageløget er gaaet over til Dønske Skolevæsen, er den bleven revideret og har nu 6 større Klasseoverlærere, der benyttes af 12 af Almuekolens Drengklasser.

Iblant Pladsens andre Omgivelser paa Nord- og Østtiden maa endnu bemærkes Soligerne for Hospitalspræsten og Hospitalsbeggen, samt Aflyet. Som foran bemærket, var Hospitalspræsten tidligere ogsaa Sognepræst for Naarup Menighed, medens det rejserende Kapellani ved St. Knuds

Kirke først var et selvstændigt Embede og senere forenedes med et Professoretat ved Gymnasiet. Da Kapellaniet var et meget ringe Embede, og Paarup Menighed havde billigt Krav paa at faa sin egen Præst i sin Midte, blev i 1816 Kapellaniet forbundet med Hospitalspræstembedet, og Paarup blev et eget selvstændigt Sognekald. Den gamle Præstebolig ved Hospitalet blev derefter i 1818 ombygget. Iblandt Hospitalspræsterne maa nævnes Hans Søren Gottschald, † 1816; han har iblandt andet i 1798 skrevet den Skildring af Odense, der findes i „Dannmarks Kjøbstæder og Slotte“, udgivet af Sander, Nyerup og Lahde, og som giver et godt lille Billede af Byen i Slutningen af forrige Aarhundrede. At den nuværende Hospitalspræst, Kirkehistorikeren Dr. filos. Ludvig Helveg, efter Biskop Grundtvigs Forbillede har samlet en betydelig Menighed i Hospitalskirken og leveret værdifulde Bidrag til vor Literatur, skal, som almindelig bekendt, ikke videre omtales. Om Døgneboligen se ovenfor. Iblandt Hospitalsdegnene ville vi mindes Laurids Vinkilde, fordi han blev Faber til den filosofiske Forfatter Kristian Gorn Vinkilde, der var en af de første, der brød Isen for en friere Tænkning. Svad den nuværende Hospitalsdegn, Døgnsd. Hans Peter Munne, har skrevet om Odense i Nutid og Fortid, er alt blevet nævnt paa forskjellige Steder i dette Værk.

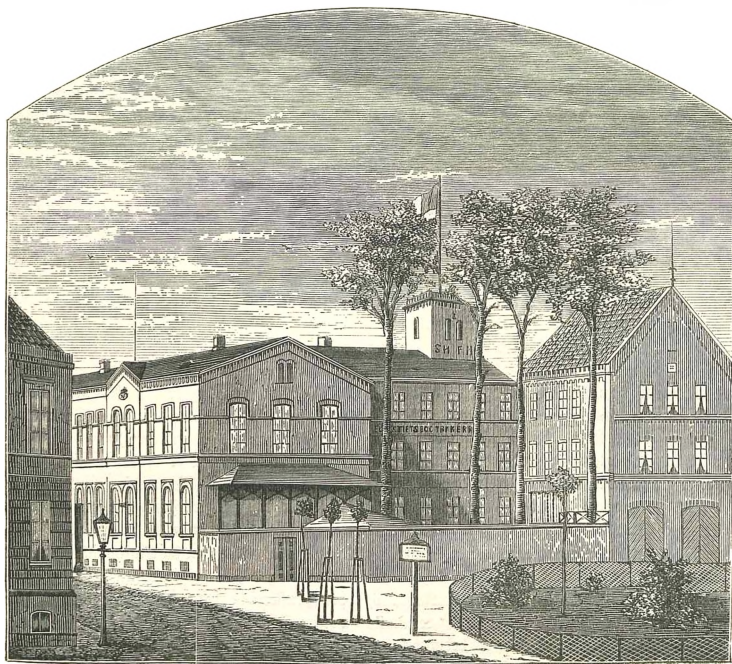
Dit for Graabrødreplads ligger „Odense Ayl“, hvorefter den Gade, som tidligere hed Graabrødretræde, har faaet Navn af „Aylgade“. Dette Barnely er baade med Hensyn til sin Opværelse og sin Bestaaen et Kjerlighedens Værk, ved „Hyllet man ret kommer til at mindes de Ord af en af Kirkefædrene: „De fattige ere Kirkenes Arv og Rigdom.“ Det var Entebromning Karoline Annelie, som rejste Aylsagen hos os, og at det ikke var et Djeblits Indflydelse, som fremkaldte hendes Begejstring for at staae de fattige smaa og andet Hjem, hvor Røgt, Pleje og kristelig Opdragelse kunde blive dem til Del, medens Forældrene maatte ferdes ude for at fortjene det nødvendige, har denne ædle Dannekvindes vist i fuldeste Maal, idet hun endnu i sin høje Alderdom baade ved Raad og Daad støtter det af hende grundlagte Værk. Med samme viden om Kjerlighed og Barmhjertighed, hvormed hun som Prinsesse og Dromning tog Plads paa de smaa

lave Stamer for at tale med de fattige smaa og fortælle dem Historier, særdes hun endnu ret jævnlig iblandt dem og bringer dem aandelige og timelige Gaver. Sit Ayl hersteds kan hun vel ikke længere besøge, men at hun omfatter det med samme hjertelige Velvilje som den Gade, hun boede her, viser hun ved aartlig at tilstille det en betydelig Understøttelse og ved stadig egenhændig at brevvegle med dets Læremøder, med hvem hun forhandler om Barmhjemmet som med en aandsbeslegtet Veninde. I et af disse i Slutningen af forrige Aar skrevne Breve siger hendes Majestæt iblandt andet: „Gud holde sin beskjærmende Haand over Danmark og over alle vore Børn! Mine i Kjøbenhavn og Deres i Odense! At ingen af dem forlade Herren, at de maa forfaanes for det flette Selskab og al den Ugudelighed, som følger dermed. Gud skienke især indbyrdes Fæd, Forsonlighed og Kjerlighed!“ En anden Gang skriver Dromningen: „At Deres smaa lære umiddelbart at henvende sig til Herren, det ved jeg, og dette er det allerbedste, de kunne lære. Fortrolig Samtale med Vorherre hjælper over alle Bjerge! Derfor velsigner jeg vor kjære Aylmøder i Odense.“ Et andet Brev slutter saaledes: „Hils hjertelig alle de kjære smaa fra Entebromning Karoline Annelie, ligesom enhver anden i Odense, som endnu mindes mig.“

Den 22de August 1836 lod hendes Majestæt, der da jævnlig opholdt sig i Odense, hvor hendes ophøjede Gemal var Gouvernør, udgaa en Opfordring til at rejste et Ayl hersteds, og allerede den 7de Februar 1837 traadte et saadant i Kjerlighed i et lejet Lokale i Nr. 25 i Nødergade, idet 18 Smaa børn saaledes om den antagne Aylmøder, Fru Birkebal, der endnu med utværlig Lygt og Zær leber denne Kjerlighedsøjemning. Iblandt dem, som særlig tog sig af dette Barmhjem og forstode at lede det i det rette Spor, maa især nævnes daværende Biskop N. Faber og praktiserende Læge Møller, hvilken sidste nu i 36 Aar frivillig har yder Børnene Lægehjælp. Snart vovede Børneantallet, og blev der med Aylet forenet en Haandgjerningsskole for dem, som vare udgaaede derfra. Man maatte derfor se sig om efter et andet og større Lokale, og da dette ikke kunde faas, tog man Raff den Bestumning at opføre en egen Bygning, hvortil der snart indkom saa rindelige Bidrag, at man kunde

skride til Handlung, og den 5te Maj 1840. lagdes Grundstenen til den nuværende Asylbygning af Stiftets daværende Gouverneur, senere Frederik den syvende, hvorefter den højtidelige Indvielse fandt Sted den 19de December s. A. Ved begge Lejligheder holdtes Talen af Biskop N. Faber. Bygningen var bestemt til at rumme 120 Asylbørn og 70 Haandgjerningselever, hvilken sidste Afdeling fik Navnet „Karoline-Amalie-Skolen“. Som Kjerlighedens har rejst dette Børnehjem,

fulgt af den Hempel'ske Familie, Proprietær Roulund til Gesbjerg, Gaardejer P. Møllegaard og Hustru, Biskop Faber, Pastor Westengaard, nogle Mænd, som ere udgaede fra Asyllet, Sofjuveler Michelsen i Kjøbenhavn og Boghandler Kristian Milo. De øvrige til Asyllets og Haandgjerningskolens Fremholdelse nødvendige Midler indkomme som Gaver, der især ved Suletid rundelig strømme ind. Ved den foreftaaende Omordning af Byens Skolevæsen vil Haand-

Fyns Stifts Vogntrykkeri og Omgivelser.

saaledes har den ogsaa været stærk nok til at opretholde det; Grev Preben Brahe til Svedholm laante Asyllet 16,000 Rb., hvilken Kapital hans Arvinger siden skjenkede det, saa Bygningen nu ejes gjældfrit; Kammerherre Jens Benzon oprettede et Legat paa 1000 Rb. til Forbed for denne Anstalt, og dette Exempel er blevet efter-

gjerningskolen blive overflødig og derfor gaa ind, hvorefter man vil benytte de til denne hidtil benyttede Lokaler til en Udvielse af selve Asyllet.

Den 7de Februar 1862 højtideligholdt dette Børnelv og dets Bestyrerinde en smuk fem og tyve Aars-Fest. (Se Mindeskriftet i den Anledning.)

Selve Graabrødre Klads er i 1873 ved Forskjønnelsesudvalget blevet omdannet til et Anlæg med Buske og Træer og vil, naar disse forfjønne Bestræbelser fortsættes til Afslutning, blive et meget smukt Parti. Kladsen omgives nemlig foruden af de nævnte afskibede offentlige Bygninger ogsaa af de i tiltalende Stil holdte ny Guse, som Boghandler Heln Petersen og Kancelliraad Dreyer have ladet opføre til Væboelse, samt af den Bygning, hvori „Fyns Stifts Bogtrykkeri“ findes, af hvilket Bygningskompleks der er givet et Billede paa Side 61. Med den sidst nævnte Bygning og det deri værende Bogtrykkeri ville vi gjøre et nærmere Bekjendtskab, med Bygningen, fordi den er en „Antikvitet“, og med Trykkeriet, fordi herfra saa vel som fra det andet hervedværende Bogtrykkeri, som senere skal blive omtalt, de fleste literære Frembringelser ere udgaade, hvoraf Befolkningen i Odense, ja i hele Fyn naanvelig har Levnet i over 100 Aar, og fordi her nu udsolbes en betydelig Bogtrykkerindustri. Bygningen var først kun en Stige i Klosterstil, og en Sten, som endnu sidder i Muren ud imod Graabrødre Klads, siger os, naar og af hvem den er bleven opført. Foruden Kungernes og Brylles Naaben har den nemlig følgende Indskrift: „1594 hafver Erlig og Velbyrdig Fru Karen Brylle, Sal. Sver Kungis til Slomstrup ladet bygge dete Hns.“ Indtil for ifte mange Aar siden fandtes endnu det oprindelige, kunstig lagte Flisegulv. Efter at Kancelliraad Hempel var kommen i Besiddelse af den Gaard i Vestergade, hvortil Karen Brylles Bygning hørte, lod han sit Bogtrykkeri saa Klads her, satte i 1819 paa de næsten 2 Aen tykke Murte en Andenstage og opførte det Laarn, som endnu den Dag i Dag bærer hans Navn, og hvorhen saa tidt „længselsfulde Blikke“ rettes for af Flagsignalet at erfare, om en bebudet Sammenkomst eller Fest kommer i Stand, eller ifte. Hempel kaldte Laarnet „Graabrødreklille“, indrettede den øverste Del til astronomiske Tagtagelser og tilbragte her som oftest i Selskab med Vænderere af Stjernehemimens Storhed og i denne Egenstas ogsaa med Prins-Gouvernøren og hans Hustru — Enkedronning Karoline Amalie — mangen en natlig Time.

Det Bogtrykkeri, som Hempel stillede paa Venene i denne lille Bygning, bestod kun af en

Gaandpresse og et Sætterri, hvorved næppe flere end to Typografer fandt Bæstfættigelse; men denne „lille har vorjet sig baade stor og skjøn“, og Trykkeriet staar nu som et Vidnesbyrd om, hvad Driftighed ogsaa paa dette Omraade kan drive det til i en Provinsby. Da det nu ligger i nærværende Værts Plan ogsaa at gjengive Portræter af de Mænd i og fra Odense, som enten have gjort sig fortjent af Fædrelandet eller her paa Stedet have udsolbet en større helbringende Virksomhed, og da „Fyns Stifts Bogtrykkeri“ til Vaade ifte blot for dem, som her finde deres Udkomme, men ogsaa og fornemmelig for Literaturen og Oplysningen og derved for Samfundet i dets Helhed har taget sit store Opsving først ved Kancelliraad S. Hempels og siden ved den nuværende Ejers, Kancelliraad J. C. Dreyers Foretagelsesaaend, vil det ifte forundre, at disse to Mænd her fremdrages paa den antyde Maade. Men idet disse to Ejere saaledes hærlig fremhæves, ville vi dog ogsaa mindes de andre, nemlig: Kristian Gornsen Bjerring, der i 1772 oprettede det Bogtrykkeri og grundlagde den Avis, hvoraf senere „Fyns Stifts Bogtrykkeri“ og „Fyns Stiftstidende“ ere udgaade, Peter v. Westen, Frederik Sejdelin og Morten Hempel. (Om Stiftstidende, dens Udgivere og Redaktører er der fortalt udsørligere i Mindekriftet: „Lilbageblik paa „Fyns Stiftstidendes“ første Aarhundrede“.)

Trykkeribygningen er af den nuværende Ejer bleven forlænget og ifjor paaført en Trebetstage. Trykkeriet har nu fire Hurtigpresser, en Satinerpresse, tre Gaandpresser, en kalorisk Maskine paa to Hestes Kraft og en Gasstrømfaskine af samme Styrke og bestættiger i Reglen en 30 Personer; det præstere ogsaa Note- og Billedtryk, om hvilket sidste nærværende Værk er et Vidnesbyrd. Den første Hurtigpresse, som dog kun arbejdede ved Hjælp af Gaandkraft, anskaffedes i 1845.

S. Hempel, † 1844, har desuden sat sig et Minde ved „Stiftstidende“ af 18de September“ og ved at støtte Kysthagen, ligesom han ogsaa var Odense Bys Repræsentant i de første Stænderfamlinger, Forligelseskommisjoner og borgerlig Raadmand. Kancelliraad Dreyer stiftede ved Nyaaar 1872 i Anledning af Trykkeriets og Stiftstidendes Hundrebarsfest et Legat paa 1000 Rd. til Fordeel for dem, som i 10 Aar eller længere

stadig have været medvirkende i Trykkeriet, paa Adresskontoret eller ved Redaktionen, hvilket Legat han aarlig forser med 100 Rd.

Paa vor Vandring igjennem Odense ere vi som nu sidst paa Graabroders Plads flere Gange stopte paa en større Industri, snart i Fortid, snart i Nutid. Da nu Byen i den allernyeste Tid har gjort et stærkt Tiløb til at blive en Fabrikby, og det for Overtigens Skyld maa anses for rigtigst at samle de Enkeltheder, som maatte kunne komme ind under Begreberne **større Industri** og **Fabrikvæsen**, paa et Sted, vilde de nærmest følgende Blade fortælle om Fremtoninger paa Industriens Omraade.

Al Husfliden udviklede sig Haandværket, og af dette Industriens og Fabrikvæsen. I Kongstuetiden — se S. 15 — oplystrede Manden selv sin Bolig, og Familien laede selv de faa og simple Redskaber og Løjer, som da kjendtes og brugtes, kort: alt var Husflid. Det var indvandrede Tyskere og Englændere, som bragte Haandværket hertil i det 11te og 12te Aarhundrede, og Odense blev en af de Byer, hvor Haandværkstav under Naam af Gilder tilbøigt dannedes. Disse Gilder vare Foreninger eller Selskaber, som under vedtagne Love eller Skraaer fornemmelig havde til Formaal at beskytte Medlemmerne imod Vold og Uret i hine lovløse Tider. I enkelte af disse Samsfund, som „det elende Gilde“ — se S. 28 —, „St. Knuds Gilde“, som flere Gange har været omtalt, og „Marie Platters Broderfab“, stiftet 1406, vare Andagts-, Bøds- og Godgjøringsbævere udelukkende Binde-middel imellem Medlemmerne, hvis Optagelse i de fleste Tilfælde ikke var afhængig af bestemte ydre Livsvilkkaar. Hvor derimod Standsfæller sluttede sig sammen, som ogsaa snart Stands-interesser til at spille en Rolle, og i de Gildeskraaer, som Haandværkere og Kjøbmænd vedtog, findes ogsaa Bestemmelser, som handle om den borgerlige Døds Rættetags, altsaa have vi her Antydninger af Lovsæden. De ældste Gilder af den Art i Odense, hvis Skraaer endnu haves, ere Kjøbmændenes, som hed „Hellig Trefoldigheds Gilde“, Skreddernes, Smedenes og Stomagernes; de tre førstes Skraaer findes i Raadstuearkivet, og det sidstes paa Stomagernes Lavshus, alle skreene paa Pergament med vedhængte Korsejg;

de ere fra Tiden imellem 1476 og 1521. Disse Gilder havde hvert et Alter i en af Byens Kirker og en Præst, som ved dette Alter læste Sælemesser for de afdøde Gildesfætre og Gildesbrødre. Gilderne omfattede baade Mænd og Kvinder, og det er i Skraaerne nøje bestemt, hvorledes det skulde gaa til ved Medlemmernes Sammentrafte i Gildeshuset, hvor meget der maatte fortares af Al og Mad, og hvem der skulde give For-tæring.

Om de Vilkkaar, under hvilke Haandværkerne levede lige til den nyeste Tid, er fortalt paa Side 31; her skal derfor blot gives nogle udfyldende Oplysninger. Allerede i 1495 udelukkedes Haandværkerne ved en kongelig Forordning fra al Deltagelse i det offentlige og kommunale Liv, og de fattes senere i den Grad under Magistratens faderlige Formynderskab, at denne end ogsaa skulde fastsætte Priserne paa deres Frembringelser. Saadanne Prisforaanter findes i Bøgerne i Raadstuearkivet og i de ældste Kviiser og ere for os især interessante derved, at vi deraf kunne se, hvor meget Pengene have tabt i Værdi; saaledes bestemte Magistraten i 1649, at der maatte tages 2 Skilling for 1 Pund fædt Dgefsjød, for et Par Sto 3 Mk. osv. Udbringningen, der havde saa meget større Betydning, som Nydelsen af Brændevin, Kaffe, Te og Chokolade temmelig sent blev almindelig, var et Privilegium for enkelte, i Reglen Kjøbmænd, der ligesom Abelen og Embedsmændene jaa ned paa Haandværkeren og Bonden som Stabninger af en ringere Art. I det 14de og 15de Aarhundrede trykkes baade Handel og Haandværk af Hanse-rædernes Privilegier og Magt, og man kan saaledes, uagtet vi ikke vide noget bestemt om, paa hvilket Standpunkt Haandværket stod i Odense paa sin Tid, med temmelig stor Sikkerhed antage, at det ikke har været drevet videre end til „Husbehov“. De Samsfundsforhold, som traadte i Live efter Reformationen, havde neppe nogen heldbringende Indflydelse paa Haandværkerens Livsvilkkaar, thi deres Virkeomraade vedblev man at indsnævre ved Privilegier til Mænd uden for Haandværkshanden og ved smaaelige Svandsbestemmelser, som nu traadte i Stedet for Gildeskraaerne. Hvorledes disse Forhold vare ordnede i Odense, vil kunne ses af de særlige Lovsartikler for Smedene, Stomagernes, Skredderne og Kjøbnerne

af 1623, for Bagerne, Murerne og Vognmændene af 1631, for „Badstuerne“ af 1647 og for Slagterne af 1650, hvilke alle findes i Raadsluesarkivet. For de andre Lav gjaldt den almindelige Lov. Gildeskulene bleve til Lavshuse. — Enkelte Haandværksfrembringelser og enkelte Mænd, som nærmest maa henhæves til Haandværksstanden, have dog i ældre Tid erhvervet sig en ikke ringe Berømmelse. En udenlandsk Rejsende, som besøgte Danmark i 1702, sætter saaledes det Odense Bl ved Siden af det engelske, og af en Forordning fra Kristian den sjettes Tid ses, at det allerede langt længere tilbage i Tiden har været anset som fortrinligt. I en Beskrivelse af Danmark fra 1760 hedder det, „at der intet Steds udenfor Kjøbenhavn findes af alle Slags Haandværksmestere flere eller bedre end i Odense, hvorfor deres

Arbejde har god Afstræk“. Særlig nævnes af Slags Læderarbejde, Sadelmager- og Stomagerarbejde, som gik over alle Sjællands Markeder og til Armeens Brug. Høst stod dog Handslemageriet. Allerede i 1683 havde Byen 11 Handslemagere, men Antallet var i 1760 steget til 39 og naaede 1770 til 46, hvorefter det igjen formindskedes. Den Mand, der især bidrog til dette Opving, og som ved dette Erhverv blev en meget formuende Mand, var Joh. Mathias Lahn, om hvem der er fortalt paa Side 45, og hvis Portræt senere skal faa Plads. I sidste Halvdel af forrige Aarhundrede var der mange smaa

Brændevinsbrænderier og „Kroer“, og lige som man nu klager over, at der er for mange Værts-husholdere, blev der den Gang streuet om, at der var for mange „Kroer“. Forresten var Byens Næring i det hele taget ussel, og saa langt Aviserne gaa tilbage, er det et staaende Æmne, hvorledes man bedst kunde opbelyse „det forsaldne Odense“; det bedste Middel, som man vidste at foreslaa, var at forbyde al Handel og Næringsdrift paa Landet. Dette skete tit og saa, men saa smuglede man.

I det 16de Aarhundrede blomstrede Guldsmedkunsten og Juvelhandelen i Odense. Det er rimeligt, at de mange adeliges og Præstens Ophold her har givet Anledning til dette Opving, som vedvarede i det hele 16de Aarhundrede. Kongen gjorde Bestillinger hos her boende Guldsmede, og Handelen med her forfærdi-

S. Hempel.

ge Gulds- og Sølvjager strakte sig langt uden for Landets Grænser. Især er Didrik Hjuren og hans Hustru, Biskop Niels Zejperjens Enke, bekendte i denne Henseende; de ejede de tvende Gaarde ved Siden af Raadhuset, og deres Handel med Gulds- og Juveljager gik efter en saa stor Maalestok, at en enkelt Regning beløb sig til 14,409 Rd.

At opbelyse Industrien var i det 18de Aarhundrede Formaalet for Regeringens Bestraabelser. Den anlagde med uhyre Besøftninger flere Fabrikker, ved hvis Hjælp man haabede at kunne forsyne Landet med de Fabrikvarer, som man

tidligere havde maattet indføre, og for at naa dette Maal forbød man Indførselen eller lagde en saa høj Told paa vedkommende Artikler, at man maatte kunne faa dem billigere her hjemme. Som bekendt mislykkes disse Forsøg, fordi de ikke fremgik af Udviklingen. En Afspøining af disse Bestræbelser var Oprettelsen af Tugt- og Manufakturhuse, hvoraf der indrettedes flere ude i Provinserne. Ved at bestemme Stedet for det fynske Manufakturhus valgte man i Valget imellem Odense og Probjærnt, paa hvilket sidste Sted der tidligere havde været en Geværfabrik, som ganske odelagdes i den svenske Krig under Frederik den tredie. Man bestemte sig endelig for Kjøbstaden, og den gamle Præstebolig til St. Knuds Kirke blev 1752 indrettet til Fabrikbrug, Børnehus og Tvangsarbejdsanstalt, om hvilke forskjellige Formaal den endnu over Porten staaende stortalende Indskrift vidner; den lyder saaledes:

„Et dobbelt nyttigt Hus, som dobbelt Nutte bringer,
 Det lærer Alttidighed og Belleriet toinger,
 For store Frederich vor Konge eye god
 Paa begge Dele har saa viislig raadet Bod.“

Dette Hus var for saa vidt et Tugthus, som Herremænd her kunde henfætte efterladne Hoverrbønder til Tvangsarbejde, lige som ogsaa ørkesløse Ænglere her kunde blive anbragte; det var et Børnehus, for saa vidt Forældre her kunde henbringe deres gjenstridige Børn, og en Fabrik, for saa vidt disse nærmte indsatte Personer saa vel som enhver anden, der her frivillig søgte

Arbejde, bleve bestæfjgede med at væve, spinde og karte. Egentlige Straffeanstalter for dømtede af Retterne vare disse Tugt- og Manufakturhuse fra Begyndelsen ikke; dette blev Odense saakaldte Tugthus først langt senere, medens dog Bygningen vedblev at være en Tvangsarbejdsanstalt, hvor Kommunerne funde indfætte deres Lediggengere. Straffeanstalten er nu hævet og Bygningerne benyttes kun til Tvangsarbejde. I 1839 indviedes en lille Kirke i Forbygningen. Noget betydelig Industri blev ikke skabt i dette

J. C. Drejer.

Manufakturhus; derimod gav det Stødet til, at enkelte private gjorde Forsøg i lignende Retning; saaledes anlagde to Løysere ved Naam Lto i 1779 en Klædefabrik — j. S. 30 — og S. Kjær i 1788 et Udspringeri i Odense og et Stumperi ved Dakum. Men ingen af disse Forsøg lykkedes, og som Grund hertil anføres i Aviserne fra den Tid, at det manglede paa „arbejdslystne fattige“. Man er dog maalte beret-

tiget til at betragte flere Omstændigheder som medvirkende; det maa saaledes vel erindres, at man den Gang i næsten alle Huse selv lavede de Løjer, som man brugte til daglig Brug, og at det kun var meget lidet, som man anskaffede sig til „Stads“; naar en Vørgemand fik sig en Klædeskjole til sit Bryllup, gjorde han Stads med den i hele sit øvrige Liv, og den almindelige Mand paa Landet brugte slet ikke andet end hjemmegjorte Løjer. Da Befolkningen desuden var tynd, kunde Afætningen altsaa ikke være

flor. En større Klædefabrik anlagdes i 1812 af Koch og Sivichfeld i den Gaard i Klaregade, som endnu har Navn efter den sidste; den virkede til 1830, hvorefter dens Maskiner kjøbtes til Anlæg af Dalum Nalles Klædefabrik. Men i samme Lokale begyndte afspøde Raadmand Brandt i 1835 en ny Klædefabrik, der i 1839 overflyttedes til St. Knuds Kloster, hvor Driften begyndte med den første Dampmaskine, der har været i Gang i Odense. Denne Fabrik bestaar endnu. Det patriotiske Selskab, som stiftedes 1810 af Stiftamtmand G. Moltke, Amtmand over Svendborg Amt Kammerherre Schumacher, Bisshop Hansen, Oberstløjtnant Højde og Proprietær Mourier til Hindeaa, virkede paa forskjellige Maader til Husflidens og Industriens Fremme. Det oprettede saaledes i 1813 i Odense et Magasin til Udfilling og Udsalg af fynske Industrifrembringelser. Magasinet bestod i 12 Aar og stiftede ogsaa nogen Nytte. Den første egentlige Udfilling, som dog kun var for Odense By, foranstaltedes i 1835 af Snekker Dietgen og Byfritter Søghøjhed. Det var nærmest Snekkerarbejder, som her bleve foreviste; Møbelsnekkeriet stod nemlig allerede den Gang paa et forholdsmaessig højt Standpunkt. Af Industrigræne, som man, navnlig det patriotiske Selskab, i Lyverne og Trediverne søgte at bringe til Flor i Fyn, maa nævnes Hættestraafletning af Halm, Krønning ved forbedrede Redskaber — Selskabet gav i 1836 Bønnedsbøværer Vænde 30 Rd. til Anskaffelse af en Sjalsvæv — Forærdigelse af Kornrensning- og Hørkætningsmaskiner, Pottenageriet — Selskabet fortrakke saaledes en Fabrikant Sørensen med et Laan af 900 Rd. til Anlæg af en Fajancefabrik ved Heshjerg, hvilken Sum tilbels gik tabt ved Forsøget — Likvornning af Salt af Tang og Svand og endnu flere Industrigræne. Det var endnu meget fanaat med Pengene, og derfor gik Bestræbelserne igjennem Presjen og fra de ledende Mænd lige saa meget ud paa at modvirke Luxus og Overdaadighed som at op hjælpe de svage Spire, som den nu blomstrende Industri den Gang begyndte at skyde. Om Bestræbelserne i begge Retninger findes mange Oplysninger i Skiftet: „Fyns Stifts patriotiske Selskabs Historie“.

Begyndelsen til en større Industri i Odense, ja, hvad Jærnsøberiet angaar, i hele Fyn, gjor-

des i 1836 af **Matias Peter Allerup**, som man for et ikke ringe Omraades Vedkommende derfor kan kalde den fynske Industris Fader. Det vil derfor være i sin Orden, at dette Værk paa Side 68 viser os denne Mand's Portræt og paa den følgende det monumentale Minde, han har rejst sig iblandt os, samt at der gives et Omrids af hans Liv og Levnet. M. P. Allerup var født i Kjøbenhavn den 23de November 1799. Sin første Barndom tilbragte han i Faderens Bintapperflue, hvis ærverdige Villeggerovni med de jærklede Ben vist ofte har vakt hans barnlige Beundring, uden at han da selv anede, at han en Gang skulde blive disse Øynes mest haardt-naakede Forsøger, at han trindt om i Landet skulde samle dem for atter at lade dem udgaa af Smeltovnen i ny og lettere Former. Efter Faderens Død iatte Moderen ham i Snekkerlære hos en Dufel, hvis maafte ubevist, Spiren lagdes til hans store Virksomhed for Agerbruget. Efter Datidens Etik maatte han nemlig ikke blot passe Børnene, borste og pudse i Huset og gaa Byerinder, men blev tilligemed sine Kammerater benyttet til at pløje, harve og behandle et Stykke Jord, hans Mester ejede ved gamle Kongevej. Samtidig med, siger Direktør Hellmann i de Mindeord, som han har frevet om Allerup i den Beretning, der udkom om Industrindbet hersteds i 1858, at Lyften og Interessen for Arbeidet her sandsynligvis er bleven vakt hos Drengen, har han formodentlig selv sølt Kryftet af de tunge og uhaandterlige Redskaber, man den Gang benyttede; men han var jo bestemt til Snekker, havde udstaaet sine Drengaar og maatte altjaa gjøres til Svend i Lavet. Som saadan fik han efter nogle Aars Forløb Anstættelse hos Jærnsøber Melbal, som inart erkjendte og stattede hans Dygtighed, Flid og Rebelighed og derfor overdrog ham Ledelsen af Møbelværkstedet. Herved fattes han i Stand til den 7de Maj 1824 at ægte Tomfru E. C. Øjodt, i hvis energiske Karakter han fandt en stærlig og kraftig Støtte, ja vel naar den haarde Hød bankede paa Drengen, som naar Lykken tilsmiledede ham, og med hvem det blev ham fornuet at tilbringe et Aaraart Samliv i kredsen af 7 Børn. Det fremmede Arbejde begyndte at trykke ham, og den virkelystne Mand hagede efter at forsøge sin Kraft i en Retning, hvor helbigvis intet Kavsøveier lagde

Ginbringer i Vejen. Derfor forlod han i 1836, forholdsvis svagt ubrustet med Dannelselse og endnu svagere med Pengemidler, men rig paa kraftig Vilje og med et aabent og skarpt Dje, sin Stilling i Kjøbenhavn og nedfattede sig med Familie i Odense. Ved Hjælp af den meebrengte ubetydelige Sparestilling, en ringe, men dog hjælpsom Understøttelse fra nogle fynske Godsejere og et rentefrit Laan i 6 Aar paa 200 Rb. af det patriotiske Selskab begyndte han hersteds sin Virksomhed i den lille Bindingsværks-Næmme i Kirkegaardssalleen straaes over for Fabrikken, som endnu til Minde om denne Begyndelse henstaar i samme Skikkelse som den, hvori han flyttede ind i den for at begynde en Virksomhed, han næppe selv havde tænkt sig at skulle vinde den Fremgang og Betydning, som den snart fik, en Virksomhed, som ikke blot fik en heldbringende Betydning for vore selv, men ogsaa og fornemmelig for hele den fynske Industri, dog navnlig Jærnsløberiet og Fabrikationen af Agerdyrkningsredskaber. Hvad der ved Siden af de højest gunstige Forhold for vore Landmænd især har bragt til at kaste Glans over det Allerup'ske Firma, var hans Løve for at følge alle Forbedringer i Faget, til at optage alle Opfindelser og til med Klarhed i Aanden og Simplicitet i Udførelsen at benytte alt, hvad der egnede sig bedst for vore Forhold. Hans Navn blev i kort Tid bragt om til Landets fjerneste Punkter, og overalt findes der talende Vidnesbyrd om M. P. Allerups Dygtighed som Fabrikant; i selve Odense har han i de tvende store Broarbejder — Frederiks- og St. Albani, hvormod der er talt paa Side 36 og 44 — rejst sig varigere Mindesmærker. Endnu et Par Ord om den heden-gangnes Personlighed. Faa have vist set det blide og hjælpsule Dje uden at faa Indtryk af, at der inden for boede en lys Aank og et mildt Sind; det er derfor let at forstaa, at M. P. Allerup snart vandt deres Tillid og Hengivenhed, med hvem han kom i Berørelse, og dette gjaldt ikke mindst hans Arbejdere, som næppe nogenstunde forgjæves have henvendt sig til ham. Hvor højt han var agtet og elsket, viste sig tydeligt ved hans Død, som paa en Øjeblikkelig indtraf i Korsør den 17de November 1858: en bys Sorg greb alle dem, som havde været knyttede til ham ved fætrene Baand, og alle nærmere boende,

jom havde kjendt ham, bevidnede ved hans Forberedelse paa forskjellig Maade deres Deltagelse og Højsagelse. Hans Svilested paa Assistentstirte-gaarden minder om hans Livsgjerning og den Sans for Naturens Skjønhed, som skabte ventlige Omgivelser omkring og i Nærheden af det smukke Hjem og de betydelige Fabrikbygninger, der rejste sig som Frugter af hans Driftighed. Man kan saaledes ikke se tilbage paa M. P. Allerups Liv uden at herpege paa det som et lysende Eksempel for hver ung Arbejder, der vil styrkes ved et Vidne om, hvad Redelighed, Dygtighed og Udholdenhed fornaar.

M. P. Allerups Jærnsløber og Maskinværksteder fortsættes under det gamle Firma af hans tre Sønner, der ikke blot have forstaaet at bevare dettes gode Navn, men ogsaa at udvide Virksomheden, idet denne nu ogsaa omfatter Forberedelse af Dampfmaskiner og Emallering af Støgetar og bestandig forøger Antallet af hensigtsmæssige Agerdyrkningsredskaber.

I Afsøde M. P. Allerups Tid vare Udstillingerne endnu ikke komne rigtig i Flor; det er derfor ikke saa paafaldende, at Fabrikken i hans Tid kun har faaet en Prisbelsønning, nemlig en Broncemedaille fra Udstillingen i Paris i 1855. Senere er det gaaet raff med Udstillingen af saadanne Belsønninger, idet Firmaet i Aarene 1861 til 1873 paa forskjellige Udstillingen i Danmark og Sverige har faaet ialt 9 Broncemedailler, 10 Sølvmedailler og 1 Sølvpotal.

Allerups Fabrik brød Nien for en stor Industri; der etableredes saaledes først et Jærnsløber i Kongensgade, derefter et paa Nørrebro, saa „Nyhø-nig“ — se S. 50 — og det i Frederiks-gade — se S. 44. De to første ophørte efter kort Tids Forløb, medens dog nogen beslagtet Forbitrømsomhed nu er gjenoptaget i de Bygninger, hvori Nørrebros Jærnsløber fandtes. — I den sidste Tid af Allerups Virksomhed hersteds fandtes uden for Kjøbenhavn ikke noget, som kunde fortjene Navn af Jærnsløber og Maskinfabrik; nu derimod er der næsten ikke en By, som ikke har saadanne Værksteder. Det vilde være en god Illustration til den tidlige unge Vise om „de gode gamle Tider“, naar man til Sammenligning med vore nuværende Jærnsløberier havde kunnet gve et Billede af de Grydesløberier, som allerede i Kristian den første's Tid fandtes her i Odense,

og ved Siden deraf havde kunnet stille et Villedt af en af de Gryder, som man satte paa Pergulvot til Stuens Opvarmning.

Smedene udgjorde et af de ældste Lav, og deres forjundne Lavstus i Albanigade — se Side 34 — synes at gaa lige saa langt tilbage i Tiden som Stomagernes, der laa straaes over for. Til Smedene regnedes den Gang ogsaa Grydestøberne og Bladeflagerne, hvilke sidste ere dem, som smedede Pladerne til Jærnharnisserne, som

Nidderne bære. Den sidste Skraa, som blev givet dette Lav, er af 1496 og vidner om, at Smedene den Gang ikke uforstyldt havde faaet Ord for at være Slagsbrødre. Senere finder man Spor af, at der i dette Lav ogsaa har været enkelte, som gavede sig af med at støbe Kirkelokker og at smede Knive, ja de Odense Knive vare en Gang end ogsaa berømte. Forresten har Omraadet for Smedenes Virk-

somhed ikke været ret stort, thi næsten alle Redskaber vare af Jær; jaaledes fandtes der kun lidt eller slet intet Jærn paa Plovcne og Vognene. — Der nævnes enkelte smilbe Laafesmede, hvilke dog vistnok alle sammen ere blevne overgaaede af den gamle Laafesmed Fischer paa Fiskestovet, om hvis Opfindsomhed det patriotiske Selskabs Historie fortæller flere Træk, ligesom det Kunststykke, at han af Jærn har lavet sit eget Brystbillede, der paa Lahns Stiftelse vil forevige hans Minde, tyder paa stor medfødt Sindrigbed.

Jærnets Anvendelse er bleven ubegretnelig mange Gange forstærket, og de Ting, som nu laves af Jærn, og som man tidligere slet ikke kjendte, kan her ikke være Plads til at nævne. Jærnet forsmner nu paa Vandet og bærer Skibsladninger til de fjerneste Egne paa Jorden; vi jare med Fuglens Hurtighed hen ad Veje af Jærn, paa hvilke Vognene trækkes af en Kraft, der væsentlig tilvejebringes ved Jærnets Anvendelse; vi hvile os paa Jærn, skrive med Jærn og lave Maskiner af Jærn, der meget hurtigere og smukkere forrette vedkommende Arbejde, end Menneskene kunne det. Mange af saadanne Ting forfærdiges nu i Odense i de nævnte Fabrikker og i de ikke saa Værksteder, hvori vel øvede Hænder arbejde, og som ledes af tænkende Mænd. Det vilde imidlertid sere for vidt at nævne og videre at omtale disse Virksomheder, og vi vilde derfor indskrænke os til en

M. P. Mærup.

uførligere Meddelelse om den Fremtoning af Jærnets Anvendelse, som her særlig har tildraget sig Opmærksomhed, idet vi vilde se ind i **Demanis Synmaskefabrik**, beliggende id til Kongensgade og Slotsgade. Med Forundring hørte vi ældre i vor Ungdom, at man i Amerika havde opfundet en Maskine, som kunde sy langt hurtigere og smukkere, end den bedst øvede Syereste formaede, men det var kun med vantro Hovedrytten, at man modtog denne Efterretning; man vilde dog i høert Tilfælde først se det, inden man vilde tro det. Man har nu ikke blot faaet

Troen i Hænderne, men Fabricationen af Symaskiner i Odense har end ogsaa gjort denne Bys Navn hæderlig bekjendt langt ud over Fædrelandets Grænser, idet de Demant'ske Symaskiner have vundet Prisbemyndinger paa alle store inter-

nulevende Personer ikke hører med til en Beskrivelse af nærværende Art, og andre, som ikke ville føle sig taltale af en saadan Læsning; skal her forudstilles nogle Bemærkninger. Det ligger saa nær, naar man læser om, hvor-

C. N. Tistgen.

nationale Udstillinger, som have været afholdte i de sidste 7 Aar. Vi ville derfor slite lidt nærmere Bekjendtskab med denne Mand og hans Fabrik. Da der imidlertid nok vil findes nogle, som mene, at en saadan Fremdragelse af enkelte

ledes en By er og har været, naar man ser dens mærkeligste og skønneste Bygninger og hører Tale om den Virksomhed, som udfoldes i dem, at der opstaar Dvstte om at lære de Mænd nærmere at kjende, som væsentlig have bidraget til

at give Byen denne Skikkelse og at skabe denne Virksomhed, ja at lære at kjende de Former, hvori denne flabende Mand har fundet sit Udtryk. Det forekommer os derfor, at Karaktertegninger og Portraiter af fremragende og til Baade for mange sjælben driftige Mænd ere lige saa berettigede som Billederne og Skildringerne af Byens Bygninger og Tilstande før og nu, medens det dog skal indrømmes, at det er vanskeligt at gjøre et passende Udvalg, efterjom dette maa ske efter et fuldstændig subjektivt Skjøn og blive meget begrænset. Vi ville dog bede Læseren om i saa Henseende ikke at sælde nogen Dom, før Været er sluttet. Til dem, som muligens maatte tage Forargelse af disse Livsbilleder, skal følgende Opfattelse være udtalt:

Der var en Tid — Nationalismens Blomsstringsperiode — da man lavede Dydsnønstre for at anspore til Flib og gode Sæder, og det var da i Reglen et fattigt ungt Menneſte, som man ad „Trængselsens Vej“ lod arbejde sig op til Velstand og Agtelse. En saadan opbigtet Personlighed var den fynske Bønde „Anders Kjerby“ og „den gamle Konrab“ i Birkys Løsebog, der begge afgave en yndet Folkelæsning i den største Del af dette Aarhundredes første Halvdel. Senere fandt man, at denne Læsning var opstillet, søgt og væmmelig, og saa begyndte man at foretrække Fortællinger om virkelige Personer, især saadanne, som vare vorede op af og op over Mængden. Idealisterne vragede imidlertid ogsaa denne Lektüre, som de fandt aandløs og tør, og kastede sig over Skikkelseerne i Oldtidens Sagn og Sange, samt i Eventyrbogtningen. Den Domsfændighed, at man blot kunde skimte Omridset, var netop, hvad man søskede, thi derved blev det muligt at lægge saa meget og saa forskjelligt ind i „Helten“, som man lystede. Det var derfor især snakkelsalige Folketalere og Folkeskrivere, der kastede sig over dette Stof med samme Velbehag som graadige Røddyr over et gjort Bytte. Disse Idealister ere, hvad de dog naturligvis paa ingen Maade ville indrømme, meget nær beslægtede med Forfatterne af moralske Fortællinger, hvilke de saa stærk fordømme, thi begge pynte deres Skikkelser med Fantasiens Fjer; Forskjellen ligger blot i den høøre eller mindre Grad af Idealitet, hvormed Føstret præsenterer sig. Da vi saaledes

ikke skjønte bedre, end at ogsaa her Middelejen er den gyldne, at Fortællingen om virkelige Personer indeholder en sundere og kraftigere „Folkesøbe“ end den om opbigtede Bøssner; saa vil man kunne forstaa, at dette Værk med en vis Fortjærlighed ogsaa fremdrager fortjente Mænd, som have levet eller leve i Ddenje. Den Indvending, at man ikke skal komme med en saadan Dmtale, saa længe vedkommende leve, vil dog for saa vidt blive tagen til Følge, at det, der hører med til Nekrologien, skal blive udeladt, og at Dmtalen mere skal bestaa i en Angivelse af Kjendsgjæringer end en Bedømmelse af vedkommendes Personlighed.

H. Demant havde lært Utmageriet, men „om det Ven var der nok at gnave“, og det gif kun som saa; saa fandt han paa at lave Laarnurc og anstafte sig i denne Anledning en Del større Værktøj. Denne Forretning blev endnu mindre lønnende, ikke fordi der var for mange om den, men fordi der var saa saa, som brød sig om dens Frembringelser. Paa samme Tid — ved Aaret 1860 — var Smykkestuen kommen til Ddenje, og D. faldt da paa den Tanke: Hvad om Du lagde Dig efter at lave Smykkestuer; her er ikke for mange, som besatte sig dermed, men derimod inarere for mange, som ønske at komme i Besiddelse af en saadan Husnisje. Beslutningen var imidlertid lettere og inarere udfanget end udført, thi for det første nægte de den Gjer af det ankomne Underværk, til hvorn han først henvendte sig for at saa Tilladelse til at gjøre nærmere Beskjendtskab med dette Væsen, at saa sanne at se, end fige til at tage Legning af det. Det lyffedes ham dog snart hos en anden at saa sit Dnske opfyldt, og nu kom det større Værktøj ham til gode. Dag og Nat spslede han nu uden ringeste Beskjæmning og Hjælp og uden teknisk Fordannelse i den Retning med at saa en Smykstue konstrueret, og endelig, efter omtrent et Hjerdingaars Gaalen, stod den første der; men den var lusefuld, naar den med sin tunge og klobede Mechanisme havde arbejdet ganske ordentlig en liden Stund, jagde den stop. Hvor var nu Fejlen eller rettere Fejlene? At finde disse og at paa dem afhjulpet kostede mere Hovedbrud og medtog længere Tid end at saa Enkeltstueerne lavede. Et Par Aar var hengif, inden Demant opnaaede Sikkerhed, og lige saa lang

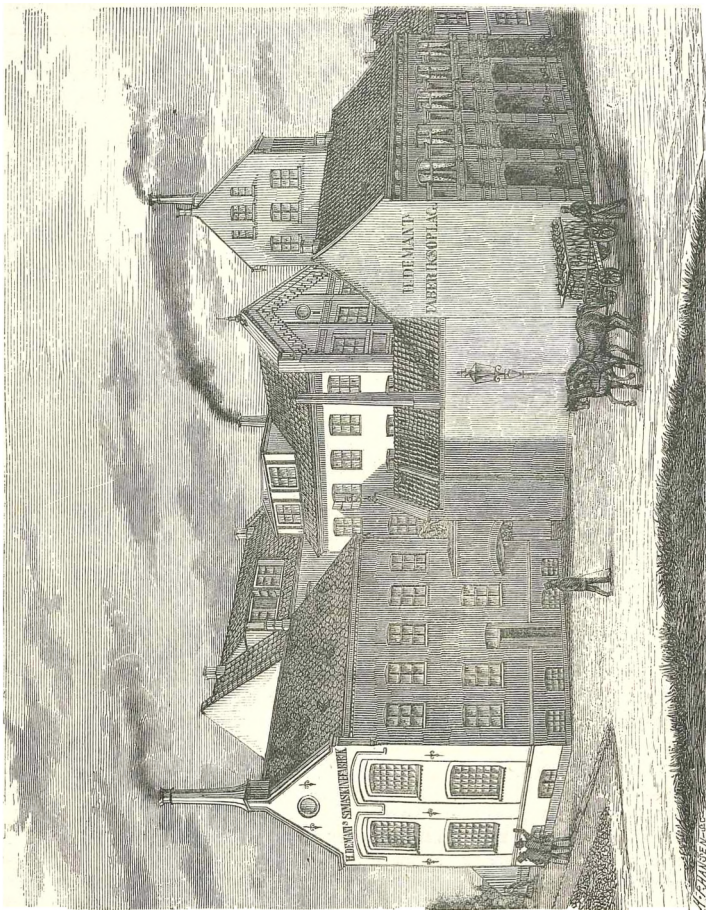
Tid havde han at kæmpe med smaa Kaar; et lille, kun sparsomt oplyst og endnu mindre opvarmet Rum i Næghyggningen til Nr. 24 i Kongensgade var Vidne til de mange ofte frugtesløse Fjorløb. Afjættningen gik dog let, og end ogsaa de mindre helbig konstruerede Maskiner fandt villige Kjøbere, og denne Omstændighed gjorde, at han allerede i 1865 kunde tænke paa at bygge. Disse Byggeforetagender ere næsten aarlig blævne forfattede, og Frugterne deraf ville kunne ses af Billedet paa Side 72. Efter at have sat sig ind i andres Systemer tænkte han paa at udfinde Forbedringer ved samme og at skabe ny, og begge Dele lykkedes ham. Han konstruerede jaaledes en hel ny Stomagermaskine, og det er navnlig denne, som har slæjdet ham de mange Prisbelønninger paa Udstillingerne. Demant var nemlig ikke blind for den Betydning, som Udstillingerne have for Afjættningen; han søgte derfor disse, og hans Fabrikata tildrøge sig ved deres smukke Værelse og øvrige gode Egenfaber itrag og allevegne Publikums og Dommerenes Opmærksomhed. Fra disse Industriens Væddeløb har han hjembragt 8 Medailler, hvoraf en Guldmedaille og tre sørste Klasser, af hvilke sidste de to ere fra Udstillingerne i Njæbenhavn og Wien. Fabrikten bestjæftiger nu en 50 Mennesker og arbejder ved Hjælp af en 4 Hestes Dampmaskine. Om H. Demants Personlighed kan denne lille Bemærkning: Da han kun fortjente lidt, forstod han at sætte Færing efter Mæring, ja at økonomijere jaaledes, at han kunde lægge en Stilling til Side; jaaledes i Stand fætte ham som Soldat i den første slesvigste Krig sine Kammeraters Nre, og derved blev det muligt for ham at vende tilbage med et Overflud; nu, da Lykken har søjlet ham, er han „en glad Giver“ imod dem, som samarbejde med ham.

Gaa vi fra Slotsgade videre igjennem Vindegade, træffe vi snart paa et andet større Fabrik-anlæg, nemlig **Bankdirektor Bierfreunds Bomuldsfabrik**. Vi have ovenfor set, at der før 1847 allerede efterhaanden var opstaaet forskellige Tøjsfabriker; disses Antal er efter dette Aar blevet forøget, jaaledes oprettede Farver C. Dorch i 1857 en Klædefabrik bag ved den paa Side 42 omtalte gamle Latinskole ved Frue Kirke, og for nogle Aar tilbage grundlagde Farver K. Brandt en lignende ved sin Gaard Nr. 77 paa

Vestergade. Bierfreunds Bomuldsfabrik er imidlertid den betydeligste og skal derfor her særlig omtales. Ved Kjøb af en mindre Bygning i Vindegade, hvori M. A. Møllerup drev Savtkæreri, paabegyndtes i Foraaret 1856 af Bankdirektor Tor. Bierfreund og Fabrikant Hædel et Bomuldsværeri, som drevs af en 3 Hestes Dampmaskine og omfattede 24 mekaniske Væve. Næste Aar overtog Bierfreund alene Fabrikten, hvorefter endnu i samme Aar Fabrikbygningen forstørredes, og Fabrikten uvidedes til 48 Væve, og en 12 Hestes Dampmaskine anskaffedes. I 1870 opførtes en Sidebygning, i hvis nederste Etage opstilledes 36 Væve, og Aaret derpaa i anden Etage ligeledes 36 Væve, saa at Fabrikten i 1871 arbejdede med 120 Væve, til hvis Drift den tidligere Dampmaskine afløstes af en ny paa 20 Hestes Kraft. De tvende sidst nævnte Udvælselser vare udelukkende til Frembringelse af høide Væver, men i 1872 opførtes den første 3etages Fabrikbygning, som ses i Billedet paa 76; i denne Bygning nederste Etage opstilledes 30 ny Væve, medens Bygningens er indrettet til at optage endnu flere. For Tiden arbejder Fabrikten altsaa med 150 Væve, hvoraf 100 til Vævning af Lærreder og Bommesier og 50 til Tilvirkning af farvede Bomuldsstøjer. Ved Siden heraf har Fabrikten sit eget Farveri til Farvning af det Bomulds-garn, som forbruges. Fabrikten bestjæftiger for Tiden 130 Mennesker, hvoraf omtrent 20 ere Børn. Fabrikten har allerede enkelte Gange vundet Prisbelønninger.

Bierfreunds Virksomhed i Odense, hvis kommunale Anliggender han som Byraadsmedlem i en længere Aarække omfattede med den ham egne Energi, indskrænker sig ingenlunde til Fabrikten i Vindegade. For ud for dennes Anlæggelse gaa hans Bestræbelser for Oprettelsen af Fyns Diskontofase, hvis Tilblivelse og Udvikling næsten gaaftre er hans Værk; men da der er talt derom paa Side 9, skulle vi her ikke opholde os videre derved, og af samme Grund — se S. 10 — forbigaae „Haandværkernes Spare- og Laanekasse“, som ligeledes stybder A. sin Tilblivelse. Der er i det hele taget i Aarene 1846—72 ikke udført ret mange større særlige Foretagender paa Haandelens og Industriens Omraader, uden at B. enten har givet Stødet dertil eller været med til at føre dem ud i Livet;

han tog sig faalebes af Dampffibsfarten paa i Handelens og de handelendes Interesse; han er
 Odense og fik det Aktieselskab dannet, der an- Stifteren af Industriforeningen og arbejdede derpaa
 stiftede „St. Knud“; som Handelsforeningens med Kraft paa at faa denne sammensmeltet med

5. Demants Egnostfabrik.

Stifter og Formand bragte han en tidligere og senere ukendt Samvirken til Bøje blandt Byens handelnde, hvorved det blev muligt at gennemføre flere betydelige og gavnlige Foranstaltninger

Haandværkerforeningen, hvorved det blev muligt at udfolde en større Riksfønhed til Industriens Fremme, og som et Bidnesbyrd om, at denne Sammenslutning gjorde stærk, naar den smukke

Bygning i Albanigade, som er omtalt paa Side 31 og afbildet paa det dertil hørende Billede. I Anledning af sit 25aarige Jubilæum som Bankdirektør lod han betydelige Understøttelser tilskyde sine Fabrikarbejders Arberdomsunderstøttelse og Handelsforeningens Understøttelsesfond, lige som han rindshaandet har støttet ethvert patriotisk Anliggende, der skulde beres frem ved Borgernes deltagende Interesse. Af disse forskjelligartede Anliggender, hvortil Bierfreunds Navn er knyttet, skal her fremdrages Munkemøllens Klædefabrikker, fordi Munkemølle er et historisk Sted og ved sine Omgivelser er et af Byens smukkeste Punkter, samt fordi Foretagendet er knyttet til en anseelig Bygning, der i Forbindelse med den omgivende Natur, har Krav paa at blive afbildet.

Ligesom de Benediktinermølle, der udgjorde Brællejamsundet ved Frue Kirke, meget tidlig fik Hjentemølle anlagt — j. S. 38 —, jaalebes trøvede de til samme Orden fra England af Erik Egebo ind-

kalbte Mølle, efter at have faaet deres efter hellig Knud opfaldte Kloster stiftet, næppe ret længe med at faa alle de Hørligheder skaffet til Beje, som hørte med til en saadan rig Stiftelse. De vigtigste af disse vare Humle-, Albid- og Kaalgaarde, et Teglværk, en Mølle og de Stald- og Ladebygninger, som de til et Kloster hørende Forer gjorde nødvendige. De nævnte til St. Knuds Kloster hørende Haver strakte sig langs med Aaen lige til den gamle katolske Bispegaard — Frotentklostret —, og Lade- og Staldbyg-

ningerne vare den Huskræfte, som ligger imellem Klosters Høvedbygning — Klædefabrikken — og Møllen, altsaa nu Eilshøvs Voliger. For at faa passende Vand til Møllen lode Munkene grave en Rende hen til deres Mølle, men denne forenede sig allerede ved Møllen med det egentlige Løb, saa her var en betydelig Bredning, og paa en meget lille Holm i denne Bredning blev Munkenes Mølle bygget. Ifølge Fugleperpektivet af 1593 var der fra Møllen videre mod Ost kun et Løb, og dette var det nuværende nordlige, saa

det sydlige Løb fra Lange- til Albanibro maa være gravet efter 1593, og paa samme Tid maa sandsynligvis Bredningen være bleven opfyldt, hvormed man dog er vedblevet, idet en stor Del af Graabrødre Kirke og Afgravningen fra St. Knuds Kirkegaard her er bleven henbragt, hvorefter den nuværende Der bleven dannet i hele sin Udstrækning; den kaldes i gamle Dokumenter „Holmen“ og „Beseholmen“, fordi Bisfoppen ejede en Del af den, me-

H. Demant.

dens den vestlige Del eller det Stykke, som var en Holm, før end det sydlige Løb blev gravet, og Bredningen opfyldt, tilhørte St. Knuds Kloster, der ogsaa havde en Have syd for Aaen lige over for den, som strakte sig langs med Aaens nordlige Side. Paa Tegningen af 1593 ses to Broer, som før fra den ene til den anden af disse to Haver, og den østligste var paa det nærmeste paa samme Sted, hvor nu Læseforeningen har anlagt en Bro over til Den, den anden var strax bag ved Bredningen. Af andre

forandrede Forhold i og ved Aaen paa denne Strækning maa nævnes, at der fandtes en lille Holm i Aaen outhent paa det Sted, hvor nu Albanibro er bygget, hvilken Knud formodentlig er forsvunden ved Gravningen af det hylbige Løb, og at Løbet lige bag ved Møllen i Stiftamtmand Billes Tid — 1768—89 — fik den nu havende Svejning.

Munkene erhvervede sig snart Højhedsret over Aaen og dens Fiskeri, og det maa derfor antages, at de ogsaa snart fik Eiby Mølle anlagt, medens Dalum Mølle vistnok skriver sig fra den senere Periode, da Klosteret paa Nonnebjergert i det 13de Aarhundrede blev forlagt til Dalum. Nonnerne i Klosteret paa Nonnebjergert fik i 1193 Ret til at lade male en Time om Ugen i Munkens Mølle, men allerede i 1175 havde St. Knuds Kloster faaet det Privilegium, at Byens Borgere skulde lade alt deres Korn male paa dets Mølle. Porten ved Munkemølle stod 1593 der, hvor Høstetoret nu begynder. Lige over for Munkemølle ligger Nonnebjergert. Bødel Simonen og efter ham andre Skribenter have her lagt Odins Borg, Tempel og Gravsted, men det er lutter Fantasi; første Gang vi møde dette Sted i Historien, hedder det „Vorgen“, hvilket tyder paa et befæstet Punkt, og det er da rimeligt, at man her havde anlagt nogle Forsikningsinger til Værn imod røveriske Overfald, som vare saa almindelige i hine løvsøje Tider. I det 12te Aarhundrede blev „Vorgen“ Stedet, hvor St. Knuds Kloster byggede en Stiftelse for Nonnerne af Augustinerordenen; de fik Navn efter Stedet, idet de blev kaldte „Nonnerne af Vorgen“. Dette Kloster blev, som bemærket, idet 13de Aarhundrede forlagt til Dalum. Sagnet om den underjordiske Løngang over til Nonneklosteret, hvilken man snart har ladet udgaa fra Graabrødre Kloster og snart fra Biskop Jens Andersens Gaard paa Flakhaven og St. Knuds Kloster, er kun en af de mange Opdigtelser, som man har lavet for at gjøre Nonne- og Munkelivet interessant og bringe det i Vandrøgt. Ligeledes har man paa Nonnebjergert lagt den Kongsgaard eller ladet Vorgen være den Kongsgaard, hvortil Knud den hellige tyede paa den Flugt, som endte med Drabet i St. Alban Kirke, og her har man ogsaa ladet Svend Grate 1154, Waldemar den store 1159 og 62

Knud den fjette 1189 — j. S. 16 — og en pavelig Legat 1245 holde de Møder, som de med Rigets Stormænd afholdt i Odense i de nævnte Aar, men der haves aldeles ingen historisk Næsteb i saa Henseende. Paa Juleperpektivet af 1593 ses Stedet uden nogenomhelst Bygning, hvormod den anbragte Tegning synes at antyde en fredeformet Jordvoold. Kong Erik Ejegod skænkede Munkemøse, i gamle Papirer kaldet „Munkengang“, til det af ham stiftede Kloster, hvilket ogsaa ejede Nonnebjerg og Summerup, hvilken sidste By dog senere kom til Dalum Kloster, medens Møsen blev ved Møllen. Begge, Munkemøse og Munkemølle, vedbleve at staa under Klosters herlige Jurisdiction og bleve derfor albrig indlemmede i Byen; først ved den ny Grænseregulering vil dette ske. Klosteret ejede endvidere Skrivelystken som og senere Bispelystken, samt Munkens ved Rødegård — Kragshjerg —; disse Lykker gif efter Reformationen ved Leje og Fæste over til Byens Borgere, hvorefter de kom ind under Byen. Ved Udgravninger i Nonnebakke i Aaret 1775 fandtes en Søloring, om hvilken „Fyns Stiftstidende“ fra dette Aar siger: „Maaske har denne Ring været Odins eget Armbaand“. I Munkemøse fandtes ved Begravning i Aaret 1818 Levninger af et Lig, hvilket med Lærme og Senetraad vare indfyede i et Faarekind. Disse Levninger have hidtil været opbevarede i det vakkendørfste Skapel.

Munkemølle har altid været en af Byens mest værdifulde Ejendomme; i Billedværket: „Danmarks Kjøbstæder og Slotte“ af Sander, Myerup og Laube, 1805, hedder det i Beskrivelsen af Odense: „Munkemølle indbringer vist aarlig Renten 40,000 Rd.“ De nu staaende Bygninger ere dog fra en yngre Tid, og navnlig have de to sidste Ejere betydelig udvidet og forøget dem. Den sidste Ejer, Direktør F. Krag, gjorde Forsøg paa at udvide Driften til Formaling af storn til Udsjævel; men disse Bestræbelser kronedes ikke med Held, hvorefter han i 1873 for 138,000 Rd. folgte Møllen til et Aktieselskab, der vil anvende den Del af Vandkraften og Bygningerne til en Klædefabrik. Vandmøllen med Soderne har man bortforpagtet, Vejmøllen ved Summerupvejen er bleven nedreven, den kort i Forvejen opførte ny Bygning jyd for den gamle Vandmølle er bleven udvidet, og en tilføende tre-

etages Fabrikbygning er bleven opført. Driften af denne betydelige Fabrik, som i alle Maader er smukt og hensigtsmæssig anlagt og indrettet, er nu i Færd med at tage sin Begyndelse. Tanken om og Forslaget til dette Fabrikankæg er, som oven for antydet, udgaaet fra L. Bierfreund.

Den Omstændighed, at Laen ved Slusen, der skundom danner en fløint lille Vandfald, deler sig i to Arme, der gjennemløbe en frugtbar Dalstrækning, paa hvis højre Side man ser det paa Rommebjerg af afsøde Overretsprocurator Rasmussen opførte venlige Landsted, har henledet Opmærksomheden paa, at her passende kunde anlægges en Spadservej. En saadan fra Rollen til Slusen har ogsaa eksisteret i over 100 Aar, thi Prospektet af Odense i Pontoppidans Atlas af 1767 viser os spadserende Figurer i en Alle langs med Laen. Denne Vej blev lige som andre lignende, der indbyde til ensomme Betragtninger, kaldet Filosofigangen, men den havde fornedeft sin Korthed kun ringe Betydning. Statsraad G. Koch fremtom derfor i 1866 med Forslag til at forlænge den saaledes, at den lille Holm ved Slusen blev optagen i Ankæget, hvilket derefter skulde fortsættes langs med Laens nordlige Bred til Aagade, hvorved det blev nødvendigt at bygge to Gangbroer over de to Arme af Laen, som Holmen danner. Denne Spadservej er nu Byens smukkeste Promenade og har foranlediget, at Kjøbmand Carl Nielsen har omdannet sin til denne ny Vej stødende Grund til en Lyshave med Beværtning, kaldet „Carlskaab.“ Her saa vel som ved Haven til Nr. 80 liggende Vaade til Ubleje, og en Tour op ad Laen til „Fruens Bøge“ hører med til de behagelige Udflugter, der fra Byen kunne foretages.

Vi forlade dermed Munkensølle med Omgiivelser for at opsigge endnu flere større Fabrikker, og denne Sagen fører os da til **Sukkerfageriet** vest for Byen ved Vejen til Widdelfart. Men før end vi gjøre et nærmere Besøindskab med denne Fabrik, som uden Sammenligning er den største, der hidtil er opstaaet i Byen eller i dens umiddelbare Nærhed; ville vi lære den Mand at kende, hvem Fabrikken skylder sin Tilblivelse. Et halvt Aarhundrede, efter at Orsted ved Elektromagnetismens Opdagelse havde banet Vejen for de elektriske Telegrafer, forlod en af vore Orlogs-

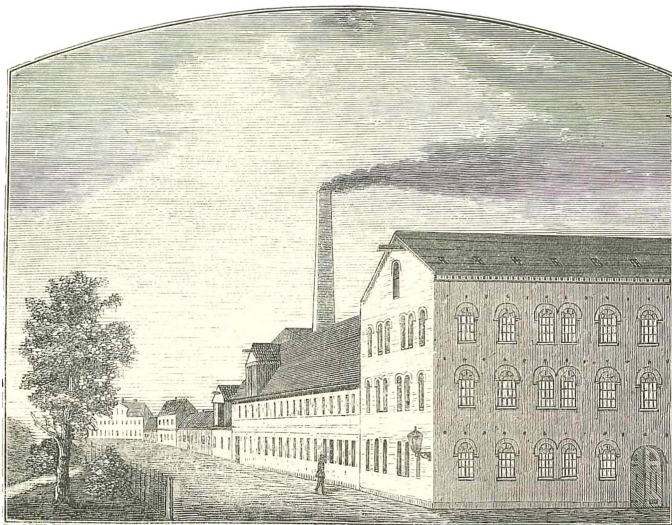
mand Hjemmet for at lede Sværfættelsen af det Foretagende, der nu har flyttet Europa til Kina. Lige som Spiren til Ordstets lydløse og lysnære Flugt fra Sted til Sted var lagt af en dansk Mand, saaledes var det ogsaa forbeholdt en af vore Laendsmænd at give Opfindelsen en af dens største og dristigste Anvendelser, og da denne Mand, der er født og opbragen i Odense, er den samme, som har faaet „Odense Sukkerfageri“ anlagt og sat mange andre for vort Land og Folk store og gavnlige Foretagender i Værk; er her megen Anledning til at fortælle om Statsraad Carl Frederik Lietgen. Denne Hødermand er født den 19de Marts 1829 i Nr. 43 i Pøgelstred, hvor hans Fader, Smeder Lietgen, den Gang boede. Den gamle L., som døde 1868, var en vel begavet og rettænkende Mand, der i flere Retninger stod som en Repræsentant iblandt Haandværkerne i Odense, der ogsaa kaarede ham til forskjellige Tillidsverv; dog den Omstændighed, at han i sine bedste Aar maatte arbejde under trykkende Kaar, laanede hans Foretagelseslyst. Han yørgede imidlertid lige indt for at give sine Børn en god Opdragelse, og Sønnen, Frederik eller Frits, som han jævnantlig blev kaldt, blev sat i Odense Realskole. Han var en stille Karakter, der vel røbede meget gode Evner, men dog ikke tilbød sig nogen stor Opmærksomhed, og det samme blev Tilfældet, da han i sit 14de Aar kom i Handelskære hos afsøde Raadmand Jürgensen, Dvergade Nr. 9. Kun hans faa fortrolige sporede den sjældne Foretagelsesaaad og store Ansigt, som ere de medfølte Gaver, der nu have gjort ham til Danmarks mest indflydelsesrige Mand paa det merkantile Omraade. En Skilbring af det Afstnit af hans Liv, hvori det allerede er blevet ham forundt at udfolde den store Virksomhed, som er kommen faa mange til gode, og som hans Fødeby ikke uden en vis Stolthed hører tale om, skal her meddeles.

Efter udtaact Læretid fik han Plads hos Handelshuset Hald & Naahr i Mandjester, for hvilket han rejste i flere Aar, og endelig etablerede han sig i 1855 i Kjøbenhavn, dels som Agent for det nysnævnte Firma, dels som dets Associo i en ikke ubetydelig Udførselsforretning.

Slig en Fortid kunde jo mange opvise Magen til, og saa var han den Gang kun 28 Aar gammel. Man kunde i første Øjeblik slet ik-

forfaa, hvorledes en saadan Kandidat var kommen paa Tale ved Privatbankens Oprettelse; men da det kom frem, at han i England havde gjort Bankvæsenet til et særligt Studium, og det desuden oplystes, at han umiddelbart efter sin Ankomst til Kjøbenhavn havde været Sjælen i det Foretagende, der senere har bragt saa meget ud af Kryolitbruddene i Grønland, fattede man den „driftige Lønsø“, at sætte sig i Forbindelse med ham, og han fik, efter en forudgaaet Samtale med Stifternes Formand, paa hvem han efter

Hus, der styrkede sammen, reo Hundreder af mindre med sig i sit Fald. Under disse trykkende, næsten fortvilede Omstændigheder, viste Tietgen den kloiske No, den Omsigt og Klarhed i at bedømme Forholdene, som er ham ejendommeligt især i vanskelige Løber, og han hidrog derved meget væsentlig til, at Privatbanken hurtig naaede en betydelig Anseelse, ja at endog de Midler, hvormed den af Staten oprettede midlertidige Laanekasse stiftedes, stillede til dens Raadighed. Men ikke blot Privatbanken, ogsaa Zan-

Vor. Bierfreunds Dampværk.

rigende Strag skal have gjort et meget gunstigt Indtryk, en Indbydelse til en Sammenkomst med den paatænkte Banks Stiftere. Han mødte, og det maa vel under Forhandlingerne have vist sig, at den unge handlende havde haft Udbytte af sine Bankstudier; thi han blev efter Mødet enstemmig opfordret til at overtage Stillingen som Bankens Direktør.

Kort efter Privatbankens Stiftelse brød Uvejret, hvormed det havde truet, løs over næsten alle Europas Handelssteder. Krigskræften svejgede sin Svøbe over store og smaa, og hvert større

delsstanden i sin Helhed ydede han en meget virksom Bistand, idet han som Afsending for Grosserer-Socitetets Udvalg rejste til Hamburg for at undersøge, i hvor høj Grad Husets Pontoppidan & Komp. var truet, og om der skulde være Anledning til at sætte det, ikke blot som Repræsentant for den danske Kredit i Hamborg, men ogsaa som et Firma, der ved sine indstrakte Forbindelser i Danmark vilde rive mangfoldige med sig ved en Fallit. Den af ham anbefalede Ordning blev uden noget senere Tab for Statskassen vedtagen, og ved at dette Huses Fald blev

forhindret, søebes ogsaa i andre Henseender en gunstig Virkning paa Hamburgs Værs, navnlig da Spørgsmaalet om, hvorvidt Staten Hamburg skulde støtte nogle af de derværende største Huse, netop den Gang forhandlede af Senatet. Han bidrog saaledes ikke uvæsentlig til at gjenoplive den Tillid, der er Sjælen i al Kredit, Livsaaren i al Handelsomsetning.

Efterat Dietgen, siger „Illustreret Tidende“ i den Dmtale af ham, som i Nr. 637 ledfager hans Portræt, og som her udtogsvis er bleven benyttet,

havde vundet Anerkjendelse i vor

Handelsverden,

skulde man maaske synes, at han derefter rolig kunde have hvilet paa sine Laurbær og ladet sig nøje med at passe sin Privatbank. Slikt kan imidlertid kun forlanges af den, for hvem Virksomhed er et Offer, af den, der kun ægges til Handling ved ydre Tilskyndelser. For hver den derimod, som er født med en Gnist af Stærkekræft, er det lige saa umuligt at standse efter en udført Handling, som det er for Billedhuggeren at fæste

Mejslen, fordi han har fuldført et Kunstværk, eller for Granfæren at lukke sine Bøger, fordi han har gjort et enkelt klart Indblik i Videnskabernes uendelige Rige. Hver fuldbragt Opjærning er kun en Spore til fornyet Virksomhed, til ny Gigen efter et nyt Maal, og denne Gigen, denne Trang opbyrder først, naar Livskraften begynder at fvinde.

I 1863 under det statsøkonomiske Møde i Østeborg stiftede han i Forening med Baron Sjærnblad til Marjovinsholm, Oscar Dickson i Østeborg og flere andre „det skandinaviske Kreditbo-

lag“ i Østeborg. I Januar 1866 overtog han i Forbindelse med en engelsk Kapitalist Sporvejsanlægget i Kjøbenhavn og bandede „det kjøbenhavnske Sporvejselskab“. Samme Aar foranledigede han Dannefsen af „det forenede Dampskibsselskab“. I 1868 bandede han „det dansk-norske-engliske Telegrafelskab“ og i 1869 „det dansk-russiske Telegrafelskab“. Disse to Selskaber sammenfjælnedes i 1870 med „det norske-stofske“ og „det svenske-sinske“ til det „det store nordiske Telegrafelskab“. I Januar 1870 havde han end-

videre i Forening med Generalkonfuld Vallesen i St. Petersborg og Hermann Erichsen i Newcastle erhvervet Koncession til Anlægget af Søtelegrafforbindelsen imellem Siberien, Japan og Kina og stiftede derpaa i Forbindelse med andre herværende Venner „det kinesiske Telegrafelskab“, hvis Stæbler nu ere i fuld Virksomhed. I 1870 og 71 medvirkede han til Udvidelsen af vore Sernbaner. Senere har han kjøbt Frederiksberg Stutteri med det Maal at fortsætte dets Virksomhed.

I 1872 var L. den

L. Bierfreund.

Aktieselskab, som overtog Burmejster & Wains Maskin- og Skibsbyggeri, som derefter er blevet meget udvidet, ligesom der er Grund til at antage, at Skibsbyggeriet vil tage et endnu langt større Opsving, efterat Havnen „Neshaløven“ ved Drefund er bleven anlagt og de til et stort Skibsværft nødvendige Bygninger berfæds ere bleve opførte. Det nyeste store Forretningsselskab, som ved ham er kaldt i Live, er Sultkøtgeriet herfæds. Ifølge Planen skulde der stiftes et Aktieselskab, „de danske Sultkøtgerier“, som med

en Aktiekapital af 5 Millioner skulde anlægge 10 Fabrikker for Tilvirkning af Roesulfer. Denne Plan begyndte man strax at realisere ved Anlæget af det herværende Sukkerfægeri, og naar de Ransfeligheder, som har vist sig at være forbudne med denne Sags Gjennemførelse, ere overvundne, ville efterhaanden de andre Fabrikker opstaa.

Naar man ser tilbage paa den nys nævnte uafbrudte Række af Foretagender og betænker de mangfoldige Stadier, hvortil enkelt af dem har haft at gjennemløbe, førend de kom til Udførelse, vil man have ondt ved at forlæaa, hvorledes alt dette ikke blot er udgaaet fra, men i de fleste Tilfælde Stridt for Stridt er blevet gjennemført af en enkelt Mand. Man tænke blot paa den Tilslutning, der i hvert enkelt Tilfælde skal vindes, paa den Modstand, der snart i stort, snart i smaat skal overvindes, og man vil dog kun tilnærmelsesvis faa et Begreb om den Mangfoldighed af mundtlige og skriftlige Forhandlinger, af Rejser, Forespørgsler, Undersøgelser og Gud ved hvad, som lig i en Frugtbarhed fører med sig; fører man nu hertil, at Tietgen aldrig har forjæmt sin Privatbank, vil man kunne forlæaa, at der hører mere end dagligdags Evner til at udrette det, han har udrettet. De mest fremtrædende blandt disse Evner ere hans Gave til øjeblikkelig at gribe Kærnen og til med overbevisende Klarhed at gjengive sin Dpfattelse, dernæst et sjældent Øreb paa at søge og finde de Personer og Oplysninger, han trænger til, og endelig en ganske usædvanlig Sammenhæng, der erstatter et helt Registerkontor, idet den med fotografisk Nøjagtighed forholder alt, hvad han med Interesse har fæstet sin Tanke paa.

Dog, det er ikke blot Foretagendernes Mangfoldighed, der slaar, naar vi se tilbage paa Tietgens Virksomhed; det er lige saa meget den gunstige Stæbne, der har fulgt de fleste af hans Foretagender, efterhaanden som de have udviklet sig. Gaa vi jaaledes tilbage til Kryalitrubdene i Grønland, hvorfra han var med at hente den første Ladning; saa se vi, at de nu ikke blot fornyne Fabrikken „Drejsluud“ ved Kjøbenhavn, men ogsaa flere større Fabrikker i Europa og Amerika, at de derved forslaae Staten igjennem Afgiften en aarlig Indtægt af jra 50 til 60,000 Rbd. og selvselgelig bestæfuge en Mængde Skibe og Ar-

bejdere. „Det svenske Kreditbolag“ indtager nu en af de første Pladser blandt Sverrigs Pengeinstituter; „det forenede Dampskibsfelskab“s Skibe befare alle indenlandske Ruter og have desuden en betydelig Fart paa Udlandet; „det københavnske Sporvejsfelskab“ gjør jo som bekendt udmærket Afjære og er blevet Moder til flere lignende Anlæg i Udlandet. At „den store nordiske Telegraf“ har vist sig som et lige saa nyttigt som rentabelt Foretagende ved enhver, og der er nu godt Gaab om, at de Ransfeligheder, som man forudsaa for „den kinesiske Telegraf“, ville blive overvundne, medens der med disse Anlæg er opnaaet det af ingen tidligere aende Resultat, at man i kortere Tid end 24 Timer kan rette Spørgsmaal til Folk i Kina og Japan og faa Svar igjen. Disse uhyre Telegraflinier føre desuden det Gode med sig, at de yde Beseftigelse for mange af vore Landsmænd, idet disse Solnier saa vel som Landlinierne i England og øst for Moskva i Rusland ere besatte med danske Telegrafister. Børnester & Wains Mastin- og Skibsbyggeri har i det sist forløbne Aar fysisjelfst 1200 Mand og har modtaget Bestillingen paa Arbejder for et Aar til et Beløb af 2,708,029 Rbd. I Sernbanefagen har han derimod ikke haft jannu Held med sig, idet han ikke har opnaaet, hvad han tilstræbte, nemlig at samle vort hele Sernbanesystem under en Bestyrelse; hans Bestræbelser i den Retning vindne imidlertid om, at han langt mere har kæmpet for selve Virkeliggjørelsen af sine Planer end for den materielle Fordel, disse kunne indbringe ham.

Hvad Tietgen er som Mennecke, kunne kun de sige, der have ferdedes med ham i det daglige Liv, og ville vi lytte til dem, da fortælle de os, at, naaget han med sin energiske og livlige Mand synes at give sig helt hen til de materielle Interesjer, er dog hverken hans Følelse eller Blif for Livets aandelige Krav paa nogen Maade blevet sjøvet. Midt i sin jyvende Virksomhed har han bestandig fundet Tid til at gjøre sig bekendt med det bedste i Literaturen, til at følge med Videnskabens og Kunstens Udvikling, og hans Hjerte har bevaret en ungdommelig Varme, der gjør ham til en fuldtro Ven og til en ligejaa branfri som runderhaandet Belgjører, hvorpaa ikke fra af hans Fødeby's Børn have modtaget Bevijer.

Grundstenen til Sulfertogeriets „Dense“ blev lagt den 16de November 1872, hvorefter Arbejdet blev fortsat den meste Tid af den paafølgende Vinter og hele den paafølgende Sommer med en Arbejdsstyrke af hened 200 Mennesker, og derved med saa stor Kraft, at Fabrikken allerede den 13de December 1873 kunde begynde sin Virksomhed med et lignende Antal Arbejdere. Anlægget forestodes af Direktør Hagemann fra Drchunds kemiske Fabrikker og polyteknisk Kandidat Buhl, hvilken sidste forestaar Driften. Bygningerne, hvoraf der gives et Billede paa Side 88, ere opførte af fortrinligt Materiale, lige som Maskinerne, hvoraf de fleste ere komne fra Magdeburg, ere af den nyeste og bedste Konstruktion. Fabrikken arbejder med 175 Hestes Dampmaskinkraft. Som bemærket, er det nærmest for Tilvirkning af Røsfukker, at Fabrikken er bleven anlagt, og det efter en saa stor Maalestof, at den i de fem Vintermaaneder, for hvilke Virksomheden — Kampagnen — er bestemt, kan forbruge 450,000 Centner Røe. I Sommeren 1873 var der imidlertid i dette Dje med her paa Fyn kun avlet c. 90,000 Centner, hvilket Forraad forbrugtes i lidt over en Maaned, hvorefter Fabrikken har været beskæftiget med Aaafstøf af Sulferrør, som er hidkommet fra Vestindien. Naar Fabrikken arbejder med fuld Kraft, kan den daglig forbruge 200,000 Pd., som give omtrent 20,000 Pd. Sulfur. Hovedbygningens Façade er 325 Fod lang og 41 Fod høj, den taarnagtige Bygning 65 Fod og Storstøsten 136 Fod høj. Dette betydelige Fabrik-anlæg har ikke blot industriel Betydning, men vil ogsaa foranledige en hel ny Driftsmaade af Torben, og det er denne Omstændighed i Forbindelse med, at Staten ved Lovbudsættelse ikke har villet begunstige denne ny Industri, som har ladet adskillige Folk spaa, at denne Fabrik ikke vil kunne bestaa uden Tab og altsaa snart vil ophøre. Endstjønt det nu ganske vist har vist sig, at vore Landmænd ikke med Altsked ville slaa ind paa den ny Driftsmaade, som Sulferrøeavlens medfører; ja kan der dog næppe være Tvivl om, at Foretagendet maa kunne bære sig lige saa vel hos os som i Nabolandene, og at Statsraad Tidgen som og de andre iherdige Mænd, der sidde i Bestyrelsen, vil finde Midler, ved hvilke Sagen vil kunne gjenføres.

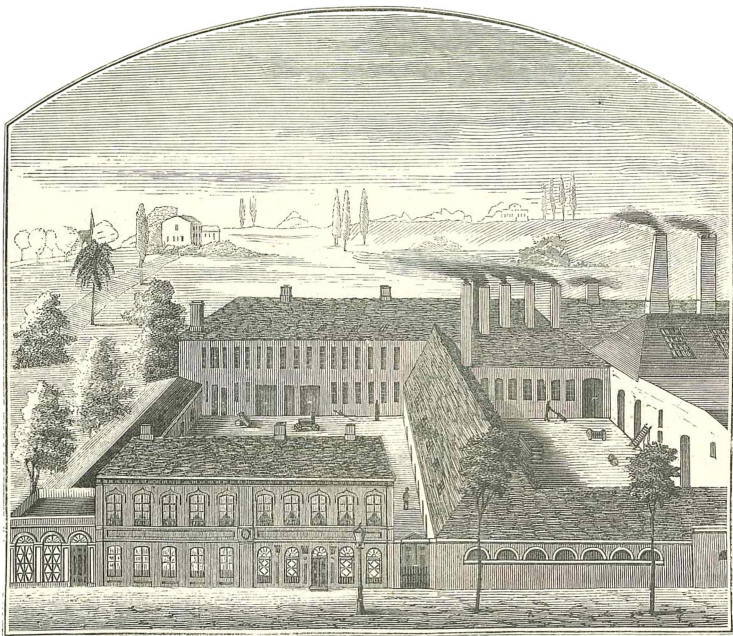
Og et saadant turde allerede være fundet derved, at Selskabet har foranlediget Kjøbet af Sunnerupgaard og et Par større Gaarde i Voldbro faaledes, at en stor Del af disse Gaardes Jordbrugs anvendes til Røedyrking, som paa denne Maade bliver sikret Selskabet i tilstrækkelig Omfang.

Den Mand, som hersteds har virket mest for at faa Fabrikken anlagt og Røedyrkingen fremmet, er Statsraad B. Peter sen. Med Navnet Ddense forbindes ofte Tanken om en By, der i flere Retninger dog navnlig paa det kommunale Omraade er gaaet rask frem, ja i Spidsen for de andre Byer i vort lille Fæderland; og i denne Tankeforbindelse indflies ogsaa Navnet Wilhelm Petersen, fordi det minder om den Mand, der tog Initiativet til de Foretagender, som fra først af skaffede Ddense dette Ny. Det er et af Frihedens store Gode, at Kræfterne under en saadan Forsætning lettere kunne bryde sig Vej end under den, som indmævrer Virksomhederne og dermed ogsaa Personerne ved omgærdende Bestemmelser, at den hidrager meget til at bryde den hæmmende Fordom, at man skal være i en vis Stilling og have en vis Dannelses Stempel for at kunne anses for at være berettiget til at tale med end sig for at gaa i Spidsen; det ægte Demokrati spørger ikke om, i hvilken Stilling Manden er, og hvorledes han er bleven det, han er, men først og fornemst og sig derefter bestemmende, hvorledes han er. I Sveveldens Dage „paaføde enhver sit“, og det, at bryde ny Baner, at vække Kræfter, som „laa i Dvale“, det var Kongens, Negeringens, Dvirghedens og de begunstigeses Sag. Fori der i Sammenligning med hele Folket kun var faa, som hørte til disse „Klaser“, og disse faa lige som flode udenfor det øvrige Folk, stede der kun faa lidet, gift Udsviklingen kun fremad med Snegleskjeb. Det er i denne Betragtningens Lys man maa see B. Peter sens Optraeden i det offentlige, i Samfundets Tjeneste for ret at skatte, hvad han udrettede i de første Aar, da han brød Baner for det ny; man var nemlig den Gang ikke fortrolig med den Mulighed, at en Kjøbmand og det oven i Kjøbet en ganske ung uden anden Dannelses end den, som en privat Aaalskole uden afluttende Examen kan give, bedre end mangen en studeret Borgmester kan styre en Kommune, at det er i

sin Orden, at den tager Initiativet, som søler det indre Kalb dertil, om han end ikke rigtig er stemplet dertil.

B. Petersens offentlige Virksomhed indleedes med hans heldige Bestræbelser for at udvide Læseforeningen — f. S. 30 —, men begynder først, da han den 8de Januar 1847 valgtes til Borgerrepræsentant, og i 1850 blev Kommunalbestyrelsens Formand. I Efteraaret 1851 fremkom han i Kommunalbestyrelsen med Planen til et Vand-

lagt paa samme Tid som Vandværket. I 1856 indlede han Kjøbet af Kanalen, som derefter ved Lov af 15de Februar 1857 gif over til Kommunen. Han var derpaa i 1861 virksom for at faa den fynske Jærnvej anlagt og var Ledfører for det Udvalg, som i denne Anledning var sendt til Kongen, ligesom han ogsaa senere med Held optraadte mæglende ved Bestemmelsen om Jærnbanegaardens Besiggenhed. Tanken om Albani-broen og Rejen derover udgif ogsaa fra ham, og

M. P. Allersøps Jernstøberi og Maskinfabrik i Juleperspektiv.

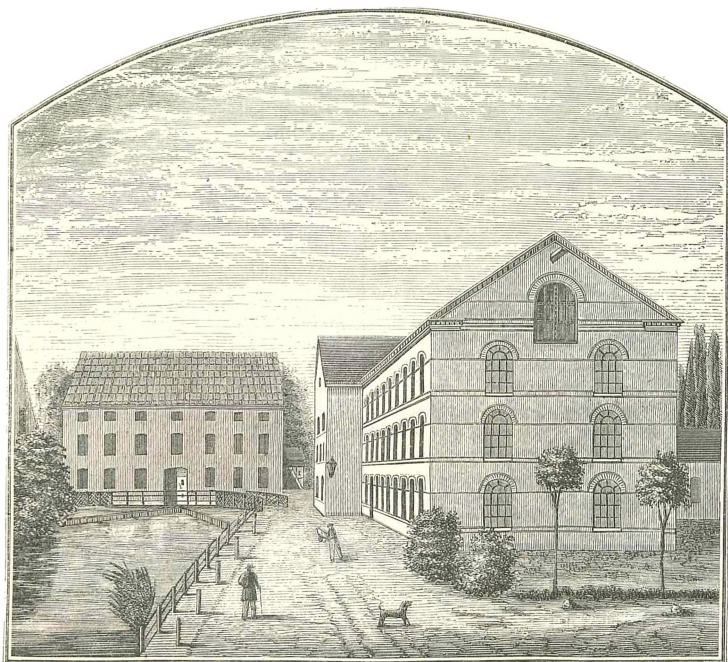
været for Odense, og her fremmedes Sagen saa hurtigt, at Kontrakten om Anlæggelsen af et saadant allerede kunde undertegnes med dHr. English & Hansen den 5te Marts 1852. I Efteraaret 1853 toges Værket i Brug. Samtidig fremkom B. Petersen med Forlaget til et Gasværk, og dette blev for et engelsk Kompagnis Regning an-

da dette Værk var fuldført — f. S. 36 —, arbejdede han for at faa Ting- og Arresthuset, samt Sygehuset opført. Han har været Stifter af Brandforsikringskassabet „for værlige Gjendele i de fynske Kjøbstæder“ og haft Sæde i en Mængde Udvalg. Medborgerne og Regeringen have paastjønnet hans Virksomhed paa flere

Maader, de første navnlig ved gjentagende at vælge ham til Medlem af Byraadet og Lands-tinget. Men det er gaaet her, som det i Reg-len gaar, at man ikke har vidst at holde Maade, idet man har overlæstet ham med offentlige Sværv.

Kaar der er Tale om industrielle Foranstal-ninger, hvormed Navnet Odense er blevet be- kjendt i videre Kredse; maa ogsaa **Løveapoteket** og dets nuværende Ejer udførligere om-

§ Middelalderen bestod Farmacien næsten alene i Guldmagerkunsten, og den medicinske Praxis i Anvendelsen af mystiske Midler, som Signen, Manen, Maalen og andre Troldkunster, og det var i Reglen Kvinder, der udøvede en Læges Funktioner. Lægemidlet, som anvendtes, svarede til den paa den givne Tid herskende Overtro. De allerældste Lægemidler, der fore- komme i den nordiske Historie, ere de saakaldte Humsæbler og Mistel, hvilke Lægemidler kunne

Runkemøllens Fabrik.

tales. Der er saa meget mere Grund til at gjøre dette, som dette Apotek er det tredje ældste her i Landet, dets Historie ikke uden Interesse, og Rikderne til en saadan Dntale — „Odense Bys Historie“, „Bidrag til Odense Bys ældre Historie“, „Ny farmaceutisk Tidende første Aargang —, ret fuldstændig ere tilføede.

forfølges helt op til den hedenske Gudelære, og som, hvis de virkelig have eksisteret, enten have været et Slags Piller eller ogsaa en Frugt eller Rod af forøvrigt ubekendte Egensfaber. Af Henrik Harpestrengs Lægebog ser man dog, at der tidlig har været anvendt Dele af Planteriget mod visse Sygdomme. Ligeledes tillægges

tidlig Vandet en lægende Kraft, dels den naturlige, som ligger i dets rensende Virkninger, hvorfor man i flere Byer træffer paa Vabesluer, der gave vedkommende Gade Navn — f. S. 37 — dels den overtroiske, som hændes af Fortællingerne om hellige Kilder og Besøget ved dem især paa St. Hans Aften. Men de fleste Mirakulære stete dog ved Helgene og især her i Odense ved hellig Knuds Skrin paa hans Dødsdag den 10de Juli, af hvilke Sammenkomster St. Knuds Mærked er fremkommen. Paa denne Tid havde man naturligvis ingen Apoteker. Det første Spor af jaadanne findes i Kristian den første's Tid, men de enkelte Apotekere, som have været her i Landet i hans og hans to Efterfølgeres Regeringstid, have kun været saa kaldte Rejseapotekere, der ligesom de første Bogtrykere — f. S. 38 — stakke omkring med deres Sager i en Kasse.

Det første faste Apotek, som vides at have været her i Landet, blev anlagt 1536 af en Willum Uno, som boede i Kongens Gaard i Højrostræde i Kjøbenhavn, og fra dette Apotek stammer det kjøbenhavnske Svaneapotek, som saaledes er det ældste her i Landet. Det næst ældste er Svaneapoteket i Aalborg, som skal være anlagt 1543; men derafter følger det her værende Svøcapotek, idet Kristian den tredje, under hjem Lægevidenskabens og Farmaciens først bleve Gjenstand for Studeringer, i 1549 gav sin Livlæge Dr. Kornelius van der Hamsfort Bevilling til at oprette et Apotek hersteds og skjenkede ham til dette Brug Biskop Jens Andersens Gaard paa Flakstaven. Apoteket lod G. indtil Kongens Død 1559 bestyre ved en Provisor, efter hvilken Tid han nedsatte sig her som Apoteker og Læge. Denne — den ældre — Hamsfort stammede fra en gammel fra Antwerpen udvandret Familie, men selv var han født i Slesvig By, hvor Kristian som Statholder paa Gottorp havde gjort Bekjendtskab med ham. Det lille lægevidenskabelige Skrift, som han skrev, er affattet paa Plattysk og trykt i Hamburg. Han døde 1580, og hans Søn, Kornelius van der Hamsfort den yngre, overtog Faderens tvende Bestillinger. Han har paa godt Latin skrevet flere værdifulde historiske Arbejder, som vi endnu ere i Besiddelse af, og hvis Indhold tildeels gjenfindes i Kritik Svittfelds

Krønike. Han har desuden sat sig et Minde ved at skjenke 1000 Rd. til det den Gang nylig oprettede Gymnasium — f. S. 24 — og ved i 1575 at opføre en taarnagtig Bygning imellem Apotekets Hovedbygning og St. Knuds Kirkegaard, hvilken siden blev sammenbygget med hin, og derved opstod den stejle Sædebygning, som vendte ud imod det forfaldne Landstingsstræde. Ved Nedbrændingen fik man Bished i den Henseende, idet den forfaldne Gefims, som Sædebygningen skjulte, da kom frem. Han døde 1627, hvorefter hans Enke fortsatte Apoteket indtil 1636, da man finder en Forestilling fra Sønnen til Kongen om, at hans Moder maatte afhænde Apoteket, da han var til Sinds at begive sig til Udlandet. Den næste Apoteker hed Jakobsen, men om ham vides intet. I de ovenfor nævnte Skrifter kaldes han Kristoffer, og „farmaceutisk Tidende“ bemærker: „Han maa være død, eller andre Aarsager maa have foranlediget Apotekets Døds, thi i en Skrivelse fra Magistraten hedder det, at der i Byen er Mangel paa Medicamenter, og hvad der findes sælges alt for dyrt.“ Ifølge Munne blev i Koret i St. Knuds Kirke i Aaret 1638 begravet en Doktor Oluf Jakobsen; da nu den Gang Apotekerne i Reglen tillige vare Læger, er der stor Sandsynlighed for, at denne Oluf Jakobsen her været den Apoteker, som man har kaldet Kristoffer Jakobsen, og deraf følger saa ogsaa, at Apoteket ikke har været i Virksomhed fra 1638 til 1645, da Privilegiet gaves til Dr. Kristoffer Skult eller Schult, og det er sandsynligt, at Apoteket ved dets Gjenoprettelse fik Plads i den nuværende Kulkgaard, hvor det fandtes til ind i det 18de Aarhundrede, da det flyttedes til dets nuværende Sted. Schult fik Lovstræde for de Medicamenter, som han indførte her i Riget, „Suedsker og Gewürz indtagen.“ Hans Enke, Anna Willumsdatter, som først havde været gift med Dr. Jens Mule, fortsatte Apoteket til sin Død 1652, hvorefter det kjøbtes af Georg Bilhartz, som fik kongelig Privilegium paa toldfri Indførelse af 3 Amer Malvoisir, 3 Amer spansk Vin, 3 Amer fransk Vin og 3 Amer Rinsvin, hvilket giver Anledning til at formode, at den alene maatte holde et almindeligt Winhus i Raadhusetjælberen og der sælge og udtappe

god Vin til sjællig Værd, nu var gaaet over til Apoteket, og en saadan Vinstue havde det endnu i Slutningen af forrige Aarhundrede. Ifølge Sagnet var den i Kjøbenhavn under Gaarden „Jordan“, som skal have faaet sit Navn efter den uafhængige Hindruelse, som skulde fore- stille den Rempelstue, som Spejderne i Sofvas Dage hentede i Egnen af Jordan. Paa et Bræt i Bygningen findes endnu følgende Indskrift: „Der Wein ist Gottes Gabe.“ Ved sin Død i 1658 ejede Dr. Stefan Nam fra Ditmarsken, som var „Provincialmedikus“ i Fyn, Apoteket. Han havde betydelige Ejendomme her i Byen, og man har derfor opstillet den Formodning, at Namsherrred havde have faaet Navn efter han, hvilken Formodning bliver modsagt ved det, som er skrevet om denne Gade paa Side 50. I Aaret 1661 fik Dr., Alesesjør Skriftoffer Balslev Apotekerprivilegiet. Han var gift med Stefan Nams Enke, og deres Datter blev Biskop Kingos tredje Hustru, med hvem han kom i Besiddelse af Frangde Gaard, som var iblandt de mange Ejendomme, som Balslev var i Besiddelse af. En Datter af Nam blev gift med Jakob Gottfried Væder fra Kjøbenhavn, hvis Familie i 175 Aar har haft dette Apotek. Jakob Gottfried Væder havde først været gift med Hofapoteker Herfords Datter og var ved disse sine Giftermaal bleven en meget velhavende Mand. Han opnaaede Raadmandsærdigheden og ombyggede 1684 den Gaard, hvori Apoteket den Gang fandtes, nemlig Klubgaarden, og lod til Minde derom i en Bjælle udhugge den tykke Indskrift med Symboler, som er omtalt paa Side 26. Ved sine Byggeforetagender maa han rimeligvis have sat sin Formue over Styr, thi han endte med en Fallit, hvorefter Apoteker Klaus Oldenborg i Nyborg i 1695 overtog Apoteket, men allerede i 1700 blev det „paa allernaadigt Behag“ afstaaet til Væders Sviger- søn, Peter v. Westen, og det er ham, som antages at have stiftet Apoteket til Rabogaarden og at have givet denne Gaard den Skikkelse, som den havde, indtil den nuværende Gjer i 1853 helt ombyggede den. Den var fra først af lige som Klubgaarden opført af Dlus Bager, rimeligvis i 1572, og der har været og er Lovol om, hvem af disse to Bygherrer, Dlus Bager eller

Peter v. Westen, der har pydet den med de 32 Sten, som ere omtalte paa Side 46, og hvorefter en ved et Murbrud er gjenngivet paa Side 48. Det er i det hele taget meget vanskeligt at finde Næbe i, hvorledes Bygningerne paa dette Sted tidligere have været; thi Portindfærsele til Apotekgaarden har tidligere været paa Vidten af Bygningen, medens den nu gaaer under den vestlige Ende af Klubgaarden, som tidligere har været to Gaarde. Rimeligvis har enten Væder eller Sviger sønnen kjøbt Rabogaarden, hvori nu Apoteket er, og ved Ombygning helt forandret Forholdene, og ved denne Lejlighed har Apoteket muligens først faaet sin Bde Etage. I disse to Gaarde fandtes foruden den omtalte historiske Porthammer en anden lignende med Karstallet 1581 og der over „Dlus Bager“, og paa den Mur af Sidebygningen til Rabogaarden imod Vest, som vender ind imod Apotekets Gaard, naar endnu indfaaret i Træværket Dlus Bagers Bømærke med Bogstavene D. B. og Karstallet 1572, ikke 1577, som tidligere Beskrivere af Byen have. Det samme Karstal og Mærke findes ogsaa paa Bygningens anden Side. Det var hos denne Peter von Westen, at Esar Peter boede under sit Ophold hersteds i 1704. Da v. Westen af Frederik den fjerde havde faaet Ordre til at tage kongelig imod den høje Gjerst, sparede han efter Sagnet heller intet og lod i sin Hæde afbrænde et Fyrværkeri, der kostede 4000 Rd., som Kongen siden ikke vilde betale, hvorfor v. Westen henvendte sig derom til Esaren, men denne vilde heller ikke, hvorfor Folket laede den Brand, at „den Gang blev Peter von Westen snydt af Peter von Osten“. Efter P. v. Westens Død i 1727 beholde Enten Apoteket indtil 1728, da hun afstod det til Spænnen, Agent Johan Kristoffer v. Westen, der saa ejede det indtil 1764, da han overdrog det til sin Søn, Peter v. Westen. Denne havde studeret Medicin og var tillige Profesør ved Gymnasiet, men allerede i Faderens Dødsaar 1774 spillede han fallit, hvorefter han i 1779 kjøbte Stiftstidenden og dens Trykkeri, hvilke Ejendomme han dog sin beholdt, til 1783, da han ved sin Ungdomsvens, Minister Guldbergs Hjælp blev Lovkasjerer i Fredericia, hvor han grundlagde Ribe Stiftstidende. Han døde i 1789. Det var hans Søn, som oprettede det bekendte v. Westenske Institut i Kjøbenhavn.

Foltnar Holm, forhenværende Apoteker i Fredericia, kjøbte Apoteket ved Auktion i 1774 for 12,110 Rbd. og overdrog det i 1781 til sin Søn, Jakob Holm. Denne døde ugift 1799, og Apoteket blev da atter tilfaldt til Auktion og kjøbt af Nic. Nielsen Munnenfaadt fra Kjøge for 15,300 Rbd. med Tilhændgelsesaf, at der vilde blive anlagt et Apotek til. Dette skete ogsaa i 1800, og dette nye Apotek fik Plads i den Gaard, som Kinesifffhandler Sigvard Møller en 40 Aar i Forvejen havde bygget paa tvende Grunde paa Hjørnet af Vestergade og lille Graabroderstræde. Dette Apotek var nærmest bestemt for Høspitalet og den i dette oprettede Sygeindretning, hvorfør det ogsaa blev kaldet Høspitalsapoteket, men i 1811 antog det Navnet Svaneapotek, hvorefter det ældre kaldte sig Løveapotek. Munnenfaadt døde 1804, og hans enke giftede sig med Proviosoren Samuid Andersen fra Skjærbæk imellem Ribe og Lynder. Han fik Titel af Kancelliraad og døde 1853, men allerede Aaret før sin Død havde han folgt Apoteket til den nuværende Gjer for 72,000 Rbd. Apoteker E. O. Løke tog strax fat paa Apotekets Ombygning, og senere har han opført et Par større Bygninger i Gaarden og den tilstødende Gaue, hvilken sidste er bleven onslagt og beplantet med den Smagfuldhed, hvormed L.'s Skjønhedsfands præger alt, hvad han foretager sig. Under hans Bestyrelse er Apoteket blevet meget udvidet og forbedret, at det nu staa som et Mønster for, hvad der kan præstere i den Retning. Med Apotekernæringen har L. forbindelse en Materialhandel i det store, og fra hans betydelige Udlag forjnyes de fleste af Landets Apoteker med de Stoffer, som de skulle bruge; mange af disse Sager faa i hans udmærkede Laboratorium en mere eller mindre fuldendende Behandling. Sjør kjøbte L. den store Gaard Nr. 9 paa Fiskefortet, hvis Dagbygninger vilde blive anvendte til en Udvidelse af Driften af de nævnte Kæringsveje. Et sjældent Overblik i Forbindelse med Kraft til helt at gennemføre en Plan ere de Egenfaber, som har gjort det muligt for L. at udsolde denne betydelige Virksomhed paa samme Tid, i hvilken han som Byraadsmedlem har taget ikke ringe Del i de kommunale Anliggender og udsført mangt et andet offentligt Hverv. Hans Dygtighed som

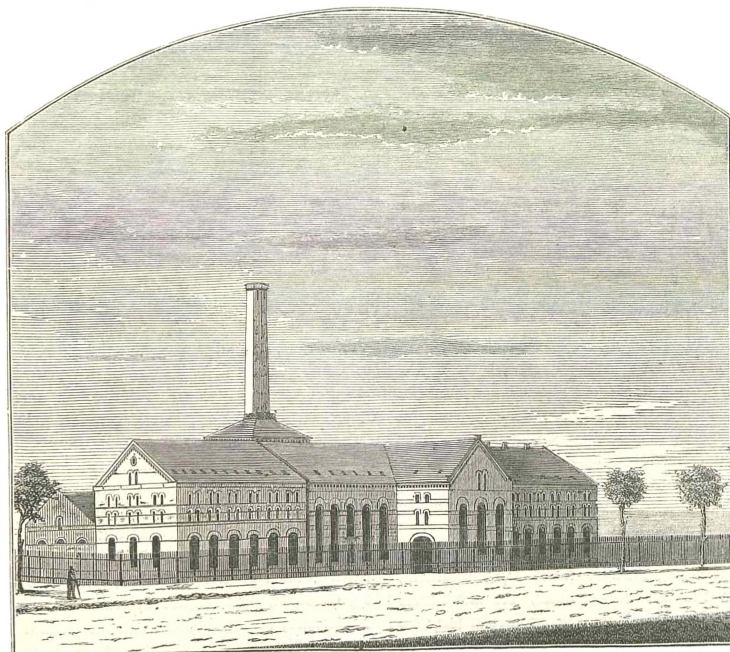
Apoteker og Kemiker har vundet Anerkjendelse ved Prisbelønninger paa flere store Udfstillinger, ligesom han ogsaa er bleven hædret saa vel af vor egen Regering som den svenske og franske, medens den danske Apotekersforening har vist ham den Tillid at vælge ham til sin Formand.

Det andet herværende Apotek, Svaneapoteket, blev, som bemærket, oprettet i Aaret 1800, men allerede i 1795 indgav Stiftamtmand Buchwald, paa Grund af den Uorden, som da fandtes paa det ældre Apotek, et Andragende til Regeringen om at faa et nyt. Da J. Holm imidlertid havde udelukkende Eneret, maatte man opstøtte Planens Udførelse til hans Død i 1799. Svaneapotekets forste Gjer var Carl Hinrich Man, Apoteker i Møen, som lod det bestyre ved en anden. Han fik Privilegium paa at forjny „de militære Medicinskister paa Fyn.“ Derpaa havde F. L. Krüger, død 1867, fra Lüneborg Apoteket fra 1811 til 1831, hvorefter det gik over til Friis, som i 1843 folgte det til Slesvigeren F. F. Petersen; han døde i 1870 og efterlod Apoteket til sin Søn, den nuværende Gjer.

Landkraften i Odenje Aa er hidtil i og ved Odenje kun blevet benyttet til at drive Kornmøller. Dymarksskibet har dog langt tilbage i Tiden været henledt paa at benytte denne Kraft og faa i anden Industri Tjeneste. Ifølge Biskop Jens Vikerods Dagbog tænkte Biskop Kingo allerede i Aaret 1680 paa at kjøbe Eiby Mølle og ombaanne den til en Papirmølle. Denne Plan blev imidlertid lige saa lidt udsført, som der blev taget Notits af de Forslag i samme Retning, som Kristian Goerstor fremkom med i sin Lovis i 1780. Først i Sjør blev der gjort Alvor af at benytte Aaens Landkraft til Driften af en Papirfabrik. Man tænkte først paa i dette Ljemed at kjøbe Munkes Mølle, men da den blev afsændt til Atticjelskabet „Munkemøllens Klædefabrikter“, indledede man Underhandlinger med Gjeren af Dalum Mølle, hvilke endte med, at Møller Andersen aftod denne sin Ejendom for en Kjøbesum af 73,000 Rbd., hvorefter man strax skred til Anlægget af **Dalum Papirfabrik**, hvilket Anlæg ifølge det af fagkyndige gjorte Overflag ialt vil koste 430,000 Rbd., Kjøbesummen iberegnet. Sagen fandt imidlertid strax en saa gunstig Modtagelse, at der blev tegnet et betydelig større

Beslb, end der søstedes. Paa en Generalfor- samling den 9de August 1873 bleve Lovene ved- tagne, hvorefter Byggearbejderne strax bleve paa- begyndte. Arbejdet forfattedes med en saadan Kraft, at flere af Bygningerne allerede før Jul vare rejste. Den 16de November blev med Høj- tidelighed en Mindetafle med følgende Indskrift nedlagt i Hollænderbygningen: „Aar 1873 den 16de December nedlagdes denne Mindetafle om Opførelsen af Bygningerne til Dalum Papir-

genbe Grunde inbtage Bygningerne et Klæbefang af næsten 1½ Td. Land, men desuagtet danne de med Undtagelse af Kjødelhuset, der ligger for sig selv midt i Gaarden, et sammenhængende Byg- ningskomplex, der er over 500 Alen langt. Alle Længder med Undtagelse af Kludemagafinet og den Del, der indbeflutter de saakaldte Hollændere, det er Raffiner til at findele Papirmassen, ere i en Etage, og dette er af væsentlig helbig Betyd- ning for hele Arbejds Gang og Virksomhed.

Sulfertøgeriet.

fabrik, der den 10de August f. A. grundlagdes af et Aktieselskab, hvis Bestyrelse var: H. Haug- steb, Octavius Hansen, Borch, Selin Petersen, L. Niis. Murarbejdet udføres af Murmester Thrane, Tømmerarbejdet af Tømmermestrene Beder og Møller. Fabrikbestyrer: Herman Sib- bern. Arkitekt B. Haugsteb“. Med de omfig-

Dalum Papirfabrik er i denne Henseende ene- staaende, idet ved alle lignende Fabriker vanske- lige Terrænforhold have nødvendiggjort at bygge i flere Etager og at stille Bygningerne i et mindre helbigt Forhold til hinanden.

Isdet man nærmer sig Fabriken, gjør den store Bygningsmasse, fra hvis Midte en 120

Fod høj Dampforsten hæver sig op, et mægtigt Indtryk, og man faar en Følelse af, at der under disse mangfoldige blaa Skifertage vil være sig en stor og heldbringende Virksomhed. Dette Indtryk forminskes ikke, naar man kommer ind i Fabrikken og begynder Vandringen gjennem de mangfoldige Lokaler. Man begynder med det store Kludemagasin, hvor Kludene rengjøres og forteres til de forskjellige Papirforter, og følger da disses Vej igjennem de mange Processer, de maa undergaa, inden de en Gang som rent hvidt Papir forlade Fabrikken. Der er Røgerierne, Vlegerierne af forskjellig Art, dels saafaldet Vandblegeri, dels Gasblegeri; der er Lokaler til Stengange, der fornale eller knuse Papiraffaldet eller det togte Halm, der er et af Nutidens vigtigste Surrogater for Klude. Fra alle Lokaler møde Klude, Halm, Arrensasser, Papiraffald ved de ontalte Hollendere for der at blandes og males til Papir. I disse Maskiner farves og limes Papirmassen, og naar dette er sket, er Djeblillet kommet, da Papirmassen ved at løbe over Papirmaskinen forvandles til Papir, en Proces, der foregaa i et Nu i Forhold til den Tid, der er medgaaet til at tillave Massen. Fra den store Sal, hvor Papirmaskinen udfører sin Virksomhed, føres det færdige Papir ind i et Lokale, hvor Glitningen foregaa, det vil sige, hvor Papiret ved Hjælp af færdige Maskiner gjøres glat saaledes, som sædvanligt Skriv- eller Postpapir fordre. Herfra bringes det ind i Papirsalen, hvor hvert Ark efteres, tæles, slaas sammen i Bøger, presses og pakkes i Kis, indtil det som fuldt færdig bringes til Pakrummet.

En for besøgende eller uindviiede interessant og fornøjelig Industri findes i Konvolutsalen, hvor Maskiner ere opstillede, der med Lynets Fart gjøre det tilfaarne Papir færdigt som Konvolut, sammenlagt, klisset paa de 3 Sider og med Gummioblatten lige til at bruge for Brevskriveren.

Foruden ved Vandkraft, der benyttes ved Hjælp af en 50 Hestes Turbine, drives Maskineriet ved Hjælp af 4 Dampmaskiner med tilfammen 66 Hestes Kraft.

Papirmaskinen vil daglig gjøre imellem 5 og 6000 Pd. Papir færdigt og om Aaret saa meget, at det vil have en Værdi af c. 350,000 Pd. Den menneskelige Arbejdskraft vil blive udført

af omtrent 130 Personer, Halvdelen Kvinder, Halvdelen Mænd, og Værket vil arbejde Dag og Nat.

Der er til denne Arbejdsstyrke foreslået opført 26 Boliger, som tilfredsstille alle de Forbringer man nu til Dags bør sætte til en sund og god Bolig.

I Juli Maaned ventes Fabrikken at være fuldt færdig og vil da begynde sin Virksomhed. Fabrikken vil blive bestyret af Cand. polyt. Herman Sibbern, der ogsaa har foreslaaet Anlæget. Formand i Aktieselskabets Bestyrelse er Kæmmerkasjerer S. Hauglicb, der med Raffhed og Omhu har virket for Foretagendets Gjenopførelse.

Andre større industrielle Værker, som findes i Byens Nærhed, ere „St. Jørgens Teglværk“, „Dense Glasværk“ og „Dampmøllen“; om det første er der talt paa Side 38, og en Afbildning af Bygningen vil saa Plads paa Side 97. „Dense Glasværk“ er et af de meget betydelige industrielle Foretagender, hvorved 1873 og 74 betegne et Vendepunkt i Denske Byg Udvikling. Den Kjendsgjerning, at der er stor Erang til en forøget Produktion af de i det daglige Liv gængse Glasvarer, især Glasfer og hvide Glasvarer, navnlig til Medicinalbrug, fremkaldte hos Cand. pharm., Bryggeriejer S. Brummer Lanken en Anlæggelse af et Glasværk her ved Denske, der især skulde forsyne Fyn og det sydlige Sjælland med sine Fabricata. Han henvendte sig derefter til forskjellige, navnlig Apoteker Løke, angaaende sin Plan, og da den blev vel optagen, skred han til Udførelse af samme. Det første Skridt i den Retning var Antagelsen af Hr. C. Christensen til Bestyrer af Fabrikken, hvilken Mand i 16 Aar havde foreslaaet Fjensborg Glasværk, men ønskede at komme tilbage til Danmark; dernæst traadte Brummer sammen med Kancelliraad Borch og Kjøbmand Th. Pagh for at saa dannet et Aktieselskab, som derefter stiftedes den 17de Oktbr. 1873 med de nævnte Herrer som Bestyrere. Den underhaanden udførte Aktieindbydelse fandt en saa gunstig Modtagelse, at hele Aktiekapitalen, 60,000 Pd., allerede den 9de November f. A. var tegnet af 85 Aktionærer i Aktier paa 100 og 500 Pd. Efter at 10 pCt. af Aktiekapitalen vare indbetalte, afholdtes den 13de December en Generalforsamling, hvor det i Sagen påsejrede godkjendtes, og det overdroges den

nævnte Bestyrelse med Brummer til Formand at fortsætte sin Virksomhed.

Der kjøbtes nu af Byen 3 Tdr. Land i Kalvehaven for 6000 Rd., og her lige over for „Dnense Dampmølle“ og tæt ved Sernbanen paabegyndtes i Efteraaret 1873 Odførelsen af Fabrikens Bygninger, hvilke bestaa af en Snjpejstørboldig, Arbejderboliger for 16 Familier, Dvubygningen og Magasinbygningen, hvori der findes en 4 Hestes Dampmaskine til Glasliberiet. Bygningerne ere solide og smukke og gjøre et venligt Indtryk paa Beskueren, hvilket ogsaa vil kunne skjønnes af efterstaaende Afbildning. Foruden ved Aktier ere Midlerne til Fabrikens Anlæggelse og Driftens Begyndelse tilvejebragte ved et Laan af Fyns Stifts Sparekasse paa 20,000 Rd. Indsætningen er beregnet til 60,000 Rd. aarlig, og der forventes et aarligt Udbytte af indtil 12 pCt. Været er beregnet for 2 Dvne med 9 Arbejdere til Flaster og 7 Arbejdere med den fornødne Redhjælp til Hvidtglas. Fabrikten agtes sat i Gang i Juli eller August Maaned d. A. Som bemærket, er Fabrikationen nærmest beregnet paa de i det daglige Liv forekommende Kjøbmandigheds-gjenstande af Glas, som Flaster, Lanpeglas, Drifteglass og Medicinsflaster; det kjøbte Areal tillader imidlertid, at Fabrikten kan udvides ved Odførelsen af flere Dvubygninger. Arkitekt Lenbof har haft Ledelsen af Bygningernes Odførelse.

„Dnense Dampmølle“ uden for Besterbro anlagdes i 1847 af Garver Peterfen efter en da for vore Forhold stor Maalestok. Det gik her som saa ofte, at det først er en senere Gjer, som ret formaar at bære Foretagendet. Peterfen maatte snart afhænde den ny Ejendom, hvorefter Virksomheden udvidedes ved Anlægget af en Fabrik for Livvirkning af Bommel og sur fosforfur Kalk. Denne Fabrik blev imidlertid neblagt, da Møllen for et Par Aar siden gik over til Dhr. Konjil L. Mius og Grosferer Maegaard, der betydelig udvidede Driften af Kornmøllen og satte et stort Maskin-Dampbageri i Forbindelse dermed.

Seg kan ikke slutte en Overfigt over den store Industri i Dnense uden at matte søje et Par Ord til den korte Dntale af „**Albani Bryggeri**“, som findes paa Side 36. Siden denne Noti is bndfrevns, er nemlig dette Bryggeri

blevet meget udvidet; Hovedbygningen, hvortaf der senere vil blive givet et Vilde, er inod Af bleven forlænget til næsten det dobbelte af, hvad den var i Forvejen, et nyt Svalehus og en ny Lagerkjælder blive opførte. Det maa derhos fremhæves som noget smukt, at Aktiefelskabets Generalforsamling den 1ste December 1873 vedtog af Reservecfondet at tilskyde 500 Rd. til et Grundfond for en Alderbomsforsørgelse for Bryggeriets Arbejdere, hvortil Bestyrelsen ligeledes tilskyde 500 Rd., samt at yde det samme ugentlige Tilskud dertil som Arbejderne; med det samme bevilgedes Bryggeriets dygtige Bestyrer, Cand. pharm. Th. Schjø, en livsvarig Pension af 15 p. C. af Nettoudbyttet, naar han en Gang maatte trække sig tilbage. Udbyttet til Aktionærerne i det sidste Regnskabsaar var 12½ p. C.

Fra Byens Industri i Almindelighed og i det store ville vi vende os til dens **Skibsfast og Handel**. Men forud for denne Beskrivelse maa der forudstiftes nogle Oplysninger om Sovejene til Dnense før og nu, hvilken historisk Overfigt er udbragen af et efter Kanaludvalgets Opfordring i 1873 af nærværende Bærks Forfatter udgivet lille Skrift, som hedder „Sovejene til Dnense.“ Lands- og Vandforholdene ved og nord for Dnense have i Tidens Løb undergaaet store Forandringer, og er det maasse for meget sagt, naar Primoi i „Minerva“ for 1789 udbryder:

— — — „Sæker af Aar
afvældig udtrørd“ til græsige Enge
de fradende Vølger; og sorgløse Faar
nu græse i Kløer, hvor Sækkerne længe
stolt pløjd“ det vilde, det stormende Hav“,
og Bebel Simonfen i „Borggruenerne“ i 1813
figer: „Hvad nu paa Byens nordlige Side hæver sig som Baner og Søje paa Marken, var i fordums Tid kun Der og Holme i Havet“; —
saa er der dog i den historiske navnlig den nyeste Tid flet saa store Forandringer, at man nok uden Overdrivelse kan antage, at Havet i Oldtiden igjennem Fjorden er gaaet op til Byen, og at den Tids Skibe have søgt Byen ad denne Søvej. Af denne Antagelse følger det ogsaa,

at Engdraget omkring Aaen har været fyldt med Vand, og ad denne Vej kunde altsaa ogsaa Skibene nære komme hertil. Der er derfor intet til Hinder for at antage den Beretning af Sago for rigtig, som siger, at der i Kalocaaen, det er Dønsje Aa, stod et Søslag imellem Kong Hogni af Kingsted og den norske Prins Sorle. Naar Fjorden har strakt sig til Byen, har dens tabte Forlængelse været Baags Strand, Næsbyhoved Sø og den imellem disse udtørrede For- dybninger værende Lavning, som gaar ind imellem Næsbyhoved Slotsbælte og den vest der for liggende Knude.

Denne Vej skulle ogsaa Benderne paa deres Hærjægt have benyttet. Men efterhaanden hævede Grunden sig i disse Indrevige, og kun Aaen blev tilbage som Søvej til Dønsje. I Kristian den første Privilegium for Dønsje af 1847 hedder det, at By- freden skulde strække sig til Byens Havn i Ellemose Aa, hvilken Havn laa lidt oven for Biskrup, og En-

gen der kaldes endnu Skibsmaen. Det var imidlertid kun Skuder og Baade, som kunde løbe op til dette Udskibningssted, og efter en Tilfandig i Namundingen ved en Stormflod i 1572 forlodes ganske denne Søvej. Ved denne Tid begyndte derfor Dønsje Søhandel at gaa over Kjerterminde og igennem Kjerlinge Fjord, ved hvilken Vig Dønsje handlende havde et Udskibningssted i Nærheden af Munketo. For at forforte Vejen til disse to Udskibningssteder, blev der i 1578 anlagt en Vej over Aafum og en

Bro over Aaen dersteds; tidligere gik Vejen til Kjerterminde syd for Aaen. Frederik den anden paalagde Kjerterminde at indrette Broen i den Dæmning, hvorved Kjerlinge Fjord afskilles fra den aabne Strand, til en Vindebro, for at Dønsje Kjøbmænds Skibe kunde føres igennem denne Lavning. Det var navnlig Oluf Vager og hans Søn Niels Vager, der førte en stor Handel over Kjerterminde.

Hvorvel Sejladsen paa Aaen maa betragtes som ophørt ved 1572, og naagt man ikke heller igennem Baags Strand og Næsbyhoved Sø kunde nærme sig Dønsje, tog man dog atter til Talle med Dønsje Fjord som Søvej, idet der blev anlagt en Losse- og Ladeplads i Baags Strand der, hvor Skibhusene nu ligge. Kristian den fjerde tillod, at der her maatte bygges, og at der maatte anlægges en Vej fra Dønsje over Gammelladegaards Markler ned til dette ny Udskibningssted. Da nu Kjerterminde i

B. Peterfen.

Svenstkrigen i 1659 næsten ganske blev ødelagt, saa førtes Dønsje Søhandel helt fra denne By til den nævnte Ladeplads i Baags Strand. Dønsje Fjord var imidlertid den Gang som endnu et vanskeligt Farvand, og den blev det end mere derved, at man ikke vidste Besked paa, hvor den dybeste Rende fandtes. Om man tidligere har kendt det nuværende Sejlløb og derpaa igjen glemt det, da Storhandlen kom til at gaa over Munketo og Kjerterminde, er ikke godt at sige; saa meget er derimod vist, at det er blevet op-

tegnet som en stor Begivenhed, at en hollandsk Skipper i 1682, da han af Stormen blev kastet ind i Fjorden, fandt den Pasage, hvorigjennem Skibene uden syndertlig Vanskelighed kunne gaa til Klintebjerg. Der blev derefter i en hel Sommer anstillet Dymaalinger, og fra den Tid har Byens Vinterhavn været ved Klintebjerg, og dens Sommerhavn i Stigestrand, hvorfra Værerne i Baade førtes til Strandhuset, nu Skibhusene.

At denne Transport var bekoftelig, tidspillende og forbunden med store Behragerier, vil ses af den Erklæring af Ode Marts 1793, som Kjøbmandslavet indgav til Stiftamtmand, Kammerherre Buchwald, hvilket Afstykke desuden er mærkeligt ved sin slumperagtige Afhættelse, saa man maa formode, at Handelsstanden den Gang stod meget lavt i intellektuel Dannelse.

Det mislige ved denne Handelsvej havde man imidlertid allerede længe erkjendt, og der var allerede i Frederik den fjerdes Tid Tale om at faa en Kanal gravet. Man kjender dog ikke nærmere Planen; derimod ved man af et Manuskript, som opbevares i Katedralskolens Bibliotek, ogjæ Billedet om det Kanalprojekt, som Præsten ved Frue Kirke, Salomon von Haven, fremsat med i den latinske Tale, som han holdt paa Gymnasiet den 31te Marts 1757 i Anledning af Frederik den femtes Fødselsdag. Hans Forslag gik ud paa, at der skulde graves en 24 Fod bred Rende med 3 Fod Vand i lige Linie fra Hjertedam til Laen ved Seden til Brug for Pramme. Arbejdet vilde han have udført af Bønderne i Odense Kærhed, som imod en Betaling af 1 Mk. om Dagen skulde beordres til at møde med Karl, samt Heste og Vogn, og derefter kommer han til det Resultat, at Kanalen kunde graves for 6,000 Rd. S. v. Haven, der i sine yngre Dage havde været Skibspræst, taler om Sagen med stor Begejstring og tvivler ikke om, at Kongen vil gaa ind paa hans Forslag. Efter hvad Rasmus Myerup fortæller, blev hans Plan anset for Galmandskab, da det blev antaget for umuligt „at lede Stranden ind til Byen.

Det var Stiftamtmand Buchwald, der satte dette som saa mange andre for Byen vigtige Anliggender igjennem. Allerede før han blev Stiftamtmand i Fyn, havde han paa sit Gods,

Gudumlund i Jylland, ladet grave en Kanal fra et ved Gaarden værende Kalkbrud til Eimfjorden for da denne Vej at udfiske Skallefene og faa tilført Brændsel, og det første Stib, som løb op i Vassinet her ved Byen, kom netop fra Gudumlund; det medbragte en Ladning Kalksten til Labns Stifteles Dypførelse.

Efter Buchwalds Foreskilling nedfattes ved Reskript af 20de August 1794 en Kommission, der fik Navn af „Odense Kanal Udforeskes Kommission“ og kom til at bestaa af Buchwald som Formand, Deputeret i Generaltoldkammerkollegiet og Eier af Ulriksholm, hvor han for det meste opholdt sig, Kammerherre P. Rosenørn, Oberst, senere, da han i 1807 overgav Kjøbenhavn til Engländerne, General Kr. F. Peymann, Kommitteret i Generalkommercekollegiet, Justitsraad J. M. Ljungberg og Kaptajn i det sjællandske Sægerkorps Th. S. Wegener. Kam Buchwald, Rosenørn og Wegener bestog i Kommissionens Forhandlingsmøder, Peymann laa i Nendzburg og kom ligesom den lærde Ljungberg i Kjøbenhavn kun en enkelt Gang til Odense for at tage Forholdene i Djsyn. Den tekniske Ledelse og det ständige Overstykk havde Wegener alene, som til Medhjælp tog en Lønnermand Klaus Natjens fra Kjøbenhavn, der havde været med at bygge de Ruddermaffiner, som bleve brugte ved Anlægget af Ejderkanalen i Tiden fra 1777 til 1783; ved dette Anlæg havde ogsaa Peymann og Wegener været ansatte.

Det Hverv, som Regeringen gav den nævnte Kommission, var at undersøge, om Laen fra Udlandet til Odense ikke kunde opnyndes til Sejlbargførelse for 8 Fod dybt gaende Eskibe, om dens Løb fra Søerne ved Brædtrolleborg til Odense kunde gjøres sejlbart for 3 til 4 Fod dybt gaende Pramme, samt, hvis disse Planer maatte forlæses, hvorledes en Kanal kunde blive tilvejebragt.

I Kommissionens Forhandlingsprotokol er der slet ikke Tale om Laens Udbygning, som man altsaa strax maa have opgivet, men alene om et Kanal anlæg, og Wegener foreslog den Linie, som med saa og smaa Afvigelser den nuværende Kanal fik. Regeringskollegierne i Kjøbenhavn bleve imidlertid betænkelige ved et saa betydeligt og kostbart Foretagende og hensiktede, om man ikke kunde nøjes med en Udhavn ved

Stige og en Rende derfra til Odense for 4 Fod dybt stikkende Pramme. Imod dette Forlag erklærede Kjøbmandslavet og Magistraten sig paa det bestemtteste, hvorefter Wegeners Plan godkjendtes. Det var Bøparelseshensyn, som gjorde sig gjældende ved Afslutningen af denne Linie, hvilket ogsaa fremgaaer af Indstillingen; der siges nemlig, at der paa hele Strækningen kun behøvedes et eneste Kunstværk, nemlig en Vindbro over Kanalen ved Bogense Landevej, som den Gang gik omtrent der, hvor nu Vejen til Tøllelund gaar, at Kanalen paa længere Strækninger vilde komme til at gaa igjennem Grunde, for hvis Afstaaelse der intet skulde betales, — Waagø Strand og Næsbyhoved Sø — og at der ingen betydelige Gjennemføringer skulde finde Sted; det højeste Punkt var ved Bogense Landevej, men saa lavt laa dog den hele Egn, hverigjennem Kanalen skulde trækkes, at der i Gjennemsnit kun skulde graves 14 Fod for at faa 10 Fod Vand i Renden. Mislykkede, som vare forbundne med at følge denne Retning, nemlig at Kanalen blev længere, end der behøvedes, at de mange Soingninger vilde blive hemmende for Vedligeholdelsen og Sejladsen, og at den bløde Jordmasse, som kom til at danne dens Bund og Bredder, vilde have Tilbøjelighed til at flyde op og ud i Renden, havde man før Anlægget ikke Dje for, men det varede ikke længe, inden man maatte erkjende, at Daleren gik, fordi man havde sparet paa Skillingen. Arbejdet begyndte i 1796 med Opmaalinger, Bygning af Muddermaskiner og Opnudring i den Del af Aaen, som skulde indbrages i Kanal anlæget; det gamle Vandløb, som var i Nærheden af Seben, blev tilfattet. I de følgende Aar, 1797, 1798, 1799 og 1800, arbejdedes der om Sommeren med en Styrke af 100 til 300 Mand, hvoraf omtrent $\frac{1}{2}$ vare Holstenere og Syd-slesvigere; om Vinteren derimod vare kun en 30 til 60 Mand beskæftigede, og det mest med Opsørelsen af Jorddemningen tværs igjennem Næsbyhoved Sø fra Næsbyhoved Skov til Aalyskegaard's Skov. Det interessanteste Arbejde var Gravningen af den Strækning af Kanalen, som gaar ud igjennem Fjorden; dette foretoges saaledes, at den opgravede Grund, som var fast Ler, størtes ud i Søen til Inddemning af Strækningen paa en 3 til 600 Alen, derpaa blev Vandet

i det indbæmmede Rum udpumpet ved Hjælp af Haandspiegle, og Grunden udgravet. Paa lignende Maade har man sig ad paa de Strækninger, hvor Kanalen blev gravet i Kanten af Waagø Strand; Løbet igjennem Næsbyhoved Sø blev derimod ligefrem gravet i Bunden af den udtørrede Del af Søen, efter at den ovenfor nævnte Dæmning var bleven opført, hvorfor denne Del af Kanalen med Bassinet sidst — i 1802 og 1803 — blev begyndt og fuldendt. Arbejdet forsinkedes ved Mangel af Arbejdskraft, ved regnfulde Somre, Storm og Dørførmøller, som flere Gange fyldte kun halvt udgravede Strækninger, som derefter enten igjen maatte tørlægges ved Udpumpning eller gives den nødvendige Dybde ved Brugten af Muddermaskiner, endvidere ved, at Bredderne fløde ud i Løbet, hvilket især var Tilfældet ved Gammellandegaard og i Bassinet, hvor den opstaaede Jordmasse blev anvendt til Anlægget af den ny Bogense Landevej, der blev aabnet i December 1804, hvorefter Flydebroen ved Tøllelund optoges, samt endelig ved Krigen i 1801, som ganske standse Arbejdet i 4 Maanedre. Anlægget, som man havde troet at kunne fuldføre i 3 Aar for en Sum af 75,000 Rd., som derved til at faa paa i 8 Aar og at koste 169,000 Rd., som Staten for største Deelen laante af offentlige finstke Stiftelse's især Kommunitetets Midler. I 1801 var den ny Søvej for saa vidt færdig, at Skibene fra den 4de September kunde løbe op til Skibhusene, men først den 7de Oktober 1803 løb det første Fartøj op i Bassinet. Det var Sagten „Neptunus“ fra Kjøbenhavn, ført af Skipper Gøndrup, der bragte den oven for nævnte Kalkstens Ladning fra Gudumland. Den blev hjulpet med Kanonskud fra Kristian Tverfens Lystanlæg ved Tøllelund og med Huraraab fra den paa begge Sider af Kanalen forsamlede store Menneftemængde, og der var Grund til Begejstring, thi der var næppe nogenstunde tidligere udført et saa stort Foretagende til Byens Opkomst som dette. Man skuffedes dog snart i sine Forventninger, idet de høje Kanalafgifter og Løbets ringe Dybde — der var i Reglen kun 8 Fod Vand — gjorde Foretagendet i den Grad betydningsløst, at man foretrak at benytte den gamle Vaadtransport fra Stige Havn til Skibhusene, og det var først i 1824, da Waagø

Strand ved en Dæmning ganske aflukkes fra Fjorden, at denne Transport og Smugleriet ved Stige helt ophørte; før dette 300 Alen lange Gab blev opfyldt, maatte Trækhestene enten føjme over eller føres over Ånderup om paa den anden Side af Gabet. Dertil kom den lange og sørgelige Krig fra 1807 til 1814, da næsten al Handel og Skibsart standse, og man hverken havde Lykt eller Raad til at fremme almenlystige Foretagender; Kanalen forfaldt da i den Grad, at der paa flere Steder ikke var mere end 5 Fod Vand. En anden Omstændighed, som forringede Kanalens Betydning, var, at Lade- og Løsepladsen laa i den udtørrede Søgrund, som var Mose, der slugte en uhyre Masse Opfyldning, førend Pladsen blev nogenlunde tilgængelig for Heste og Vogn; noget lignende var Tilfældet med Trækbanen, hvis løse Jordmasse desuden stundom hist og her bortstøyles ved Stormflod.

Noget bedre blev Tilstanden, efterat Kaptajn Stockfleth som teknisk Kyndigt Medlem i 1822 var bleven optagen i Kanalkommissionen; der blev da ikke blot opført en Dæmning ved Stige, men ogsaa en Saaban ved Nisled, hvorefter Stavris-Na blev ledet ud i Kanalen, medens den før havde sit Udløb i Baags Strand.

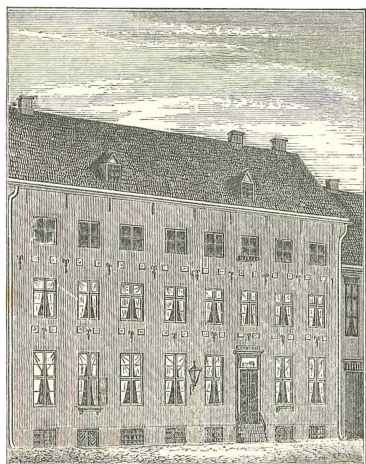
Fra denne Tid er der med større og mindre Kraft arbejdet for at faa Baags Strand udtørret, men dette er dog først lykkedes, efterat man i 1864 havde begyndt at anvende Dampkraft ved Udpumpningen.

Ved Lov af 15de Februar 1857 overdroges Kanalen med dens tilhørende til Odense Kommune for 100,000 Rd., som forventes og afdrages med 6 pC. aarlig, og fra denne Tid er der stet store Forbedringer i alle Retninger; Løbet er saaledes blevet opnuvret, saa det nu gjennemgaaende har 10 a 11 Fod Vand, de første Svingninger ere forfounede ved Afgravning, Bredderne ere paa lange Strækninger blevene befæltede med Sten, Grælle eller Risgærder, Stoppepladserne ere blevene anlagte, Basistnet udvidet daade i Længden, Bredden og Dybden, saa det nu er en virkelig suuk og god lille Gaan; der er blevet bygget flere Anlægsbroer o. s. v.

Endnu nogle Aar, efter at Kanalen var bleven gravet, havde Odense ikke nogen Lold-

bod bygning; Fortoldningen er derfor stet paa forskellige Steder, som i Raadhusets nederste Etage, i Agent Baags Gaard paa Dørgade; først i 1830 opførtes en lille Lold- og Bejersbobygning ved Havnen, og denne Bygning blev i 1847 og 48 udvidet til den nuværende Bygning, som ses i Vaggrunden paa det Billede af Havnen, som senere vil faa Plads. I 1807 opførtes Kanalfogedboligen.

Som noget af ikke ringe Betydning, der er sammenhørende med Kanalen og iden denne ikke vilde være blevet i Værk sat, maa, foruden Udtørring af Baags Strand, nævnes de forskellige Landvindinger, som dels ere udførte, dels paatænkte, samt Stedsbyggeriet. Saaledes fik Gaardmand L. Paulsen i Stige i 1822 Tilladelse til at inddæmme en Vig ved den nævnte By, og her vandtes 7 Tønder Land af ypperlig Beskaffenhed. Senere have 12 Mænd i Stige begyndt paa at inddæmme det Stykke af Vigen, som ligger op til den først nævnte Landvinding, men Foretagendet er ikke blevet gennemført, var det blevet det, vilde der være vundet 44 Tønder Land. I 1863 ansøgte to Mænd ved Navn Bollhorn og Bjørn om Tilladelse til at inddæmme Lumbj og Seben Strande. Sagen kom ogsaa til Odense Byraads Erklæring, hvilket opstillede saadanne Betingelser, at ingen Kapital turde inblade sig paa Foretagendet. Nu slæbte Sagen sig hen i nogle Aar, i hvilke Sekretshaverne forhandlede med Byraadet om at faa Betingelserne lempe. Da dette ikke lykkedes, opgave de Planen, som i 1871 gjenoptoges af Rancelliraad Borch, Ingeniørkaptajn Brunner og Overintendant Svendsen. Disse Herrer ansøgte dog kun om Tilladelse til at inddæmme Lumbj Strand. Da Sagen kom for i Byraadet, rejstes der Spørgsmaal om, hvorvidt Odense Kommune burde overtage dette Foretagende, og da denne Plan med ringe Støttelse blev forkastet, opstilledes og vedtoges de Betingelser, under hvilke man turde anbefale de nævnte Herrers Andragende. Endskjønt disse Betingelser ikke vare saa affkræftende som de første, saa troede Andragerne dog ikke at kunne benytte en Tilladelse, hvortil disse Betingelser vare knyttede, og fremkom med en ny Inddæmningsplan, ved hvis Udførelse Kanalvindingerne ikke vilde blive benyttede, og Sagen altsaa heller ikke vedkomme

Spøapoteket før 1853.

Spøapoteket af 1874.

Odense Kommune. Efter et paa denne Plan bygget Inddragende har Regeringen givet Tilbedelse til Tidbenning af den største Del af Lumby Strand.

I 1863 afstappedes Landet i den tilbageværende Del af Ræsbjghoved Sø ved et Afløb igjennem Demningen til Kanalen.

(Om Landvindinger i Odense Fjord og det nordlige Fyn se „Fyns Avis“ Nr. 250 og følgende Nr. for Aaret 1865, samt Hofman (Bangs) „Odense Amts Beskrivelse“.

Før Kanalen blev gravet, er der, saa langt den periodiske Presse gaar tilbage —

Parti af Spøapotekets Gaard ved Indgangen til Haven.

1772 — og for saa vidt den ophjær noget derom, ikke bygget noget Skib ved Odense Fjord og Ka, først nogen Tid efter, at den ny Vandvej var bleven anlagt, omtrent for 50 Aar siden, skal der ved Stige være blevet bygget et enkelt mindre Skib. Det første Skibsværft ved Kanalen anlagdes i Trediveerne af Kanalens daværende Lønnermand ved Navn Hansen, og Pladsen var ved det af ham beboede Hus paa Kanalbenningen lidt nord for Færgeshuset. Han byggede dog kun et Par mindre Fartøjer. I 1843 ansøgte en

Skibsbygger Hoyer fra Kjøbenhavn om at faa en Plads ved Kanalen anviist til Skibsbyggeri, samt om at faa Understøttelse til at begynde Foretagendet, men da dette sidste blev nægtes, opgav han Planen. Det er Skibsbyggeren Hans Lind Hansen, som har Eren af at have staaet et anseeligt og velanset Skibsbyggeri ved dette lille Farvand. Han begyndte i 1842 i det nuaa paa den af Tømmermand Hansen anlagte Plads, men allerede i 1843 flyttede han over til den anden Side af Kanalen,

idet han af Gæstgiveren i Skibhusene

kjøbte en større Grund. Foruden

Reparationer og

Forsørrelse af flere ældre Skibe har han

her bygget 27 større Skibe, der alle ere

blevne rostet for Sølidet og hensigts-

mæssig Bygning. I

den sidste Tid har

han bygget Tre-

dampskibe og Lyst-

kuttere, der have

vundet Priser ved

Kapsejladser. — Ved

Maret 1850 anlagde

en Skibsbygger Mol-

ler et Verkst oppe

ved Basinet, men

han virkede her kun

kort. Senere byg-

gede Skibstømmer

Abel paa denne Plads, men han havde heller

ikke Lykken med sig. Større Held har derimod

fulgt Hr. Knudsen, som nu paa samme Plads

udfolder en betydelig Virksomhed.

Linier er i Besiddelse af; hvis man i den Grad kunde gennemskue hin Tid, for hvilken Historien har nedbrullet sit Læppe, vilde man ogsaa kunde beskrive, hvorledes de Knudde eller udbulede Træstammer faa ud, som udgjorde „Odins Flaade“, og som maa have været de første Fartøjer, der have befejlet Odense La og Fjord, ja man vilde i saa Fald have kunnet afsjøre, om de toende Aar, som i 1836 opgroves ved Ronebakke, vare Levninger af denne „Odins Flaade“. Her

skal af den nævnte Grund ikke gjøres et saadant

Forsøg, ja ikke blot

Begyndelsen af

Odense Skibsfarts

Historie skal over-

springes, men der

skal, med Undtagelse

af det sagte, først

begyndes der, hvor

man maa standse,

nemlig ved den nye

ste Tid, og det af

den simple Grund,

at man ikke ved

noget bestemt om

Skibsfarten paa

Odense i tidligere

Tid, og hvor stor

den Handelsflaade

var, som her var

hjemmehørende.

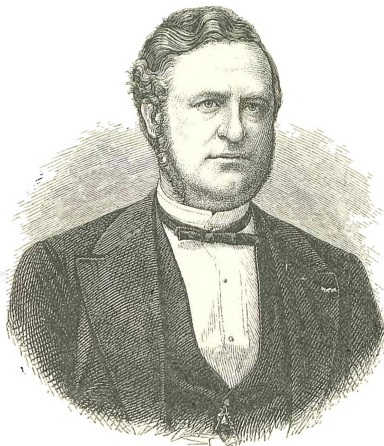
Denne sidste har

næppe nogenstunde

været stor, ja i for-

rige Aarhundrede

end ogsaa meget lille,

G. Lohr.

naar man ikke vil tage Stige med, thi derude boede

adskillige af de saa, som ejede Skibe, der var

hjemmehørende i Odense Soldsdistrikt. I Frederik

den andens Tid maa der dog være drevet

en betydeligere Skibsfart af enkelte af Odense

Borgere, hvilket fremgaar faa af Mads Wagers

Historie som af den Omstændighed, at

Odense i den nordste Syvaarskrig maatte stille

et udrustet og bemanded Krigsskib, hvilket dog,

efter hvad vi vide om de da vrigelige Krigs-

skibe, gjerne kan have været blot en stor Jagt.

Man kan med temmelig stor Sikkerhed antage,

at paa en ganske enkelt Undtagelse nær, have

alle her hjemmehørende Skibe, indtil Handelen efter Krigen fra 1807 til 1814, i hvilken Odense og Stige mistede næsten alle deres Skibe, været ennastede Fartstjer.

Af saadanne ejede Odense og Stige i 1769 19, der næsten udelukkende sejlede paa Kjøbenhavn, Lübeck og Norge, i 1799 var Antallet 29. Efter den ulykkelige Krig skabtes kun langsom en ny Flaade, og Antallet var endnu i 1830 kun 32 Smaaafskibe og ingen store. Men efter den Tid gik det rask fremad, og allerede ved Aaret 1848 var Tallet voget til 50, medens Læstebærgtigheden var bleven mere end fordoblet. Det største Opfving tog dog Odense Handelsflaade i Galv-trejerne, da den vogede til 74 Skibe med en Drægtighed af 2,220 Kommercelæster, og paa det Standpunkt er den siden bleven staaende.

Den bedste Maalestok for, hvor stor Skibsfarten paa Odense har været, er Kanalagifterne; men denne kan med Paalidelighed kun anvendes paa Aarene efter 1830, da i Kanalregnskaberne for de tidligere Aar Indtægterne af Baagø Strand og Kanalvæmmingerne ere sammenblandede med de egentlige Kanalindtægter. Disse sidste have siden 1830 været:

1831	5,129 Rb.	1853-54	13,758 Rb.
1832	5,618 —	1854-55	12,365 —
1833	6,653 —	1855-56	17,486 —
1834	7,814 —	1856-57	15,804 —
1835	7,304 —	1857-58	14,946 —
1836	5,541 —	1858-59	12,990 —
1837	5,481 —	1859-60	14,536 —
1838	5,733 —	1860-61	14,386 —
1839	5,447 —	1861-62	13,876 —
1840	7,534 —	1862-63	15,592 —
1841	8,227 —	1863-64	15,686 —
1842	8,231 —	1864-65	16,029 —
1843	8,218 —	1865-66	21,435**)
1844	9,002 —	1866-67	17,411 —
1845	8,499 —	1867-68	17,611 —
1846	9,941 —	1868	15,247***)
1847	10,300 —	1869	15,687 —
1848	10,235 —	1870	14,184 —
1849-50	13,701*)	1871	15,222 —
1850-51	12,364 —	1872	16,639 —
1851-52	12,275 —	1873	13,869 —
1852-53	12,864 —		

*) Her blev Regnskabsaaret forandret til at gaa fra 1ste April til 31te Mars, saa den nævnte Sum er Indtægten i 1849 og i første Gjerdingaar af 1850.

**) Denne store Forsælselse hidseer fra Sevanbæntaget, hvortil saa mange Materialer ankom af Spanien.

***) Dette Aar blev Regnskabsaaret atter ført tilbage til Kalenderaaret, saa her kun er Tale om Eiden fra 1ste April til Aarets Udgang.

Til denne Dverfsigt maan bemærkes, at der et Par Gange er stet Forandringer i Kanalagtterne, men da de ikke have været betydelige, maan La-bellen betragtes som en god Maalestok. Som det vil ses, ere Kanalindtægterne nu atter i Nedgang, hvilket hidseer fra, at Jernbanen bestandig trækker mere og mere af Træfitten til sig.

Endnu staaar tilbage med et Par Ord at om-tale Dampskibsfarten paa Odense. Det første Besøg, Odense fik af et Dampskib, var den 15de Juli 1842, da „Kristian den ottende“ løb op i Basfinet med Lystsejende fra Skallundborg. I 1845 forhandlede om at sette en regelmæssig Dampskibsfart i Gang paa Odense, men Planen blev opgiven. I 1846 ankom den lille Dampbaad „Dvin“ hertil, der i nogle Aar brugtes som Bugjerfartstøj og til Lystture. Først i 1857 kom en regelmæssig Dampskibsfart i Stand, idet „Hermes“ paa sine Farter imellem Kjøbenhavn og Flensborg anløb Odense, men denne Fart op-hørte snart, hvorefter i 1859 „Fiona“ optog den nævnte Linie. „Fiona“ afløstes af „Dvin“, som vedblev at faae gaa Odense, indtil „St. Knud“ i 1867 blev anskaffet. Til Bugsering anskaffedes i 1864 Dampbaaden „Dagmar“.

Naar man skalde gjennemgaa **Handelens Historie**, saa maatte man begynde med den Tid, da man ikke hændte Penge, da al Handel stete ved Bytning, men derom tier Historien. Her i Landet begyndte man først i det 11te Aar-hundrede at præge Mynter, og før den Tid kan der ikke være Tale om nogen egentlig Handel. Odense var en af de Byer, som tidligst fik Lov til Myntprægning, og allerede paa Knud den stores Tid skal denne Tilladelse være bleven benyttet, men det er dog først fra Erik Skippings Tid, at Myntkabinetet i Kjøbenhavn har Exem-plarer af den Odense Mynt. (Mere herom findes paa Side 48).

I hine urolige Tider, da Borgerkrigene og Venderne kappedes om at ødelægge Landet, har Odense, der delte Skjæbne med de andre Byer, næppe haft nogen Handel, der er verd at tale om. Da senere Hanseleberne reede Handelen til sig, vilde vi vistnok finde adskillige af de Peber-fønde herleeds, som de rige Hansemænd sendte

hertil for fra et lille Lufaf at forsyne Folk med de saa Nødvendighedsartikler, som man den Gang kjenbte. Saafragt vi af opbevarede Dokumenter i Raadsuararkivet, som handle om Byens Privilegier, og hvoraf det ældste er fra Erik Pommerines Tid, kunne danne os en, om end kun meget ufuldstændig Forestilling om Byens Handel og Velstand, er der strax Tale om at forbyde Forprang paa Landet, at anholde Bispekræmmere, at tvinge Landsbyhaandværkere med Undtagelse af Grovsnede og de Haandværkere, som Avelen holdt, til at flytte til Byen.

De handelnde udgjorde lige som de forskjelige Haandværkslav et Gilde, der lige saa meget havde et kirkeelig-religiøst som et verdsligt Præg og Formaal. Dens handlede Gilde hed Trefoldighedsgilde, og dets fornede Straa af 1476 er opbevaret i Raadsuararkivet. Da dette Aftykke, hvis Segl viser Treenigheden saaledes: Gud Fader holder paa Korset Sønnen foran sig, og til venstre derfor svæver Auen, giver et Indblik i Gildelivet i Almindelighed og et Begreb om Handelsstanden paa hui Tid, skal det her have Raads. Ved første Biesast synes Læsningen noget vanskelig, men naar man erindrer, at th paa de fleste Steder skal læses som d, u som v, v eller w som u, y slumdom som i og u som y, jaant at der er en Del stumme eller overflødige Bogstaver, vil den lige fremme Oplæsning gaa let. Derimod er der flere Ord og Udtryk, som nu ikke forstaas, men denne Hinbring vil tilbøds være fjernet ved nedenstaaende Gloser.

Gellig Trefoldigheds Gildes Straa.

Næn thet juo¹ er Aih gudh han ær then janne kerligheeth. De huiken foun bliiffuer imen then kerligheeth, han bliiffuer meth gud og gudh meth hanen Tha vppo thet Aih² uii købmen oc købjuene oc menighe brødherschapp j then hellie threfalbigheeth gilbe i o t h e n s matte thes stabigere oc safte bliiffe imen gudh kerligheeth, oc gudh meth off, uare uii aar effther gudh burdh³ Aebthvuj⁴ sct. trinitatis søndagh forsamblete i Anders persjons nor aldherrmans stuuie i nor frunde foghen, hørthe uii thet oc lothe læje uort

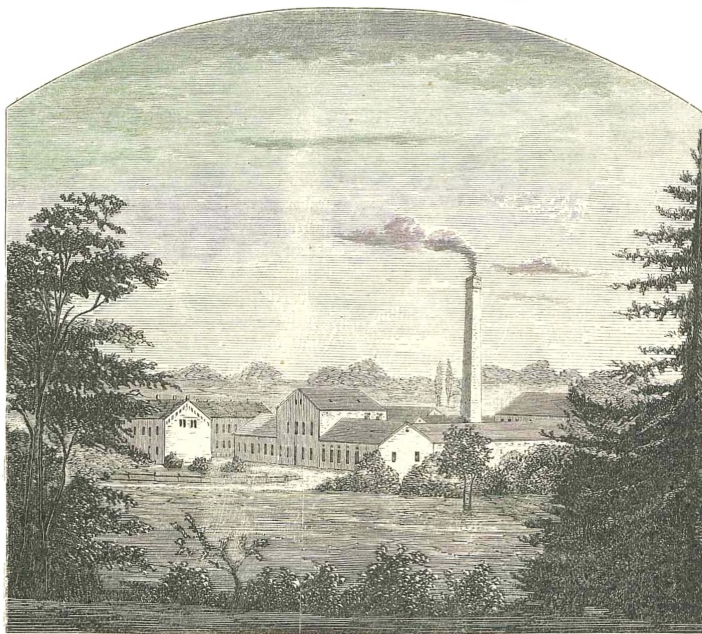
brødherschapps straa statuta oc uillfore som the gothe men⁵ thet thenne forde⁶ hellithrefalbigheeth gilbe først vptogge dichebe oc samen satte fuldbordethe oc stadfeste, oc the oc thetes efterkommere i forne gilbe i mange aar vbrødeligh holleth haffue, Tha fornornne uii noghre⁷ article i then forde gamle straa thet noghre byst haffue, Thy haffue uii alle endrechteliche om lathet sette oc fuldborhet the article som behoff uar om ath sette De thet effther haffue uii lathet omfette oc om scriffue then fornerrude straa i suo mathe som her effter følger:⁸

Først Aih uii alle forkerrefue forbinde oss meth handh oc mundh, oc undher uort brødherschaps jncigle ath lathe holde huer daghs messæ til euigh tiith gudh then hellithrefalbigheeth til loff hetter oc ære, De alle crifne siæle til roo oc lijæ, i sct. Albanes kirke for thet altere bagh then søndre kirke dør som kalles sli.⁹ Erfami altere. Item haffue uii endrechteliche alle uith taghet ath i thete brødherschapp skulle uære thærtvugh¹⁰ par brøthre oc justere oc engelunde meer. Item huiken brødhre eller juster som uil gaa i thete brødherschapp for syn siæls saligheth skuldh, han schal vdgiffue til gilleth fire lub.¹¹ mark en ørtigh byugh¹² oc en mark uog om han formaet Wæ thet suo ath then brødhre eller juster formaan thet bæthre ath gere tha skal thet staa til brødherschapps aldherrman oc til menyge brødherschapp, De the penninge schulle samen legges, oc løbe thet jorder oc huiff fore, De aff then rente som thet kan aff komme schal man løne then Capellan som then dageligh messe schal holde oc ide aff huiith¹³ stolen. Item aff thet uog schal man lathe gere fire gotæ hys ath lathe døde brøthre oc justere thegan¹⁴ meth De huith thet offuer ær schal aldherrman taghe oc lathe thet gere aff cet gott stort hys, oc thet schal staa vppo then krone som hengher fore forne altere, De nær the ære vpp brende, tha schulle atther andre gøres i stæthen igen til euigh tiith ath holdes. Item nær nogher brødhre eller juster dør vdh aff thete brødherschapp tha schal huer giffue to skilling grote til siælelaane till thete forne brødherschapp,

¹ ja. ² „tha vppo thet Aih“, hvilken Ordforbindelse kan angives ved: Aaa de: at. ³ Byrd. ⁴ 1476. ⁵ Mend. ⁶ „forde“ oc „forne“ er det samme som fornænte. ⁷ nogle. ⁸ følger. „sct“, „li“, „sto“ er sankt a: helig ⁹ trefold. ¹⁰ lybt. ¹¹ Byg. ¹² Sved. ¹³ „began“ og „Begangelse“ sigte til det Gravpl eller den Mindesest, som holdes over de afdøde.

om suo cer aty then brødbher eller fuster fornaa
 r¹⁶ mart offuer fyn giabdh, oc the samme pen-
 ninge schulle oc uære til brødbherfchapps behoff
 aty købe jorde goß meth. Item hvilken dande-
 man¹⁶ ther uor Capellan schal uære, thet schal
 flaa til gildens alderman oc brødbherfchappet,
 oc han schal leyes huert aar for fire oc tiinghe¹⁷
 lud. mart nær gilleth uorthet suo rigth aty thet
 kan fornaa suo meghet vdh aty giffue til løn,

Anna meth Collecta aff alle engle, Om obenf-
 dagh læsen messe aff sto Erasmo meth Collecta
 af sto Anthonio, Om thorsdaghen læsen messe aff
 gudß lichom,¹⁸ Om fredaghen siungen messe Si-
 miliauit aff uors herres hellie fem unde²⁰ meth
 collecta aff sto Georgio, Om løuerdagen læsen
 messe aff uor frue, Oc schall then samme Ca-
 pellan boo hooff forne sti Albanes kirke, oc engen
 annen vicaria haßue, eller sogne kirke suo lenge,

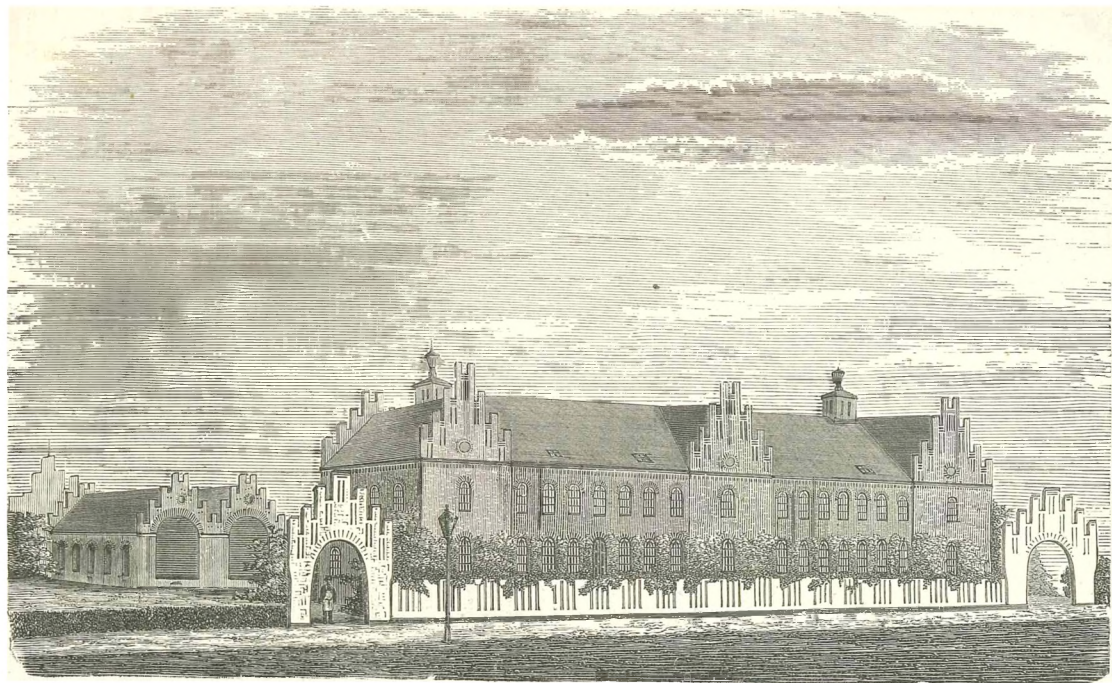

Datum Papirfabrit.

De han schal holde gudß til loff oc jonfrue
 marie oc gudß hellien¹⁸ til hedher, oc alle cristne
 siæle til hielp og trøst, huer daghs messe sfførst
 om søndaghen læsen messe aff then hellithre-
 faldigheeth, om mandagen læsen messe for alle
 cristne siæle, om tiisfdagen læsen messe aff sancta

han thet haßuer. Item uorthet thet oc suo aty²¹
 forne Capellan uorthet siugh anten aff alder-
 dom eller annen siughe, Tha skal brødbherfops
 alderman, suldh macht haßue meth brødbher-
 fchapps radh aty forsee²² hanom meth hielp oc
 trøst til hans kost effter thy som han tilforen

¹⁶ 10. ¹⁶ Danemand. ¹⁷ tyve. ¹⁸ hellige. ¹⁹ Vegeme. ²⁰ Under eller Mirasser. ²¹ „uorthet“ eller „uare
 thet oc suo aty“ kan omstrives med: Naar det stude hende sig. ²² forsyne, forestaa, handle med.

Altona Bryggeri.

haffuer forskullet aff brødherskappet. De schall forne aldermann forsee brødherskappet suo at messerie ey for thy schulle salde, Oc thet schal afflaes²³ i forne Capellans løn, om thet lenge uarer, Vel oc forne Capellan meth foracht forsømme theme gudz thieneste, tha schal Aldhermannen haffue macht, then Capellan aff aty sette oc leyæ en annen then som thet bæthre uoil uare taghe. Stem schal brødherskapps alderman meth brødherskapps radh leyæ forne Capellan then ene effter then annen, huilken som brødherskappeth best oc quemeste kan uare, De schal forne vicaria ey anmerkunde forlænes huerken for uildd eller uenshapp²⁴ som thes uerre mange steths gøres. Stem nær nogher brodher eller juster dør vdh aff thete forne brødherkapp, tha schal forne Aldherman lathe begaa then meth vigiliis²⁵ meth otte erlige prester i si Albanes kirke for forne altære, De schulle huer brøthre og justere tha søghe vigiliis oc bethe for alle cristne siæle, vndher en grot till uithe,²⁶ De schal alderman lathe then døde brodher eller begaa meth tollf messer, De schulle alle gibbrøthre oc justere uære hooß then døde oc søllie hannem til graue uith en groth til uithe. Stem uare thet oc suo aty nogher brodher eller juster dør vden lands vdh aff forne brødherskapp, tha schulle brødherskapps alderman oc alt brødherkapp lathe hannem begaa her heme ligeruiss som fore ær sreffuet. Stem uil nogher gooth man eller quinne worthe nor brodher eller juster, thet schal staa til brodherkapps alderman oc sex brøthre ther til keesde²⁷ om then man eller quinne ær brødherskappet quem oc nyttige, schal han eller hun tha worthe brodher eller juster, tha schal thet alt brødherkappet fuldborde. De schal engen worthe brodher eller juster i forne brødherskappet vden han setter en uiff man til uiffen²⁸ for segh aty han schal folt gøre effter brødherskapps uilfor, then uiffen schal suo uel then rigeste som then satigte gøre. Stem uare ther oc nogher brodher i forde brødherskapp ther sunge en gooth quinne eller jonfrue til huiffrene, tha schal then huiffrene ey worthe nor juster, e mæthen²⁹ thet tall ær folt, førre æn ther dør nogher vdh aff brødherkappet, uare oc

nogherkapps juster ther sunge en 'danbe man, thes gelighes³⁰ schal oc uare meth hannem, Ey schulle oc the hobe³¹ brøthre eller justere gaan til uort brødherskapps kost vden the worthe sønnerlige budne aff the som kosten schulle gøre, thogh schulle the allegenel uære deelachtighe aff alle the gothe gerninge som gøres aff uort brødherkapp, suo som ære messer, vigilier oc Andre gudz thieneste ligeruiss som the uære folle iusfene³² i forne brødherskapp, om thet suo ær aty the haffue gudelig godh acht oc uillie at uære i forne brødherkapp. Stem uare oc suo aty the samme gothe hobe brøthre oc justere ære mere æn en, tha schal then som lengt hauffer biidh³³ først iudh komme i forde brødherkapp. Stem huilken brodher eller juster som fiist gaar i forne brødherkapp, han schal uare³⁴ alt brødherkapp aty, nær the schulle møthe til vigiliis steffue eller andre ærende, then righe suo uel som then fattige, anten uith segh sielfue eller uith sytt uisse budh, suo lenge til en annen brodher eller juster i gaar, De suo ofte som thette forsømnes, suo ofte schal then brodher eller juster bøthe thre grote. Stem then mandagh nest effter then søndagh effter the heliethrefongers Dag, tha schulle alle brøthre oc justere komme aty afften til forne si Albanes kirke til vigiliis som holdes schall for forne altære, De nær vigilie ære vde³⁵ tha schulle the samnes³⁶ i thet hooß som brødherkapps kost schall worthe, oc swaghe theses øll, De suo om tiidagen vden alt forsal komme til messen oc offer huer en penninge til then messe som uorthe schal for forne altære og tha schall nor Capellan vppregne alle døde brødheres oc justeres nafn oc bethe gudelig for then som thet segh dør. De vppo then ianue tiidagh som kosten schal gøre tha schal huert par folk lathe holde en messer i forne si Albanes kirke, uareth oc suo aty the ey kinne saa suo mange prester then dagh tha schulle huert par jolt som ide prester kan saa then ianue dagh saa³⁷ alderman en grot aty lathe sighe messer fore odenidaghen then nest effter. Stem schulle fire brøthre oc justere then samme tiidagh gøre brødherkappet en kost huert, De the schulle siy oß hooß eldh oc lyns, oc gifue oß

²³ afdrages. ²⁴ 'uidd eller uenshapp' betegne Gunst og Partijsk.d. ²⁵ 'vigiliis' og 'vigiliis' = Sjetemeser for de afdøde. ²⁶ uithe er det islandfle Ord viti og betyder Høde. ²⁷ valgte. ²⁸ Borgere. ²⁹ 'mæthen', medens. ³⁰ i lige Maade. ³¹ Jørening. ³² Esffende. ³³ ventet. ³⁴ tilfige. ³⁵ til Ende. ³⁶ samles, ³⁷ giøe.

madh gothe bøster oc uildbradh,³⁸ oc en goodh jersef rett, ther til huer oc ost oc frutt brodh oc senapp De them stall faes³⁹ torn aff gillens til ath brygge off gott øll af, som the ey uille gialbe ther uithe fore, nær broðherfappet samnes paa fastende steffne, De huo her offuer gør enten meth flere retter eller annen kost, the schulle giffue broðherfappet en halff lest øll til uithe, De schulle the samne broðhre oc fustere som kosten gøre engen geste haffue then dagh the gøre then kost, uden alle fire to par solt, bethe the mere, tha skulle the bæthre⁴⁰ til broðherfappet eet halff pund uog, for vthen the hobe⁴¹ broðhre oc fustere som tillforen er sagdh, uil nogher byuthe them, tha maat the thet nel. Stem uareth oc suo ath nogher mans øll brodh eller kost uare ey suo gooth som thet jekh burde, tha schal engen broðher eller fuster fortale thet uith en marx uog til broðhre, men odenffdagen paa fastende steffne, schulle alderman oc lensmen taghe otte broðhre meth then oc gaa vdh oc rauffage huo som broðhen haffuer aff the fire fustene som kosten giorde, oc tha schulle the iudh macht haffue ath sette hans broðhre. Stem uareth oc suo thet gudh forbyuthe ath noghre aff uort broðherfappets broðhre skoue⁴² then annen i uort samfund tha schal han bæthre⁴³ then broðhre mooth then ther hugh faar effter aldermans oc lensmens oc sef aff gildbrøthrens sighele thet til tagne oc ther vdoffuer schal han bæthre mooth menygge broðherfappet meth eeth pundh uog, eller oc bliiffue vde aff uort broðherfapp bode lichantigh⁴⁴ oc andelig⁴⁵ suo lenge han uil gerne bæthre hies han broðhet haffer. Stem uareth oc suo ath nogher broðher eller fuster uorther secladigh⁴⁶ meth then annen i uort broðherfappets samfundh, tha schal then sagh settes iudh til alderman oc lensmen oc sef broðhre ther til tagne, the schulle stillie then sagh ath oc forliche them om thet er then sagh the maat ath stillie, De huilken there⁴⁷ tha uil offuerhørig bort gaa, oc ey uil hende oc [gøre] then annen thet rett er han schal bæthre eet halff pund uog eller bliiffue vde aff uort broðherfapp suo lenge han uil gerne bæthre. Stem uareth oc suo ath

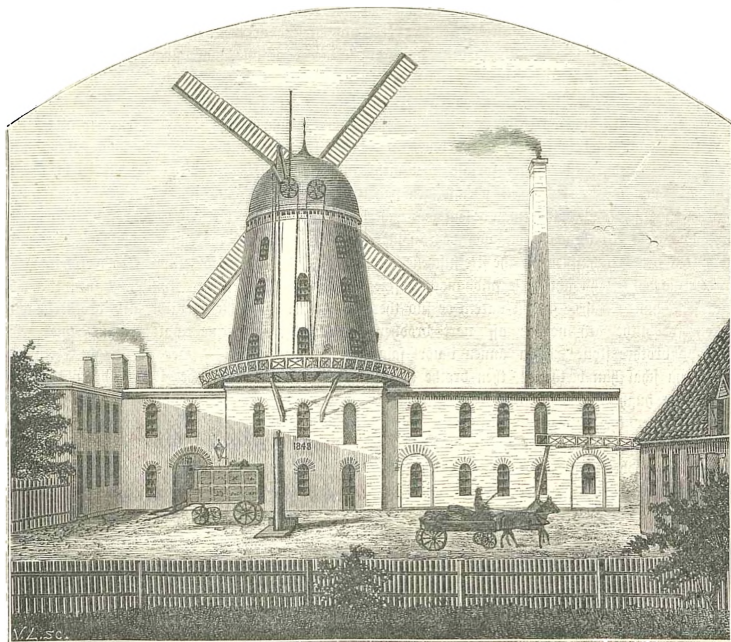
nogher broðher eller fuster dørfines⁴⁸ ath fortale nogher broðher eller fuster, thet beuillicht⁴⁹ er, tha schal han bæthre mooth then han haffuer fortalt, effter aldermans oc fire broðhrens sighele De ther til bethe mooth broðherfappet meth sef marx uog, eller bliiffue vde aff broðherfappet suo lenge til han uil bæthre. Stem schal thet tilfickes aff menygge broðherfappet en man ther broðherfappets alderman schal uare, oc to som lensmen oc stolbroðhre skulle uare, De the thre schulle forsee broðherfappet oc alt broðherfappes gøh breffue oc then gudh thieneste som thet skal aff gøres oc alle andre stæde som broðherfappet macht vppo ligger, som the uelc then allemødtighe gudh schal forsee theses siæle paa then vderste dommedag De nær nogher alderman eller lensmen schulle sefse, tha schulle the gamble alderman oc lensmen sef sef aff gildbrøthrene, oc the sef schulle holde thet meth theses helliens eedh oc meth vppredhte fingere førre æn the vdh gaa, ath the engen uille sefse til alderman eller lensmen for uildh eller uensghæ, eller nogher rebell eller fare skuldh,⁵⁰ man then eller them som the trøste oc uith the broðherfappet ere nyttige oc quene til aldermans dome⁵¹ eller lensmands dome. — Her ere nogle Sætninger oeffsprungne, fordi de iffe fulstændig kunne læses. — Stem huor noghre aff uor broðherfapp hynnes, uden byess eller uden lands, tha schulle uil uere uore gildbrøthre oc gildfustere behulplige oc bystandige i sellige oc rettferdige ærende, huo som sigh ther forkommer vdi oc uil thet ey gøre, tha skall uor aldermann iudh madt haffue ath taghe hans pant for en tøine øll oc en marx uog. Stem her hene i othens schall man oc suo gøre, i the ærende som ey ere herfapp, borgemestere oc raadh eller uor by til forfangh⁵² vith then same broðhre. Stem nær nogher broðher eller fuster haffuer skuldh⁵³ til annen ther herfappets sagh ey været, tha schal han thet først thee⁵⁴ for alderman oc gildbrøthre, oc forsøge om the skuldlinge⁵⁵ kunne thet afflegges vnder en halff tøine øll til uith oc en marx uog. Stem schall theme uor skra læses en tiith huert aar for alt broðherfappet oc thet schall uere om

³⁸ bøster oc uildbradh³⁸ 3: Skinter og Dyresteg. ³⁹ gines. ⁴⁰ høde. ⁴¹ tvende. ⁴² sla. ⁴³ givte Bod for, bøde, erstatte. ⁴⁴ legentlig. ⁴⁵ det er: han skal iffe nyde godt af Broderfabetts Messer og andre gode Gjeringer. ⁴⁶ uenig. ⁴⁷ det. ⁴⁸ bet tyde buseen, betyder her fordrister sig til. ⁴⁹ beuilligt. ⁵⁰ „rebell eller fare skuldh“ Raadel eller Frygt for Fære. ⁵¹ Embede. ⁵² Stæde. ⁵³ Sag, Klage. ⁵⁴ anmeldte. ⁵⁵ Bestyldningerne.

mandagen aty afften nær⁵⁶ then kost schal gøres nær brøthre oc fustere sampnethe efter vigiliat are vthe, oc suo førre en øll indgiffues vppo thet Aty huer brodher oc fuster maa uethe aty rette segh thet efter. Stem schulle engen brodher eller fusters sueme eller drengte komme til brodherfchapps øl førre en mellom huff oc otte om afften. Stem Alle thesse forne Article oc vilkor forbinde uii øff som nu leue stadige oc faste aty holde vden all argeliste eller hielperathe⁵⁷ De

mathe her efter schal vbrøbeligh suo holdes øm uel aff the thet efter schal komme, som aff the thet nu leue, tha haffue uii mety alle uores uilie oc samthøde lathet henge uort brodherfchappi Sincigle nætthen fore theme neruerende skraa Datum et actum Anno die et loco supra memoratis.

Adskillige velhavende Handelsmand kjendes fra Begyndelsen af det 16de Aarhundrede, saasom Peder Boudo, Nis Kotti, Hendrik oc Søren

Dønsø Dampmølle.

bethe uii alle uore efterkommere Aty the før gudh stynd oc thetes sielles satigheeb stynd oc suo gøre, Høst for the thette brodherfchapp er vpptaghet oc hollety gudh then hellie threfaldigheeth til loff hedher oc ære, De uore oc alle søndige menneskes siæle til hielp oc trøst, Til hves beuifning⁵⁸ oc uijser foruaring Aty i alle

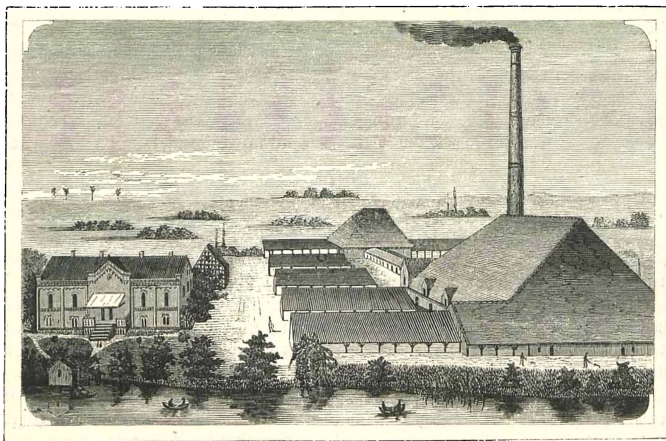
Kræmer, Mikkel Mule, Mikkel Pedersen (Alej). Velhavende kjøbmænd bleve næsten altid Raadmænd oc Borgermeestere oc fik derved en Anseelse, som satte dem i Rang oc Stilling med Adelen; disse borgerlige Besiddinger oc Verdigheder blev tidt arvelige, oc derved opstod den saakaldte Dønsø Adel, der ikke saa sjælden kom i Be-

⁵⁶ „aty afften nær“ Aftenen til eller forud for. ⁵⁷ Udfugt. ⁵⁸ Bitterlighed.

libbelse af Lørbegods. En saadan Raadmand eller Borgermester var en lige saa vældig Herre som Lørdrotten paa sin Borg; hos en saadan „Storborger“ toge Kongen, fyrstelige Personer og „Standspersoner“ ind, naar de kom til Odense, og at dette veblev at være Tilfældet lige til Midten af forrige Aarhundrede, da man fik en ordentlig Gjæstgivergaard, ses af de Numere af den eldste fynske Avis, som ere opbevarede i Karen Brahe's Bibliotek — se S. 38.

En Fremtoning i Odense Handelsverden er den ofte omtalte **Oluf Bager**. Hans Liv og Levnet ere beskrevne i Engelstofts „Odense Bys Historie“, Bebel Simonfens „Bidrag til Odense

byggede han saa meget — j. S. 18 —, at Byen fik et helt nyt Udseende; det er saaledes vist, at han har bygget Nr. 19 paa Dvergade, (et lille Stykke af Sidelængen ud mod Baastestræde naar endnu, som Oluf byggede den) Klubben, Løveapoteket og Jordan, og det antoges, at den østlige Side af Fiskestrøvet først er bleven bebygget ved ham, (Ejendommene Nr. 3 og 5 dersteds vare endnu for en halv Snæs Aar siden de oprindelige og afgave med deres bitte smaa blyndfattede Ruder et godt Begreb om, hvorledes Byens store Gaarde den Gang have set ud). Før Oluf Bager byggede paa Fiskestrøvet og paa Dvergades nordlige Side hen imod denne Plads, var her en

St. Søren's Teglværk.

Bys ældre Historie“, 3die Bind's 1ste Hefte, og i Odense Katedralskoles Indbydelseskrift for 1837, og efter disse Kilder saut anden indhentet Oplysning skal han her fortellig omtales. Oluf Nielsen Bager var født 1521 og døde 1602. Om hans Hørfømt og Ungdom vides intet, men Navnet tyder paa, at hans Fader har hedt Niels og været Bager. Efter Moderen arvede han Gaarden Nr. 29 paa Nørregade, af hvis Portal der findes et Billede paa Side 17, og efter Faderen Gaarden Nr. 11 paa Dvergade. 3 fine Velmagts Dage — 1576 til 1588 —

Kirkegaard til et Helliggeisthus med Kirke. Helliggeisthuse vare Tilflugtssteder for rejsende, Pilgrimme, samt svage og gamle Folk. Hvor selve „Helliggeisthuset ved Korsgaden“ — saaledes kaldtes hele Strækningen ned til Skjolden, Vestergade til Fladhaven, Skomagerstrædet og Fiskestrøvet — har ligget, vides ikke, men det antages med stor Sandsynlighed, at Hjørnegården af Vestergade og Staalstræde — Nr. 1 — har hørt til denne Stiftelse, og den Klosterlige Stil i Sidebygningen ud imod det nævnte Stræde vidner endnu om Rigtigheden af denne Antagelse, lige

som en Madonnafigur af Sten, som nu sidder i en lille Fordybning i Muren inde i Gaarden, turde tale her for. Om Oluf Bagers Bygninger paa Torvet er fortalt paa S. 26, 27, 29 og 32. Paa mange af sine Bygninger lod Oluf Bager anbringe Indskrifter, sit Vornærke, Korens Aaben — f. S. 27 — samt Aarstallet, For saa vidt disse for Historien meget vigtige Oplysninger ikke tidligere have haft Plads, skulle de her gjen-gives. Over den paa Side 17 afbildede Dør saar:

Oluf Bager i Ottense By

Lod her opbygge hans Mærke Gør af ny;

Gød unde os fo her at bygge os bo

ad vi hos Gød maa faa den evige No;

Sey til Tre oc os til Gaffn,

i Faders, Søns oc hellig And's Raffn

1586.

Paa Jordan ses mellem 2den og 3die Etage udvendig imod Gaden 3 i Sten formede Hoveber; under det midterste sidder en Sten med Oluf Bagers og hans Hustrus Navne og Aabensmærker, samt Aarstallet 1582 og derunder læses:

D Gød! meg lenges efter teg, men Here oc Gød!

ieg hobber paa teg; lad mig aldrig bestemmes,
adt mine Fiender icke skulle gledes over mig!

Psalm. d. 25.

Imellem 1ste og 2den Etage ere atter 3 Hoveber anbragte. Værelserne vare indvendig overalt prydede med Indskrifter og Billedskærerarbejder, men disse bleve af Raadmand Bergmann for et 100 Aar siden borttagne. (Om denne Gaard er der fortalt mere paa Side 20 og 83).

Følge Laasebrevet, som nedenfor omtales, byggede han 1577 en Gaard skraas over for Raadhuset. Da Bebel Simonen ikke kunde finde den Mindesten, som efter Sagnet skulde findes i Nr. 15 — Kjøbmand Tychsens Gaard —, og som skulde godtgjøre, at det var denne Gaard, som Oluf Bager byggede paa dette Strøg, saa bliver han vakkende i sin Fornødvning. Nærværende Værks Udgiver har derimod været saa heldig at finde dette Mindesmærke; det sidder inde i Huset i Muren over Trappegangen og viser os to velformede Hoveber, mellem hvilke læses følgende Indskrift:

Gød Fader Søn och thend Hellige And bevare thenne Gør fra Waade oc Brand 1577.

Her er vel saaledes intet, som ligesom tyder paa, at Oluf Bager har bygget denne Gaard, men Veliggenheden og Aarstallet gjøre dette mere end sandsynligt. (Mere om denne Gaard findes paa Side 54).

Oluf Bager har formodentlig ligesom andre velhavende Folks Børn paa den Tid, som skulde høve sig over Mængden, i nogle Aar været i Udlandet, hvilket da altid for deres vedkommende, som skulde lære Handelen, var Lykfland, hvor man da først og fremmest skulde lære at tale og skrive Lykt, dernæst Regning og Skrivning, hvilket ifkstuderende vanskelig kunde lære her hjemme. Her nedfattede han sig 1550, og det i den tid omtalte Mødvænegård. Denne Gaard er desuden mærkelig derved, at Kristian den anden skal have boet i den Bygning, som stod der, før Oluf Bager opbyggede den nuværende, da han i 1549 blev ført fra Sønderborg til Kallundborg og opholdt sig her i Byen et Par Dage. Her var det ogsaa, at Kristian Tverfju 1779 anlagde sit Trykkeri og det følgende Aar begyndte Udgivelsen af „Fyns Avis“. Her har i mange Aar Amtshuset været, hvorfor den for den ældre Slægt er velkendt under Navnet Amtstuegaarden).

Oluf Bager flyttede siden hen i Fædrene-gaarden, som han 1576 lod opføre af ny, hvor-efter den blev den prægtigste Gæstendom i Odense. En mægtig Stentrappe med Bislag over førte op til den med Snitværk prydede massive Gæbedør, hvorefter man kom ind i en meget stor med Stenslifer belagt Forhal; til venstre herfor laa den berømte Storkflue, der lige som Forhallen var 7 Alen høj og havde et Fladefang af 150 □ Alen; Væggene, imtil de tre Fjerdedele af Højden, vare panelede i Løvleværk, prydet med Bøværk, medens der paa den øverste Fjerdedel jaas Malerier, der forestillede bibelske Personer og Begivenheder. Loftet mellem de toere Hjelker var ligeledes udfyldt med Løvleværk, i hvis Fordybninger nedhængende Granatæbler vare anbragte. Værelset opvarmedes af en prægtig Kamin med latinste Indskrifter. De fleste af disse Herligheder fandtes endnu for en Snes Aar siden, ja Loftet og Kaminen ere endnu ikke blevne fortrængte, medens man dog har fundet

det passende at skjule den sidste bagved en Butiksopstilling. Det maa dog her bemærkes, at Løftet maaſte ikke er ældre end fra Borgemeſter Tomas Brodersen Niſbrigh's Tid, thi han foretog afbillige Forandringer ved Gaarden. Niſbrigh var gift med Duf Vagers Datterdatter, møbte ſom Repræſentant for Ddenſe paa Nigsdagen 1660, var Fader til Profefor Jakob Birkerods Kone, lod over ſig og ſin Familie op-hænge den koſtbare Gravtavle, ſom nu har faaet Plads paa Vællen til højre ved Hovedindgangen i St. Knuds Kirke, og varært for Karl den tiende, da han den 3die Februar 1658 holdt ſit Indtog i Ddenſe. I den ſtore Sal ſpifte han — Karl den tiende — til Middag i Selſkab med fem af Danmarks Nigsraader, ſom havde indfundet ſig for at bringe ham deres Hylbeſt, og der fortælles, at da han ſad til Vords og grundede paa at benytte Fæbroen for helt at erobre Danmark, ſalbt et Granatæble ned og traf hans Næſe, hvorved han ſkal have udbrudt: „Træffe alle danſke Konger ſaa viſ ſom den, ſaa maa Fanden være Euenſter.“ Denne Sal er endvidere mærkvardig derved, at det var i denne, at Frederik den anden var Duf Vagers Gæſt den Gang, da han efter Sagnet, om hvis Paalidelighed der dog maa næres megen Tvivl, førſt opvarmede den ſtore Kamin med Kanel og derefter, da Kongen ytrede ſin Forundring over, at han havde Raad til at bruge ſaa koſtbart Brændſel, med de af Kongen udbedte Hældsbeviſer for de Penge, Skibe og Barer, hvormed Duf havde forſtrakt Kongen i Synaarſkrigen, hvilket ſkal have bragt Kongen til at udbyde: „De, De! ſe Dig for, hvad vil Enden blive!“

Samme Aar, i hvilket Duf Vager gjenopbyggede ſin Fædrengaard, lod han i Graabrødre Kirke op hænge den Gravtavle over ſig og ſin Familie, ſom nu har Plads i St. Hans Kirke. Før jeg med nogle Ord omtaler dette Mindesmærke, maa jeg gjøre en Bemærkning om den Skit, ſom vi ofte have truffet paa, at rige Folk ikke overlode til Efterlæggen at forevige dem ved Gravtavler, men ſelv beſtofede dem. Kirken var nemlig den Gang det vigtigſte Afſkøbſted for den menneskelige Forſængelighed; den var det enſteſted, hvor Folk af alle Stænder ſamledes, hvorfor det gjaldt om, her rigtig at blive bemærket. Det var derfor en ikke ringe Liſtedsſtillelſe i levende

Live her at være Gjenſtand for Mængdens Beundring og at tænke ſig, hvorledes kommende Slægter vilde bevare deres Minde ved Synet af deres Billede og den ſtortalende Indſkrift. Den ſamme Forſængelighed forklarer os Grunden til den forargelige Rangſtrid om, hvem der ſkulde ſidde ſværſt i Kirken og forreſt i Stolene, hvilken Rangjagt ofte udartede til Skjænderi og Slagsmaal i ſelve Kirken; at endogſaa forneemme Kvinder herover ſtundom kom i Lotterne paa hinanden og forlangte Sagen afgjort af Viſtoppen, ſes af Jens Birkerods Dagbog. Duf Vagers Gravtavle har Form af en Portal, hvis Plade imellem Søjlekaſterne dækkes af et Maleri, medens Pladsen imellem Søjlerne Fodſtykker optages af et Vers paa 16 Linier, der, fordelte paa begge Sider af det bekyndte Bømærke, fortælle om Familiens Lykke og talke Gnd for hans ſtore Veſtigneſſe; i Friſten ſtaaer Hgteparrets Dødsdag og Aar. Maleriet, ſom er 2½ Alen højt og næſten lige ſaa bredt, er delt i en himmeſk og en jordiff Foreſtilling. Allersværſt til højre ſidder Gud Fader, en lille uſſjøn Figur, i Midten ſtaaer Frelſeren, en kraftig, men noget fortegnat Figur; han har ved ſin højre Side en Bilſkængen, ved den venſtre et Sværd, vendt indod de forðante; lidt højere oppe kommer den Helligaand flyvende ſom en Due; til venſtre herfor ſes tvende Helgengrupper, omgivne med Engle; Skyer tjene den alle til Skueplads og Fodfeſte; under diſe ile de ſaliges Skarer opad med udſtrakte Arme og ſynlig Henrykkelſe, medens de forðante med fortoivlede Anfigter og fordrejede Stillinger fare til Helvede. Fladens nederſte Halvdel udfyldes af Familiens 14 Perſoner; paa højre Side knæler Duf ſelv, iſørt ſorte Fjæls Klæder og en lignende Kappe, beſat med Peltsvært, om Halsen bærer han en Pibekrave — efter dette Portrætmaleri er Billedet paa Side 105 tegnet og ſkaaret —; bag ved hann knæler hans ældſte Søn, og foran hann de 6 andre; lige over for Manden og Sønerne ſes, ligeledes i knælende Stilling, Moderen og de 5 Døtre, alle i rige Klæder, med Guldkræder og det røde Haar i tykke Fletninger. Den himmeſke Foreſtilling er daarlig malet, Portræterne derimod ere gode; det hele er formodentlig iſørt af en hollandsk Maler, thi Duf Vager ſtod i en levende Handelsforbindelſe med Holland, fra

hvilket Land han formodentlig ogsaa har faaet de brændte Sten med Figurer, hvormed han prydede enkelte af sine ny Bygninger. Paa Gulvet under Gravtaalen laa i Graabrødre Kirke to Lignen, begge bestoede af Dlus Bager; paa den ene stod: „Denne Sten gav jeg min kjæreste Datter Elisabeth Dlusdatter og hendes Børn, Anno 1600“, den anden laa over hans egen Grav, men den kjære Datter, som han havde givet den efter vor Opfattelse besynderlige Gave, har, endfjønt hun længe overlevede ham, glemt at udfylde Pladsen til Faderens Dødsdag, saa at man altsaa den Gang har kunnet synge, som vi nu synge: „Og vore Dage glemmes som Snee, der faldt ifjor.“ Det er overhovedet en Erfaring, som man snart kommer til at gjøre, naar man søger Oplysning om de hensovede; naar en 30 til 40 Aar ere hentrundne, er endog saa den næsten ganstke glemt, som i levende Live syntes at have ristet sine Runer med ublættelige Træk. Et Mindeblad som næroerende bliver da et Guldhorn for den videbegjærlige Spørger.

At Dlus Bager tilsidt skulde være bleven fattig og have formaaet sin „Kjæreste“ Datter til at give sig Naadensbrød ved at love, at hun efter hans Død skulde faa den store Skat, som han lod sig forstaa med, at der skulde findes i et af ham hemmelighedsfuldt holdt Skrin, er lige saa urimeligt, som at han, der, efter alle Talemærker at dømmes, har været en trohjertet ærlig Mand, skulde have fundet paa det Fif at fylde Kisten med Sten og oven paa disse at lægge en Seddel med de Ord: „Hvo som giver, til han tigger, skal slaas, til han ligger“. Der er tværtimod flere Omstændigheder, som tale for, at han til sin Død har raadet over mere Formue, end han behøvede til sit Livs Ophold; men paa den anden Side er det ogsaa en Kjendsgjerning, at han træder tilbage fra Historiens Stueplads ved Frederik den andens Død 1588, og at han efter den Tid beredes flere Vanstfeligheder og Fortrædeligheder af Medborgere og Regeringen; Misundelse og Smaalighed vare imidlertid den Gang ikke mindre stærke Magter, end de nu ere, medens Lovens beskyttende Arm ikke var saa stærk som nu. At Dlus Bager til en Tid har ejet mange og tilbids meget værdifulde Ejendomme ses af det Laaskebrev, som han tog 1584, thi ifølge dette havde

han da 29 Ejendomme i og ved Byen, desuden havde han flere Skibe i Søen — j. S. 88 —, af hvilke han laante Kongen 3 til Brug i den nordiste Svyarskrig. Han handlede iblandt andet ogsaa med Stude, som han græsede paa sine Forder ube ved Løllelund.

Det for os ikke mindst interessante ved hans Stenbygninger er de hvoelvede Kjelbere med de 2 Aen tykke Mure, som han opførte under adskillige af dem, og hvoraf de under Jordan og Hjærnefædet af Dvergade og Fjstetorvet, Nr. 2, kun lidet eller slet intet ere blevene forandrede. Der findes i det hele taget ikke saa saadanne Kjelbere paa Dvergades nordlige Side, og dette turde være et Vidnesbyrd om, at her have Byens velhavende næringsdrivende boet i ældre Tid. Iblant disse Kjelbere tilbrager den under Nr. 22 — Bogbinder Torps Gaard — sig særlig Opmærksomhed ved den Omstændighed, at der i Muren findes fraat liggende Forbygninger, som afsluttes? Aen fra Forden med en Siddeplads; da man nu finder lignende Forbygninger i gamle Borges Fangekjelbere, er der her Grund til at antage, at denne Kjelder har været et Fængsel, hvis Fanger have maattet tage til Læffe med den Sidde- og Soveplads, som Forbygningen afgav. Lijet er ogsaa tidligere faldet saa sparjont ind i dette skumle Rum, at det kun kan have været betragtet som tilstrækkeligt til et Fangehul.

Handelens Blomstring kjendes paa Opvinget i Velstand, Forsøgelse af Folkemængden og Rasthed til at bygge, men efter disse Kjendemerker at dømmes har Dnense efter Dlus Bagers Tid staaet i Stampa, imbtid det ved Sventfkrigen 1657—1660 led et Knæk, som det ikke forvoandt i de følgende 100 Aar, i hvilke jo forresten ogsaa den skaanske Krig og den nordiste Elleveaarskrig bidroge til at holde Driftigheden og Velstanden nede. Karl den tiende havde vel lovet en naadig Behandling af Dnense, men den blev derefter, og de raa Krigere handlede paa egen Haand; Byen blev brandfattet, delvis udflyndret og holdt besat lige til kort før Slaget ved Nyborg den 14de November 1659. For at sikre sig imod Angreb fra Søfiden lod Karl anlægge de Skanser paa Eneberødden ved „Gabel“, som endnu findes der. Da Sventfjerne endelig droge bort fra Dnense, kom de Hjelpetropper fra Polen, Brandenburg

og Holland, som skulde hjælpe til med at drive Fjenden helt ud af Landet, men disse, navnlig Polakkerne, vare værre end Svenskerne. Hvor ubefugtet Byen var bleven, kan ses deraf, at, da efter Krigen et dansk Regiment blev lagt i Garnison i Odense, maatte man bede Regeringen om atter at tage det bort fra Byen, fordi Indbyggerne næppe kunde skaffe Føden til sig selv; Næringsløshed, Fattigdom, ja Hungersnød vare næsten allevegne til Hus. Et nyt Bidrag til Belysning af Tilstanden i Fyn under og kort efter denne ødelæggende Krig udkom i 1873 ved Assistent i Gehejmearkivet, Kand. mag. Fr. Krarup, idet han paa Dansk udgav „Major Johan de Beverens Dagbog fra Svenskekrigen“. Denne Mand var Officer i det hollandske Troppeskorps som kom her til Fyn. Han opholdt sig i nogle Uger efter Slaget ved Nyborg i Odense og siger om Byen, at den var vel bygget, men ikke befestet,

iden for saa vidt at et ældre Hornværk ved Laen tjente til Forsvar, at Kongsgaarden var ødelagt, og Staden i det hele taget haardt mebtagen af Fjenden, og tilføjer: „Byen har Død for at bebesidde de skjønneste Kvinder i Danmark“ hvilken Bemærkningssødmæ han dog strax borttager ved den Tilføjelse: „Men jeg har ikke set nogen, der fortjente dette Ny.“

Først i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede hævdede Handel og Velstand sig noget igjen, og vi træffe da atter paa enkelte velhavende Handelsmænd. Som saadanne maa nævnes Sigvard Møller † 1775, Peter Gilschou, †

1783, Søren Møller † 1787, Hans Risting † 1801, og Tomas Sørensen † 1802. Den første oprettede en Enkelstue, den anden i Fyn, og byggede paa to Grunde den Gaard, hvor nu Svaneapoteket er —, han selv boede under Navn af Kinesikthandler i Nr. 17 ved Flakhaven —; han førte i Aargangen 1772 og 1773 af Stiftstiden en lang og hoas Fejde med Landvæsenkommissær Hans Dreyer om Odense Bys Jorder, idet han vilde have dem delt efter Ejendommens Grundtægt, og Dreyer vilde have Fællesstabet bevaret, hvilket sidste til Helb for Kommunen blev billiget af Regeringen. Om P. Gilschou er

Oluf Bager.

fortalt paa Side 4, 21 og 43, og derfor skal her kun bemærkes, at han ejede Marielund og købte St. Knuds Klosters Laabehyngninger da denne Kronejendom blev solgt, derpaa 1781 opførte de 6 Boliger for trengende Enker og Tomfruer, som kaldes

Gilschous Boliger, og legaterede 6,300 Rbd. til denne Stiftelse; hans Enke, Anna Marie, fød Vedter, † 1799, oprettede efter sin Mand's Dnste et Legat paa 107, 412 Rbd. til fattige Enker og Tomfruer, samt gamle fattige Mænd i Odense eller Fyn; Legatet er dog nu kun 75,200 Rbd. Om Søren Møller er fortalt paa Side 21 og om Tomas Sørensen paa Side 21 og 27. Hans Risting ejede Nr. 12 og 14 paa Dvergade, hvilke Gaarde han delvis ombyggede; tidligere stode her Bindingsværkshyngninger i Konjofstil, og Nr. 12 var prydet med Frisernes Waaben. Hans Risting havde kun en Søn, ved Navn Peter

Kryssing; han var teologisk Kandidat, men da han ved Faderens Død kom i Besiddelse af en meget stor Formue, brød han sig ikke om at faa Embede, men nøjedes med Krigsraadstitelen; han anvendte en Del af sin Formue til Oprettelse af en Stiftelse, der bestaar af den af ham stjelede Aulsgaard, „Nifings Minde“ i Frue Landfogd og en Kapital af 5000 Rd. Gaardens Kornafgift og Renterne af Kapitalen deles lige imellem 2 Enter og 2 Soufruer. Den nuværende meget anseelige Gaard Nr. 14 paa Dvergade er fra Grundten opført af Vinhandler Niels Jensen, † 1860, der, efter at være udgaaet af Rahns Stiftelse, lærte Vinhandelen i Kjöbenhavn, derefter nebsatte sig her og ved Ristighed og Begunstigelse af Lykken arbejde sig op til at blive Byens rigeste Mand. (Om det af ham stiftede Legat j. S. 45). Den store Sidebygning til Nr. 12 er opført af den Søn, som fortætter Faderens Forretning.

Med Handelen i Odense som allevegne i Danmark gik det forfærdelig tilbage i Krigen fra 1807 til 1814. Derefter fulgte daarlige Tider og enkelte mindre gode Aaringer indtil 1830, men fra dette Aar er der stet et stort Opsving. Grundene hertil ere dels almindelige, som Agerbrugets Fremskridt, høje Priser paa Udsørlsartiklerne, Konsumtionens Ophævelse, forbedrede og forøgede Landeveje, Industriens Opkomst, større Oplysning, dels for Odense særegne, som gode Pengeinstituter, Sernøjsankædet i 1864 og 65, stor Foretagelsesaaend iblandt de herværende handlende, hvilken Aand ogsaa har udøvet sin Eiltrækningskraft ved Opførelse af anseelige og velindrettede Kjøbmandsgaarde og tidsvarende Udsalgssteder. For at vise dette er der givet et Billede af Gaarden Nr. 33, 35 og 37 paa Vestergade — Kjøbmand L. B. Ziegenfens.

At angive Fremskridtet ved Talsførelser lader sig ikke gjøre; Maalestoffen burde naturligvis Tølbindingerne være, men da Tølbjatterne for nogle Aar siden ere bleene forandrede, saa kan denne Maalestof kun anvendes paa nogle faa Aar. Siden den ungjældende Tølblov udkom, have disse Indtægter været imellem 225,000 og 246,000 Rd. aarlig; for 100 Aar siden vare de omtrent 16,000 Rd. aarlig.

Der er oensformigt, at Pengeinstitutterne, Oplysningen og Sernøjen have bidraget til

Byens Opkomst. Da der nu netop i Aar er foretaget yderligere Skridt for Udvidningen af disse Hjælpeindretninger, skulle de her nærmere omtales.

Fyns Stifts Sparekasse har nemlig, hvad det Ydre angaar, i disse Dage — August 1874 — fuldbendt Opførelsen af den smukke Bygning, som den paa Fiskeforvet har laadet rejse paa samme Sted, hvor dens gamle Gaard stod. Bygningen, der er opført efter Tegning af Arkitekt Lendorff og paa Side 112 giengivet ved et Billede, er væsentlig indrettet efter de samme Principer, som ere fulgte ved Diskontofaske-Bygningen, der er omtalt paa Side 7. Da nu ogsaa selve Sparekassens Historie er fortalt paa Side 5, 6 og 7, skal Billedet af den ny Bygning her blot ledsages af en kortfattet Levnetsbeskrivelse og et Portræt af den Mand, som har grundlagt denne blomstrende Pengeanstalt og paa mange andre Maader gavnnet Odense By og dens Indbyggere. Kammerherre **Jens Benzou** var født den 1ste Juli 1767 i Odense. Hans Fader var Kammerherre, Oberstløjtnant Kristijan Benzou, Herre til Kristiansdal og Tirsbæk. Sønnen studerede ved Sorø Akademi, tog derpaa latinjuridisk Examen og opholdt sig 1½ Aar i Göttingen, blev 1790 ansat i Generalstobkammeret, 1794 Sicilandsdommer ved Fynbo-Landssting, 1800 Assessor i Højesteret, 1801 Amtmand over Randers Amt, fra hvilket Embede han 1805 blev entlediget og bosatte sig i Odense. Han havde Sæde i den Forsamling, som Kongen lod sammensætte for at forberede Indførelsen af raadgivende Stænder. Han var gift med Antoinette Margrete Gersdorff, en Datter af Stiftamtmand i Fyn, Boof Hofensørn v. Gersdorff til Rosnæsgaard, og med hende fik han en meget betydelig Formue. Hun døde 1834, og han 1839, hvorom det af Jens Benzou selv i 1836 fatte og af Billeddrager Freund kunsmjert udførte Mindeomærke paa St. Knuds Kirkegaard — j. S. 5 — paa en lige saa bramfri som findrig Maade fortæller. I den lange Tid, J. Benzou som Privatamtmand boede i Odense, var der ikke noget for Samfundet betydningsfuldt Anliggende, hvortil han enten ikke tog Initiativet eller en væsentlig Del i Ledelsen. Han var faaledes Sjælen i Gjennemførelsen af en bedre Ordning af Fattigvæsenet og var især virksom for at kasse de arbejdsdygtige fattige Forsørgelse ved

Arbejde, medens de tidligere havde faaet denne ved Tiggeri. Han var i flere Aar Hovedlederen af „Fyns Stifts patriotiske Selskab“ og holdt her i 1812 den aarlige Fests tale, der er gjengiven i dette Selskabs Mindestryk, og som giver os et klart Begreb om hans funde Opfattelse af Samfundsforsholdene; ved i 1816 at oprette Dønske Sparekasse grundlagde han Fyns Stifts Sparekasse og vedblev siden at leve for denne gavnlige Anstalt, og endelig har han sat sig et uforglemmeligt Minde ved det Offer, han bragte for, at St. Knuds Kirke kunde komme til at ligge frit — f. S. 5 og 29 — og ved sit Gavebrev af 24de April 1837, hvorved han i forskjellige Hjemstæder 50,000 Rb., som, naar de ere voxede til 120,000 Rb., hvilket tilbørlig allerede er slet, ville blive anvendte saaledes: 1) til Fyns Stifts Almue-skolevæsen især paa Landet 30,000 Rb., som derpaa ved Hentetilæg forøges til 60,000 Rb., 2) til visse Enker i Dønske 15,000 Rb., 3) til Udyrrelse af usædelige Forældres Børn og forvildede unge Menneskers moralske Forbedring 11,500 Rb., 4) til Dønske Bys Ræmmerkasse 12,000 Rb., 5) til Haandgjerningslofer i Dønske 10,000 Rb., 6) til St. Knuds Kirke 6000 Rb., 7) til Præmier for Tjenestlytende 5000 Rb., 8) til uformuende Skatteydere i Dønske 4000 Rb., 9) til uformuende jygge i Dønske 3000 Rb., 10) til Dønske borgerlige Skyttelav 2500 Rb., 11) til Vinterbespisning af fattige i Dønske 2000 Rb., 12) til Kjølet i Dønske 1000 Rb., 13) til Opsørelse af et Lighus i Dønske 3000 Rb., 14) til Opsørelse af et Varetægtsfængsel i Dønske 15,000 Rb.

J. Benzou var en stille alvorlig Mand og slet ikke folkelig i den Betydning, hvori afkillige nu tage dette Ord; han havde en vis Lighed med Frederik den fjette, idet han under et tilsyneladende faldt Hørs fjulde en ædel Tænkemaade; han hjalp gjerne, naar han saa, at der var Trang og Værdighed tilstede, men lige som han stillede store Krav til sig selv, kunde han ogsaa nok være streng imod andre; ved Udlaanene glemte han sædvanlig ikke at tilføje: „Men glem Han nu ikke at betale mig Renterne i rette Tid.“ Naar han en enkelt Gang stude tale offentlig, forberede han sig dertil med stor Omhu, ja hans Præleson — selv havde han nemlig ingen Børn —, den nemlig afbøde General-

krigs-kommissær Scholten, mindes, at han endog ogsaa stod op om Ratten for at file paa Stilen eller rette paa Lanten i det allerede nævnte; hans Foredrag var derfor ogsaa et Mønster paa klassisk Betalenhed. I den daarlige Tid, da endog ogsaa velhavende Folk maatte gaa fra Hus og Hjem, ydede Benzou driftige næringsdrivende Forskud, og naar de saa endda ikke kunde klare sig, kjøbte han paa Auktion deres Ejendom og lod dem blive boende. Stundom kom han derved imod sit Ønske i Besiddelse af en Ejendom, som han ikke paa anden Maade kunde komme af med igen end ved at ombygge den. Dette var saaledes Tilfældet med den gamle Køn, som stod der, hvor nu Billé's Hotel staar; i 1807 opbyggede J. Benzou den nuværende Bygning, der, fordi den den Gang overgik andre herværende Gaarde i Storhed, blev kaldet „Mageløse“. Han folgte Gaarden til Øvre Ahlefeldt fra Langeland, hvorefter den senere har tilhørt Forkamperen for den Indbyrdesundervisning, Overkrigs-kommissær, Kammerherre Abrahamsen, der i 1842 og 46 blev valgt her til Stænderdeputeret; han døde i denne sin Gaard den 6te Januar 1847 og var i sin Tid lige saa bekendt af sine mange Ordener — ialt 9 — som ved sine Skrifter om tilfidsundervisning. Efter ham blev Gaarden omdannet til et Hotel, der muligens nu vil blive afløst af et nyt af første Rang, som et Aktieselskab paatænker at anlægge.

Folke-skolevæsenet er et af de mange Væsen, som ere Børn af Begrebet „Menneskerettigheder“, hvilke Børn næsten allesammen ere fødte til Verden med store Smærter og Tabet af mange Menneskeliv; dette gælder navnlig om dem, som bleve fødte af den franske Revolution 1789, og til disse hører Børnet Folke-skole, som almindeligvis er gaaet under Navnet Almue-skolen. Pestalozzi og andre bekendte Pædagoger stode Fadder til Børnet, der snart voxte op til en vældig Røgs, til hvis Venskab mange bejlede, fordi de indsaa, at han ikke blot var af en god og sund Natur, men ogsaa havde den Egenkab, at han kunde bejværges ny Revolutioner og opmane en ny Slægt, som det var fornøjeligere at leve sammen med og regere over end den tidligere, dog kun, vel at mærke, naar Rønsen selv bliver tagen under Lugt og Uve og ikke opvozer i Ridskab. I de

Land, hvor man ret fik Djnene op for Revolutionens Farer og Midlerne til at befærge den med, fandt derfor en ordnet Folkeføle snart Indgang, og iblandt disse Lande var Danmark et af de første. Tidligere tog Staten sig ikke af Folkeoplysningen; Kirkeordningen af 1539 figer, at det skulde være overladt til den steb lige Dyrighed at oprette „Skrivestoler“, og der er Spor af, at en saadan fandtes i Dnse allerede i Kristian den fjerdes Tid. Den bestod til Dels ved Baver og har haft sit Lokale i den gamle Kasse, som under Navn af den danske Skole laa fyd for den gamle Latinskole og blev nedreven

af Navn Kateketer, der vare Studenter, kom ogsaa i Stand i Lidens fra 1720 til 1740, men Midlerne vare, endstjont Lærerne i Regelen ogsaa bleve Klokkere ved Byens Kirker, ikke tilstrækkelige til at holde det gaaende i sin hele Omfang, saa at senere kun en, nemlig den i Frue Sogn, hvorom der er fortalt paa Side 42 og 43, snart to vare i Gang; den i St. Knuds Sogn blev dog snart gjenoprettet i 1822 i den gamle Klotterbolig paa Graabrødreplads — se Side 58. I 1831 sammenføjede det kateketiske Skolevæsen med Byens almindelige Skolevæsen, men dette sidste havde kun en

Kanalen og Toldboden.

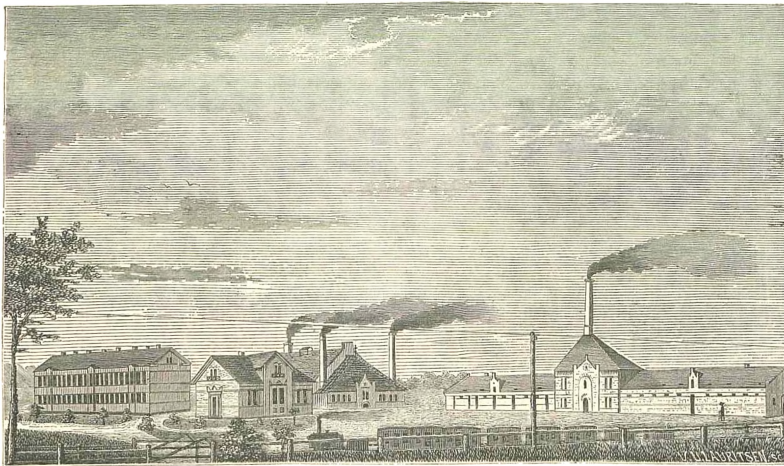
for en halv Snes Aar siden. Hvor Lidens Begjær der end var efter Oplysning, saa tilfredsstillende dette Skolevæsen dog ikke, hvorfor tre af Familien Mule, der, som boende her i Dnse og indehavende fremragende Stillinger, kan forfølges igjennem fire Aarhundreder — se Mummé's St. Knuds Kirke S. 224 o. fl. — skænkede 7 Bøndergaarde samt c. 10,000 Rb. til et eget nyt Almueskolevæsen, der skulde bestaa af tre Skoler, en i hvert af Byens tre Sogne. Dette Skolevæsen, kaldet det kateketiske og med Lærere

aarlig Indtægt af 400 Rb. af den Mule'ske Kapital, og 123 Rb. af Bøndergødet, hvilken sidste blev anvendt til Klæder for nogle fattige Elever. Stiftsprovst Damgaard var den første, som ikke blot erkjendte Misforholdet imellem Bøndergøjets Værdi — 6 Bøndergaarde (den 7de var i Lidens Løb gaaet tabt) med et Tilliggende af 45 Lønder Hartkorn — og den ringe aarlige Indtægt deraf, men han indsaa ogsaa, at det kunde blive anderledes, naar Godset i Hensjold til Loven af 24de Juni 1854 blev folgt. Med

den for ham egne Hærdighed og Omsigt arbejdede han nu i 3 Aar for at faa Gødet fulgt, Forholdet imellem det almindelige og det kateketiske Skolevæsen opløst og ordnet paa ny, en Skoleplan for et helt nyt muleft Skolevæsen udarbejdet og en ny Skolebygning opført. Det lykkedes kun at sælge de 5 Gaarde, hvorved indtømt 43,638 Rbd. I Efter sommeren 1873 lagdes Grunden til den ny Skole, som under Navn af „Møllernes Legatiskole“ fik Plads i Hjerteboamsgade paa den Høvedgrund, som hørte til Gaarden Nr. 66, hvis Brugsgret Byrådet ganste overdrog til den ny Skole; Byen og det

Tilgang fra Borgerstolen. Drengene skulle have en Alder af 9 Aar, førend de kunne optages. Skolen har 6 Klasser og giver en fuldstændig Realundervisning, der dog indtil videre ikke afsluttes med nogen Præliminærexamen. Skolen er et stort Gode for de ubemidlede, der maae at forstaae deres Drengebørn en videregaaende Undervisning, ligesom den ogsaa formindsker Byens Udgifter til Skolevæsenet.

For den sydlige Ende af Skolen er opført et Gymnastikhus, det første til Skolebrug, som nogeninde er bleven opført i Odense. Tegningen til begge Bygninger er leveret af Arkitekt,

Odense Glasværk.

kateketi e Kollegium have været halot, om byggeomkostningerne, der alt i alt ville beløbe sig til omtrent 20,000 Rbd. Den ny Skolebygning, hvoraf der senere følger et Billede, indviedes den 3die Juli 1874. Denne Skole, der, med et aartigt Tilskud af c. 800 Rbd. af Byens Kasse, vil blive holdt af det fiftende Grundfond af 50,000 Rbd. og de indtømmende Skolepenge — 1 Rbd. om Maanedet med indtil $\frac{1}{2}$ Fripladsjer og fuldstændig fri Undervisning i den for konfirmerede bestemte øverste Klasse — optog den betalende Drenge-skole i sig, som dermed er bleven nedlagt. For Fremtiden vil Skolen især saa sin

Kaptajn Hansen. Forbygningen ud imod Overgade, hvoraf der er givet et Billede paa Side 21, bliver indrettet til Behovse for to af Skolens Lærere.

Allerede førend Forordningen af 29de Juli 1814 indkom, havde man i Odense efter Tilskyndelse af Biskop Hansen og senere af Biskop Plum begyndt at organisere et Almueskolevæsen ved Siden af det mulefte eller det kateketiske. I den gamle Fattiggård blev 1806 oprettet et Par Klasser, i 1815 to ny i Klosterboligen paa St. Hans Kirkegaard; endvidere blev Almueskolevæsenet udvidet i 1822 og 1831 ved de For-

anstaltninger, som tidligere ere omtalte, i 1846, efterat Byen var kommen i Besiddelse af den gamle Latin-skole, og i 1856, i hvilket Aar Byen kjøbte den Girschfeld'ske Gaard i Klaregade. Ved Siden af dette Almue-skolevæsen stod Borger-skolen. Dens Oprettelse bestættigst allerede i 1805 en til Dannelsen af et nyt Skolevæsen nedsat Kommission, som i dette Aar kjøbte Landstings-gaarden, hvis Historie er fortalt paa Side 35. Borger-skolen var, indtil Skoleloven af 1814 udkom, en Betalings-skole, men blev saa en Friskole, som derved skjedne sig fra Almue-skolen, at kun de, som efter den Tid's Begreb kaldtes Borgere, kunde faa deres Børn optagne i den, og at Eleverne selv skulde anstaafe de fleste Læremidler. I 1833 oprettedes i Borger-skolen to saakaldte Realklasser, ved hvilke de Foreldre, som naatte ønske det, imod en Betaling af 3 Rk. om Maanedn, kunde staafe deres Børn Hølbagsundervisning. I 1855 omdannedes Drenge-klasserne til en Betalings-skole — 1 Rk. om Maanedn —, efterat Bygningen i det indvendige var bleven helt omdannet; de Elever, som ikke ønskedes optagne i den ny Skole, udfordredes til en ny Afdeling af Odense Skolevæsen, hvilken fik Navn af Borgerfriskole. Den oprettede Betalings-skole for Drenge indviedes den 30te Mai 1855 og bestod da af 4 Klasser med 76 Elever, men snart voredes Skolen til 6 Klasser med over 200 Elever; et Par Aar efter oprettedes en lignende Betalings-skole for Piger i Skole-gaarden i Klaregade. I 1867 anstaafe en Skole-inspektør, som fik Ledelsen af hele det kommunale Skolevæsen og det særlige Hverv at udarbejde en Plan for en gjennemgribende Omordning af hele det kommunale Skolevæsen. Der blev nu som en Indledning til denne gjennemgribende Forandring oprettet Forberedelses-klasser, som skulde fortrænge de mange Pige-skoler, der fandtes; at saa disse ihjel var ogsaa det første, som Kommissionen af 1804 stræbte efter, da det den Gang som nu viste sig, at der her kun blev lagt en daarlig Grund. Derefter arbejdedes i 5 Aar paa at faa en Plan udarbejdet og vedtaget, og da dette endelig var lykkedes, stræbdes til Opsyrelse af den ny store Skolebygning, som ligger paa den fra Bispegaardens Have erhvervede Grund tæt op til Skole-gaarden. Bygningen, hvoraf der senere skal gives et Billede, indeholder 16 Klasse-

værelser i to 5½ Alen høje Etager og har med Inventar og Grund kostet omtrent 40,000 Rk. Tegningen til Bygningen er leveret af Arkitekt Lendorff. I denne Bygning, som indviedes den 7de Juli 1874, optoges samtlige Pige-klasser; den betalende Pige-skole fik 3, den egentlige Borger-skole 6, Haandgjærings-skolen 3 og Forberedelses-skolen 4 Klasseværelser. Samtidig dermed samendroges Borger-skolen for Drenge i den gamle Latin-skolebygning og den Bygning, hvori den nedlagte Betalings-skole for Drenge havde været saaledes, at den egentlige Drenge-Borger-skole fik Plads i hin og Forberedelses-skolen i denne. Det ny organiserede hufstændig kommunale Skolevæsen hedder „Odense Borger-skole“, og som selvstændige Led af Densse offentlige Skolevæsen staa „Møllernes Legat-skole“ og indtil videre den betalende Pige-skole. Den egentlige Borger-skole har 24 Klasser, 12 for Piger og 12 for Drenge, hvoraf 3 og 3 ere parallelle; Forberedelses-skolen har 8 Drenge- og 8 Pige-klasser. I Legat-skolen og Pige-Betalings-skolen maa Elevantallet stige til 35, i den egentlige Borger-skole til 40, i Forberedelses-skolen til 30, alt à Klasse. De betalende Skoler have saakaldt Hølbagsundervisning; i den egentlige Borger-skole for Drenge faar hver Elev 4 Timer daglig, Sang og Gymnastik medregne, i den egentlige Borger-skole for Piger 5 Timer daglig, deraf 2 til Haandgjærning, i Forberedelses-skolen 3 Timer. Omordningen har ogsaa medført, at Lærereinder efter en hidtil ukjendt Maalestok ere bleve anvendte, og at Lærernes egentlige Undervisningstid er bleven forøget fra 33 til 36 Timer; en tilsvarende Forøgelse af Lønner lader derimod endnu vente paa sig. Omordningen er nærmest sket ved Skole-inspektør Joh. Møller.

Den fjerde Tærrøvej blev anlagt i Aarene 1863, 64 og 65 og i Overværelse af den kongelige Familie højtidelig aabnet den 7de September 1865. Kongen overværede ved denne Lejlighed ogsaa Aabningen af den anden fjerde Industri-udstilling. Samtidig med Opsyrelsen af den hervedværende Banegaard byggedes Post-huset straaes over for denne. Projekter af begge findes i et følgende Hæfte.

I de sidste to Aar har der været ført en livlig Forhandling om Anlægget af en Tærrøvej imellem Odense og Svendborg, og disse Forhand-

linger have ført til, at der i disse Dage, September 1874, er blevet begyndt paa Anlægget, som vil blive færdigt i Løbet af et Par Aar.

Fattigvæsenet, som det nu er ordnet, er ogsaa et af den nyere Tids Børn. I den katolske Tid skete Forsørgelsen af de fattige nærmest ved Kirken, og naar Folk gave noget til de fattige, kom det til den igjennem Kirkens Tjenere. Enhvert Kloster havde enten sit Hospital — Fattighus — eller betænkte de fattige ved Klosterets Port; der stiftedes ogsaa særlige Messer med Bestemmelse om Almisseuddeling eller Bespisning paa visse Dage. Senere fik man sergøge Stiftelser til syges og fattiges Forsørgelse; for de særdes Skyld anlagdes de saakaldte St. Jørgensgaarde, der ere omtalte paa Side 36, medens baade jøge, gamle og rejsende fandt et Tilflugtssted i Helligjæsthusene, hvoraf Odense, foruden det paa Side 101 omtalte, i Aaret 1478 fik et til paa St. Hans Kirkegaard. Der findes ogsaa Spor af Stiftelser eller muligen Gilber, som vare indvoiede til den hellige Gjetrud, hvilke ogsaa havde til Formaal at tage sig af trængende. En egen Fattigliste oprettedes af Biskop Mogens Krafft, hvilken er omtalt paa Side 35. Ved Reformationen overgik Graabrødre Kloster og Herlighederne til Sordebredre Kloster, samt nogle mindre kirkelige Stiftelser til de gamle fattiges Forsørgelse, men det forsløg ikke meget, hvorfor Tid efter anden velhavende Folk oprettede Stiftelser og Legater i samme Djeved. Før vi imidlertid gjøre nærmere Besjendtskab med denne storartede Velgjørenhed, som forholdsvis ikke nogen anden By i Landet kan opvise Mage til, ville vi forfølge den egentlige Fattigforsørgelse ned til Nutiden. De fattige deltes i to Slags: fredagsfattige og julefattige; de forie fik hver Fredag en lille Understøttelse, de sidste kun hver Julaften, og det paa Raadshuen i Provsternes og Magistratens Overværelse. Miblerne toges i Forsyningen alene af de ikke betydelige Legater, som da havde; det er derfor let at forslaa, at Tiggeriet florerede. Man begyndte derfor allerede i Kristian den fjerdes Tid at yde frivillige Bidrag til de fattige, vand- og brandlidte, Flygtninge osv., hvilken Indtægt forøgedes ved en Taxt, som blev ombæren i Kirkerne under Gudsstjenesten. Formodentlig er man snart af den Grund bleven kjed af at yde disse frivillige

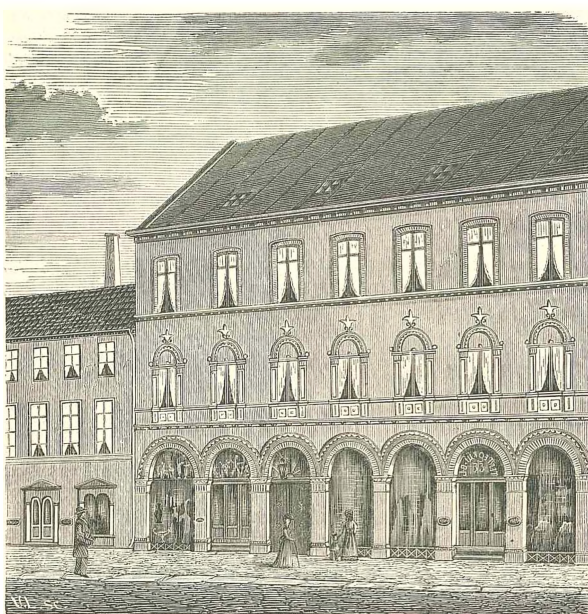
Bidrag, at Tiggeriet ikke aftog. Klagerne over Fattigforsørgelsen kom for Regeringens Dren, og Kristian den fjerde paabød derpaa ved en Skrivelse af 15de Juli 1633 at ordne Fattigforsørgelsen i Odense paa en anden Maade, men Bidragene vedbleve dog at være frivillige. Tiggeriet blev paa det strengeste forbudt, og for at paase, at ingen Tiggere gif omkring i Husene, ansattes to Stodderkonger. Under Krigen 1658 og 59 ophørte ganske de aarlige frivillige Bidrag. Man indfaa derfor, at Fattigforsørgelsen maatte blive Øjenstand for Lovgivningen, og i Kristian den femtes danske Lov findes derfor ogsaa forskellige Bestemmelser om dette Anliggende. Anden i disse Bestemmelser er endnu den kirkelig-religiøse. Tiggeriet ophørte ikke; det var især Børn, som drev omkring med Tiggerposen og derved saaledes kom ind paa Dagdrivervejen, at de ingeninde kunde forlade den. De stærke Klager over Tilstanden fremkaldte en ny Fattiglov af 24de Septbr. 1708, hvorefter alle Embedsmænd skulde afgive 1 pCt. af deres Indtægter som Bidrag til de fattiges Forsørgelse, og Borgeme skulde i en dertil indrettet Bog indskrive, hvor meget de i samme Djeved vilde og kunde yde. Fattigbøsser skulde nu ogsaa ombæres ved Brylluper og Karfeler og hensesettes i Kærsthusene. En ny Lov af 1731 indskærpede de nævnte Bestemmelser og forøgede Indtægterne med 1/2 af Altsen af ind- og udgaaende Varer. Tilstanden vedblev dog at være ussel, og Skylden dertil maa nærmest søges i den Maade, hvorpaa Miblerne bleve forvaltede af de kongelige Embedsmænd, der i dette Stykke hverken bleve kontrolerede af Regeringen eller Folket. Et af de vigtigste Ømner, som den i 1772 og 1780 skabte Presse kastede sig over, var derfor Fattigforsørgelsen. Det var navnlig Tiggeriet og Dagdriveriet, som man vilde modarbejde. Med Kjøp og Tiggerpose saa man om Morgenens Folk vandre ud af Byens Porte, lige som man nu ser dem gaa paa Arbejde, medens andre hjemløse Husene i Byen; desuden havde Tiggeme det Privilegium en Gang om Ugen i samlet Klynge med Stodderkongen i Spidsen at gaa fra Hus til Hus.

Forslanbigte indskyldselstige Mænd forøgte først at modarbejde dette Onde ved Oprøttelse af Arbejdssteder, hvor der spandtes, kattedes, til-

beredes Hør, eller hvorfra man kunde faa Raastoffer til Forarbejdelse i Hjemmet; Lughuset var fra Begyndelsen en saadan Anstalt. Men alt dette frugtede kun lidt, fordi man ikke gad arbejde.

Det var først Fattigloven af 1803, som paabød Anvendelse af Evang baade til at arbejde og til at udrede det nødvendige til Fattigførgørelsen, der afgav et fast Grundlag for en bedre Ordning. I 1804 købte den nydannede Fattig-

gaarden i Vindegade, hvorefter den gamle paa Dvergade blev folgt. Den tvungne Fattigkat mødte stor Uvilje, hvilken blev forøget derved, at den blev meget større, end man havde antaget. Fattigskatten var i 1804 5,341 Rb., 1812 8,141 Rb., 1825 6,584 Rb., 1835 6,959 Rb., 1845 8,686 Rb., 1855 c. 14,000 Rb., men steg derefter til lidt over 20,000 Rb. (disse Talstørrelser angive kun det, som indkom ved Sigtningen.) Denne stadige Stigen var meget for-

Kjøbmand S. B. Jürgenfens Gaard.

kommission Gaarden Nr. 19 paa Dvergade til Fattigarbejds- og Skole. I 1817 oprettedes en Evangsarbejdsanstalt i Lughusets Bagbygning, hvilken i 1825 udvidedes til at gjælde for hele Stiftet. I Tiden fra 1817 til 1839 var, som oven for omtalt, S. Venzon Sjælen i Fattigbestyrelsen. Fattigvesenet er siden bleven støttet ved Oprettelse af Høylet — s. S. 60 — og af Bespisningsanstalten. I 1847 byggedes Fattig-

uroligere, hvorefter man saa sig om efter Midler til at bringe en bedre Økonomi til Veje. Som det virksomste af de Midler; som denne Dvervejelse udfandt, maa nævnes den i 1863tagne Bestemmelse om Ansættelse af en ansvarlig Fattiginpektør. Til denne Bestilling valgtes Exam. juris P. S. Fibiger, og siden han fik Ledelsen af Fattigvæsenet, er der kommet en bedre Ønge til Tingene og sat en Stopper for Udgifternes

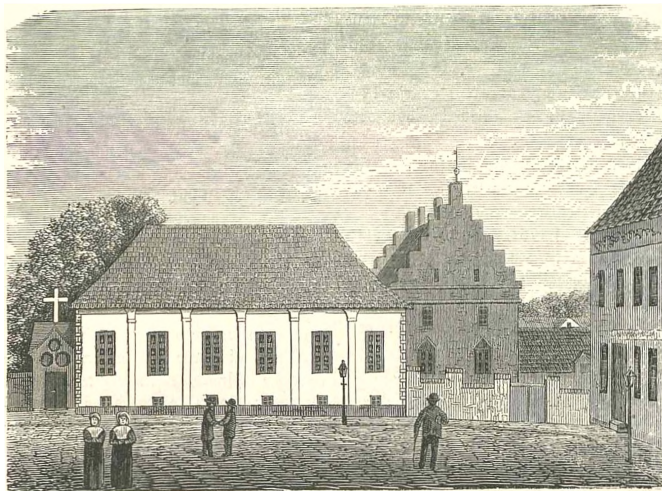
Stigning. Som den Mand, der med Iver har virket for Fattigvæsenets bedre Ordning, maa nævnes Bantdirektør Bierfreund.

Fattigvæsenet er blevet støttet ved Legater og Stiftelser. De vigtigste af disse ere omtalte i det foregaaende, derfor her blot følgende:

Kantsler Kristian Fris's med fleres Legater. I Tidens Løb vare enkelte Legater enten ganske forfaldne eller gaaede op i det kommunale Fattigvæsen, hvortil de naturligtvis ikke vare bestemte. Paa Forslag af Stiftsprovst Damgaard, der ogsaa paa anden Maade har gjort sig fortjent af Legatvæsenet, bleve disse Legater resituerede

21,000 Rb. og det andet paa 20,000 Rb., hvis Renteudbytte ogsaa til Dels kommer Odense til gode.

I 1824 bestemte Videnskabsynderen Joh an Bülow til Sanderungaard i sit Testament, at det Dverstue, som blev tilbage af hans Formue, efter at de andre testamentariske Bestemmelser vare fuldbyrdede, skulde forrentes saa længe, at det var voxet op til 16,000 Rb., hvorefter det skulde anvendes til Opførelse af en ny Bygning, som kunde optage et Museum og Stiftsbiblioteket; dette Belsøb skal nu være naaet, og har man derfor Haab om snart at faa en ny pryden Bygning, der formodentlig vil faa Plads paa Flakhaven.

Parti af Lørdet.

og indgjøre nu en Sum af 8,500 Rb., hvis Renter indbeles til trængende uden for Fattigvæsenet. Det betydeligste af de sammenlaaede Legater var, næst Kantsler Fris's, som blev stiftet 1637 og var voxet op til 3,785 Rb., Statsraad Frederik Wagger's til Tullfow; han skjenkede nemlig 1789 1000 Rb. til bered at fremkalde Arbejdsomhed og hennne Tiggeriet i Odense. F. Wagger var en Fremstridsmand, der paa flere Maader har været medvirkende til at befordre Udviklingen her i Fyn; han oprettede foruden det nævnte Legat to andre, det ene paa

Gofraad David Ansel Meyer bestemte i sit Testament af 1822, at Renten af 2,500 Rb. skulde komme Stiftsbiblioteket til gode.

Strædder Johannes Møller, der boede i Gjendommen Nr. 18 paa Vestergade, nu tilhørende Barber Prange, oprettede 1795 et Legat paa 1000 Rb. til Fordel for Skolevæsenet i Odense; han gav desuden 200 Rb. til St. Knuds Kirkes Forfjæmelse og stiftede et Legat paa 1000 Rb. til Fordel for 4 af de ældste og mest trængende Stræddermestere eller Enker efter dem.

Grev Møsepostorf til Ejnibelsborg

bestemte 1817, at der af Ørevelkabet aarlig skulde ydes 12 Tdr. Byg til Evangsarbejdsanstalten i Ddenfe, hvorhos han gav 1000 Rd. til det ordnede Fattigvæsen.

Dr. Jens Mule gav 1621 1000 Rd., hvis Rentendbylde især komme trængende i Ddenfe til gode. Det samme er Tilføjet med andre 1000 Rd., som en Borger ved Navn Tjergen Fris skjenkede i Aaret 1641.

I 1701 gav Fru Anna Numohr, Enke efter Generaløjtnant Hans Ahlefeldt til Glorup 8000 Rd. til 40 fattige i Ddenfe. I Tidens Løb er denne Kapital bleven formindsket til 4,500 Rd.

Biskop Jens Birkerods Enke i Ddenfe gav 1713 2000 Slettedalere til Enker efter gejtlige; Kapitalen er nu 1,333 Rd.

Ddenfe adelige Frøkenkloster ejer legaterede Kapitaler til et Væls af lidt over 100,000 Rd.

I 1754 legaterede Professor Tomas Birkerods Enke, Anna Mule, 1000 Rd. til fattige Enker og Enkemænd i Ddenfe.

Ved Fundats af 1764, støttet paa Kancelliraad P. et. Smits Testament af 1711, er det bestemt, at Landegaard og Gods til evig Tid skal tilhøre de fattige i Fyn. Foruden Gaard og Gods ejer Legatet en Kapital paa lidt over 300,000 Rd.

Somfru Susanne Kristine Spiker i Ddenfe oprettede 1763 et Legat paa 2000 Rd. til Fordel for Præste-, Degne- og Borgerdøtre.

Frøken S. G. F. Ernst i Ddenfe stiftede 1781 et Legat paa 10,000 Rd. til Fordel for 10 fattige Somsruer og Enker af Middelfstanden. Konferentsraad Niels de Hofman til Hofmangsgave bestemte 1784, at Stamhuset aarlig skal betale 40 Rd. til 8 fattige i Ddenfe.

Til 3 fattige Enker af Middelfstanden oprettede Kammerherinde Baronesse Schack v. Brocksdorff 1796 et Legat paa 1000 Rd.

I 1800 gav Enkesen Elise Kirstine Eichel 1277 Rd., hvis Renter komme trængende i St. Hans Sogn til gode.

Gehejmeraadinde Scheel, født Cicignon, paa Nallebølle oprettede 1801 et Legat under Navn af midt Stiftelse, som beslaar af en Kapital paa 20,000 Rd., til Fordel for fattige

Enker og ugifte Personer af begge Køn uden Hensyn til Stand.

Sognepræst M. S. Kanneworff i Sønderfjeld oprettede 1800 et Legat paa 1000 Rd., hvis Renter skulle uddeles til trængende i St. Knuds og St. Hans Sogne.

Major Lemvig og Hustru til Rønningejøgaard skjenkede 1815 12,000 Rd., som ved en indtruffen Omstændighed ere sunkne ned til 7500 Rd., til Fordel for Præste- og Skolelærere, samt ugifte Somsruer i Fyn.

Præsten Peter Kryssing Clausen i Hømløse skjenkede 1824 3,876 Rd., hvis Renter dels anvendes til Vedligeholdelse af St. Knuds Kirke, dels til 2 fattige Somsruer, hvoraf den ene skal være Datter af en Kjøbmand i Ddenfe.

Oberstløjtnantinde Frederikke Gersdorff gav 1831 en Kapital paa 2,775 Rd. til Fordel for gamle og strøbelige i Ddenfe.

Frøken Johanne Margrete Mule i Ddenfe oprettede 1833 et Legat paa 2,250 Rd. for aldrende trængende Somsruer af Embedsstanden i Fyns Stift.

Jens Benzon bestemte ved Fundats af 1836, at hans hele Formue efter Afdrag af de 50,000 Rd., som han skjenkede til Ddenfe, og enkelte andre mindre Summer, skulde udgjøre et Legat for den Benzon'ske Slægt. Dette Familielegat er nu voget op til c. 400,000 Rd.

I den alernyeste Tid er der, idelkuffende i velbdigt Tjenest, stiftet Legater af følgende: Gaardejer Peder Møllegaard og Hustru, 4,500 Rd., Krigsraad Wederkirch's Enke, født Holmer, 13,000 Rd., Frøken Labbitza Sofie Plum, 7,800 Rd., Klokker ved St. Knuds Kirke, Lütken og Hustru, 9,200 Rd., Bager Jald og Hustru, 1000 Rd., Urtemand Rasmus Hansen, 1,500 Rd., Høfjuveler Michelsen i Kjøbenhavn, 1000 Rd., Boghandler Kristian Miso, 13,000 Rd., Kancelliraad Haugsted, 1000 Rd.; til Minde om Stiftamtmand Unsgaard og Rektor Henriksen er der af taknemlige Medborgere oprettet to Legater, hvert paa c. 2,500 Rd.

Af Fjend, stiftede til Fremme af det almene Vel, maa nævnes: Fyns Stifts Kommune-fond, dannet i 1829 af de Midler, som bleve tilovers, da den i 1748 stiftede syngste Enkeltsage ophævedes, nu c. 30,000 Rd.; det, som nogle Borgere i 1829 oprettede til Minde om Formælingen den

SLOTTET.

Iste November 1828, nu c. 2000 Rd., Stiftelsen af 18de September, c. 9000 Rd., Odense Kjøbmandslavs Understøttelsesfond, c. 8000 Rd., Handelsforeningens Understøttelsesfond, c. 2000 Rigsbaler.

Af Stiftelser med Boliger haves foruden de nævnte: Kjøbmand Rasmus Vstrups Enkes, der bestaar i et Hus i Skullenborg og 600 Rd., den Hempelcke Stiftelse, der bestaar i et Hus i Munkensløstredet.

Foruden disse i denne Fortegnelse og tidligere nævnte Legater, der alle ere 1000 Rd. eller derover, haves omtrent 50 under 1000 Rd. (En fuldstændigere Oversigt findes i Th. Borch's „Beretning om Legater og Stiftelser i Odense.“) Samtlige Legater, Fond og Stiftelser, som enten ganske eller til Dels komne Odense til gode, kunne anslaaes til en Verdi af mindst 3 Millioner.

Ved nærmere at undersøge, hvad der endnu maatte fortjene en Omtale i en saadan historisk Beskrivelse som nærværende, vil man snart opdage, at **Slottet med Omgivelser** og **Kaadhuset** ikke ere medtagne, samt at der maa være flere Privathuse, der ved et eller andet tidraage sig Dyrkerksomhed. St. Hans Sogn er det yngste af Byens tre Sogne. Det har lige som de to andre faaet Navn efter Kirken eller rettere det Kloster, som denne skylder sin Oprindelse. Dette Kloster blev anlagt af og fik Navn efter Johannerne, der var en geistlig Ridderorden, der opstod i det 11te Aarhundrede og i Førløbet heraf befattede sig med at øve Kjerlighedsgjerninger imod syge og fattige Pilegrimme, der kom til Jerusalem, hvorfor den tog Kjerlighedsapostelen Johannes til sin Skytshelgen. Senere fik Ordenen verdslig Magt og stor Rigdom, og det er saaledes, at den kom til Danmark, hvor den anlagde Klostre ved Slagelse, — Antvorskov, — i Viborg, Ribe, Horsens — Lund og Odense, samt Dueholm paa Mors.

De første Spor af Ordenens Tilstedeværelse i Odense ere fra Midten af det 13de Aarhundrede, men det varede derefter ikke ret længe, førend dens Kloster erhvervede sig store Besiddelser af Forbejndomme trindt om i Landet, hvilket kan ses af den Afhandling om St. Hans Kloster, som Professor Paludan-Müller leverede til Kate-

drastolens Indbydelseskrift for 1831. Lige op til Klosteret byggedes Kirken, der snart kaldes St. Michaels snart St. Hans Kirke.

Munkene i St. Hans Kloster have formodentlig i Dverrensstemmelse med Ordenens oprindelige Bestemmelse antaget sig syge og fattige, thi der laa et Sygehús paa St. Hans Kirkegaard, hvilket efter Reformationen blev Sognepræstens Embedsbolig, og de tykke Mure i St. Hans Præstegaard vidne endnu om, at Bygningen skriver sig fra hin Tid. Længere inde paa Kirkegaarden anlagdes 1478 et Selliggejslhús, som senere blev Kapellanbolig. I en fuldfærdig Tilstand blev denne Gaard folgt 1730 for 216 Rd., men 15 Aar efter fjøbt til Kapellanbolig; den blev endelig folgt i 1800 for 980 Rd.

Efter Reformationen blev Klosteret forenet med Stiftets geistlige Gods og Næsbühoved Len. Da Næsbühoved Slot blev ødelagt i Ørens Fejde, tog Lensmanden Ophold i St. Hans Kloster, som nu blev en Kongsgaard.

Til denne Kongsgaard kom ikke blot de betydelige Lorder, som Klosteret havde haft imod Vest, men ogsaa Næsbühoved Slots Markter og Stove imod Nord. Disse Lorder blev senere brugte til Græsning af Rytterheste, men da Rytterdistrikterne blev folgte, gik de over til privates Eje, Ladegaardene blev nedrevne, og Kalykkegaard og Marienlund opstode som Arvetagere af dette verdifulde Lordergods. St. Hans Kloster bestod kun af 3 Fløje; der, hvor nu Slottets Hovedsøjle, — den nordlige — ligger, var Gaarden aaben, og der laa Ladegaarden lige saa langt i Nord, som nu Slotshaven rækker. Snellen Hovedgaarden og Ladegaarden laa en Dam, hvoraf den nuværende lille er en Levning. Der var to Udfløjer, (af den ene er Apenstød opstaaet), men der var ingen Port i Hovedbygningens søndre Fløj som nu. 1575 og følgende Aar blev Gaarden til Dels ombygget, hvorved der blev opført to Laarne med Vindeltrapper inde i Gaarden ved Sidesløjens nordlige Ende. Muligen fik da ogsaa Bygningerne deres Andenetaage. I denne Stikkelse tjente Gaarden under Navn af Odensegaard, Slottet og St. Hans Kloster til Bolig for Kongerne, naar de gæstede Byen. (Om andre og tidligere Kongsgaarde er der alt blevet fortalt). Saaledes henhod Gaarden til Frederik den fjerdes Tid; han og muligen

endnu mere hans Dronning, Anna Sofie, yndede Stedet meget, hvorfor han ogsaa 1719 og 20 omdannede Bygningerne faaledes, som de nu staa, og som det kolorerede Billede viser. Det er den almindelige Forestilling, at han nedrev det gamle St. Hans Kloster for at sætte Slottet i Stedet, men dette er urigtigt. De tre Fløje ere i alt væsentligt fra en ældre Tid, saa hans Byggeforetagende maa have indskrænket sig til Taarnenes Nedrivelse og Opførelse af den nordlige Vænge, der blev Hovedbygning; Materialerne hertil fik han fra det gamle Nyborg Slot, som han, med Undtagelse af den Fløj, som endnu staaar, lod nedrive. Vænderne bleve beordrede til med deres usle Kjøretøjer ad den næsten ufremkommelige Vej at transportere Materialerne hertil. Ved denne Ombyggen forvandt Ladegaarden, Haven blev anlagt i fransk Stil med snorlige Alleer, og Indtjærteblev der, hvor den nu er. Fra en Rejse i Hertugdømmerne kom Kongen om Efteraaret 1730 hertil, hvor han

snart udaandede paa sit Slot. (Om Højtidelighederne ved Forbegravelsen herlesds indholder St. Hans Kirkebog en udførlig Beskrivelse).

1789 blev Slottet atter Embedsbolig for Stiftamtmanden, og her boede Prins Ponteforvo under Spaniernes og Franskmændenes Ophold paa Fyn i 1808. Da Kristian den ottende var kommen tilbage fra Norge, tog han som Gouvernør over Fyn Ophold paa Odense Slot og boede her, for saa vidt han ikke var paa Rejser, indtil han i 1839 blev Konge. Senere boede

Frederik den syvende her i samme Egenkab, og det var i hans Gouvernementsstid, at Haven blev anlagt, som den nu er. Nærværelsen af et faadant lille Hof pøvede paa mange Maader en ikke ringe Indflydelse og foranledigede nyttige og ny Foranstaltninger, jaafom i Hovedblindevejen igjennem Fyn blev grundforberedt og paa en Strækning beplantet med Frugttræer, at der blev gjort Begyndelsen til forføjnende Anlæg i og ved Byen, at Daareanstalten blev oprettet o. s. v. Efter Gouvernementets Nedlæggelse er Slottet

Statsejendom og bliver nu ublejet til forskjellige, der iblandt for Tiden Stiftamtmanden og Amtsforklæveren. Her har ogsaa det nordiske Museum sin Plads. Dette, oprettet af en Forening i 1860, bestaar af a) Foreningens Samling, der indeholder c. 1600 Numere fra Stenalderen, 90 fra Broncealderen, 500, deriblandt Wi-mosefundet, fra den ældre Jernalder, 330 fra Middelalderen, samt en Myntsamling af 200 Exemplarer, b) den af Læge-Lasken i Sletterød mod en aartlig Livrente af

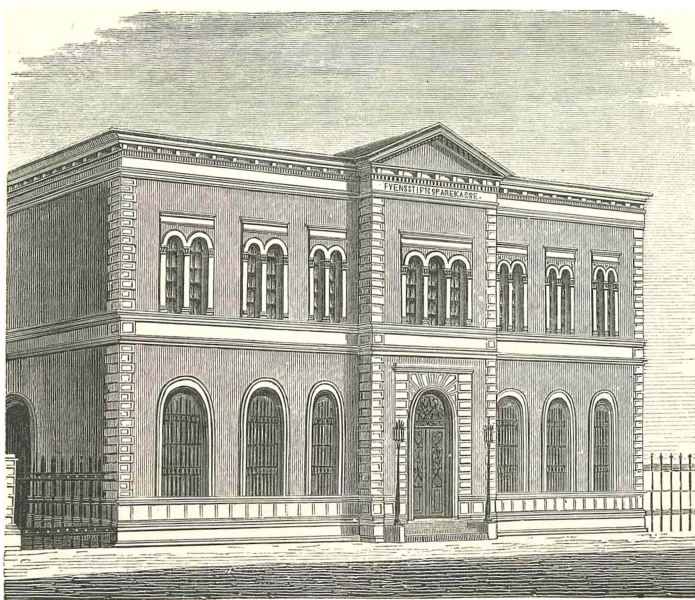

Jens Benzon.

300 Rbd. fra Odense Kommune i 1870 skjenkede Samling af c. 8000 Numere, hvoraf de fleste henhøre til den ældre Stenalder.

Fra Slottet vilde vi vende os til Kirken, af hvis Ydre der findes et Billede paa et af de senere Blade. Kirken er bygget i Korsform; de to Sidebygninger, som danne Korset, have tidligere været Kapeller, som først 1749—50 bleve bragte under et Tag. (Midlerne til dette Byggeforetagende bleve til Vejre bragte ved et Lotteri.) Over en af Indgangene paa den nordre Side,

som nu er tilnæret, ses Gyldenstjærnernes Vaaben, hvilken Familie her har haft en Familiebegavelse. Paa samme Side findes Johaniternes Symbol, et i Enderne tvælløvet Kors. Paa Kirkens østlige Gavl er der i en rund Sten indhugget en Figur, der ligner et Hjul, endvidere en otkantet Sten uden Indskrift og Billede, og tæt ved Siden deraf en lille Figur, der synes at skulle forestille en kvindelig Helgen. Blandt dem, der hvile i hoved Slot. I en Forbindelsesbygning imellem Kirkens Laarn og Slottet henstod den Riste, som gjemte Støvet af Prins Kristian af Hessen, † 1814; i 1862 overførtes den til Prinsens Familiebegavelse i Domkirken i Slesvig. Denne Prins, som var den første, der havde Titel af Gouvernør over Fyn og som saadan boede paa Slottet, var en Broder til Frederik den fjettes Dronning og forlovet med denne Konges Datter, nemlig

Fyns Stifts Sparekasse.

Kirken, ere den mægtige Ridder Berneke Schinkel, som levede i Dronning Margretes Tid, Marsten Klavs Rønnow, † 1486, Henrik Knudsen Gyldenstjerne til Røstруп, † 1517, Esler Brylste til Dallund, † 1529, og hans Søn Klavs Brylste, † 1537, Anna Gyldenstjerne, Peder Wild til Spanholm, † 1521, og Pederbjørn Pødebust, † 1541, samt hans to Hustru. De fleste af disse Riddere have været Befalingsmænd paa Næsby-

Arveprinsesse Karoline. Rummet, hvori Risten henstod, er senere blevet omdannet til et Vigtapel. I Aarene 1823—24 undergik Kirkens Indre en Hovedreparation, hvortil Midlerne, da Kirken ingen Formue har, blev til Beje bragte ved en Indsamling over hele Landet, hvorved der indkom 4,400 Rd. I 1841 skjenkede Kristian den ottende Kirken dens nu havende Orgel. Ved Graabrødre Kirkes Nedrivelse fik Kt. Sverfen, der betragtede

fig som en Efterkommer af Oluf Bager, den paa Side 103 bestreene Mindetaale flyttet hen i St. Hans Kirke. I 1856 fik Kirken ny Vinduer, og den uskjønne Mur til Gaden blev afløst af det nuværende Zerkstakit; men kun en gennemgribende Restauration fan gjengive Kirken dens oprindelige Stikkelse og gjøre den til et venligt Gudshus.

Frederik den fjerde bestemte, at St. Hans Kirke skulde være Garnisonskirke; og da den ogsaa siden har været dette, fan man her tage Anledning til at omtale Mindesmærkerne paa Assistentkirkegaarden over Krigerne fra de to sidste Krige, som der ere jordede. Pladsen til denne Kirkegaard blev aflukket i Slutningen af forrige Aarhundrede, men der var en faa størk Uøiste imod at benytte den, at den først efter 1815 blev planeret og almindelig tagen i Brug. Kirkegaarden er siden bleven meget udbødet og gjenmer nu Støvet af flere, end der lever i Byen.

Mindesmærket over Krigerne fra 1848—50, hvoraf de fleste kom haardt saarede hertil efter Slaget ved Frederiks, har følgende Indskrifter, paa Forsiden: „Med Gud for Konge og Fædreland“ — „Her gjenmæs Støvet af 119 danske Kriger, døde paa Væfareterne i Odense 1848, 49, 50.“ —

„Det var simple Mænd uden Navn, uden Glans, Men vor Moder inderlig kjære, Som til Leg de gik i den blodige Dans, Og de døde for Danmarks Ære.“

paa Bag siden: „I Sam. 7, 12. Og han kaldte Steen en Eger: o: hidtil har Herren hjulpet;“ paa den højre Side: „Hvad de hed findes optegnet i Bogen „Krigen 1848, 49, 50 og de faldnes Minde“, hvis Forfatter skienkede Indtægten af sit Værk til denne Mindesten“; paa venstre Side: „Oprejst tredie Marsdagen efter Slaget den 6te Juli 1849 af taknemlige Medborgere“.

Paa Mindesmærket over Krigerne fra 1864 staar paa Forsiden: „Gud han raaber, naar vi fange Sejr igjen.“ — „Til taknemlig Erindring om 76 danske Kriger, døde paa Væfareterne i Odense 1864, langt fra Hjem og Ære;“ paa Bag siden: „Odenes Kommune rejste dette Minde.“ Det første Mindesmærke er leveret af Stenugger Kleving, den Gang i Hønsborg, men Sejrens Engel er modeleret af Wisfen; det andet er forfærdiget af Stenugger Andersen her i Staden. Desuden er der paa denne Kirkegaard endnu følgende Mindesmærker, som Medborgeres Erkjendtlighed har sat: Over Løbsinspektør, Statsraad Blom, sat af Odenes Handelsstand, Politimester, Kancelliraad Hejde, sat af flestgiste Venner. Rector, Statsraad Henriksen, sat af Elever og Medlærere, Dr. Sigel, sat af hjuulne syge og Venner, og Bisshop Blum, sat af tyske Præster. Paa Sognepræst Westengaards Gravsten findes et kunstnerisk udført Vasrelief, forestillende Kristus som den gode Hyrde“. Et hjelden smukt og kostbart Minde vil snart rejse sig paa Gravhøjen over Symaafinefabrikant H. Demants Hustru (se S. 70, 71 og 73).

Vi vende tilbage til St. Hans Kirke for at skifte Bekjendtskab med de Præster, som her have været ansatte siden Reformationen. Den første, man kjender, hed Laurids Eliesen; han var santsklig rector og satte sig op imod Biskoppen, ja oplos som en anden Luther en haandfrevnen Plakat paa Kirkebøren. Da han ikke vilde underkaste sig den Dom, som hans hervedende Føresatte sædvede over ham, blev han indskrævet for Universitetets Domstol. I Kjøbenhavn gjendøbte han sin Søn ved St. Anna Bro, hvorefter han blev assat og fastet i Fængsel. Efter hans Afgang oprettedes ved Kirken et Kapellan, hvortil Højby Sogn henlagdes som Ameer. Hans Eftermand, Jakob Henriksen, var bekjendt for sin Besindighed og Veltalenhed. Den følgende Præst, Hans Stage, levede lidet kristelig og druknede sig 1590 i Præstegaardens Brønd. Derpaa kom Hans Nielsen, tidligere Rector ved Latinskolen; han havde flere Stridigheder, iblandt andet en, som fremtom deraf, at han havde taget et Par Udenjogns til Alters. Sæmderjyden, Mag. Henrik Wikkelsen, var vel en lærd Mand og udgav Smaa skrifter paa Dansk, Tysk og Latin, men ogsaa et uroligt Hoved og endte med at blive assat fra det Præstembede i Haderslev, hvortil han her fra blev forflyttet. Han døde i Hamburg 1646. Eftermanden, Mag. Wichmann Høsebarth, endte som Biskop i Viborg. I Aaret 1707 blev den tyske Feltpræstjeneste, som blev oprettet 1700 og var bleven forrettet af en egen tysk Feltpræst ved Graabrødre Kirke, forenet med St. Hans Præstetald, og den første Sognepræst, der prædicerede Tysk for Garnisonen og en lille fornæm Kredts af tyske Embedsmænd, i Spidsen for hvilken Biskoppen og Siftamtmanden stode, og Dansk for Sogne menigheden, var Sæmderjyden Iver Lagesen. Senere kom der atter indtil 1722, da St. Hans Kirke blev Garnisonskirke, en egen tysk Feltpræst, saa der i nogen Tid blev holdt tysk Gudstjeneste baade i Graabrødre og St. Hans Kirke. Lagesen blev efterfulgt af en anden Sæmderjyde ved Naam Hans Wølbide, der døde 1754, og han igjen af Nordmanden Bo Broder sen Hagen, hvorefter de i Denske fødte Mand, Jørgen Hee og Anders Borch, virkede i Albet. I den følgende Præsts, Henr. Aachens Tid — 1778—1798 — oplyste den tyske Gudstjeneste. Derefter var Digteren, Hans Kr. Bunkeslod, Sognepræst indtil 1805, og Provst E. D. Braem til 1818; i den sidste Tid blev Paarup Sogne kaldt udførbret fra Hospitalspræstembedet og henlagt til St. Hans, men denne Forbindelse varede kun kort, idet Paarup snart blev et eget selvstændigt Sognekald. De følgende Præster have været: A. S. Steenbuch til 1821, E. From til 1830, L. D. Westengaard til 1853 og nu Th. Steenbuch.

Følge et paa Præstegaardens østlige Gavl anbragt Aarstal er den øverste Stage paa denne Gaard formobentlig paasat 1636. De reiserende Kapellaner bleve kun i kort Tid i Embedet og

Hendes ikke en Gang allesammen af Navn; en Udtagelse gjør dog Joh. Benedikt Rejmer, som tre Gange udsjete om Ribe Bispestol og havde Stridigheder med Stiftamtmanden og Sognepræsten, endvidere Elias Grinner, som ogsaa havde vidtløftige Processer og døde i Kalbet 1750, efterfulgt af Sønnen, i hvis Embedstid Volgen folgetes. Dette Embede hørte til de Kapellanier, som ifølge Reskript af 30te September 1803 skulde nedlægges til Fordel for Skolevæsenet; man ansaa nemlig Skolen for vigtigere end Kirken og mente, at der var Præster nok endda. — Sangstjensstenen forretnedes indtil 1802 af en „Hører“ ved Latinskolen; men ved Siden af denne Kirkebetjent fremkom allerede i det 17de Aarhundrede en Klokker, som tilligemed Organisten havde Bolig i et Hus, der laa imellem Kapellanboligen og Præstegaarden. Ved Oprettelse af Møllernes Skoler blev Klokkeren under Navn af Kateket tillige Værer ved en af disse Skoler. I blandt disse Klokkere maa nævnes Joh. Jørg. Kofengard, † 1825; han lod den aabne Kirkegaard lukke imod Gaden ved en Mur og bespjoede en Jernskaktport til Indførselen; han tog desuden Del i den Tids sociale Antiggender. I hans Tid — 1801 — blev Klokkerboligen folgt. Kofengard efterfulgtes af Kristian Sver Schmidt, † 1858, og han igjen af Pet. Christensen, der ifølge den nu gældende for det kommunale Skolevæsen bliver den sidste Klokker, som tillige er offentlig ansat Værer. Ifstere af Kirkens Organister have været Stadsmusikantere, en Bestilling, som gik ind for en Snæs Aar siden. Organisterne siden 1800 have været: P. Søhanzen, J. H. F. Falck og nu M. Hansen.

Det nuværende Raadhuses underste Etage er meget gammel, men hvor gammel kan ikke bestemmes. Allerede i 1480 laa Byens Raadhus der, hvor det nu ligger — Nr. 8 paa Vestergade —, og det er ikke urimeligt, at det er den samme Bygning, som Hvitsfeld kalder det sletteste Hus. Hvis denne Formodning er rigtig, er der ligeledes Grund til at formode, at det er bygget i Eric Pommerinckes Tid, thi denne Konge indtalte en Del pommeriske Adelsmænd, hvoraf flere nedsatte sig i Denske og bleve Stamfædre til den saakaldte Denske Adal. Indtil Ombygningen i 1794 var Raadhuset prydet med polerede Granitstøtter, som løb ad Gavlens og Forsidens, af hvilke første endnu ses Fodstykkerne ved Siderne af den tilnærede Dør; Gavlens vare saakaldte og besatte med smaa Taarne. Ved en Hovedbestandsrættelse i 1769, hvortil Møllerne efter den Tids Brug skaffedes til Beje ved et Lotteri, behølvte Bygningen sin oprindelige Stil, men denne forsvandt ganske ved Ombygningen i 1794, hvilket Præsiden Gottschald roser, idet han i sin Beskrivelse af Byen siger: „Raadhuset var vel ærværdigt ved sin Størrelse og Velde, men vakte Noddydelighed ved sin gotiske Smag“. Man kommer herved til at udbrøde: „Smag og Behag ere forskellige!“ I Frederik den femtes Tid henflyttedes Hoved-

vagten, som tidligere formentlig har været paa Skolden, til Raadhusets Sidebygning ud imod Kfathaven. Raadhuset før 1794 havde flere Mærkeligheder, som nu ikke findes der, saasom en Dør, hvoopaa der var malet en Konge, som staaet en Mand til Ribber, et antikvarisk Stab med Indskrift, Ruder med Glasmaalerier, hvilke sidste opbevares paa det olnordiske Museum. Paa den store Sal hængere dog endnu store Portretmaalerier af Frederik den femte og hans to Dronninger. Den Bryllupsbillet i Gavlens f. S. 35. Raadhuset er blevet brugt til mange forskellige Ting, af hvilke først og fremmest maa nævnes de Møder, som Kongerne her mange Gange have holdt med Rigets Stormænd. Det mærkelige af disse er den uheldige Rigsdag i 1657, hvorom en svensk Ueðstjer fortæller, at Kongen blev modtagen uden for Byen af en stor ribberlig Skare, som ledjagede ham til Slottet, hvor Borgerstabet stod i Øver; den følgende Dag hørte han i en forgyldt Karosse til Raadhuset, hvorhen Adelen, Rigsraadet og høje Officerer fulgte ham til Fods; i Raadhuskølen stod Kongen, omgivet af Rigets Stormænd, midt for Kammen, Kantsleren oplæste Frontalen, hvorefter Beslutningen om at begynde Krig med Sverrige blev tagen; Kongen hørte bort paa samme Maade, hvorpaa han var kommen. Det var kun, naar en vigtig kongelig Kundgjærelse skulde meddeles, at Almenen fik Lov til at komme ind i denne Sal. Derimod blev den i det 16de og 17de Aarhundrede jævnlig benyttet af Adelen og fornemme Borgere til Bryllupsfester, hvorfør „Raadhusstegeriet“, der fandtes i den lave Bygning, som laa der, hvor nu Skolebygningen staa, var en ikke uvæsentlig Del af Raadhuset. Man gik i festlig Opdrag fra Kirken til Raadhuset, hvor Fruerne selv „gik for Vorde“. I Slutningen af forrige Aarhundrede begyndte man at benytte Raadhuskølen til Afholdelse af Borgerfester i Anledning af Kongens Fødselsdag. Paa samme Tid fik omfattende Øglerer og i 1791 og 92 ogsaa en tyff Smejpillerbande Lov til at benytte Salen — f. S. 22. I øvrigt brugtes Raadhuset til Magistratens Foranklinger og til Holdelse af Raadhuseretten, og i det 17de Aarhundrede hentaendes ogsaa Uytiget til denne Bygning. Dette sidste havde tidligere paa forskjellige Steder været holdt under aaben Himmel, sidst paa Fiskertorvet, som paa Finglerperpektivet af 1593 kaldes Justitstorvet, hvor jo ogsaa Ragen havde sin Plads. I Raadhusets underste Etage var en Gang Byens Vinkælder, som Magistraten havde faaet Privilegium paa at holde; senere var her Told- og Væjersb. Indtil Ring- og Arresthuset byggedes, vare Arresterne i Huler under Raadhuset; disse vare imidlertid hverken sikre eller altid tilstrækkelige, thi Fangerne brød tit og i Søbesejnen 1819 og den toft derpaa følgende Faldsmuntnerit benyttedes ogsaa Byens Sprøjtehus til Fangerens Indringelse. Sidebygningen inde i Gaarden er opført i 1862, og

i dennes Sal, som er prydet med et stort Portrætmaleri af B. Peterien — s. S. 79 og 88 — holdes Bysaads-møderne. Foruden hvad der er nævnt, findes for Eiden i Raadhuset Borgermestertorvet, et Postindleveringskontor, Raads-sneartkivet og en Hølig for Opjynsmanden. Et nyt og tidsvarende Raadhus vil forhaabentlig ikke ret længe lade vente paa sig.

Til Raadhuset er Byens Betyrelse og Retsplejen knyttet. De kommunale Anliggender bestyres af Borgermester og Raad; de førstees Antal var indtil 1766 to. De valgtes først af Borgerne, men efter 1441 af Kongen. I ældre Tid forbrødes ingen særegen Dannelselse til dette Embede, men ansæte, velhavende Borgere bleve valgte dertil. (Om Borgermestrens og Raadsmændenes Magt er fortalt paa Side 101). De havde iblandt andet den Pligt at udskrive det Mandskab og den Skat, som Kongen forlangte, og personlig at aflevere samme; i Krigstilsælde maatte

de ogsaa ansætte dette Mandskab, men ofte unddroge de sig denne Pligt ved at stille en anden for sig. Siden 1660 have Borgermestrene været: Jens Madsen Rosen-berg, 1666—82, Knud Knudsen, 1666—77, Jens Eriksen, 1667—89, Willum Jensen Rosenvinge, 1682—84, Kr. Vestesen, 1684—88, P. Mandchenborg, 1688—1711, J. Kristensen Skovbo,

1689—1719, Sof. Møller, 1711—17, J. Fris, 1717—24, A. v. Bergen, 1719—43, Thor Hansen, 1728—31, W. Simonson til 1736, Kr. J. Mies til 1749, A. Martfeldt, Holm og Nielsen til 1760, hvorefter Byen fik kun en Borgermester, Sejdelin til 1772, Kofod til 1780, Benhøj til 1790, hvorefter han i nogen Tid var Landsdommer, og Lindboe Borgermester, men derefter blev B. atter Borgermester indtil 1824, Reimuth til 1846, Estrup til 1860, Høufled som konst. til 1862 og nu L. Mourier.

Følgende fundne Dplysninger og Smaaemærkninger om disse Borgermestre turde have almindelig Interesse: De fleste Borgermestre før 1800 ligge begravede i Byens Kirker. Jens Madsen boede i Nedergade, N. Knudsen formodentlig i Nr. 14 paa Fjistertorvet; J. Eriksen var fra Vestengaard i Jylland og lod sine Børn paa dette Eilnavn; hans Sønnesøns Sønnesøn var Sognepræst Vestengaard til St. Hans Kirke;

denne Borgermester ejede Søllusgaard, Dallund og Margaard og var tillige Amtsforsalter. Af Navnet Rosenvinge har Odense haft flere Borgermestre: et Vinde om Stamfaderen til dem, Wogens Rosenvinge, have vi i Hjørnegården til Torvet og Abdellstræde — s. S. 32 —, hvor ogsaa Willum Rosenvinge boede. Vestesen døde som Raadmand i Kjøbenhavn. Mandchenborg boede i Nr. 24 paa Vestergade; at han, uagtet han var Borgermester i 23 Aar og en vel anset Mand, ikke havde samlet sig Formue, ses af, at hans Enke hos Kongen androg paa Eftergivelse af en Statterestance paa 13 Rd. Jens Kristensen Skovbo blev beskyldt for Egennytte, Tyranni og Underslæb, ja endogsaa for, at han behøvede Kongens Statter og forbrød Kommunens Ejendomme og Kapitaler; en Kommission blev nedsat, som fandt Klagerne uggrundede. Mistro, Misundelse og Angiveri florerede den Gang i Odense, og den ene Undersøgelseskommission efter

den anden blev nedsat. Jens Kristensen boede i den Gaard, som nu er Løveapotek, til hvilken da ogsaa Spejlsfabrikant Kump's Ejendom — Nr. 6 — hørte; J. Kristensen folgte denne fidsle til Kjøbmand Thomas Hensborg — s. S. 34 —, Jakob Møller ejede en 40 Huse og Gaarde i Byens samt mange Løder. Hans Enke gav 400 Rigsdaler til St.

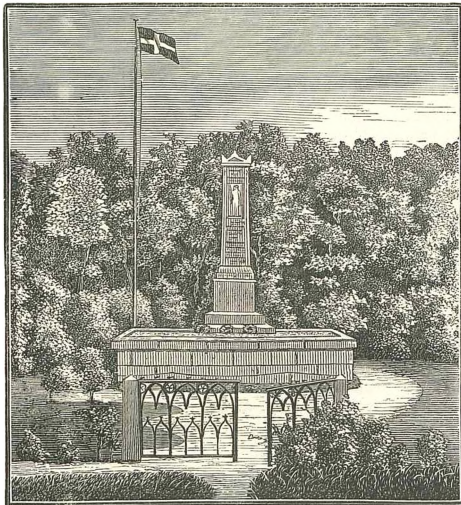
St. Hans Kirke.

Hans Kirke, hvor dette Par ligger begravet, og 400 Rd. til fattige i St. Hans Sogn. Andr. v. Bergen var den første, som læste den latinske Indskrift paa St. Knuds Kirke, til hvilken han stændte et kostbart Døbefad. v. Bergen var gift med en Landdorp, hvilken Elægt tilligemed Rosenvingerne, Mylterne og Virkeroderne i Slutningen af det sytende og første Halvdel af det attenende Aarhundrede vare de fornemste Familier i Odense. Thor Hansen var gift med v. Bergens Datter, der som Enke gav 290 Slettedalere til St. Hans Kirke. Bonde Simonson var Biskopsfader til den bekjendte dngtige historiske Forfatter Nebel Simonson; W. Simonson døde som Landsdommer paa sin Ejendom Elvedgaard. Mies kom i Besiddelse af Fraugdegaard. Martfeld levede St. Knuds Kirkes ødelæggende Restauration i Eiden fra 1752 til 57 og er bekjendt for sin flette Regnskabsførelse;

det var hans Søn, som var den egentlige Stifter af Landhusholdningssekskabet i 1769. Martfeldt boede i Nr. 9 paa Dvergade. Om Holm er fortalt paa Side 43.

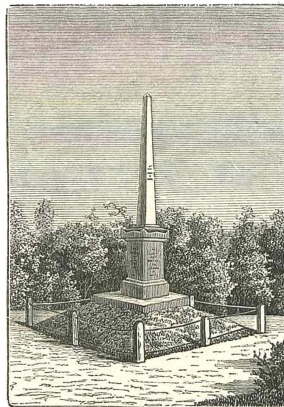
De forrige Aarhundreders Borgermestre og Raadmænd synes mere at have vaaget over deres egne end Byens Interesser, og de Fremstribt, som stete i Slutningen af forrige Aarhundrede — Gravningen af Kanalen, en Sygeindretning i Hospitalet, Vandledningens Forbedring ved et nyt Vandelag, hvortil P. Eilshou's Enke gav 5000 Rbd., og Brolægningen paa Løvet, Raadhusets delvise Ombygning osv. — skyldes nærmest Stifamtmand Budwald, 1789—1798. Det er først, efter at Byen har faaet en af Borgere valgt Repræsentation, at den har faaet sit gode Navn og Nygte som Kommune.

Ikke ringe Styrke de tre nævnte Garder i Uniformer, hvoraf den ene var mere laiterlig end den anden. Hvis den nuværende Slægt saa Natvægterne og de tre Nationalgarder trække op, vilde dens Vattermønstre blive satte i en livlig Bevægelse. Udstyningen fra 1848 bortpustede ogsaa disse Institutioner; dog forsvandt Natvægteruniformen med Morgenhjørnen først ved Politiomrdningen, der traadte i Kraft den 1ste Januar 1866, og Matten til denne Dag løbe de gamle dejlige Vægterovers for sidste Gang igennem Odense Gader. Ordningen medførte Oprettelsen af en Politistation og Ansettelse af en Politiasistent og uniformerede Politibefjente; Bestemmelserne for denne Reform udarbejdedes af Politimester, Kancelliraad Alex. Sejbe — s. S. 118 —, men Reformen gennemførtes først af

Mindestøtte over Krigerne fra 1818, 49, 50.

Retten plejedes af Lingmænd og en iblandt Byens Borgere af Kongen udnevnt Byfoged, der, hvad der ogsaa er vist paa Side 47, tidt ikke havde Kjenndskab til Lov og Ret. Til Ordensens Opretholdelse fik man Byboende, der vare betænede ligesom vore tidligere Natvægtere, nemlig med en saakaldt Morgenhjørne, en lang Stang, i hvis ene Ende der var anbragt Pigge. Senere i Kristian den fjerdes Tid oprettedes en Borgermiliti. Andre senere Nationalgarder vare det grønne ridende Kor, oprettet 1743, og Fodjægerne, hvis første Oprindelse var et frivilligt Korps, som Byen oprettede under Krigen fra 1807—14. S. Frederik den fjettes Tid fik Nationalgardebetjeningen et stort Omfang, og Odense stillede da med en

Mindestøtte over Krigerne fra 1864.

nuværende Politimester, Byfoged og Bystriver, Appellationsretsraad G. Koch. Byfogede og Bystriverembederne ere nu forenede.

Endnu staar tilbage at opsoge de historisk mærkelige Huse, de Fremtoninger og mere befjendte Mænd, som ikke ere blevne omtalte i det foregaaende. Gaa vi op ad Dvergade fra Mønterstræde, hvilket vi fulgte paa den søgende Vandring, hvis Sagtlaagelser bleve afbrudte paa Side 63, finde vi strax Mindetauler i Gaarden Nr. 50 — Sadelmager Boye's — Der er tre faadanne, som nu sidde inde i Gaarden; paa den

ene selv to prægtige Søer og læses: „H. Ulrich v. Dewitz. F. Virginita Elske v. Gabu. Anno 1681“; paa den anden, som sidder lige under den første, findes ogsaa to Løvestikkesler, der dog næsten ere fortaærede af Tidens Raad, her staar Marstallet „1667“. Disse to Løver høre sammen, thi de vise os Dewitz's og hans Sognerforældres Raabner. Paa den tredje Mindetaule have vi Søernes og Villernes Raabner, samt for oven Bogstaverne „F. G. H. S. og K. B. M. D.“; Marstallet er her „1646“. I en Egefrands paa Tavlens Midte ere Bogstaverne „H. L. L.“ sammenflygede. Det er desværre nu umuligt at give nogen Oplysning om, hvilke Navne disse Bogstaver skulle betegne, men Raabenmærkerne og den forslaaede Konjunktif, hoort denne Gaard var og tilhøds endnu er bygget — f. S. 19 og 48 — tyde paa, at den er bleven bygget og beboet af Abelsmænd. Et Sagn ved endnu at fortælle om Fru Dewitz, at hun, efter at alle andre havde negtet det, tillod, at hendes Karosse blev brugt til at tjøre en Forbrøder til Ketterstedet. Hun skjenkede en Bondegaard til Velgighedsbølse af sin og Mandens Begravelse i Frue Kirke; Gaarden er i Tidens Løb, uden at man ved hvordan, gaaet tabt for Kirken; i Stedet for denne er der til Kirken udbetalt 240 Rd. — Farver Svalps's Gaard, Nr. 47, der har en af de ejendommelige tilbagestrafte Skivte, der have hele Façadens Længde, er bygget af General Nordentrone eller hans Enke; hun skjenkede i 1787 Frue Kirke 500 Rd. til Velgighedsbølse af sin dervedende Begravelse. I Sidebygningen til Nr. 41 fandtes Sifstiftendens Trykkeri i Tidens fra 1792 til 96, i hvilken det ejedes af Kjøbmand M. T. F. Fabers Faber; i denne Gaard findes en lang Svalegang. I Gaarden Nr. 28 var det, at Klaas Berg med sine 12 Svende boede og skar Altetaulens i Frue Kirke — f. S. 40 —, indtil for et halvt Aarhundrede siden stod Gaarden endnu, som den stod i Kong Hans's Tid, med sinnaa Figurer i Muren i underste Stage, og ligede da den befjendte Kong Hans's Gaard i Aalborg. I vort Aarhundrede har her været Tolbbod og Søbefynagoge. Tidernes Antal i Dønsje var tidligere større end nu; i 1818 fik de syvte Søder en egen Katefeter, nemlig Ulfser Daniel Cohen, der er bleven befyndt ved sit Værk „Krigen i Aarene 1848, 49, 50 og de salbnes Munde“ — f. S. 118 —. Over Døren til Nr. 15, tilhørende Skræbder Greve, læses: „Gud med os“, samt Bogstaverne „L. L.“ — „S. B.“ — „E. E.“ — „D. B.“, og Marstallet „1756“. Stedet, der er bygget som den oven for nævnte Gaard Nr. 47, ejedes i næsten hele forrige Aarhundrede af Handlemagere. (Om dens Bagbygning se S. 32). Gaarden Nr. 16 ejedes en kort Tid af S. Hempel, som her først anlagde sit astronomiske Observatorium. Tidligere ejedes og beboedes denne Gaard af Borgemeister Sejdelin. I Nr. 18, Løbaksfabrikant Jensens Gaard, var „Fyns Avis's“ Bogtrykkeri i den Tid, Ove

Thomsen ejede Bladet og Trykkeriet. Gaarden Nr. 1, Brochmann's Hotel, har været beboet af Milernes Slægt. Raabmand Niels Mule ombyggede Gaarden 1685 og lod da oer Døren indlætte et allerede den Gang gammelt Træbillede, som et Sagn have gjort snart til Kejser Otto's, snart til Dvins Billede, og strev paa Dagblinden deraf, at her havde Dønsje gamle Raadhus ligget, hvilket, hvad der vil fremgaa af, hvad der er fortalt paa Side 119, hun var en løs Formodning; Billedet forestillede ogsaa noget ganske andet, end Sagnet fortalte, nemlig vistnok den barmhjertige Samaritan. Niels Mule ejede Nislegaard. I Nr. 1 har senere Borgemeister Jens Nielsen og Amtsforvalterne Kr. Dstrup og Jakob Bang boet. De Bygninger, som nu udgøre Hotellet, ere i Aaret 1855 opførte af Gjesfjæver Frederik Larsen, der var en velbegaet Mand, der ogsaa en Tid tog en ikke ringe Del i kommunale Anliggender. I Nr. 3 boede i Midten af forrige Aarhundrede Mattias Sibern, som var Urnager, Syngelærer og Kantor ved Latinstolen og Organist ved St. Knuds Kirke; han var Faber til Hans Sibern, der arvede Ejendommen og var den sidste Professor ved Gymnasiet; denne sidste døde 1804 og har efterladt sig flere Smaastrifter. I Nr. 5, tidligere hørende sammen med Nr. 3 og 1, have boet Rektor, Professor Søren Ancheren og Statsraad, Borgemeister Bendz; den sidste var Faber til de tre ubemærkede Brødre, Officeren Carl Andvig B., f. 1843, Lægen Hentz. Carl Bang B. og Maleren Wilhelm B., f. 1833. Nr. 9, Raabmand N. Bochen's Gaard, har været et og beboet af Borgemeister Marfeldt, Raadshuefstruer Jens Orten og Kammerherre Baron Holsten.

I Nr. 2 paa Vestergade, Billektor Svalps's Ejendom, boede i Midten af forrige Aarhundrede Guldsmed og Raabmand Bjørnten, der til Veje bragte en bedre Ordning af Brandvesenet i Dønsje. Allerede i 1649 forekommer i Fortegnelse over Byens Inventar en Antydning af, at Byen ejede en Brandsprøjt, som her kaldes en „Wandspribds med des tilbehøring“. En større Udbøelse af Brandvesenet fete i Nuchvalds Tid, da der blev anskaffet en engelsk Sprøjt. Brandvesenet er flere Gange blevet omordnet, sidste Gang i 1873, da der efter Forslag af Byraadsmedlem, Rancelliraad Borch ved dette Væsen blev ansat Lutter Lønede Jøff.

I den tilhørende i Konjunktif opførte og med Riste-Udfælinger prydede Ejendom i Stomagerstredet har boet Katefeter. Gaarden Nr. 4 paa Vestergade, Kjøbmand Jakobens, har tilhørt Professorer ved Gymnasiet; den er nu en af de smukkeste Bygninger i Byen. I Nr. 4 og 6 boede Didrik Jürren — f. S. 64 —, og i Begyndelsen af dette Aarhundrede Tuba Salomon, imod hvem Optjenerne i Søbefjæver især vare rettede. I Nr. 9, tilhørende Kjøbmand Georg Henningsen, boede i Slutningen af forrige Aarhundrede Bager Sorgen Mikael From, der var

en af Byens rigeste Borgere; han har opført den nuværende Bygning, hvis Gairlandsdecoration godt passer til sin Tid; der bliver saaledes tre Bygninger, som have denne Prydelse — f. S. 27. I den nedbrudte Realkollegaard grundlagdes Stiftstidenden og dens Trykkeri 1772 af Kristian Gaarnsen Hjerding. S. Nr. 11, som tilhørte afsøgte Laanekontorsbemynder og tidligere „Stadshauptmann“ G. Schmidt, boede Stiftsprovost Jakob Ramms, der i 1762 efterfulgte sin Fader i Byspeembedet. En senere mere bekendt Eier var Brugger Povlsen. — f. S. 22 —. Ansete Kjøbmænd af Navnet Døder have bebodt et Par andre Gaarde ved Flakshaven. Hven der har bygget Vinhandler Hey's anseelige Gaard med den store Karnap — Nr. 20 — ses af en Indskrift over Porten; der staar nemlig: „Aar 1763 er denne Gaard besørgt opbygget af Hans Peter Dreier Færvers Eftersmand Christian Frederich Stieser og deres Hustru Daliane Lund, boende lige overfor. Soli Deo Gloria“. Inde i Nr. 24, Vager Ibsens Gaard, haves to Mindetauler; paa den ene ses to Billedmand og læses: „Gudt Fader Gaa og den Helligaand benaar ihete Svns fra Faldt Stade og Brandt, Gudt Unde Os Herre saa at bigge og boe, at Wi maa fange ihen ewige Gledes og Roe. Anno Domini 68. Middel Hansen, Marcu Middel.“ Paa den anden holdes Pladen af to Satyrer og læses: „Christus er mit eneste Haab og Trøst. Middel Hansen, Marcu Middel 68. Den ene Tækle sidder over Døren i Forbygningen, den anden over Porten i Mellembygningen. Den Gang Middel Hansen lod sette dette Tal, tænkte han vist ikke paa, at denne Indskrift skulde faa Lov til at blive saa gammel, at der kunde blive Tvivl om Aarhundredet; nu faa sin Sprogret sige os, at det skal være Aarstallet 1568. Inde i samme Gaard sidder ogsaa et Billede af brændt Ler, hvilket forestiller en romersk Kejsers Hoved; det har tidligere siddet til Gaden. I denne Gaard har boet Borgemeester P. Wandsenborg — f. S. 120, Kirkegaard C. D. Hødegard, † 1781; den sidste var Birkedommer for de hyske Nytedistrikter og en flittig Skribent, han ansees ogsaa for at have været Udgiver af Bladet „Dend moralste Land-Læser, Som tillige medbringer Nye Tidender for Fyghn og Langeland“, der udkom i Tiden fra 1740 til 1750. Til Nr. 24 have Nr. 22 og 26 hørt, og Udførselen fra den samlede Gaard var til Bugestrædet, hvortil der endnu er en Passage igjennem Nr. 24. Ejendommen Nr. 26, opført af Kjøbmand Sophus Santen, er, uagtet sin ringe Bredde, en af Byens inakkerte Bygninger, navnlig tilbrager den store kunstnerisk udfyrede Butik sig Opmærksomhed. Gaarden Nr. 38, tilhørende Kjøbmand Julius Petersen, ejedes og bebøedes af Digteren Karl Bagger. I Antikken er Stedet blevet bekendt ved Kunstfremmer H. M. Alsan, der har opfundet flere sindrige Forbedringer ved Tobaksrøgen, hvilke er bleve patenterede. Imellem Gaarden Nr. 37 og 39 var

tidligere en Passage ud til Graabrødretov, hvilken endnu er tilbage i Gjenmængangen igjennem Nr. 39, Kjøbmand Schnakenburgs Gaard. I Nr. 48, tilhørende Kjøbmand og Edbliffbygger Clausen, boede i Midten af forrige Aarhundrede Byfoged, Kancelliraad Søren Vorning. Gaarden Nr. 42, tilhørende „Fyns Stoffbank“, — f. S. 10 —, vil nu blive ombygget og faa det Udseende, som Billedet paa Side 125 viser. Figurerne forestille Odin, Thor, Hejmdal, Frigga og Freja. Tegningen til Bygningen er leveret af Arkitekt G. Ropp, og den til Figurerne af den unge Billeddugger Axel Hansen, som ogsaa modelerer dem. I Nr. 49 har den Mildeste Slægt boet i 4 lige nedadstigende Led i Mandsslinjen; i Aaret 1748 kom Stamfaderen, Johan Frederich Milo, her til fra sin Fødested Kongsberg og fik som Bogbinderhøved Arbejde i dette Hus, som han senere ved Giftermaal kom til at eje. I Aalebning af Firmaets 125-aarige Jubilæum i 1873 udgav den nuværende Eier af det fædrene Hjem, Boghandler, Bogtrykker og Eier af Gaarden Høsbjerg, Nr. Milo, en Beretning om Familien og listede de tidligere nævnte Legater. Nr. Milo og hans Fader have helt ombygget Gaardene Nr. 47 og 49 og udgivet en Mængde Forlags skrifter. Nr. 51, tilhørende Kjøbmand Søren Møller, og Haglugarden, Nr. 53, tilhørende Gulstuehede Grundlund, udgjorde tidligere en Ejendom, der indtil for en 30 Aar siden var bekendt under Navnet „Stad Libeck“, hvilket Navn var anbragt paa et stort med paamaalede Skibe uafhængt Stilt; en Vært i dette Gæstgiversted ved Navn Karl Frederic Holt holdt her Taler for Borgerne paa Kongens Fødselsdag 1787 og 1788, hvortil Taler han udgav i Trykken. Af Ejendomme i Smaagaber, som paa dette Strøg udmunde i Vestergade eller løbe der i Nærheden, fortjene at nævnes Nr. 3 i Klara-gade, tilhørende Firmaet Hjort & Thomsen; her var Kæmpekontoret i Kæmpekasjerer Særups Tid fra 1824 til 27, Nr. 5 i St. Aina-gade, tilhørende Maler Wando, bebøedes i sidste halvdel af forrige Aarhundrede af Katedeter, i Nr. 24 i St. Knuds Kirkestræde, tilhørende Bødder Jakobsen, boede Kantor Højmerann, † 1819, en af de første, som dirkede for Sangens og Musikens Fremme i Odense. (I samme Retning have senere flere dygtige Musikere arbejdet med Held, saasom Heimcransens Eftersmand, Organist P. Færøsen, dennes Søn, F. Foerjom, som var Organist ved Frue Kirke, Organist ved Hospitalskirken, Ph. Engbøff, Organist ved St. Hans Kirke, M. Hansen, den nuværende Organist ved St. Knuds Kirke, G. C. Simonson, Musikeren Hansen, Cortsen, Wittrup o. fl.). I den sidst nævnte Ejendom boede senere Kloster Lütken, hvis Enke listede det paa Side 114 nævnte Legat. I 1874 nedreves den ret anseelige Bygning i Sollegaarden i Klara-gade, som laa lige for Kirkestrædet. Klara-gade var 1593 kun en Vej ned til det af Dronning

Kristine oprettede Nonnekloster, hvilket i 1538 anvises til Bolig for Biskoppen, Sognepræsten og Kapellanen i St. Albani Menighed, samt for Rektoren og Lektoren ved Latinskolen, hvilke to sidste dog inart — s. S. 34 — flyttede der fra, hvorefter Rektorboligen indbroges i Bispegaardens, Lektorboligen nedreves, og dens Grund sammenlagdes med Sognepræstens Have; Kapellanboligen ødelagdes i Svendskekrigen 1658 og 59, og dens Grund sammenlagdes med Biskoppens Have. Om Sognepræstens Bolig s. S. 65. Bispegaardens gamle Hovedbygning var opført 1508; den nedreves i 1804, hvorefter den nuværende store Bindingsværksbygning opførtes af Biskop Hansen. Paa Muren ud til Gaben staar paa den ind-

vendige Side „1787

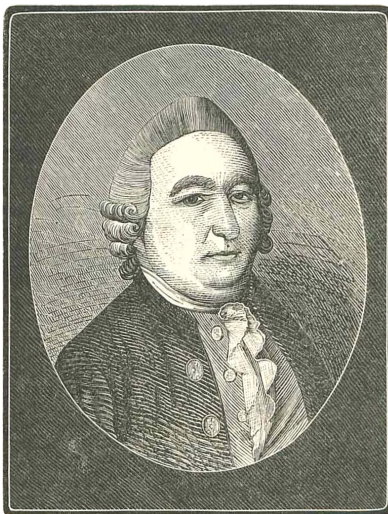
L. B.“ o: Lønne Bloch, Navnet Klingenberg, som findes i mange Byer, kan afledes enten af Ringningen med Kirkeflosten, og muligen have St. Knuds Kirkes Kloster, før end Laarnet blev bygget, haft Plads paa Ødense Klingenberg, eller ogsaa af det plattyske Ord Klenberg — lille Bjerg —; her i Ødense betegnedes Navnet snart Pladsen, som endnu hebreder saaledes, snart blot den derpaa liggende Gaard, Nr. 26, der, uagtet den indtil for en Snæves Aar siden kun var en enetages Bindingsværksbygning, tidligere har været beboet af fornemme Embedsmænd. For Tiden har Under-

officersforeningen her sine Lokaler og sit Bibliotek; det større militære Bibliotek, stiftet 1819, og som nu tæller en 10,000 Bind, er paa Slottet. Buge- eller Bogestrade har faaet sit Navn deraf, at her igjennem gik Bogeriet eller Stolebrengene til Latinskolen. Kirkestrædet er yngre end Bugestrædet og Hørfortoret; den sidste Gade har formodentlig først været en aaben Plads, der har faaet Navn af det gamle danske Ord Hors, hvilket Navn antyder, at der her har været en Græsmark eller et Samlingssted for Byens Dg. Hispens Plan er en yngre Benævnelser, som i Folkemundt er bleven brugt til at betegne den nederste Del af Alaragade; nu har Hørfortoret dette Navn. Hølfedore, der formodentlig er en Forvansking af

Hølfertthor, hvilket Navn igjen er kommet af, at igjennem denne Port gik Lejen til Hølfien eller Slesvig, var fra først ikke en Vej, langt mindre en Gade, der førte til Aaen, men det var en Udvej, som parallelt med Landevejen — Vestergade — fortsatte St. Annagade ud igjennem Søver og Markter.

Vende vi tilbage til Vestergade, finde vi allerede i Nr. 57, Entsefru Gosbergs Gaard, talende Overleveringer fra Fortiden, ibet der i den beroværende Butik staar en kolossal Stentamin med følgende Indskrift: „I Jesu Navn (E. C.) Anno 1745.“ Hvem denne E. C. er, lære vi af en Mindesken, som nu har Plads i Muren i Sidebygningen; paa denne Plads for oven en opspringende Løve og derimod læses: „Anno i Jesu Navn 1745 er denne

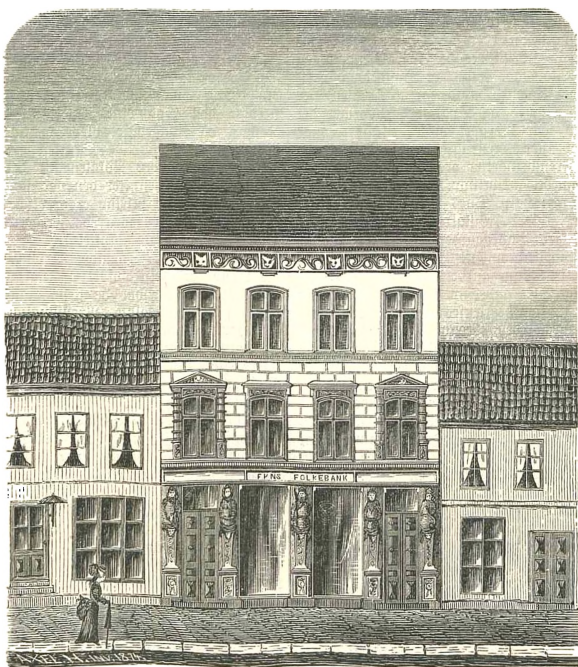
Gaard opbygget af Birkedommer Erich Christensen. Gud bevare dem og hver Mand. Amen“. (Disse Birkedommere, som man finder boende paa forskjellige Steder i Byen, vare Herredsfogeder i Hyltedistrikterne). Efterat Vogttrykker Nr. Zverfen, som bemærket paa S. 102, havde begyndt sin Virksomhed i Nr. 29 paa Nørregade, flyttede han siden hen i denne af ham kjøbte Gaard — Nr. 57 paa Vestergade —, og her døde han den 11te Marts 1824. Straas over for i Gaarden Nr. 62, tilhørende Vager Nasnussens Enke, ses en Vorthammer, der har en Del Udskæringer og følgende Indskrift: „Kast Dem Om Du paa Herrens Hand skal forlyrge Dig. Anno 1627.“ I hver Ende af Hæften er udfaaeren en Engleskiffelse, hvoraf den ene støtter sig til et Døningehoved, den anden til et Timeglas, ved hvilket sidste er anbragt et Kors, hvis Fod omslynges af en Slange. Ved Døningehovedet er Bemærket med Bogstaverne M. S. anbragt. Nr. 61, Papirhandler Marius Wadsens Ejendom, kunne gamle Folk mindes som en af de mest falskefærdige Nøtter i Byen; den var den Gang i Konjunkt med mange Udskæringer. Over Vorten til Nabogaarden, Nr. 63, tilhørende Kjøbmand Namsneskov, have Stitamtmand Heinrich Wille's og hans Sultus Waabner

J. M. Lahn.

faaet Plads, og Indskriften siger os, at denne Gaard i 1747 er bygget af denne Embedsmand. Anlægt af Kongensgade, hvorved Vester-gade jattes i Forbindelse med Vindegade, be- gyndtes i 1847, da afdøde Justitsraad Hillerup kjøbte de to Gaarde i Vestergade, som stode der, hvor Kongensgade nu udmunder i den først nævnte. I den ene af de nedre Bygninger, som begge vare opførte i den smagløse Tid, boede i forrige Aarhundrede Amtsforsvalter, Statsraad Baar, og i den anden var det Gjestgiveri, som ved Red-

gades Betydning. De smukkeste og anseeligste Bygninger ere: den Kjøbmand Sophus Zanhen før tilhørende Hjørnegård Nr. 67, de af Maler Sørensen opførte Gaarde Nr. 21 og 23 og den af Strødder P. Wich († 1873) opførte Ejendom Nr. 10 og 12. Wich har desuden efterladt sig et Minde ved den Virksomhed, han udføede i andre Retninger, navnlig som Formand for Haand- værkerens Spare- og Laanekasse. I Gaarden Nr. 11 har „den danske Arbejdsforening“, ud- gaet af det socialistiske Røre hersteds i 1871,

Fyns Folkebank.

rieringen skittedes over til „Mageløs“, nu Willes Hotel. Til disse to Gaarde hørte vidtløftige haver, der strakte sig ud til Vindegade, og det meste af Kongensgade og Grønnegade er bygget paa denne Grund. Krigen 1848—50 gjorde en Standsning i Bybyggelsen, men nu er der ikke blot i Kongensgade, men ogsaa i den dermed ligeløbende Grønnegade kun faa ubebyggede Grunde. Kongensgade er en af Byens smukkeste Gader og har som Vej til Banegaarden faaet en Hoved-

sine Lokaler; her findes ogsaa det til denne For- ening knyttede Folkebibliotek, som tæller en 3000 Bind.

Vindegade 3: den krumme Gade, var 1593 kun en Vej og betegne hele Strækningen fra Slotet og til Vesterbro, altsaa ogsaa den nu- værende Slotsgade. I den nuværende Vindegade, Strækningen fra Kongensgade til Vesterbro, ligger smukt den Ejendom, Nr. 43, som tilhører og be- bos af Borgermester, Justitsraad L. Mourier;

ved Siden heraf ligger Forlystelsesetablissementet Pantheon, anlagt af Rådmand L. Limkilde — i den 13de Oktober 1874; i 1857 og 58 ombyggede han nemlig til et Teater den Nytterskald, som var bleven opført af den for sin noget uoldkomne Optræden i det offentlige Liv i Erediverne og Fyrgæstbyerne befjendte Brygger Hansen († 1872) der i sin Tid ogsaa ejede Kragsbjerg og her drev en ret betydelig Tobakskaaf. I umiddelbar Forbindelse med Teatret opførte Limkilde en stor og prægtig Cirkus, som efter Udvidelsen i 1874 kan rumme en 3000 Mennesker. I dette Rideshus har været afholdt flere store politiske og socialistiske Møder og i de sidste to Aar lirkelige Dannelsesløb. Ijennem Pantheon er en meget benyttet Passage fra Vestergade til Vindegade. Til Ejendommen Nr. 51 i Slotsgade hører et Handelsgartneri, anlagt af L. Bredbej og forfjat af Sønnen, der ved den Driftighed og Dygtighed, hvormed det er ført frem, har bidraget meget til at fremme Høvedesenet især Trætrugtavlen i Fyn; dette Gartneris Frembringelser ere flere Gange blevene premiebelsønnede. Udenfor Kongensgade er der i Nøbet af en halv Snes Aar opstaaet et nyt lille Kvarter, kaldet „Villaquarteret“, hvorigjennem Vejen fra Banegaarden vil blive forfjat forbi Dampsmølen om til Vesterbro. I dette Kvarter bliver Banegaarden for den sydfynske Særvej lagt. Et andet nyt Kvarter er opstaaet i den Trekant, som begrænses af Vejen fra Nørregade til Banegaarden, Træbanen til Kanalen og Nørregade med Nørrebro, hvilket Kvarter tilligemed Banegaarden er bygget paa Grund, som er kjøbt fra Aalystegaard, og derfor, indtil den ny Bygkæmpe bliver besluttet, hører til Landet.

Forfjatte vi efter dette Sidespring Vandringen ud ad Vestergade, ville vi finde Anledning til at dvele et Øjeblik ved Nr. 71, tilhørende Rådmand Wagner; her var det nemlig, at Rådmand P. Eilshou boede. Sidesbygningen er mærkelig ved sin meget frembrængende Andenetage og lignende Tagværk. I samme Gaard findes en her i Landet enestaaende Fabrik; den bestæfter sig nemlig med Livindfjning af kunstige Blomster og Farvning af visse tørrede Græsarter og Blomster, hvorefter de holdbart faa de levende Planter's Udseende. Fabrikken har under Ledelse af sin Anlægger, Nr. Fogh, arbejdet sig op til at ijskelsætte en 40 Mennesker. Nr. 73, tilhørende Selskabsberne L. og A. Dannebo, var den første Gaard, som efter Krigen 1807—14 blev opført med Smag; den er bygget af Rådmand Lotttrup's Enke og hendes Svigerdatter, Rådmand Erone. Over Vorten til Nr. 82, Farver Nørby's Gaard læses: „Dominus custodiat egressum tuum et introitum tuum ex hoc nunc et usque in seculum, Anno 1631 (Herren bevare Din Udgang og Din Indgang fra nu og til Evighed. Aar 1631). Desuden ses Bogstavtrækkene J. H. S. — se S. 25 — og Forbogstavene — C. R. og J. N. D. — af den Mand's og Kones Navne, som have bygget Gaarden, men hvem

disse vare, lader sig nu ikke udfinde. I Hjørnerne af samme Forthammer ere Eroens, Haabets og Kærlighedens Symboler udfaarne. Af denne Gaard er givet et Vilde paa S. 16, men, siden dette blev trykt, har Eieren udbudet og publet Façaden i Dørensstemmelse med de Antydninger om, hvorelles Bygningerne i Konsoftil have set ud fra først af, som ere fremfjatte paa Side 20, hvorefter denne Bygning har faaet et eget kraftigt Udseende, som vilkaarlig standser enhver, som første Gang passerer der forbi.) I den ene af de Ejendomme, som ere optagne i Farver og Klædefabrikant K. Brandt's ny Gaard, Nr. 77, boede den Farver Gundersmann, der som Medlem af det grønne ridende Kor i Aaret 1771 stod en Gøvin til Arveprins Frederik, der som Læf derfor forørede Kor 20 Rd. Til Minde om denne Gøvin lod Kor et næste Aar forsærdige den Sølvpokal, hvorfj Staalerne for Kongen og Kongehuset bleve brugte ved denne Nationalgarbes aarlige Styttelæst; da Kor et gil ind, overgaves Potalen til det borgerlige Styttelav, som benytter den paa samme Maade. Det borgerlige Styttelav er oprettet i 1704, og ikke længe derefter forørede Frederik den fjerde Ravet den saakaldte Styttelæst. Gaarden Nr. 79, tilhørende S. Schmidts Arvinger, er i sin nuværende Skikkelse opført af Doktor J. Cidel, † 1817; der ligselom de fleste tidligere Læger, navnlig de faa kaldte Provinzialmedikus, var fra Hertugdømmerne. Til denne Gaard hørte en Have med tilsløbende Løst, som efter en tidligere Ejer hed Hjørnslykke og gil held ud til Vindegade; paa denne Grund ere Pantheon og Nabostederne byggede. Gaarden Nr. 79 ejedes og beboedes siden af Stiftamtmand Seberfeld de Simonen. I Nr. 100 boede ved Markhunderets Begyndelse en af Byens største handlende, Rådmand Faaborg, der ogsaa ejede Nabogaarden. Hvor Rådmand Frich's og Vanddirektor L. Bierfreunds Gaarde staa, fandtes indtil Aaret 1840 Levningerne af Piledammen. Tværs over Gaden, imellem Ejendomme Nr. 1 paa Vesterbro og Hjørnet af Nr. 2 paa Søndergade, stod Vesterport fra 1805 til dens Nedrivelse i 1851; Konsumptionskontorerne vare i Nr. 2. Tidligere stod Vorten inden for Piledammen. (Som et Minde fra hin Tid er der paa Etelbladet givet et Vilde af den sidste Vesterport.) Som vist paa S. 26, er Søndergade til Dels en ny Gade, ja de ansetige Bygninger, som udyøre den vestlige Husstræffe, ere endogaa opførte i de sidste 20 Aar. I Nr. 5 har den af Stolebestyrer Østfjng i 1866 oprettede private Realfkole sine Lokaler; denne Skole, der forbereder til den store Præliminæreksamen, har haft en betydelig Fremgang og teller nu en 200 Elever. I Nr. 36 har Familien Rabfen oparbejdet et Læsteskriveri, hvis Frembringelser nu endogaa gaa til Ulandet. Uden for Anlægget ved Markedsplassen opførte Kommunen i 1869 et smukt Exercer- og Gymnastiskhus, der er 75 Alen langt og 25 Alen dybt;

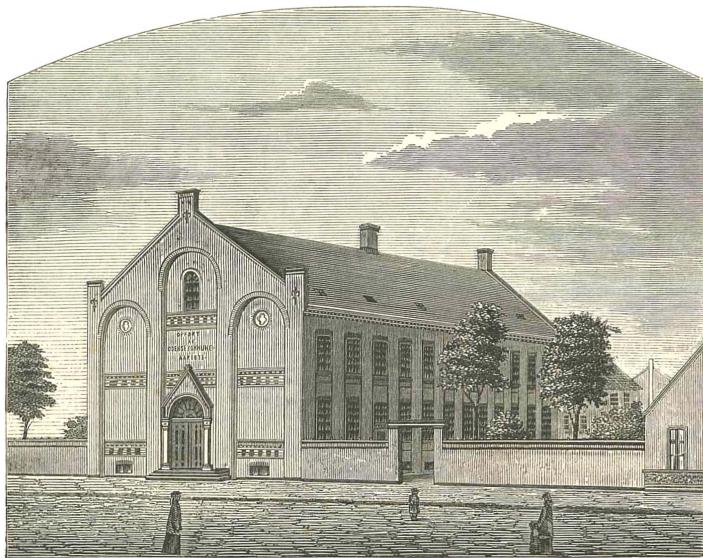
et tilsvarende Dvælfeshus for Rytteriet er i Sommeren 1874 blevet bygget i Kræmmermarken; dette er lige saa langt som, men 5 Aen dybere end hint og kan rumme imellem 3 og 4000 Mennesker; det første har kostet 13000 Rbd. og det andet 22000 Rbd.; ved Rådhuset vil der næste Aar blive opførte en Rytterfærde. Fra Anlægget ved Markedspladsen og op til „Fruens Bøge“ er der i 1871 bleven anlagt en Spadservej, der snart vil blive en Styggefuld Alle. Den nævnte Lystkov, tilhørende Herresædet Kristiansdal, er først i Trediverne bleven det Sted, hvortil Folk ty, naar de ville gjøre en kortere Udflygt. Man maa nemlig erindre, at Folk tidligere kun spadserede lidt, endnu mindre „toge i Stoven.“ Efter hvad der fortælles, gjæstedes i Slutningen af forrige Aarhundrede Skagsbjerg Stov. Senere blev Sunnerup Stov Maalet for kortere Udflygter, og det omtales i Aviserne ved Aaret 1828 som et Fremstrid, at der i denne Stov var blevet anlagt en Gangsti langs med Aaen, og at der om Søndagen uden for Byen paa Vejen til Sunnerup holdt en Vogn, som befjærede Folk op til denne Stov. I det nævnte Aar grundlagdes ogsaa et Fond til forfjæmende Anlæg i og ved Byen — se S. 114 og 115. Lidt senere blev Skibhusens Maalet for Middelflassens og de fjenendes Forlystelsesarter, især om Sø- og Helligdage. Det var fra først af kun den fornemme Verden, som nu og da gjæstede „Fruens Bøge“ og her havde en og anden selskabelig Sammenkomst; faaledes holdtes her i Trediverne en Fæst til Ære for Dehønsfløjer. Men Betydning som Samlingssted for regelmæssige selskabelige Sammenkomster, hvori ogsaa det mere velhavende Borgerflak kunde være med, fik Stoven dog først, da „Foreningen i Fruens Bøge“ blev stiftet i 1842. Senere er der i denne Stov af den nævnte Forening truffet mange Foranstaltninger til Publikums Forlystelse og Bekvemmelighed. I den Tid, da Frederik den tyvende var Gouvernør, bandedes et Skydeselskab, der valgte Ræsbjghoved Stov til sine Idrætter og selskabelige Sammenkomster og opførte den der beliggende Pavillon og Skydebane, hvorefter Stoven, navnlig før Søen i 1863 udværedes, hyppig besøgtes af Folk fra Odense. I 1847 anlagdes ved Vejen til Sunnerup et Forlystelsesetablissement, der fik Navnet „Fiona“, men det befod kun i nogle faa Aar. I Trediverne valfartede man ogsaa til Karoline-Rilde ved Ræsbj, og her holdtes et Par store Fester til Ære for Gouvernøren og hans Gemalinde, efter hvilken sidste Rilden har faaet sit Navn. Til samme Tid var Vanddriftningen som et fortrinligt Sundhedsniddel kommen i stort Ry, og da Byens Vand befandtes ikke at være videre godt, fæstes der i et Par Aar daglig Vand fra Rilden til Udfalg i Dønsje. Om Rilden er der et atter blevet fredet af Stovens nuværende Ejer, Afsesfor Zesperfen. Løllelund med de Lystanlæg, som Naturvænnen Kr. Zoerfen bestodte, var vel ikke et offentlig Forlystelsessted, men

Udgangen negtedes ikke, og herhen tyede man ogsaa. Iblandt de Mindesmærker med Indskrifter, som Kr. Zoerfen her satte, var et, hvorpaa der stod: „Her laa Dronningbroen, forrige Aarhundrebets Rinde“, og paa et andet, som endnu staar, læses: „Frederich Budwald forstjænnede Søgen ved sin patriotiske Ide til Kanalen.“ Ved Sømoje holdt det grønne ribende Kor sine Skydeselsker.

Prisen for alle disse Rinder om en founden Tid bærer dog Ræsbjghoved Slotsbanke. Vel er den Borg, som frejdede paa dens stovfædte Rinde, allerede længst forfounden, men desuagtet holdes den historiske Sagtæger længst af den Maat, som Grindringens Styggefittelsker have været os, og dette faa inegret mere, som Læder og Personer, der paa dette naturfjæmne Hvidepunct drage forbi vore spejdede Blikke, høre til de berømmeligste i vor Fædrelands Historie; thi, efter hvad Sagnet melber, har Nordens Beherskerinde, Dronning Margrete, nu og da boet her, og efter hvad Historien fortæller, har Borgen været Vidne til Dronning Philippa's Sorg og Kristine's Andagt. Naturen havde her ligesom indbudt til at vælge denne Plet til Anlæg af en Kongeborg, thi paa Nordtiden bestjæledes Bankten af Nordens Rande, der igjennem Forbyndningen vesten for „Hovedet“ stod i Forbindelse med Søen, der paa de tre andre Sider bestjælede Bakkens Fod. Fra Byen til Borgen løb Vejen, kaldet „Nordbroen“ og anlagt af Dronning Kristine, omtrent der, hvor nu Vejen gaar til Løllelund, hvorefter den omtalte Dronningbro førte over en Biv af Søen, saa at Indfjærselen paa Borgen gik igjennem dens fjdæstlige Længe. Borgen var omgivet af dybe Grave, hvoraaf betydelige Levninger ere tilbage, og indenfor disse af en høi Ringmur. I Salge Prospektet i Keefens Atlas, efter hvilket den lille Stifte paa Litletødet er taget, bestod Borgen af fire Længer i to Etager og med Laarne paa Hjørnerne, men Gaardspladsen maa have været saa lille, at en Vogn næppe har kunnet vende derinde, hvilken Omstændighed vidnede om Borgens store Velde. Uden om Borgen var der Hvilgaardene og Gummelbaeren. Slotet vs Ladegaard laa paa den anden Side af Søen i den Mark, som endnu kaldes Sammeladegaards Mark; paa Vejmsløebatten, hvor man har fundet Menneskeben, laa et Kapel. Borgens Historie maa begyndes med den almindelige Bemærkning, at Stedets Betyggsse er indhølet i Fortidens Slør. Mindeligvis har først en Ræskonge udfet dette ftre Sted til en Borg, som da vel har delt Skæbne med den By, til hvis Beskyttelse Anlægget synes at kunne være bestemt, nemlig at blive ødelagt af Væderne. Om Borgen derefter er fremstaaet paa ny iblandt de Kasteller, som Svend Grate anlagde ved de fynske Strande, maa formodes, thi Sago siger, at denne Konge 1154 holdt en Forjanting med Rigets Stormænd paa en Borg ved Dønsje. Det ældste opbevarede Dokument, hvori Ræsbjghoved nævnes,

er [fra 1337, da Borgen var forlenet til en Henric Padersson. Valdemar Atterdag lod Fjorden afdamme fra Søen og har rimeligvis ogsaa anlagt den første Næsbjohoved Vandmølle. I Kægnstaberne fra Valdemar Atterdags og Dronning Margretes Tid omtales Næsbjohoved flere Gange; dets Len omfattede hele det nordlige Fyn. I 1462 opholdt Kristian den første sig i nogen Tid paa dette Slot, som han senere overlod til sin ældste Søn, Prins Hans, der oftere boede der, medens hans Dronning Kristine her henlevede den meste Tid af sin Enkeltand. Det er til denne Konges og Dronnings Ophold paa Næsbjohoved Slot, at de mange Rinder om dette Sted ere

Dagens Eys. Ved Salget af Krongodset i 1764 kjøbtes Næsbjohoved Slots Jorder af Kjøbmand P. Gilshou og Borgemeister Holm og Slotsbanken af Kjøbmand Rasmus Mstrup. Der Gang ragede Murene af Slottets Ruiner en Alen op over Grunden, men Mstrup lod Stenene optage for deraf at opføre Gaarden Nr. 75 paa Nærbjogade og lod den øverste Del af Banken kaste ned i Gravene, Vindebroen optage og Dybet nedent under helt opfyldt, hvorfor der ikke er Spor af Grave paa den sydøstlige Side. Vedel Simonfen slutter i sin „Borgruinerne“ Beskrivelsen af Næsbjohoved Slot saaledes: „Dvor Borgens Laarne den Tid hervede sig imod Sky, og

Stolen i Klatngabe.

knyttede. En Lensmand paa Næsbjohoved, ved Kaan Otto Porsfeld, blev 1514 myrdet i Oden af Biskop Jens Anderjens Folk, hvorfor Kongen lod Biskoppen fængsle. Frederik den første opholdt sig jævnlig paa dette yndige Sted. Under Grevens Fejde blev Borgen ødelagt af fanatiske Følgepartierne fra Oden, og der fortæller, at en Pige skal have fortraadt Besætningen ved at sætte Eys i den Side af Slottet, hvorfra det lettest kunde tages med Storm. Fra denne Belejring antages de Krigsredfæber at hidrøre, som Kt. Sverjen i 1793 fandt i sin Mark ved Tøllelund, og de, som senere ved Kanalens Gravning kom for

de gyldne Værhæner finkede i Solen, der bruse nu kun Stormen i Traernes Toppe, i hvis bløgende Grene Skovens Sangere vugge sig; hvor Aldtidens Hætte hvæsede Snerd og pepoede Dyft, der blinker nu kun Mejerens Lø, og hvor den hvælvede Slotsbroes Tærneløker nedraslede for slæbkelige Riddere og Fruet, der græsser nu den ensomme Hyrde sin Hjord i det høje Kløver“.

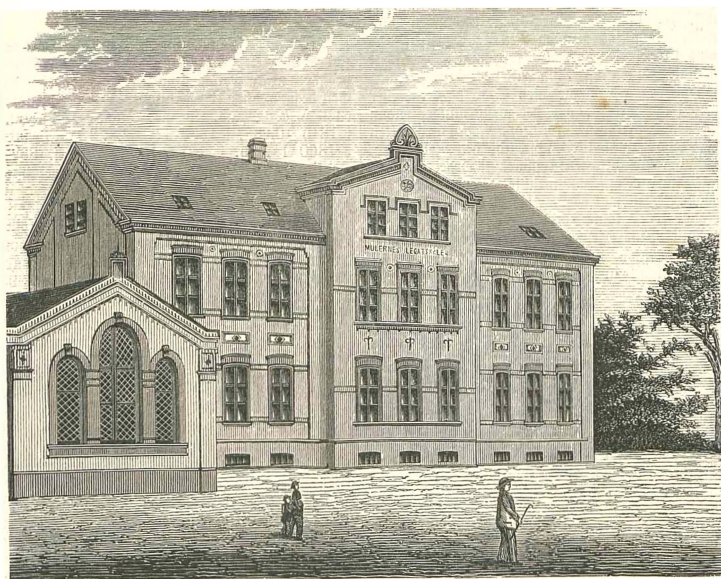
Gik man i hin Tid, da Borgen fandtes, fra Næsbjohoved ad Sørbrovejen til Byen, naaede man først denne, hvor nu Vejen — Frelsens Krog — drejer om til Sernbanegaarden, ja Porten stod endog saa indenfor Gaarden Nr. 79, nu

tilhørende Kjøbmand
 A. C. Pedersen; den
 lange, nu bebyggede
 Strækning derfra og
 ned imod Kanalen
 var Markt, Eng og
 Sø, ja indtil for en
 50 Aar siden var der
 kun enkelte Huse
 udenfor denne første
 Nørreport. Op ad
 den gamle Nørregade
 laa Avelsgaarde, af
 hvilke der endnu fin-
 des Levninger i de
 Side 17 og 27 om-
 talte Gaarde. Den
 Strækning af Gaden,
 som gaar fra Fiske-
 torvet til Hans Sen-
 sens Estræde — saa-
 ledes kaldet efter
 Raadmand Hans
 Jensen, som levede i
 Slutningen af det
 15de Aarhundrede —
 var, indtil Husene
 dersteds for en 30

A. Damgaard.

til 40 Aar siden bleve
 ombyggede, meget
 snæver, idet der paa
 den østlige Side var
 en trekantet Karnap
 paa hvert Hus, og
 Gaarden Nr. 22 paa
 den anden Side laa
 to Aen længere frem
 i Gaden end nu.
 Den nuværende an-
 selige Gaard, til-
 hørende Maler Peter-
 sen, afløste en meget
 forfalden, men med
 mange Udstrøinger
 prydet Bygning, der
 ifølge Indskriften paa
 en Bjælke, som nu
 sidder i Gaarden, var
 bygget 1651 af „Hans
 Eggertsen“ og Hustru
 „Ellen Nielsdaater“.
 Over Gaadøren til
 Nr. 15, tilhørende
 Kirvedemager Lange,
 ses Rankauerens og
 Gardenbergernes

Mulernes Legatstole.

Baabner. Inde i Gaarden sidder en meget gammel Sten, hvorpaa Boglavtrækkene J. H. S. indfattes af en hugget Krans. Paa Porthammeren i den Sidelænge af Kjøbmand Niergaard's Ejendom, Nr. 14, som vender ud imod Dansestræde, staar „1648, J. H. S.“ og Duf Bagers og den abelige Familie Seelabs Baabenmærker; denne Sidelænge staar endnu, som den blev bygget i 1648. Nr. 20, tilhørende Slagter Larsen, var Ræmmertontoret i Eiben fra 1805 til 1824, og naar der bemærkes, at dette Kontor tilligemed det i 1874 oprettede Bogholderkontor nu findes i Nr. 32 paa Klingenberg, er der — se S. 45 og 123 — fortalt, hvor denne kommunale Pengearer har været i de sidste 50 Aar.

Paa Fisketoret byggedes i 1866 en Fiskehal, som foraaentlig om fjerne Tid vil vige Pladsen for et Springvand. Ved dette Aar blev der dannet et Fiskerifællesskab med det Formaal at fremme Fiskeriet i Fjorden og den tilgrænsende Del af Kattegattet, men Forsøget mislykkedes i den Grad, at Aktiekapitalen gik tabt; senere har et andet Selskab virket for den kunstige Fiskeavl.

Byens Sorder vare langt tilbage i Eiben meget betydeligere end nu, idet de imod Dit strakte sig til Broen ved Aaham og til Historup, saa at Havnen i Elenøse Va — se S. 88 — hørte til Byen, imod Nord til Ræsbjohoved Sø og Waags Strand, saa at Aalhytlegaards, Tollelund's og Marienlund's Sorder vare Dymark; mod Syd hørte Markerne paa den anden Side af Aaen til Byen; imod Vest er Grænsen derimod ikke bleven tydelig forandret. De fleste af disse Sorder vare imidlertid den Gang som næsten allevegne bevoogede med Slav og Krat eller henlaa uopdyrkede; om det første minder endnu Navnene Sleeftoen, Rorsflov, Røbeegaardslykten og Kragsbjerg, hvilken sidste før hed Røbeegaard, hvilket Navns første Del kommer af Ordet „rybde“, jaa Gaarden og den nævnte Mark altsaa ere blevne til, efter at der var blevet ryddet i Eiven. Mange af de tabte Sorder kom først i Klostersnes og Bisfoppens Eje, og siden efter Reformationen bleve de enten Krongods eller gik over til at blive Enkeltmands Ejendom — se S. 115 og flere Steder. Indtil for en Snæs Aar siden bleve Byens Sorder mest brugte til Græsning, og det i Fællesskab, og længere tilbage i Eiben var det ikke blot Røer, men ogsaa Faar, Heste og Svin, som imellem huerandre gik løse paa den fælles Mark eller Fælleden. Fordi den første Part af Sorderne aldrig bleve opdyrkede, var Græsningen usjel, og kun Lær, Siv og Senegræs mødte Djet, ja indtil den allernæste Tid havde man det Særjyn, at Byens Sorder vare daaligere end Bøndernes i Omegnen; det er først, efter at man i 1868 har begyndt med at ubleje Sorderne i smaa Løbder, at faldsætte en bestemt Dristemaade og at affise Grunden, at de ere komne i en bedre Kulturstand, men her er dog endnu meget at gjøre, en stor Forbedring vil kunne ventes af den fortsatte Dyrfning af Sukker-

roer, hvortil saavel Enkeltmand som et i denne Anledning dannet Selskab siden 1873 har begyndt at anvende en Del af de ellers til Brak bestemte Løbder. Siden 1870 føres Tilfynet med Byens Sorder af en Markforvalter. Efter Forslag af Bantdirektør Bierfreund, der som Byraadmedlem var Laalsmand for Reformen paa Marktraadet, kjøbte Kommunen i 1868 Kræmmermarken fra Aalhytlegaard for 55,000 Rb., hvorved Byen vandt et Fladebølg af 126 Edr. Land; tidligere ejede Byen omtr. 658 Edr. Land. Kræmmermarken staa for 14 Edr. 7 Estr. 2 Fok. 2½ Mb. Hartkorn, og de tidligere Sorder for 87½ Edr. Hartkorn; desuden eje private 120½ Edr. Land. Nettoindtægten af Byens tidligere Sorder var i 1873 21,711 Rb. 72 S., af Kræmmermarken 1184 Rb., hvilket sidste Dverfstud henlægges til Raadhusbygningsskonden.

I Byens Mark ligger det Rildevæld, kaldet Rorsdam, hvorfra Byen forjynes med Vand; det tjente tidligere ogsaa til Vandsted for Byens Kreaturer, hvorfra Vandet derfra en Gang i forrige Aarhundrede ved det meget Romæg og den optraabte Dynd blev saa urent, at man forestraf Aavanbet. Om Vandværkets Anlæggelse se S. 80; det uvidedes i 1870 og 71 jaa meget, at det nu kan prestere 870 Edr. Vand i Minen og bringe Vandet op i alle Etager over hele Byen; denne Uvidelse kostede 33,500 Rb., Værkets første Anlæg 70,000 Rb.

Den første Gang, Byens Indbyggerantal findes opgivet, er fra 1769, da det var 5209, og ved den næste Folketælling i 1801 var det 5782, men begge Gange er Garnisonen, der vel udgjorde en 6 å 700 Mand, ikke medregnet; i 1830 8000, i 1845 10,238, i 1850 11,122, i 1855 12,932, i 1860 14,255, i 1870 16,970 (Rdkf. 8327, Rdkf. 8643), desuden i Jernbaneforretet 336; Garnisonen huer Gang medregnet.

Som det behøje Bevis for, hvilket Dyrjog Byen som Kommune har taget, kan ansæres, at medens samtlige kommunale Udgifter i 1791 vare 233 Rb., ere de for 1875 ansaaede til 315,393 Kroner. Samtlige kommunale Udgifter have i de sidste 10 Aar stillet sig saaledes: 1864 130,891 Rb., 1865 102,019 Rb., 1866 114,810 Rb., 1867 134,893 Rb., 1868 161,053 Rb., 1869 124,893 Rb., 1870 177,360 Rb., 1871 148,253 Rb., 1872 162,695 Rb., 1873 177,012 Rb., hvilket er en Forøgelse af 75,241 Rb.

De to Grene af Kommunalvæsenet, som regelmæssig aarlig fluge de første Sumner, og som ogsaa bedst vidne om, hvorledes de sociale Forhold ere, og hvad der gjøres for at forbedre dem, ere Fattig- og Skolevæsenet. Det vil derfor ikke vare uden Interesse at se, hvorledes Udgifterne dertil have stillet sig i de sidste 10 Aar, hvorfors her gives en Dverfjagt over Kommunens Bidrag til Fattig- og Skolevæsenet i Dverflagene fra 1866 til 1875:

	Fattigvæsenet:	Skolævsenet:
1866	19,446	12,078
1867	19,395	13,824
1868	21,600	16,119
1869	22,300	16,669
1870	21,461	15,443
1871	19,622	14,076
1872	19,953	16,367
1873	19,080	16,887
1874	31,076	50,028
1875	26,826	28,395

Udgifternes Førgøelse i begge Retninger i de to sidste Aar hidrører fra Byggeforetagender, men bortset deraf vil man med Glæde erfare, at Udgifterne til Fattigvæsenet ere formindskede omtrent i samme Forhold, som Udgifterne til Skolevæsenet ere bleene færgede.

Foruden de nævnte Mænd og dem, som ville blive omtalte ved den bebudede historiske Beskrivelse af St. Knuds Kirke, have følgende mere bekendte Mænd levet i eller ere udgaaede fra Odense:

Hr. Mikkel, Præst ved Albani Kirke; paa Opfordring af Dronning Kristine skrev han 1414 og 15 nogle religiøse Betragtninger og Sange, for hvilke han er bleven kaldt „sin Tids Kingo“, og disse Frembringelser have faaet Navn af „Katholicismens Svanevang“. Af disse Sange har vor første Salmebogsforfatter Hans Thomejøn optaget følgende 4 i sin Salmebog: „Nu lader os talke af Hjertens Grund“, „O Jesu! hør mig for din Død“, „Synden gjør Mennesten baade blind og lam“, „Naar Tegn er fset i Maane og S. L.“ De toende mellemste findes ogsaa i den tingste Salmebog.

Thomas Gheismer, født i Stralsund; han levede som Munt i et af de heroværende Klostre og skrev 1436 en latinsk Danmarkshistorie.

Ole Nikolaj Vjppov, Professor i Matematik ved Gymnasiet, f. 1794; han var en af den Tids ikke saa dygtige Videnskabsmænd, hvis Skrifter endnu kunne læses med Fornøjelse; han blev 1769 sendt til Nordblanens, for at iagttage Planeten Venus's Gang forbi Solen. I „Almenyttige Samlinger“, udgivne af Hr. Sverjen, har han meddelt Resultatet af sine Højdemaalinger af Terrænet, hvorpaa Odense ligger, og isafse disse Opmaalinger ligger Brodmanns Hotel paa det højeste Punkt.

Kristian Gotthold Seydliß, Professor i Græsk ved Gymnasiet; han har udgivet flere Smaalt skrifter, som behandle Videns „brændende Spørgsmaal“.

Karl Henrik With, født 1805 i Nr. 72 i Overstræde; hans Fader var en ubemidlet Skomager, saa Sønnen blev ligesom sin samtidige, Digteren S. S. Andersen, sat i Fattigstolen, men ligesom Andersen arbejdede han sig ved Flid og Udholdenhed op til at blive en fremragende Dygtighed. Af hans Skrifter er „Læsebog, udgivet af en gammel Skolemand“, mest bekendt. Han døde 1865 som Overstolektorefsr.

Profesor Hans Karl Frederik Kristian Schjellerup, født 1827 og opdragen af afbøde Gaarfarer Møller i Nr. 83 i Mellemstræde; ogsaa han har ved mejslebte Iffkelige Gæner og stor Flid fra smaa Aar næsten alene ved „Selvhielp“ arbejdet sig op paa de Mandens Højdepunkter, som det kun bliver saa forundt at naa.

Folketingsmand J. A. Hansen, født 1806 i et Hus i Frelsens Krog, hvor hans Fader ben Gang boede til Leje som Stomagervend; han lærte Stomagerhaandværket hos Faderen og blev Svend 1824, hvorefter han i 1835 nedsatte sig som Stomagermester i Rudsjøbing, men flyttede i 1842 til Rjøbenhavn; hans politiske Virksomhed begynder i 1848.

Tonekunstneren, Krigsraad Hans Kristian Lumbye er vel ikke født i Odense, men kom i sit 12te Aar hertil, hvor han blev ansat ved Dragonregimentet som Trompeter og skrev sine første Tonestykker; han var 1er kun i 7 Aar, hvorefter han blev ansat ved Høstgarden. f. 1873. Følgende ikke tidligere nævnte berømte Videnskabsmænd og Forsattere, fødte i Odense Omegn, ere udgaaede fra Odense Latinskole:

Bisop Hans Laufen fra Virkende, f. 1561. Som næsten eneste Vandbøfngs kom han i Odense Skole, medens Morten Borup var bennes Rektor. Han er, som bekendt, Danmarks Luth. Hans Portræt findes paa Titelskabet.

Rasmus Nyerup fra Ørsted, f. 1829; han har blandt sine mange forfælligartede Arbejder ogsaa leveret Bidrag til Odense Bys Historie.

Rasmus Kristian Rast fra Brændekilde, f. 1832; kun saa eller ingen have haft saa store Sprogkundskaber som han; han er desuden bekendt ved, at han har givet Støbet til den Rettskrivning, som nu er i Færd med at trænge igennem.

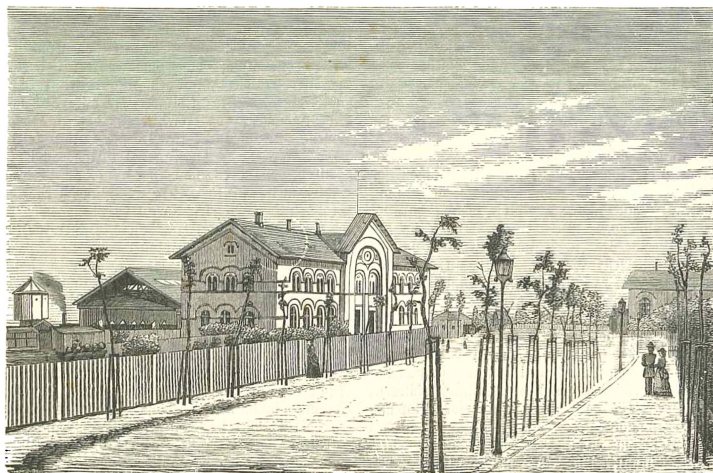
Niels Mathias Pedersen fra Sambrun, f. 1862; han fortsatte Sprogrensningsskriftet, som Rast havde begyndt, og har udgivet et Hovedværk i den danske Literaturhistorie.

Af Kunstnere og kunsthåndværkere har Odense foruden Klaus Berg og Bendz — se S. 122 — vel ikke tidligere haft noget stort Navn at opvise, men vi kjende dog enkelte baade her boende og herfra udgaaede, som have været i Besiddelse af en ikke ringe Dygtighed. Saaledes har en Odense Bogter, ved Navn Dahlin, tegnet og koloreret det inuente Kort over Odense, som findes i v. Haavens Fæstale — se S. 89; de ikke saa Levninger af Billedstereerarbejder, som endnu findes, og som tidligere vare langt flere, vibne om, at her have boet Mænd, som baade forstode at tegne og at arbejde efter Tegning. I den nyere Tid have vi haft enkelte, som have gjennemgaaet en Kunstskole, og hvis Arbejder ikke ere den Kunstværk; saaledes har den for nogle Aar siden afbøde Regulerer Faber malet flere Altertavler og Stykker, som ere bleene roste. Et sjældent Gæni var afbøde Kinge, ber,

uden at have haft nogen Skole, optog perspektiviske Tegninger af det Indre af St. Knuds Kirke og af Katedralskolen med Omgivelser. Som fortalt, har Maler A. Behrends forekkaet den smagfulde Udsmykning af Salen i Frimureertogen, og nu udsører han Dekorationsmalerierne i St. Knuds Kirke. Maler Nagaard har udsørt den kunstneriske Udsmykning af Forretningskafalen i i Fyns Diskontofasje, medens hans Brødre i Kjøbenhavn ere bleve berømte paa Kunstens Omraade. Om de flinke Legnere, som have optaget Prospekterne til dette Værk, se Fortalen. Den for en 30 Aar siden oprettede og siden meget udvidede tekniske Skole hidrager især til, at Smag og Kunstforstand mere og mere bliver

en Sum af 70,000 Rb. gaet over til et Aktiefjelskab. — Med Kjøbmand Waldemar Fris's Raffinstrikkeri, Kongensgade Nr. 17, er det samme Tilfælde; Aktiekapitalen var her 75,000 Rb. — For en Kjøbejum af 60,000 Rb. er Willes Hotel kjøbt af et Aktiefjelskab, som med en Kapital af 100,000 Rb. vil anlægge et stort bagerfæ og Øvdtølsbruggeri i den til Høtallet hørende Have. — Paa en Generalforsamling der 18de November vedtoges det at forøge Diskontofasjens Aktiekapital med 1 Million Rb.

Det synes, at Ribe og Aalborg i Middelalderen have været større og som Handelsbyer betydeligere end Odense, ja endnu i det 17de

Odense Banegaard.

almindelig hos Odense Haandværkere og Industri-drivende; denne Skole forbereder nu til Optagelse i Kunstakademiets Arkitekturfklasser. Af dens Udvikelse har Adjunkt F. W. Johansen Vren. At der er kommen Stil i de nyere Bygninger, og at de opføres med Smag, hidrører især fra, at Byen nu har Arkitekter.

Da dette Værk skal give en Oversigt over Udviklingen til det Næblik, det afsluttes, maa endnu, som senere sat i Værk, tilføjes: Et Aktiefjelskab har med en Kapital af 5000 Rb. anlagt en Røringgaard i en dertil kjøbt Ejendomme paa Vejen til Hummerup. — Brødrene Tüchsen's Sukkerfabrik, Dørgade Nr. 46, er for

Arhundrede er det tvivlsomt, om Aalborg eller Odense var Danmarks betydeligste Provinsby; i de sidste hundrede Aar har Odense derimod utvivlsomt været Landets næst største By. Aarhus, hvis Velggenhed for den store Handel er langt gunstigere end vor By's, har vel som Handelsby overskjøjet Odense, men med Henjyn til Folkemængden har den første endnu ikke kunnet gjøre den sidste Rangen stridig, og dette vil heller næppe nogeninde ske, naar Foretagelsesaanden vedbliver at røre sig lige saa kraftig som i den sidste Tid. Med Dvstet om, at dette maa ske, vil jeg slutte denne Afspjeling af Odense i Nutid og Fortid.

